STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03817

ALE VERK

Sholem Aleichem

•

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אלע ווערק פון שלום עליכם

נײַנטער באַנד

מעשיות פאַר אידישע קינדער

צווייטעס בוך

ווילנע—וואַרשע 1925
ווילנער פאַרלאַג פון ב. קלעצקין

עס איז שטרענג פארבאָטן צו קויפן און פאַר־
קויפן דאָס דאָזיקע בוך אין צפון און דרום
אַמעריקע, אין דרום־אַפריקע און אין ענגלאַנד.

Copyright 1917 by Olga Rabinowitz (Sholem-Aleichem), New York

צוליב דעם פאַרלאַנג פון שלום־עליכמס יורשים, איז די
אויסגאַבע געדרוקט לויט זייער אַמעריקאַנער אויסגאַבע.

Szolem-Alejchem. T. IX. „Majsiojs Far Idisze Kinder“.
Drukarnia „Wydawnictwo Wilenskie“ B. KLECKINA.

מעשיות פאַר אידישע קינדער. צווייטעס בוך.

אינהאלט

די פּאָהן 7
חנוכה־געלד 27
בייו׳ם קעניג אחשורוש 51
אַ פערשטעהרטער פּסח 73
ל״ג־בעומר 99
גרונס אויף שבועות 121
שוין איין מאָל אַ סוכה 135
די ערשטע קאָמונע 151
דאָס דריידעל 175
אסתר 205
די ערב־פּסח׳יגע עמיגראַציע 217

די פּאָהן

געשריבען אין יאהר 1900

די פּאָהן

א.

קינדער! איך וועל אייך דערצעהלען א מעשה מיט א פּאָהן. זוי אזוי איך, איין אָרעמאַנ׳ס א יונגעל, האָב בעקומען אויף שמחת-תורה א פּאָהן, ווי שווער זי איז מיר אָנגעקומען און ווי גרינג איך האָב זי פערלאָרען. גאָט האָט מיך געשטראָפט, איך האָב זי אויס-געקרענקט...

אז איך בין געווען א קליין יונגעלע, אזוי ווי איהר, האָט מען מיך גערופען „ט אָ פּ ע ל ע ט ו ט א ר י ט ו", דאָס הייסט: „קאָפּעלע קוקאריקו". ווייסט איהר, פאר וואָס? ווייל, ערשטענס, האָב איך געהאַט אַ דין קווימשיג קול׳כעל, ווי אַ יונג האָהנעכעל, וואָס האָט נאָר-וואָס אָנגעהויבען צו קרעהען, און, צווייטענס, האָב איך ניט געקאָנט אויסרעדען קיין „קוף" און קיין „כף" און קיין „גימל", און ווי אויף צו-להכעיס האָט מיין טאַטע בעראָפּט הייסען קלמן, מיין מאַמע — גיטעל קלמנ׳ס, איך — קאָפּעל גיטעל קלמנ׳ס, און דער רבי — גרשון גאָרגעל דרדקי פון גאַלאַגאַניווקע.

— יונגעלע! ווי אזוי רופט מען דיך?

— מיך? טאָפּעל דיטעל טלמנ׳ס...

— העכער אביסעל!

— טאָפּעל דיטעל טלמנ׳ס!...

— נאָך העכער!

איך שריי הויך, אויף אַ קול:

— טאַ־פּעל! די־טעל! טל־מנ׳ס!
— און ביי וועמען לערענסט דו?
— ביי וועמען לֵערען איך? ביי דרשון דאַרדעל דרדטי פון דאַלאַדאַניוווטע!...
דער עולם לאַכט.
דער עולם לאַכט — און איך וויין.
איך וויין נישט פון דעם, וואָס מע לאַכט פון מיר, נאָר דער־פאַר, וואָס מע שלאָגט מיך. איטליכער, ווער עס האָט גאָט אין האַרצען, דער שלאָגט מיך: דער טאַטע, די מאַמע, די שוועסטער, דער רבי, די תלמידים. מע לעהרענט מיך, איך זאָל רעדען, „ווי אַ מענטש"...
דער רבי האָט מיר איינמאָל אַריינגעזעצט אַ „שפּרייזהעלצעל" און האָט געהייסען די תלמידים, זיי זאָלען מיר שפּייען אין מויל אַריין, — טאָמער וועט דאָס זיין אַ רפואה... האָט זיך אַריינגעמישט רב זיאַמע דער סטאָליר, וואָס איז געזעסען מיט׳ן רבי׳ן אונטער איין דאַך.
— וואָס מוטשעט איהר אַ קינד נעבאַך אומזיסט־אומנישט? אָט לאָזט מיך אויף איין מינוט, וועט איהר זעהען, אַז ביי מיר וועט ער רעדען, „ווי אַ מענטש"...
אַזוי זאָגט רב זיאַמע דער סטאָליר, רופט מיך צו, נעמט מיך אָן פאַר׳ן בערדעלע און מאַכט צו מיר אַזוי:
— קוק אויף מיר, יונגעלע, און זאָג מיר נאָך וואָרט ביי וואָרט: „אָץ קוציץ — בן קוציץ — קצוצי — לקציץ"...
איך קוק אויף איהם און זאָג נאָך וואָרט ביי וואָרט: „אָת טוציץ — בן טוציץ — טצוצי — לטציץ"...
— נישט אַזוי! — מאַכט רב זיאַמע. — דו קוק מיר גלייך אין מויל אַריין און זאָג מיט מיר אינאיינעם: „יומם השמש לא יככה וירח בלילה"...
איך קוק איהם גלייך אין מויל אַריין און זאָג מיט איהם אינ־איינעם: „יומם השמש לא יטטה וירח בלילה"...

— ניין, נאַרעלע, — זאָגט צו מיר רב זיאַמע — דו זאָג ניט ימטה; זאָג בעסער: יככה! יככה! יככה!

— ימטה! ימטה! ימטה!...

רב זיאַמע טהוט אַ מאַך מיט דער האַנד:

— ווייסט איהר, וואָס איך בין דערגאַנגען? אַרויסגעוואָרפען די טרחה! איהם וועט שוין קיין טאַטער אויך ניט העלפען. איין אייביגער קאַליקע!

ב.

האָבען אויף שמחת־תורה אַ פּאָהן, טאַקי וואָס אַ פּאָהן הייסט, אַ פּאָהן מיט אַ שטעקעל, פון אויבען איין עפּעל, אינ׳ם עפּעל אַ ליכ־טעל — דאָס האָט ביי מיר דעמאָלט אויסגעוויזען אַזאַ גליק, אַזאַ גליק, וואָס איך האָב גאָר מורא געהאַט אפילו טראַכטען פון דעם. קאַרג גוטע זאַכען איז פאַרהאַן אויף דער וועלט? למאַי ס׳איז פאַרהאַן אַזעלכע יונגלעך אין חדר, וואָס פערמאָגען געלד אויף צו קויפען אַ מעסערעל, אַ בייטעלע, אַ שטעקעלע? למאַי ס׳איז פאַרהאַן יונגלעך אַזעלכע, וואָס עסען אַלע טאָג קאָנפעקטען, קנאַ־קען ניסלעך; פון בייגעל און פון בלינעס שמועסט מען ניט! היינט איז פאַרהאַן אַזעלכע, וואָס עסען ווייסע בולקע א י ן ד ע ר ו ו אָ כ ע ן . . . אַזאַ מזל!

אוי, קינדערלעך! איך האָב קיין ווייסע בולקע אין דער וואָ־כען קיינמאָל נישט געגעסען! איך בין געהרען געווען, אַז איך האָב געהאַט שוואַרץ־ברויט צו זאַט, מחמת מיר זענען געווען, נישט פאַר אייך גערעדט, ביטערע אָרעמע לייט, אביונים, חאָטש אַלע האָ־בען ביי אונז געהאַרעוועט: דער טאַטע, עליו השלום, איז געווען אונטער־שמש אינ׳ם אונטערשטען קלייזעל פון דער קצב׳ישער קלויז, די מאַמע, עליה השלום, איז געווען אַ בריה אויף באַקען קאַ־רענעם לעקאַך, און די שוועסטער האָבען אונטערגעאַרבייט זאָקען.

איהר מעגט מיר גלויבען בנאמנות, איך האָב נישט געוואוסט דעם טעם, וואָס הייסט אָפּעסען אַזוי, אַז איך זאָל טאַקי באַלד ניט קאָנען עסען נאָך אַ מאָל.

היינט ווער שמועסט האָבען ביי זיך אין קעשענע אַ קאָפּיקע, איין אייגענע קאָפּיקע — דאָס האָט זיך מיר אַפילו ניט גע'חלום'ט.

און שטעלט אייך פאָר, אַז איך, קאָפּעל קוקאַריקו, ווער מיט אַ מאָל אַ גביר און בעקום מיין אייגענס צוויי-און-צוואַנציג קאָפּיקעס!

אפשר מיינט איהר אַ נס — אַ פּריץ האָט פערלאָרען און איך האָב געפונען? האָט איהר דוקא נישט געטראָפען. אָדער טאָמער רעכענט איהר, איך האָב זיי גלאַט אַזוי ערגיץ דערטאַפּט, אַרויס-גע'גנב'עט חלילה פון אַ פּושקע? גאָט זאָל אייך היטען פון אַזאַ מחשבה! איך האָב זיי, שווער איך אייך, פערדיענט, כשר פער-דיענט, פערהאָרעוועט מיט מיינע אייגענע... פיס.

דאָס איז געווען פּורים, האָט מיך דער טאַטע געשיקט, איך זאָל צעטראָגען דעם שלח-מנות צווישען די בעלי-בתים פונ'ם אונ-טערשטען קלייזעל פון דער קצב'ישער קלויז. פריהער פלעגט צע-טראָגען דעם שלח-מנות איינע פון מיינע עלטערע שוועסטער, און איצט, אַז איך בין שוין אביסעל אונטערגעוואַכסען, האָט דער טאַ-טע געזאָגט, אַז איך מעג שוין אויך זיין אַ שטיקעל הילף. האָב איך גענומען דאָס שעלעכעל מיט'ן פלעדעל, אַרומגעטראָגען דאָס פון שטוב צו שטוב צווישען אַלע בעלי-בתים פונ'ם אונטערשטען קלייזעל פון דער קצב'ישער קלויז, געקנעטען מיט די באָרוויסע פיס די קאַלטע גלימשיגע בלאָטע, און פון די גראָשענס, וואָס מע האָט מיר געשענקט פאַר'ן וועג, האָב איך געמאַכט אַ זילבערנעם פערציגער מיט פיער גראָשענס.

ג.

בעקומען מיט אַ מאָל אַזאַ אוצר, געה איך אַרום און טראַכט, וואָס טהוט מען מיט, קיין עין-הרע, אַזוי פיעל געלד?

קומען צו געהן צו מיר דער י צ ר ־ ה ר ע מיט'ן י צ ר ־ ט ו ב און מוטשען מיך. דער יצר־הרע זאָגט:

— וואָס ווערסט דו זיך האַלטען מיט די גראָשענס, נאַר איינער? קויף דיר עפּים: קויף מאַהינדלעך, פאַרהאַן זיסע ביי פ י ר אָ נ ־ ד י ט ש ק י ' ן אויפ'ן שטעלכעל; קויף פלעדלעך גוטע מיט האָניגפּאַרפּעל, אָדער האָטש איין עפּעל א געפּרוּוירענעם, ווערסט דו זיך מחיה זיין.

— נאָכגעבען די קישקע? — זאָג איך. — וועל איך אויפעסען אין איין טאָג דאָס גאַנצע געלד. איך וויל ניט!

— גערעכט! — זאָגט דער יצר־טוב. — א סך גלייכער שוין פערלייהען דער מאַמען די עטליכע קאָפּיקעס! איהר וועט דאָס צונוץ קומען.

— א חכם! — זאָג איך. — ס'זאָל זיין פערפאַלען? וואו וועט זי נעמען אויף אָפּצוגעבען?

— זי מוטשעט זיך נעבאַך, — זאָגט דער יצר־טוב, — און צאָהלט פאַר דיר שכר־למוד...

— וואָס געהער זיך אָן מיט דיר שכר־למוד? — זאָגט דער יצר־הרע. — קויף דיר בעסער א פייפעלע פון ווייסע לעהם מיט רויטע פינטעלעך, א מעסערעל א שאַרפס מיט צוויי קלינגלעך און מיט א מעשענעם קאַסטען, אָדער גאָר א בייטעלע מיט א גוט שלעסעל.

— וואָס ווערסט דו האַלטען אינ'ם בייטעלע? — זאָגט דער יצר־טוב. — דעם דלות?

— קנעפּלעך! — זאָגט דער יצר־הרע. — ווערסט אָנשטופּען א פול בייטעלע מיט קנעפּלעך, וועט מען מיינען, אז ס'איז געלד, וועלען דיר אַלע יונגלעך מקנא זיין...

— וואָס וועט דיר אַרויסקומען פון דעם? — זאָגט דער יצר־טוב. — אָט פאָלג מיך, צעטייל גאָר דאָס געלד פאַר אָרעמע לייט, טהו צדקה, ווערסט דו פערדיענען א מצוה, אָרעמע לייט נעבאַך געהען־אויס פון הונגער.

— אַרעמע לייט? — זאָגט צו מיר דער יצר־הרע. — ביזט אַליין איין אָרעמאַנ׳ס אַ יונגעל. ביזט אַליין תמיד הונגעריג. איט־ליכער איז אַ ותרן אויף יענעם. פאַר וואָס האָט דיר קיינער ניט געגעבען, אַז ד ו האָסט ניט געהאַט, נישט היינט געדאַכט?...

ד.

שיער־שיער האָט מיך דער יצר־הרע איינמאָל ניט איבערגע־רעדט.

אין חדר האָב איך געהאַט אַ חבר — יואליק, אַ נגיד׳ס אַ יונ־געל. ער פלעגט האָבען תמיד פולע קעשענים מיט גוטע זאַכען. נאָר יענעם געבען האָט ער פיינט געהאַט; מע זאָל זיך אויסציהען פאַר איהם — נישט אַ שמעק! פלוצים האָט זיך יואליק עפּים אָנ־געהויבען צו מיר שטאַרק צושאַרען, צושמייכלען, געוואָרען מיט מיר חבר — די נשמה!

— דו ווייסט? — מאַכט ער צו מיר. — ביזט אַ וואָהל יונגעל, ווי איך בין אַ איד. איך האָב דיך ליעב נאָר דערפאַר, וואָס דו האָסט פיינט בעטלען, אַזוי ווי אַנדערע: „געב מיר אַ שטיקעלע! געב מיר אַ פּיצעלע!“ אָנקוקען קאָן איך ניט אָט די בעטלערס!... אַ שטיקעל קאָנפעקט ווילסט דו?

— אַ שטיטעל טאָנפעט? — זאָג איך. — פאַר וואָס ניט?

— נו, — זאָגט ער — און ניסלעך אַ צוויי וואָלסט דו גע־קנאַקט?

— ניסלעך? — זאָג איך, — פאַר וואָס ניט? איך זאָל האָבען, וואָלט איך דעטנאַטט.

יואליק לעגט אַריין די האַנד אין קעשענע. איך מיין, אַז דאָס נעמט ער אַרויס און גיט מיר. צום סוף רופט ער זיך אָן צו מיר:

— איך וועל דיר געבען מאַרמעלאַד אַ האַלב שטיקעל און ניס־לעך דריי... אויב דו וועסט זיך מיט מיר בייטען. וועסט זיך ביי־טען?

— בייטען ? — זאָג איך. — מיט וואָס וועלען מיר זיך בייטען ?

— איך וועל דיר — זאָגט ער — געבען דאָס מעסערעל מיינס. דו ווייסט דאָך מיין ווייס מעסערעל ? איין אמת'דיגס, א זאוויאַלאָווס !

א חידוש אביסעל, אויב איך ווייס יואליק'ס מעסערעל ! ווער ווייסט ניט יואליק'ס מעסערעל ? וויפיעל מאָל האָב איך איהם דערויף מקנא געווען ! וויפיעל מאָל האָב איך דאָס געזעהן אין חלום !...

— נו, און איך ? — זאָג איך. — וואָס זאָל איך דיר געבען דערפאַר ?

— און דו — זאָגט ער — וועסט מיר געבען דיין זילבערנעם פּערציגער.

— נעם ! — זאָגט צו מיר דער יצר־הרע. — נעם, ס'איז איין אנטיק פון א מעסערעל. אלע יונגלעך וועלען דיר מקנא זיין...

איך וויל ארויסנעמען געלד ; נאָר באַלד פערחאַפּ איך מיך.

— א חכם א איד ! — זאָג איך. — פאַר א פּערציטער טאָן מען שוין טויפען א ניי מעסערעל.

— אָט אזא מעסערעל ? — זאָגט יואליק. — פורים נאָכ'ן קאַלטען קוגעל !... שאַ, ווייסט דו גאָר וואָס ? איך געב דיר צו א האַלב טוץ קנעפּלעך ביינערנע.

— פאַר דעלט — זאָג איך — טאָן מען טויפען צעהנטויזענד טוץ טנעפּלעך.

— נו, — זאָגט ער — און קאָנפּעטען און ניסלעך איז קיין געלט ניט ? איך זאָג דיר צו, אלע מאָל, ווען דו וועסט בעטען, געב איך דיר, ווי איך בין א איד. אָט האָב איך א צוויאַק איין אייזערנעם. זעהסט דו ? — שענק איך דיר אוועק דעם צוויאַק אומזיסט. דו זעהסט, וואָסער א צוויאַק ?

— וואָס דאַרף איך — זאָג איך — צוויעטעס ?

— ער וועט דיר — זאָגט ער — צונויז קומען, נארעלע. קאָנסט איהם פארשלאָגען וואו דו ווילסט. קאָנסט מיט איהם אויסגראָבען א גריבעל.

— וואָס דארף איך — זאָג איך — דראָבען דריבלעך?

— איך וועל דיך — זאָגט ער — לאָזען דאווגען אין מיין סידור׳על.

— וואָס דארף איך — זאָג איך — דאווגען אין פרעמדע סידורים?

— איך וועל דיר געבען — זאָגט ער — אָנמעסטען מיין שבת׳־דיג קאשקעטעל.

— וואָס דארף איך — זאָג איך — מעסטען פרעמדע טאָש־טעטען?

— ווילסט דו ניט? נאָ־זשע דיר! — מאכט יואליק און דער־לאנגט מיר א בוכענצי אין זייט אריין. — געפעלט אייך אביסעל א קבצנ׳יוק? איך געב איהם אזוי פיעל זאכען: א מעסערעל, און קנעפלעך, און קאָנפעקטען, און ניסלעך, און א צוויאַק, און א סידור׳על, און א היטעלע אָנמעסטען — וויל ער נאָך ניט! א קבצנ׳ישע קישקע — וויפיעל מע לעגט אין איהר ניט אריין, איז ווינציג! ער מיינט, אז ער האָט א זילבערנעם פערציגער, איז ער שוין א גאנצער יאָ־טובי־דאָם! וואָרט אויס, טאָפעלע טוטאריטו, וועסט אמאָל אָנקומען צו מיר, וועט דיר אויספאלען באָקאָם!... נחמיה! נאָ, איך שענק דיר אוועק דעם צוויאָק!...

יואליק שענקט־אוועק דעם צוויאָק נחמיה׳ן (איין אָרעם יונגעל, וואָס הינקט אויף א פיסעל), און מיט מיר ווערד ער אויס חבר.

ה.

וועט איהר דאָך פרעגען: אויף וואָס פאָרט האָב איך געהאלטען דאָס געלד?

ערשטענס, אויף ל"ג־בעומר צו דער סעודה. ל"ג־בעומר צו דער סעודה פלעגען אַלע קינדער ברענגען עפּיס אין חדר אריין: ווער מזומן געלד, ווער איין עסענוואַרג, און ווער אַ נאַשעריי. נאָר איך איינער פלעג קומען מיט מיין שטענדיג אָנבייסען — אַ שטיקעל ברויט מיט קנאָבעל. עס פלעגט מיר פלאַמען דאָס פּנים; און חאָטש אין קאָהן האָט מען מיך אריינגענומען גלייך מיט אַלע יונג־לעך, נאָר געפיהלט האָב איך, אז ס'איז מצד רחמנות — און ס'איז מיר ניט איינגעגאַנגען די שמחה... „אצינד, האָב איך מיר געטראַכט, הער איך אייך אַלע מיט'ן קאָטער; איך בין, ברוך־השם, אזא פּאַרשוין, וואָס איך געה מיט מזומנים. ווי באַלד אזא נגיד'ס אַ יונגעל, ווי יואליק, גיט צושטייער אַ פערטעלע, מעג איך געבען אַ קאָפּיקע. ווארום וואָס בין איך אָקעגען איהם? אַ נאַרנישט! ווי איז אָבער דער דין, אז איך געב אַ פּיטאַקעל, בין איך יוצא? נו, געב איך טאַקי אַ גריוונקע — און ווייסט ווער איז קאָפּעל קאָ־קאַריקו!"...

און איך האָב אריינגעבראַכט אין דער קאַראָבקע אויף ל"ג־בעומר צעהן קאָפּיקעס, דאָס איבעריגע געלאָזט אויף שפּעטער.

שפּעטער, זומער־לעבען, ס'איז אויפגעקומען גרינוואַרג, עס האָ־בען זיך בעוויזען פרישע אויבסטען ביי פּיראָנדיטשקי'ן אין די מול־טערלעך, איז געקומען ווידער אַ מאָל דער יצר־הרע.

— זעהסט — זאָגט ער — גרינע אַגרעסען? זעהסט, וואָסערע רויטע ווייספּערלעך?

— פון גרינע פּירות — זאָג איך — ווערען נאָר היילג די צייהן.

— מאַך „שהחיינו", — זאָגט צו מיר דער יצר־טוב — שהחיינו איז אַ מצוה...

— שהחיינו — זאָג איך — וועל איך נאָך צייט האָבען צו מאַכען; דער זומער איז נאָך גרויס. עס וועט נאָך געהן אַ סדרה פון ווײנשעל און פון פלאָמען, פון עפּעל און פון בארען, פון דיניעס

און פון קאווענעס... איך וועל בעסער איבערלאָזען דאָס געלד, אם ירצה השם, אויף סוכות — זיך קויפען א פאָהן.

און ס'איז געבליבען, איך זאָל איבערלאָזען דאָס געלד, אם ירצה השם, אויף סוכות — זיך קויפען א פאָהן.

ו.

גאָט האָט געהאָלפען, דער סוכות איז געקומען, און איך האָב מיר געקויפט א פאָהן, א גרויסע, א געלע, א „צווייזייטענדיגע".

פון איין זייט זענען געווען אויסגעמאָהלט צוויי חיות, וואָס האָבען געהאַט א פנים פון קעץ, נאָר באמת זענען זיי געווען לייבען, מיט אָפענע מיילער און מיט לאַנגע צונגען. אויף די צונגען ביי זיי זענען געווען ארויפגעטהאָן פייפלעך, אפנים, שופרות, מחמת ס'איז געשטאַנען אָנגעצייכענט מיט גרויסע אותיות: בחצוצרות וקול שופר.

אונטען, אונטער די לייבען, איז געשטאַנען אויפגעשריבען פון דער רעכטער האנד: דגל מחנה יהודה. פון דער לינקער האנד: דגל מחנה אפרים.

דאָס האָט איהר ערשט איין זייט פאָהן. אויף דער אנדערער זייט איז געווען נאָך שענער. דאָרט זענען געשטאַנען אויסגע־מאָהלט די פאָרטרעטען פון משה מיט אהרנ'ען, פינקטליך, ווי לעבעדיגע. משה מיט א גרויסען דאַשעק אויפ'ן שטערן, און אהרן מיט א גאָלדענער רייף אויף דער געלער פאַטלע. אין מיטען, צווישען משה מיט אהרנ'ען, — א גאַנצע האָליאַסטרע אידעלעך, געפּאַקט איינס אויף דאָס אנדערע, מיט תורה'לעך אין די הענד. אלע האָבען זיי איין פנים, גלייך ווי איין מאַמע האָט זיי געהאַט: אלע מיט לאַנגע אלע איינע קאַפּאָטקעלעך, אלע מיט שיך און זעקלעך און אלע מיט גאַרטעלעך, אביסעל נידעריגער פון דער דיך... די אידעלעך הויבען פיס און זינגען: שישו ושמחו בשמחת תורה.

בעקומען אַ פּאַהן, בעדאַרף מען קריגען אַ שטעקעל צו דער פאַהן.

דאַ מוז מען שוין אָנקומען צו רב זיאַמע דעם סטאָליר, טאַקי דער איינענער רב זיאַמע, וואָס האָט אַמאָל זיך אונטערגענומען מיך אויסלעהרנען רעדען, „ווי אַ מענטש".

— וואָס וועסט דו עפּיס זאָגען, טאַפּעלע טוטאַריטו?

— אַ שטעטעל צו דער פאַהן...

— וואָס הייסט — זאָגט ער — אַ שטעטעל?

— אַ שטעטעל — זאָג איך — פון אַ שטימעל האָלץ, מע זאָל קאָנען טראָגען די פאַהן.

רב זיאַמע טרייבט מיט מיר אַזוי לאַנג קאַטאָוועס, ביז איך צעוויין מיך. דעמאָלט ווערד ער ווייך, וואַרפט־אַוועק אַלע ארבייט, נעמט אַ שטיקעל האָלץ, אַ שניץ אַהער, אַ שניץ אַהין — פאַרטיג.

אַצינד פעהלט מיר נאַר איין עפּעל מיט אַ ליכטעל, געוויינט־ליך, פון וואַכס, ניט פון חלב, וואָרום חלב, אַז ווערט אַרויפקאַפּען אויפ'ן עפּעל, איז פערפאַלען דער עפּעל, מע וועט איהם נאָכדעם ניט קאָנען עסען... אָבער וואַכס מאַכט ניט אויס, וואַכס איז כשר.

נו, און וואַכס איז דאָך ביי מיר פאַרהאַן מעהר ווי ביי אַלע יונגלעך. אדרבה, אַ יונגעל, אַז ער בעדאַרף אַ שטיקעל וואַכס, צו וועמען קומט ער אָן? צו מיר! וואָרום מיין טאַטע איז דאָך אונ־טער־שמש אין אונטערשטען קלייזעל פון דער קצב'ישער קלויז, איז וואָס עס בלייבט נאָך יום־כפור פון די ליכט געהער צו איהם — דאָס איז זיין הכנסה. ער שמעלצט דערפון „שמשים" צו די חנוכה־ליכטלעך, הבדלות און סטאַטשיקעס. און וואָס עס פאַלט־אַראָפּ פון די הבדלות מיט די סטאַטשיקעס געהער צו מיר — דאָס איז מ י י ן הכנסה.

הקיצור, איך האָב אַלסדינג, וואָס מע בעדאַרף!

ז.

אריינגעזעצט די פאַהן אינ׳ם שטעקעל, אויפגעפּאַסט אויף׳ן שפּיץ אַ רויטען עפּעל און אָנגעצונדען פון אויבען דאָס וואַכסענע ליכטעל, לאָז איך מיך שמיני־עצרת אויף דער נאַכט אין שוהל אריין, צו די הקפות, לעבעדיג־פרייליך, ווי אַ גליקליכער פּרינץ, ווי אַ בן־מלך, וואָס קיינער איז צו איהם ניט גלייך.

עס שטעלט זיך מיר פאָר, אַז איך בין שוין אין שוהל אויבען, אויף דער מזרח־באַנק, מיט אַלע בעלי־בתי׳שע קינדער. די ליכט ברענען. מיין פאַהן איז שענער פון אַלע פאַהנען. מיין עפּעל איז רויטער פון אַלע עפּעל. מיין ליכטעל איז גרעסער פון אַלע ליכטלעך. אין שוהל איז איין ענגשאַפט, אַ היץ מיט סכנת־נפשות. ווייבלעך און מיידלעך אַ סך זענען געקומען קושען די תורה. אָט געהט רב מלך דער חזן מיט׳ן צעלאָזטען טלית אויף צופריהער, ווי אַ גענעראַל־פעלדמאַרשאַל. נאָך איהם — די בעלי־בתים. רב מלך ציקעלט זיך און זינגט אויף זיין בלעכענער שטימע: „ע ו ־ ז ו ר ד ־ ־ ־ ל י ם, ה ו ש י ע ה נ א !“ די ווייבלעך מיט די מיידלעך שפּרינגען אין פּנים אריין, קושען די תורות און שרייען מיט אַ קוויטש: „דערלעבט איבער אַ יאָהר! דערלעבט איבער אַ יאָהר!“— „גם אתם! גם אתם!“

נאָר איידער מע קומט־צו צום אונטערשטען קלייזעל פון דער קצב׳ישער קלויז, דאָרט וואו איך דאַווען, מוז מען דורכגעהן פאַר־ביי עטליכע שוהלען און בתי־מדרשים: די קאַלטע שוהל, די ליט־ווישע שוהל, דאָס שניידערשע שוהלכען, דאָס גרויסע בית־מדרש, דאָס קליינע בית־מדרש, דאָס אַלטע בית־מדרש, די ערשטע קלויז, די חסיד׳ישע קלויז, די מתנגד׳ישע קלויז, די נייע קלויז, דאָס נעלע קלייזעל — ביז מע קומט צו דער קצב׳ישער קלויז, און פון דאָרטען שוין לאָזט מען זיך אראָפּ אין אונטערשטען קלייזעל.

אט־א־די אלע שוהלען און בתי־מדרשים, וואס איך האב אייך דא אויסגערעכענט, זענען חלילה נישט צעווארפען דער אין ליסי, יענער אין סטריסי, ווי ביי אייך אין יעהופעץ. ביי אונז, אין כתריי־לעווקע, איז א חיות. ביי אונז געפינען זיי זיך אלע אויף איין גאס, אויף איין שטיקעל ערד, כמעט אין איין הויף, — און דאס ווערד אנגערופען דער „שוהלהויף".

אונזער שוהלהויף איז אינגאנצען כמעט איין שוהל. זומער, אז די פענסטער זענען אפען, און איהר געהט פארביי בשעת מע דא־ווענט, ווייסט איהר ניט וואס איהר זאלט טהון: צי איהר זאלט בלייבען שטעהן און שפרינגען קדושה, צי איהר זאלט זיך אנבויגען האפען א ברכו, צי איהר זאלט ענטפערען „אמן יהא שמיה רבא". בשעת פון איין זייט הערט זיך א געזאנג „אז ישיר משה", שרייט עמיצער פון דער זייט: „א־ח־־־ד!" פאלט איינער אריין פלוצים מיט א ניגון פון דער גמרא: „מכלל שהוא צריך לפרט ומפרט שהוא צריך לכלל". שלאגט איהם איבער נאך איינער מיט א ניגון: „יתגדל ויתקדש שמיה רבא". קומט צו געהן א דריטער און לאזט־אויס גאר מיט איין אנדער טאן: „הללויה! הללויה!"...

אונזער שוהלהויף האט צוויי געשטאלטען: אין דער וואכען איז ער אנדערש, שבת און יום־טוב — ווידער אנדערש. אין דער וואכען איז ער א מארק פון אידישע ספרים, טליתים, ציצית און מזוזות, פוילע עפעל, קברות־בארלעך, סעמעטשקעס און בעבלעך, מאהינדלעך, בייגעלעך און צוקערלעקאך. ציעגען צעלעגען זיך, ווי ביי'ם טאטען אין וויינגארטען, און זענען מעלה־גרה, שאקלען בשעת מעשה מיט די בערדלעך. קומט אבער שבת און יום־טוב — אוים מארק, אוים מסחר, אוים ציעגען. אידען, זאלען געזונד זיין, קלויבען זיך צענויף רעדלעך־ווייז, מע רעדט און מע גראגערט. מע דערצעהלט נייעס פון דער גאנצער וואך, פונ'ם גאנצען יאהר און פון דער גאנצער וועלט. אויך קינדער, חדר־יונגלעך, זענען דא. חדר־יונגלעך פון אלע חדרים לויפען, שפרינגען, שוועבען אהין און אהער, ווי די פיש אין וואסער; גאט האט זיי געשענקט א מתנה —

זיי זענען פריי! מע בעטראַכט זיך איינס אויף דאָס אַנדערע די נייע קאַפּאָטקעלעך, ווען מען'ס איז לענגער, די יום־טוב'דיגע קאַש־קעטלעך, ווען מען'ס קאָפּ איז גרעסער, און מע מעסט אויף פינגער, ווען מען'ס פּאה איז קירצער. דערביי האַפּט מען, געוויינטליך, ווער אַ פליק און ווער אַ שטורך און ווער אַ קלאַפּ — ס'איז פריילעך.

נאָר פריילעכער ווי אַלע מאָל איז סוכות, שמיני־עצרת אויף דער נאַכט, פאַר די הקפות, בשעת אַלע יונגלעך פון אַלע חדרים קומען זיך צענויף אַהער מיט די פאָהנען. דאָ מושטירעוועט מען זיך אוים אויף כתות, גרויסע יונגלעך בעזונדער און קליינע יונגלעך בעזונדער. דאָ בעטראַכט מען איינס ביי'ם אַנדערען די פאָהנען, ווען מען'ס שטעקעל איז גרעסער, ווען מען'ס עפּעל איז רויטער, ווען מען'ס ליכטעל איז פון חלב און ווען מען'ס — פון וואַכס. דערביי פּאַלען געגנוג ווערטלעך, חכמות און געלעכטערען. איינער טהוט אָפּ דעם אַנדערען אַ שפּיצעל: ער פערלעשט איהם דאָס ליכטעל, אָדער ער פער'גנב'עט זיך און בייסט איהם אָפּ דעם עפּעל, בעקומט ער אין טאַטענ'ס טאַטען מיט אַ פּאַטש אויף פערבייסען — ביז מע צעגעהט זיך איטליכער אין זיין שוהל אַריין.

ח.

— מזל־טוב! טאַפּעלע טוטאַריטו האָט אַ פאָהן! שלום עליכם, אַ גוטער איד, אַ האַלבען פּנים אָפּגעבריהט...

מיט אַזאַ ברייטען ברוך־הבא האָבען מיך חברה קונדייסים בע־געגענט, אַז איך בין געקומען אויפ'ן שוהלהויף מיט מיין פאָהן.

איך בעטראַכט אַלע פאָהנען און וואַרף אַ קוק אויף מיין פאָהן — ווער? וואָס? ווען? ווי קומען זייערע פאָהנען צו מיין פאָהן?

ערשטענס, די פאָהן אַליין. ביי קיינעם שטעהט זי ניט אַזוי גלייך אַריינגעזעצט אין שטעקעל, אַז מע זאָל אַרויסזעהן ביידע זייטען. ביי קיינעם איז ניטאָ אַזאַ גלייך, קיילעכיג, געטאָקט שטע־קעל. ביי קיינעם איז ניטאָ אַזאַ רויטער גלאַטער עפּעל. ביי קיי־

נעם איז ניטאָ אזא שען גראָטען ליכטעל, וואָרום ווער פערמאָגט אזוי פיעל וואכס, ווי איך? ווער האָט געחאפּט אזוי פיעל פּעטש מיט סטוסאקעס, ווי איך, בשעת דער טאטע האָט מיך געחאפּט אין פּאָלעש אונטער דער באנק קלויבען די שטיקלעך וואכס פון די צעשמאָלצענע יום־כפּור׳דיגע שטיקלעך ליכט?... איך מאך א פער־גלייך צווישען מיין פאָהן און צווישען די אָלע איבעריגע פאָהנען — און מיין הארץ ווערד פול מיט גדלות. עס מאָהלט זיך מיר אויס, אז איך וואכס און וואכס העכער און העכער, לענגער און ברייטער, די פיס טראָגען מיך. עס גלוסט זיך מיר לאכען, שרייען, קוויטשען, חאפּען א טענצעל...

— אנו, ווייז נאָר! — רופט זיך אָן צו מיר יואליק דעם נגיד׳ס און בלייבט שטעהן פערגאפט.

ער בעקוקט מיין פאָהן. איך בעקוק זיין פאָהן. „אויך מיר א פאָהן! — טראכט איך מיר. — אויך מיר א שטעקעל! אויסגע־בויגען, גלייך ווי א קאָטשערע!“ איך זעה, אז ער איז א געקאָכ־טער, נאָר איך מאך מיך ניט ווייסענדיג און קוק כלומרשט אָן א זייט.

— קאָפּעל! — מאכט ער צו מיר. — וואו האָסט דו גענומען אזא שען שטעקעלע?

— הא? — זאָג איך און דרעה מיך אויס צו איהם מיט׳ן פּנים.

— וואו האָסט דו דערטאפּט — זאָגט ער נאָך א מאָל — אזא טשאַקענדיג שטעקעלע?

— וואָס איז דען? — זאָג איך צו איהם. — ווילסט זיך אפשר בייטען אויף דיין צוויאָק?...

יואליק פערשטעהט דעם שטאָך. ער טהוט א גלאנץ מיט די אויגלעך, א סמאָרע מיט דער נאָז, לעגט־אריין די האנד אין קע־שענע און טרעט־אָפּ. איך קוק איהם נאָך און קוועל. עס קומט מיר צו א שטיק געזונד. איך זעה, ווי ער רופט־אָפּ נחמיה׳ן מיט׳ן קרומען פיסעל אויף א זייט און סוד׳עט זיך מיט איהם און ווינקט אויף מיר מיט די אויגען. איך זעה גאנץ גוט, נאָר איך מאך מיך ניט ווייסענדיג. אין א מינוט ארום געהט־צו צו מיר נחמיה מיט׳ן

קרומען פיסעל, האַלט יואליק׳ס פּאָהן מיט׳ן קרומען שטעקעל און רופט זיך אָן צו מיר:

— גיב מיר אָנצינדען דאָס ליכטעל; מיינס האָט זיך פאַר־לאָשען.

— ס׳איז דען דיין פּאָהן? — זאָג איך צו איהם און בויג איהם אָן מיין פּאָהן מיט׳ן ליכטעל. — איך ווייס דאָך וועמען׳ס פּאָהן דאָס איז...

און איידער איך קוק מיך ארום, טראָגט־צו נחמיה זיין אָנגע־צונדען ליכטעל צו מיין פּאָהן און מאַכט בורא מאורי האש. מיין פּאָהן צינדט זיך אָן, טהוט א פלאַקער, פּ־פּ־פּו — אויס פּאָהן!

. . . .

ווען עס פּאַלט־אַראָפּ פון׳ם הימעל א שטיין גלייך מיר אין קאָפּ אריין, ווען א ווילדע חיה פּאַלט־אָן אויף מיר און וויל מיך פערצוקען, אָדער ווען עס קומט מיר אקעגען א מת אים האַלבע נאכט אין ווייסע תכריכים און וויל מיך ווארגען, — וואָלט מיין שרעק נישט בעדארפט זיין אזוי גרויס, ווי בשעת איך האָב דער־זעהן מיין נאַקעטען שטעקען מיט דער אָפּגעברענטער פּאָהן. עס האָט זיך ארויסגעריסען ביי מיר פון׳ם הארצען א געשריי:

— אוי ווערה, מיין פּאָהן! מיין פּאָהן! מיין פּאָהן!...

עס האָבען זיך א גאָס געטהאָן טרערען פון מיינע אויגען. די גאַנצע וועלט איז פאר מיר געוואָרען פינסטער. דאָס שטעקעל מיט׳ן עפּעל מיט׳ן ליכטעל זענען ארויסגעפאַלען פון מיינע הענד, און איך האָב מיך געלאָזט געהן, איך ווייס אַליין נים וואוהין. איך געה און גיס און גיס מיט הייסע ביטערע טרערען. איך ברעך די הענד און בעוויין מיין פּאָהן, ווי מע בעוויינט א טוידטען. און איך קום צו געהן אהיים איינער אַליין, אָהן א פּאָהן, און איך פערקלויב מיך אין א ווינקעלע, און דאָ, אין דער פינסטער, זיץ איך, דעם

קאָפּ אַראָפּ צווישען די קניהען, און ווייז שטילערהייד, קיינער זאָל ניט זעהן, קיינער זאָל ניט הערען, און איך פרעג ביי גאָט אַ קשיא:

— גוואַלד, גוואַלד, רבונו של עולם! פאַר וואָס קומט דאָס מיר? פאַר וואָס און פאַר ווען?!...

. . . .

דאָס לעצטע קאַפּיטעל.

איהר ווייסט, קינדער, אַלע מעשיות האָבען אַ סוף און לאָזען זיך אויס אָדער פריילין, אָדער טרויעריג.

אידישע מעשיות לאָזען זיך אויס, צום מיינסטען, טרויעריג. פאַרהאַן ביי אונז אַ ווערטעל, אַז אַ איד, ובפרט איין אָרעמאַן, טאָר קיין הנאה ניט האָבען. ס'איז אַ סך וועגען דעם צו רעדען; אַז איהר וועט אונטערוואַכסען, וועט איהר געוואָהר ווערען... דערווייל בעדאַרף איך אייך זאָגען, אַז די מעשה מיט מיין פּאָהן האָט זיך נאָך ניט אויסגעלאָזט דערמיט, וואָס איך האָב אייך דאָ דערצעהלט. איך האָב נאָך גוט, גוט צוגעקרענקט, געלעגען אין אַ העליש פייער, געזעהן פאַר זיך משונה־מאָדנע זאַכען, שלאַנגען און עקדישען מיט פייערדיגע צונגען און ווילדע חיות אינ'ם געשטאַלט פון מענשען... איך האָב געהערט משונה־מאָדנע קולות פון קעץ און פון פּיפּער־נאָטערס. איך האָב זיך געוואָרפען, געערדט פון היץ, געוועזען פאַר־ביי. מע האָט נישט געהאַלטען פון מיין לעבען. אין אונטערשטען קלייזעל פון דער קצב'ישער קלויז האָט מען שוין אפילו אָפּגעזאָגט תהלים אויף. איך בין געוועזען העכער האַלב אויף יענער וועלט.

נאָר אַזוי ווי ס'איז היינט ערב יום־טוב, און יום־טוב, בפרט שמחת־תורה, בעדאַרף מען זיין פריילין, וויל איך אויסלאָזען די מעשה מיט מיין פּאָהן אויך פריילין.

ערשטענס, זעהט איהר, אַז איך בין מיט גאָט'ס הילף ניט געשטאָרבען.

צוויימענס, זייט וויסען, אז אויפ'ן אנדערען יאהר האב איך געהאט א פאהן נאך א שענערע, מיט א שענערען שטעקעל, מיט א שענערען עפעל, און בין דוקא געווען אין שוהל גאנץ אויבען־אן, אויף דער מזרח־באנק, מיט אלע בעלי־בתישע קינדער. די ליכט האבען געברענט. מיין פאהן האט געשיינט. אידען זענען געגאנגען מיט די הקפות. רב מלך דער חזן מיט'ן צעלאזטען טלית איז גע־גאנגען אויף צו־פריהער, ווי א גענעראל־פעלדמארשאל. ער האט זיך געציקעלט און געזונגען אויף זיין בלעבענער שטימע: „ע ו ־ ז ר ד ־ ־ ־ ל י ם , ה ו ש י ע ה נ א !" ווייבלעך און מיידלעך אהן א שיעור האבען געקושט די תורות, געשפרונגען אין פנים אריין און געשריגען מיט א קוויטש: „דערלעבט איבער א יאהר! דער־לעבט איבער א יאהר!" — „גם אתם! גם אתם!"

קינדער, ג ם א ת ם ! . . .

חנוכה־געלד

געשריבען אין יאהר 1900

חנוכה־געלד

א.

טרעפט, קינדער, וואָסער יום־טוב איז דער בעסטער פון אַלע ימים־טובים?

חנוכה.

אכט טאָג כסדר נישט געהן אין חדר, עסען לאַטקעס מיט שמאַלץ, שפּילען אין דריידעל און בעקומען פון אַלע זייטען חנוכה־געלד — נו, בעדאַרף מען נאָך אַ בעסערען יום־טוב?

ווינטער. דרויסען איז קאַלט, דער פראָסט ברענט מיט סכנות. די פענסטער זענען פערקאָוועט, בעדעקט מיט שניי, צעמאַהלט אויף'ן שענסטען אַרט. און אין שטוב איז וואַרעם — מחיה־נפשות. דאָס זילבערנע חנוכה־לעמפּעל שטעהט צוגעגרייט נאָך פון בייטאָג. דער טאַטע געהט־אום איבער דער שטוב, די הענד אַרונטער, און דאַוועט מעריב. אויסגעשטאַנען שמונה־עשרה, נעמט ער אַרויס פון טישקעסטעל אַ וועכסען ליכטעל (דעם שמש), זאָגט „עלינו" און מאַכט צו אונז, צו מיר מיט מיין יונגערען ברודער מאָטעל, אויף לשון־קודש:

— אי־אָ! שהוא נוטה שמים ויוסד הארץ... אי־נו־אָ!

איך און מיין ברודער מאָטעל פערשטעהען ניט וואָס ער מיינט, און מיר פרעגען איהם:

— וואָס? אַ שוועבעלע?

דער טאַטע בעווייזט מיט דער האַנד אַהין, אין קיך אַריין.

— אי־אָ־אָ! ועל כן נקוה לך... אי־אָ־נו!

— וואָס? אַ קאַלאַראַטשמעסער? אַ שערעל? דאָס אויבער־שטע פונ׳ם שטויסעל?

— מט־אי־אי־אָ־נו־פע! אמי! אמי! ביום ההוא יהיה יי אחד ושמו אחד... די מאַמע! רופט־אַריין די מאַמע, לאָז זי געהן הערען בענטשען חנוכה־ליכטלעך.

איך און מיין ברודער מאָטעל לאָזען זיך לויפען ביידע, איינס איבער׳ן אַנדערען.

— מאַמע! גיכער, חנוכה־ליכטלעך!

— אוי, אַ מכה איז מיר, חנוכה־ליכטלעך! — זאָגט די מאַמע און וואַרפט־אַוועק אַלע אַרבייט אין קיך (מע האָט געקוילעט גענז, מע פּרעגעלט שמאַלץ, מע האָט גערעשטשינעט לאַטקעס) און לאָזט זיך לויפען אין שטוב אַריין, און נאָך איהר — בריינע די קעכין, אַ שוואַרצע אידינע מיט וואָנצים, מיט אַ פעט פּנים און מיט תמיד פעטע אויסגעשמירטע הענד. די מאַמע שטעלט זיך אַוועק אין אַ זייט און מאַכט אַ פרום פּנים, און בריינע די קעכין בלייבט שטעהן ביי דער טיר, ווישט די הענד אינ׳ם קויטיגען פאַרטוך, טהוט אַ שמיר מיט דער פעטער האַנד איבער דער נאָז פון אונטען אַרויף און לאָזט־איבער אַ שוואַרצען צייכען איבער׳ן גאַנצען פּנים. מיר זענען שטאַרקער פון אַייזען, איך און מיין ברודער מאָטעל, אַז מיר האַלטען זיך איין און שיסען ניט אויס קיין געלעכטער.

דער טאַטע געהט־צו מיט׳ן אָנגעצונדענעם שמש צום חנוכה־לעמפּעל, בויגט זיך אָן און מאַכט די ברכה מיט׳ן בעקאַנטען ניגון: „ברוך אתה!" און לאָזט־אויס: „להדליק נר של חנוכה!"

די מאַמע ענטפערט מיט גרויס יראת־שמים „ברוך הוא וברוך שמו, אָמן", און בריינע שאָקעלט־צו מיט׳ן קאָפּ און מאַכט בשעת מעשה אַזעלכע פּיסקעס, אַז איך און מיין ברודער מאָטעל האָבען מורא אַ קוק טהון איינס אויף דאָס אַנדערע.

„הנרות הללו שאָנו מדליקין"... — זינגט דער טאַטע אונטער דער נאָז און שפּאַציערט־אַרום הין און צוריק איבער׳ן זאַל, קוקט

אויפ׳ן חנוכה־לעמפעל, זאָגט און זאָגט און הערט גאָר נישט אויף צו זאָגען. מיר וואָלטען וועלען, עס זאָל שוין האָבען איין עק, ער זאָל זיך שוין נעמען צו דער קעשענע, צום בייטעלע. מיר ווינקען זיך איבער, שטופען־אונטער איינס דאָס אנדערע:

— מאָטעל, געה־צו, זאָג איהם חנוכה־געלט.

— וואָס עפּיס איך זאָל זאָגען חנוכה־געלט?

— אזוי, וואָרום דו ביזט קלענער, באַדאַרפסט **דו** בעטען חנוכה־געלט.

— טאָמער פאַרקעהרט, **דו** ביזט עלטער, באַדאַרפסט **דו** בעטען חנוכה־געלט?

דער טאַטע הערט **גאַנץ** גוט, אז מיר רעדען פון חנוכה־געלד, נאָר ער מאַכט זיך, ווי ער הערט נים. שטיל, נישט געהאַפּט, געהט ער צו צום טישקעסטעל און צעהלט געלד. עס געהט אונז איבער א קליין פרעסטעל איבער׳ן לייב, עס ציטערען די הענד, עס קלאַפּט דאָס האַרץ. מיר קוקען אויף דער סטעלי, קראַצען זיך אונטער דער פּאה, מאַכען זיך כלומרשט קאַלטבלוטיג, גלייך ווי נים אונז מיינט מען.

דער טאַטע טהוט א הוסט.

— המ... קינדער, קומט נאָר אהער.

— הא? וואָס איז?

— נאַט אייך חנוכה־געלט.

בעקומען אונזער חנוכה־געלד, לאָזען מיר זיך געהן, איך און מיין ברודער מאָטעל, פריהער פּאַוואָלי, ווי די סטאַטיקעס, און נאָכדעם — גיכער און גיכער, מיט א שפּרונג־אונטער און מיט א טענצעל. און ביז מיר קומען אין אונזער חדר׳על אריין קאָנען מיר זיך נים איינהאַלטען, קוליען זיך איבער דריי מאָל מיט׳ן קאָפּ אראָפּ, מיט די פיס ארויף, שפּרינגען אויף איין פוס און זינגען־אונטער:

אײנגע, בײנגע,
סטופּע צײנגע,
אַרצע, באַרצע,
גאָלע שוואַרצע,
עיימעלי, רײמעלי,
בײגעלי, פֿײגעלי —
האָפּ!

און פֿאַר גרױס שׂמחה און התפּעלות געבען מיר זיך אַלײן צו צװײ פּעטש אין די באַקען.

עס עפֿענט זיך די טיר און עס קומט־אַרײן דער פֿעטער בעני.

— חבֿרה פּלעצעל, אײך קומט חנוכּה־געלט!

דער פֿעטער בעני לעגט־אַרײן די הענט אין זשילעט־קעשענע, נעמט־אַרױס צװײ זילבערנע גילדען און גיט אונז חנוכּה־געלד.

ב.

קײנער אין דער װעלט װעט ניט זאָגען, אַז דער טאַטע און דער פֿעטער בעני זענען ברידער. דער טאַטע — אַ הױכער, אַ דאַרער, דער פֿעטער בעני — אַ קורצער, אַ גראָבער; דער טאַטע — אַ שװאַרצער, דער פֿעטע בעני — אַ געלער; דער טאַטע — אַ מרה־שחורה׳דיגער, אַ שװײגער, דער פֿעטער בעני — אַ פֿרײליכער, אַ רעדנער. טאָג מיט נאַכט, זומער און װינטער — און דאָך אײגענע ברידער.

דער טאַטע נעמט אַ גרױסען בױגען פּאַפּיער, צעװירעט אױף קעסטעלעך, שװאַרצע און װײסע, הײסט אַרײנטראָגען פֿון קיך פּאַסאָלים, שװאַרצע און װײסע — דאָס װעט זײן אַ דאַמינע.

די מאַמע איז אין קיך, פֿרעגעלט שמאַלץ און באַקט לאַטקעס. איך מיט מײן ברודער מאָטעל שפּיעלען אין דרײדעל: נס גדול היה שם. און דער טאַטע מיט׳ן פֿעטער בעני׳ן זעצען זיך אװעק שפּיעלען אין דאַמינע.

— איין זאך וועל איך דיך בעטען, בעני, — בלא חרטה ובלא דרעה, דאס הייסט: א גאנג זאל זיין א גאנג! — זאגט דער טאטע.

— א גאנג איז א גאנג. — זאגט דער פעטער בעני און געהט א גאנג.

— א גאנג איז א גאנג. — זאגט דער טאטע און שלאגט־אפ דעם פעטער בעני׳ס א ציגעל.

— א גאנג איז א גאנג. — זאגט דער פעטער בעני און שלאגט־אפ דעם טאטענ׳ס צוויי ציגלעך.

וואס ווייטער־ווייטער לאזען זיי זיך אריין אין דעם שפיעל אלץ טיעפער, קייען בשעת מעשה די בערד, טרייסלען מיט די פיס אונ־טער׳ן טיש און זינגען שטילערהייד ביידע איין ליעדעל.

— אוי, וואס טהוט מען, וואס טהוט מען, וואס טהוט מען? — זינגט דער טאטע מיט א ניגון פון דער גמרא און קייעט איין עק באָרד. — זאל איך געהן אהער? — וועט ער געהן אהין. וועל איך געהן אהין? — וועט ער געהן אהער. באדארף מען בעסער געהן אזא מין גאנג!

— אזא מין גאנג, אזא מין גאנג! — העלפט איהם אונטער דער פעטער בעני מיט׳ן זעלבען נוסח.

— וואס זשע באדארף איך מורא האבען? — זינגט דער טאטע ווייטער. — טאמער שלאגט ער מיר אפ יענם ציגעל? — וועל איך ביי איהם צונעמען צוויי ציגלעך. אי, וואס? טאמער מיינט ער מיר שלאגען דריי ציגלעך?

— דריי ציגלעך, דריי ציגלעך, דריי ציגלעך? — העלפט איהם אונטער דער פעטער בעני.

— אוי, ביזט דו א טפש, בעני, א טפש און א גרויסער! — זינגט דער טאטע און געהט א גאנג.

— ביזט אליין א טפש, מיין ברודער, און נאך א גרעסערער! — זינגט דער פעטער בעני און געהט א גאנג און פערהאפט זיך באלד צוריק.

— פע, בעני, מיר האבען דאך גערעדט, א גאנג איז א גאנג! — זאגט דער טאטע שוין אהן א ניגון און חאפט דעם פעטער בעני פאר דער האנד.

— א גוטער משל! — זאגט דער פעטער בעני. — כל זמן איך האלט אין מיטען א גאנג מעג איך מיר געהן וואוהין איך וויל.

— ניין! — זאגט דער טאטע. — א גאנג איז פארפאלען! מיר האבען דאך עפּיס געשמועסט, בעני, בלא חרטה, בעני, בלא דרעה!

— חרטה? — זאגט דער פעטער בעני. — וויפיעל מאל מאכט זיך, אז דו האסט חרטה?

— איך? — זאגט דער טאטע. — ע, בעני, דערפאר האב איך דאך פיינט מיט דיר צו שפּיעלען אין דאמינע!

— ווער זשע נויט דיך, זאלסט מיט מיר שפּיעלען?

— שוין? מע קריעגט זיך שוין איבער א פאסאלקילע? — רופט זיך אן די מאמע און קומט־אן פון קיך מיט א פערפלאמט פנים, און נאך איהר — בריינע מיט א גרויסען פאלומעסיק מיט הייסע לאטקעס מיט שמאלץ. פון די לאטקעס זעצט א פארע. אלע לאזען זיך צום טיש. איך און מיין ברודער מאטעל, וואס האבען זיך פריהער אביסעל געקריעגט, געריסען ווי די קעץ, בעטען זיך גיך איבער, ווערען שלום און זעצען זיך צו די לאטקעס מיט גרויס כונה.

ג.

ביינאכט אויפ׳ן גלעגער ליג איך און טראכט: וויפיעל קאן זיך, אשטייגער, ביי מיר צענויפקלויבען, אז אלע פעטערס מיט אלע מוהמעס מיט אלע קרובים וועלען מיר געבען חנוכה־געלד? ראשית חכמה, דער פעטער משה־אהרן, דער מאמע׳ס ברודער, אפילו זעהר א קארגער, נאר א נגיד. נאכדעם דער פעטער איצי און די מוהמע דבורה, וואס דער טאטע און די מאמע זענען מיט זיי ברוגז שוין פון כמה וכמה יאהרען. היינט דער פעטער בייניש און די מוהמע

יענטע? היינט וואו איז אונזער שוועסטער איידעל? און איהר מאַן שלום־זיידעל? און אַלע איבעריגע קרובים?

— מאַטעל, דו שלאָפסט?

— יאָ, וואָס איז דען?

— וויפיעל, מיינסט דו, וועט אונז געבען דער פעטער משה־אהרן חנוכה־געלט?

— פון וואַנען זאָל איך וויסען? איך בין דען אַ נביא?

אין אַ מינוט אַרום:

— מאַטעל, דו שלאָפסט?

— יאָ, וואָס איז דען?

— עמיצער האָט אַזוי פיעל פעטערס מיט אַזוי פיעל מוהמעס, ווי מיר?

— אָדער יאָ, אָדער ניין.

אין צוויי מינוט אַרום:

— מאַטעל, דו שלאָפסט?

— יאָ, וואָס איז דען?

— ווי באַלד דו שלאָפסט, היינט ווי אַזוי רעדסט דו מיט מיר?

— דו פרעגסט דאָך מיך, מוז איך דיר ענטפערען.

אין דריי מינוט אַרום:

— מאַטעל, דו שלאָפסט?

— מססס — טררר — חילחילחיל — טססס...

מאַטעל חראָפּעט, חאָרחעלט, פייפט מיט דער נאָז, און איך זעץ מיך אויף אויף מיין בעטעל, נעם־אַרום מיין קערבעל, גלעט דאָס, בעטראַכט דאָס.

„דאַכט זיך, וואָס? — טראַכט איך מיר. — אַ שטיקעל פּאַפּיער, און וואָס קאָן מען דערפאַר ניט קויפען? צאַצקעס, מעסער־לעך, שטעקעלעך, בייטעלעך, ניס און קאָנפעקטען, און ראָזינקעס, און באָקסערען, און וואָס ניט?"

איך בעהאַלט דאָס קערבעל צוקאָפּענס אונטער'ן קישען און לייען־אָפּ קריאת־שמע, קומט־אריין בריינע פון קיך מיט אַ פולען

פּאַלומעסיק מיט קערבלעך... ברײנגע געהט ניט, נאָר זי שװעבט אין דער לופטען, זינגט „הנרות הללו שאָנו מדליקין“, און מאַטעל שלינגט קערבלעך, װי די האַלישקעס. „מאַטעל! — שרײ איך מיט אַלע כחות. — גאָט איז מיט דיר, מאַטעל, װאָס טהוסט דו? ק ע ר ב ל ע ך ? ? ? ? “ . . .

איך חאַפּ זיך אױף און שפּײ־אױס דרײ מאָל: „טפו־טפו־טפו — אַ חלום!“

און װער אַנשלאָפען.

ה.

אױף מאָרגען אין דער פריה, אָפּגעדאַװענט און איבערגעביסען, טהוט אונז אָן די מאַמע אין קעצענע טולופּלעך, װיקעלט אונז אײן אין גרױסע װאַרעמע שאַלען, און מיר לאָזען זיך געהן נאָך חנוכה־געלד, פריהער פון אַלעמען, געװעהנליך, צום פעטער משה־אהרן.

דער פעטער משה־אהרן איז אַ איד נישט קײן געזונדער, האָט צו טהון שטענדיג מיט'ן מאָגען; װען מע קומט, טרעפט מען איהם נעבען האַנדפאַס װישען זיך די הענד און זאָגען „אשר יצר“.

— אַ גוט מאָרגען, פעטער משה־אהרן! — שיסען מיר אױס בײדע מיט אַ מאָל, איך און מײן ברודער מאָטעל, און עס קומט אַקעגען די מוהמע פעסיל, אַ אידינע אַ קלײניטשקע, אײן אױג אַ שװאַרץ, דאָס אַנדערע אַ װײס, דאָס הײסט, אײן ברעם אַ שװאַר־צע, די אַנדערע אַ װײסע. די מוהמע פעסיל טהוט אונז אױס די טולופּלעך, װיקעלט אונז אױס פון די שאַלען און שנײצט אונז אױס די נעזער אין איהר פאַרטוך.

— שנײצט־אױס! — זאָגט די מוהמע פעסיל. — גוט, גוט שנײצט־אױס! זשאַלעװעט ניט! נאָך! נאָך! אָט אַזױ!...

און דער פעטער משה־אהרן, אין אײן אַלט קעצען חאַלאַטעל, מיט אַ װאַטאָװער יאַרמעלקע אױפ'ן קאָפּ, מיט װאַטען אין די אױהערען און מיט אױסגעקראָכענע װאָנצים, שטעהט בײ'ם האַנד־

פּאָס, ווישט זיך די הענד, קנייטשט מיט'ן פּנים, פינטעלט מיט די אויגען און קוועטשט: „נקבים, נק־בים! חלולים, חלו־לים!"

איך און מיין ברודער מאָטעל זיצען אין געהאַקטע וואונדער. עס פאַלט אויף אונז אָן אַ פּחד, אַ קעלט, אַלע מאָל, ווען מיר קומען אַהער. די מוהמע פּעסיל זעצט זיך אַוועק אַקעגען אונז, לעגט־צענויף די הענד אויפ'ן הארצען און נעמט אונז צום עקזאַמען:

— ס'מאַכט דער טאַטע?

— גאָרניט.

— ס'מאַכט די מאַמע?

— גאָרניט.

— געקוילעט גענז?

— געקוילעט.

— געפּרעגעלט שמאַלץ?

— געפּרעגעלט.

— געבאַקען לאַטקעס?

— געבאַקען.

— דער פעטער בעני געווען?

— געוועזן.

— געשפּיעלט אין דאָמינעס?

— געשפּיעלט.

און אזוי ווייטער.

די מוהמע פּעסיל שווייצט אונז אויס די נעזער נאָך אַ מאָל און רופט זיך אָן צום פעטער משה־אהרן:

— משה־אהרן, מע באַדאַרף זיי עפּיס געבען חנוכה־געלט.

דער פעטער משה־אהרן הערט ניט; ער ווישט זיך די הענד און לאָזט־אויס מיט אַ קוועטש: „ומפליא ל־ע־שות!"

די מוהמע פּעסיל פילט זיך ניט דערמאָנען איהם נאָך אַ מאָל:

— משה־אהרן, די קינדער חנוכה־געלט!

— האַ? וואָס? — מאַכט דער פעטער משה־אהרן און לעגט־איבער די וואַטען פון איין אויהער אינ'ם אַנדערען.

— די קינדער חנוכה־געלט!! — שרייט־אויס די מוהמע פעסיל איהם גליין אין אויהער אריין.

— אוי, דער באאוך! דער באאוך! — מאכט דער פעטער משה־אהרן (ער רעדט אביסעל „בראדיש") און חאפט זיך מיטביידע הענד ביי'ם בויך. — חנוכה־געלט ווילט איהר? וואס דארפען קינדער געלט? וואס וועט איהר טהון מיט'ן געלט? הא? אויסגעבען, צעטרענצלען, הא? וויפיעל האט אייך געגעבען דער טאטע אייערער חנוכה־געלט? הא?

— מיר א קערבעל, — זאג איך — און איהם א האלבס.

— א קערבעל?!! המ... מע באלעוועט קינדער, מע מאכט פון זיי א תל! וואס וועסט דו טהון מיט'ן קערבעל? — הא? צעבייטען? הא? זאלסט דאס ניט צעבייטען! דו הערסט, וואס איך זאג דיר? זאלסט דאס ניט צעבייטען! צי אפשר ווילסט דו דאס צעבייטען, הא?

— ניט צעבייטען, יא צעבייטען — וואס געהט דאס דיך אן? — מישט זיך אריין די מוהמע פעסיל. — געב זיי אפ זייערס און לאזען זיי געהן געזונטערהייד.

דער פעטער משה־אהרן געהט־אוועק צו זיך אין חדר, שארעוועט מיט די שקראבעס, זוכט אין אלע טישקעסטלעך מיט אלע שופלעדלעך, קראצט־אויס פון דארטען עטליכע מטבעות און רעדט צו זיך אליין:

— המ... מע פיהרט־איבער קינדער, מע מאכט פון זיי א תל, א תל־עולם!

און ער רוקט אונז אריין אין האנד אריין עטליכע הארטע מטבעות. די מוהמע פעסיל שנייצט אונז אויס די נעזער נאך א מאל (דאס לעצטע מאל), טהוט אונז אן די טולופעלעך, וויקעלט אונז איין אין די גרויסע ווארעמע שאלען, און מיר געהען ווייטער.

מיר לויפען איבער'ן ווייסען, געפרוירענעם סקריפענדיגען שניי און צעהלען די הארטע מטבעות, וואס דער פעטער משה־אהרן האט אונז אריינגערוקט, און מיר קאנען זיי ניט איבערצעהלען. די הענד

זענען אונז געפרווירען, רויט, אָנגעדראָלען; די מטבעות זענען קור־פערנע, גרויסע שווערע מטבעות, עפּיס זעכסערס פּאַרצייטיגע, דרייערס מאָדנע אָפּגעריבענע, גראָשענס אַלטפרענקישע, געשוואָ־לענע, פערגרינטע — ס'איז שווער, אונמעגליך אויסצורעכענען אין דרויסען אויפ'ן פראָסט וויפיעל דער פעטער משה־אהרן האָט אונז געגעבען חנוכה־געלד!...

ה.

אונזער צווייטע סטאַנציע אויף נעמען חנוכה־געלד איז דער פעטער איצי מיט דער מוהמע דבורה, די וואָס דער טאַטע מיט דער מאַמע זענען מיט זיי ברוגז שוין פון כמה וכמה יאָהרען. פאַר וואָס זיי זענען ברוגז — דאָס ווייסען מיר נימ. מיר ווייסען נאָר, אַז דער טאַטע און דער פעטער איצי (לייבליכע ברידער) רעדען ניט צווישען זיך קיינמאָל נישט, האָטש זיי דאַוונען ביידע אין איין שוהל און זיצען ביידע אויף איין באַנק, אַ שטאָדט נעבען אַ שטאָדט, אַ סטענדער מיט אַ סטענדער. און אַז עס קומט יום־טוב צו אויס־נעמעניש (הוצאת התורה) און עס האַלט ביי פערקויפען עליות, דינגען זיי זיך, ווילען דוקא ביידע איין עליה, שמייסען איינס דאָס אַנדערע און שמייסען אַריין אין טאָג אַריין. אין שוהל איז דע־מאָלט אַ יריד; אַלע רעדען, ריהרען זיך, שושקען זיך, לאַכען און העלפען־אונטער דינגען זיך; איטליכער איז נייגיעריג צו וויסען, פאַר וועמען וועט בלייבען דער „שישי“, אָדער דער „מפטיר“. אַז עס געהט־אַריין אין נצחון, דעמאָלט ווילען אַלע, מע זאָל זיך דינגען ביז'ן ביין אַריין. דער שוהל־שמש, מעכטשי פּאָנפּאַטש מיט די רויטע קאָלטענעס, שטעהט אויף דער בימה, העכער האַלב אַריבער־געבויגען, דער טלית איז איהם אַראָפּגעפּאַלען, די יאַרמעלקע — פון יענער זייט; ער קוקט אין מזרח־זייט, אויפ'ן טאַטען און אויפ'ן פעטער איצי'ן, און זינגט אויף זיין פּאָנפּעוואַטער שטימע:

— אַכטצעהן גילדוין אום שישי! צוואַנציג גילדוין אום שישי! צוויי און צוואַנציג גילדוין אום שישי!

דער טאַטע און דער פעטער איצי זיצען, דער אהער, דער אהין, ביידע פערטיעפט כלומרשט איטליכער אין זיין חומש; נאָר ווי־פיעל איינער גיט, גיט דער אַנדערער מעהר. דער עולם קוועלט, העלפט־אונטער: דרייסיג, דרייסיג! פינף און דרייסיג! זיעבען און דרייסיג! פערציג, פערציג!

מעכטשי פאַנפאַטש קוקט פון איינעם אויפ׳ן אַנדערען:

— פערציג ג י ל ד ו י ן אום שישי! צוויי און פערציג ג י ל ד ו י ן אום שישי! פינף און פערציג ג י ל ד ו י ן אום שישי!

דער טאַטע און דער פעטער איצי הערען נישט אויף צו שמייסען זיך; מע האָט שוין אַריינגעשמיסען ביז פופציג ג י ל ד ו י ן. מעכטשי הויבט־אויף די האַנד און וויל שוין צו־פּאַטשען פאַר׳ן טאַטע׳ן:

— פופציג גילדוי---ן...

איז זיך מיישב דער פעטער איצי און הויבט־אויף אַ פינגער, און דער גאַנצער עולם העלפט־אונטער: איין און פופציג! איין און פופציג! — און מע שמייסט ווייטער. אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז מע שמייסט־אַריין אין עטליכע און זעכציג גילדוין (אַזאַ מעשה איז נאָך ניט געהערט געוואָרען!), און „שישי“ בלייבט פאַר׳ן פעטער איצי׳ן. קומט צו „מפטיר“, מהוט דער טאַטע אַ קוק אויפ׳ן שמש און אַ מאַך מיט דער האַנד, ווי איינער רעדט: „מפטיר — דאָס געהער צו מיר!“... ביי מעכטשי׳ן האָט איהר דאָס גע׳פועל׳ט; איז אָבער אַ סברה, אַז דער עולם איז ניט מסכים: דינגען זיך — דאָס מוז מען, דערויף איז דאָס יום־טוב, נישטאָ קיין מאַנאָפּאָל, קיין חזקה אויף מפטיר!

— צעהן ג י ל ד ו י ן אום מפטיר! פופצעהן ג י ל ד ו י ן אום מפטיר! צוואַנציג ג י ל ד ו י ן אום מפטיר! פופציג ג י ל ד ו י ן אום מפטיר!

אַ גוטער שפּרונג! דער טאַטע דרעהט־אויס דעם קאָפּ: ווער קריכט דאָס אויף זיין מפטיר? און שטעלט אייך פאָר, אַז דאָס שמייסט ווידער דער פעטער איצי; ער האָט חשק צו קויפען דעם

מפטיר פאַר זיין יונגערען איידעם. נאָר אי „שישי“, אי „מפטיר“— אַזאַ! מיט צוויי בייטשען שמייסט מען ניט!... דער טאַטע הויבט זיך אויף, טהוט אַ וואונק צום שמש.

— הונדערט.

דאָס וואָרט „הונדערט“ לויפט־דורך איבער דער שוהל, ווי אַ בליץ מיט אַ דונער. דער גאַנצער עולם איז איבערראַשט, אויסער זיך. אַזוי ווייט אַריינצושמייסען מפטיר — דאָס האָט מען נאָך נישט געהערט זינט די שוהל איז אַ שוהל.

און מעכטשי פאַנפאַטש טהוט זיך זיינס, גלייך ווי געוויינטליך:

— הונדערט גילדוין אום מפטיר! הונדערט גילדוין אום מפטיר! הונדערט גילדוי־־־ן!... (ער וויל צופּאַטשען).

דער פעטער איצי הויבט זיך אויף. דער טאַטע טהוט אויף איהם אַ מאָרנעם קוק, ווי איינער רעדט: „משוגע, צי חסר־דעה? ווילסט קוילען? קוילע!“...

דער פעטער איצי זעצט זיך אַנידער, און דער מפטיר בלייבט פאַר אונז...

פון דעסטוועגען, איינס צום אַנדערען געהער זיך ניט אָן. אַז עס קומט אַ שמחה, ביי אונז אָדער ביי'ם פעטער איצי'ן, אַ מזל־טוב, אַ בן־זכר, אַ ברית, אַ „פדיון־הבן, אַ בר־מצוה, אַ קנס־מאָל, אַ פאַרשפּיעל, אַיין אויפרופענס, אַ חתונה אָדער אַ גט, קומט מען איינס צום אַנדערען, מע בעזעצט זיך אויבען־אָן, מע שענקט „דרשה־געשאַנק“, „מי־שברך־געלד“ און מע טאַנצט מיט אַלע מחותנים אין קאָהן.

— אַ גוט מאָרגען אייך, פעטער איצי! אַ גוט מאָרגען אייך, מוהמע דבורה! — שיסען מיר אויס ביידע מיט אַ מאָל, איך און מיין ברודער מאָטעל, און מע נעמט אונז אויף פאַר זעהר אָנגע־לעגטע געסט.

— איהר מיינט דאָך ניט די הגדה, איהר מיינט די פאַלירטשי־קעס... — מאַכט צו אונז דער פעטער איצי, קנייפּט אונז אין די בעקלעך, עפענט־אויף דאָס בייטעלע און גיט אונז חנוכה־געלד, מיר

אַ ווייסען זילבערנעם צוואַנציגער און מיין ברודער מאָטל'ען אַ ווייסען זילבערנעם צוואַנציגער, און מיר געהען־אַוועק פון דאָרטען צום פעטער בייניש.

ג.

אויב איהר קאָנט זיך פאָרשטעלען דעם גיהנם — אָט דאָס איז דעם פעטער ביינישעס שטוב. ווען איהר זאָלט ניט קומען אַהין, טרעפט איהר אַ ליאַרעם, אַ געשריי, אַ געפילדער. ס'איז דאָרט אַ פולע שטוב מיט קינדער — האַלב־נאַקעטע, פערשמירטע, פערמורזעטע, נישט קיין געצוואָגענע, תמיד צעשלאָגענע, שטענדיג צעדראַפעטע, אָפטמאָל צעבלוטיגטע, מיט סימנים אונטער די אויגען. דער וויינט און דער לאַכט, דער זינגט און דער קוויטשעט, דער הוקעט און דער פייפט, דער האָט אָנגעטהאָן דעם טאַטענ'ס קאַפּאָטע מיט פערקאַטשעטע אַרבעל און דער פאָהרט רייטענדיג אויף אַ בעזעם, דער טרינקט מילך פון אַ קריגעל, דער קנאַקט ניסלעך, דער טראָגט זיך אַרום מיט אַ קעפּעל פון אַ הערינג און דער סמאָצקעט אַ קאָנפעקטעל, און פונ'ם נעזעל רינען ביי איהם צוויי קליינע ריטשקעלעך גלייך אין מויל אַריין. די מוהמע יענטע איז שטאַרקער פון אייזען, אַז זי האַלט־אויס פון דער דאָזיגער „קאָמאַנדע". זי שעלט זיי, זי קנייפּט זיי, רייסט זיי אויס שטיקער פלייש. זי קלויבט נישט איבער: ווער עס חאַפּט זיך אונטער אונטער דער האַנד, דער בעקומט אַ זעץ, אַ טראַסק, אַ בוכענצי אין זייט אַריין. אַ פּאַטש איז דאָרט אַ וואָכעדיגער גאַנג. „וואַרגען זאָלסט דו זיך! די כפּרה זאָלסט דו זיין! פאַרחאַפּט זאָלסט דו ווערען!" — דאָס איז פון די קליינע קללות; דאָרט קאָנט איהר הערען „קדחת", און „חלירע", און אַ „מיתה־משונה" — און דוקא אין גוטען מוטה, פונקט ווי איהר זאָגט אַ גוט־שבת. שטיל ווערד נאָר, בשעת דער פעטער בייניש קומט צו געהן. נאָר מחמת דער פעטער בייניש איז אַ פערנומענער מענש, זיצט אַ גאַנצען טאָג אין קלייט און קומט אַהיים נאָר אויף

א מינוט „אָפּעסען“, דערפֿאַר איז ביי זיי אין שטוב דער אמת׳ער גיהנם.

אריינגעקומען, האָבען מיר געטראָפען עזריאל׳קען (דעם מיטעלסטען) פֿאָהרען רייטענדיג אויף נעצי׳ן (אויפ׳ן עלטערען), און פרויקע מיט מענדל׳ען (צוויי נאָך קלענערע) האָבען אונטערגעשמיסען געצי׳ן, איינער מיט איין אַרבעל פון א וואַטאָווען לייבעל און דער אַנדערער מיט א טאָוועל פון א סידור, א חומש, אָדער א ספר. חיים׳על (א מיטעלסטער צווישען פרויקע׳ן און מענדל׳ען) האָט דערטאַפּט א גערגעלע פון א געקוילעטער גאַנז, האָט דאָס אָנגעבלאָזען מיט אַלע זיינע לעצטע כחות, ער איז אַזש געוואָרען ברוין און בלוי, און ס׳איז איהם געראָטען ארויסבעקומען פון דעם א מין משונה קול, ווי פון, להבדיל, א חזיר, בשעת מע שטעכט איהם און ער קוויטשעט... זיינוווילע (איך וויים ניט, צי איין עלטערע, צי א קלענערער) האָט אָפּגעגעבען קאָנצערט אויף א קעמעל, און דוד׳על (א קליינער פון א יאָהר פיער) האָט אָנגעטהאָן די שטיוועלעך אויף די הענד און האָט צוגעקלאַפּט מיט זיי צום טאַקט. סענדער׳על האָט געטראָגען א קעצעל אין האַנד, פאַר׳ן גערגעלע; דאָס קעצעל האָט ארויסגעשטעלט דאָס צינגעלע, פערמאַכט די אויגלעך, אויסגעצויגען די פיסלעך, ווי איינער רעדט: „אָט אַזוי, ווי איהר זעהט, ווערד מען דאָ פאַרשוואַרצט! מע מוטשעט! מע מוטשעט!“... אסתר׳על (דאָס עלטערע מיידעל) האָט געוואָלט אויסקעמען חאַסקי׳ן (דאָס קלענערע מיידעל), איהר פערפלעכטען א צעפּעל; נאָר מחמת חאַסקי׳ס האָר זענען זעהר געגרייזעלט און שוין לאַנג נישט געקעמט, לאָזט זי זיך ניט, וויינט זי און חאַפּט פּעטש. שטילער פון אַלע איז פּינילע, א קליין יונגעלע מיט קרומע אויסגעבויגענע פּיסעלעך און מיט איין אונטערגעשטעקט העמדעלע. איין חסרון נאָר, וואָס וואו ער שטעלט זיך אַנידער, דאָרט לאָזט ער א סימן... דאָס אַלסדינג שטעהרט אָבער ניט דער מוהמע יענטע׳ן, זי זאָל זיך זיצען גאַנץ רוהיג ביי׳ם טיש מיט צוויי נפשות, איינס ביי דער ברוסט און דאָס אַנדערע אויפ׳ן שויס, און טרינקען ציקאָריע.

— מיר זאָל זיין פאַר זיינעביינדעלעך! — זאָגט זי און טור־ליעט־צו מיט גרויס ליעבשאַפט דאָס זויגענדיגע נפש׳על צום האַרצען און דערלאַנגט בשעת מעשה טאַקי אַ שטורך דעם עלטערען, וואָס אוים׳ן שויס: — זעה נאַר, ווי דו עסט, עסען זאָלען דיך־די ווערים! אסתר׳על, רחצי, חאַסקי, וואו זענט איהר ערגיץ אין אַלדי שווארצע יאָהר? נעם וויש איהם אָפּ דאָס נעזעל גיכער, וואָש מיר אוים אַ שאָל, איך דאַרף טרינקען אָהן אַ שאָל! דערלאַנג איהם אַ סטור־סאַק, ער זאָל זיך דריי מאָל איבערקעהרען! האַרץ מיינס, נשמה מיינע, טרייסט מיינער! דאָס מויל מאַכט זיך זיי נאַר ניט צו! אַ גאַנץ פריהמאָרגען נאַר מע עסט, פאַרחאַפּט זאָלט איהר ווערען!

דערזעהען מיך מיט מיין ברודער מאָטל׳ען, האָבען זיך חברה אַ לאָז געטהאָן אַקעגען און מע איז אונז בעפאַלען, ווי די הייש־ריקען. דער אויף די הענד, דער — אויף די פיס, דער — אויפ׳ן קאָפּ. חיים׳על האָט אָנגעבלאָזען דאָס געגעלע פון דער געקוילע־טער גאַנז גלייך מיר אין אויהער אריין, און דוד׳על האָט מיך ארומ־געהאַפּט מיט ביידע שטיוועלעך. פּינילע מיט׳ן אונטערגעשטעקטען העמדעל האָט זיך אָנגעטשעפּעט מיר אין אַ פוס, ארומגערינגעלט איהם, ווי אַ שלענגעל, און אַ מיש־מאַש פון פערשיעדענע קולות האָט אונז געריגצעלט, פערטורקעט די אויהערען.

— אויף די צייהנדעלעך זאָלט איהר שרייען! — שרייט די מוהמע יענטע פונ׳ם אַנדערען חדר. — טויב קאָן מען ווערען, פאַר־לעגען זאָל דאָס אייך! שדים, ניט קיין קינדער, ברענען זאָל די נשמה אייערע!

די מוהמע יענטע שרייט, און די קינדער שרייען — אַלע שרייען. פּלוצים קומט־אָן דער פעטער ביניש מיט׳ן טלית ותפילין (אַפּנים, פון בית־המדרש). אין איין אויגענבליק ווערד שאַ־שטיל, און די גאַנצע חאַליאַסטרע ווערד פערשוואונדען.

— אַ גוט מאָרגען אייך, פעטער ביניש! — שיסען מיר אוים, איך און מיין ברודער מאָטעל.

— וואָס טהוט איהר דאָ, שקצים? אודאי נאָך חנוכה־געלט? — מאַכט דער פעטער ביינִיש און נעמט־אַרוים און שענקט אונז צו זילבערנע גריוונים.

די חאַליאַסטרע קינדער קוקען־אַרוים פון די ווינקעלעך, ווי די טאַראַקאַנעס, גלאַנצען אויף אונז מיט די אויגעלעך, ווי די מייזעלעך, ווינקען עפּיס צו אונז, בעווייזען עפּיס מיט די פינגערלעך, מאַכען בשעת מעשה משוגענע תנועות, ווילען אונז, אפנים, צעלאַכען, — קוים־קוים וואָס מיר האַלטען זיך איין, און מיר אַנטלויפען פון'ם דאָזיגען גיהנם.

ז.

מיר גערען ווייטער נאָך חנוכה־געלד, צו אונזער שוועסטער איידעל.

אונזער שוועסטער איידעל און איהר מאַן שלום־זיידעל, עליהם השלום — זיי זענען שוין לאַנג אויף דער אמת'ער וועלט.

איידעל איז פון קינדוויז אויף געווען אַ פערוויינטע נשמה; איבער אַ מינדסטע נאַרישקייט פלעגט זי זיך צעוויינען, פערגיסען טרערען אויף אייגענע און אויף פרעמדע צרות. נאָר פון זינט זי איז געוואָרען אַ כלה פאַר שלום־זיידל'ען, האָט זי ניט אויפגעהערט צו וויינען. אפשר מיינט איהר דערפאַר, ווייל ס'איז איהר ניט געפעלען דער חתן? חלילה! זי האָט איהם דען געקענט, וואָס ער זאָל איהר ניט געפעלען? גלאַט אַזוי, אַ כלה פאַר דער חתונה בעדאַרף וויינען. אַז די שניידערס האָבען איהר געבראַכט אָנמעסטען די חתונה־מלבושים, האָט זי זיך צעוויינט אויף אַ גאַנצער נאַכט. שפּעטער, צום פאַרשפּיעל, אַז איהרע חברת'עס זענען זיך צענויפגעקומען טאַנצען, איז זי אַלע מאָל אַוועקגעלאָפען צו זיך אין אַלקיר אַביסעל אויסוויינען זיך אין די קישענס. דעם טאָג פון דער חופּה שמועסט מען ניט. דעמאָלט איז געווען איהר טאָג. זי האָט גאָר ניט אויפגעהערט צו וויינען. נאָר די רעכטע חתונה איז געווען צום „באַדעקענס", בשעת מנשה פיערעלי דער כלי־זמר

האָט זי גענומען „באַזעצען“, און רב ברוך בדחן איז אַרויף אויפ׳ן טיש, צעגויפנעלעגט די הענד אויפ׳ן בויך, אַראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ ווי בשעת מע בעוויינט אַ טוידטען, און האָט אָנגעהויבען מיט׳ן שענעם טרויעריגען ניגון, וואָס קאָן נעמען אַ שטיין, בזה הלשון:

כלה לעבען! כלה לעבען!
ווײַן זשע, ווײַן.
דײַנע טרערען האָבען אַצינד
דעם זיבעטען חן.
וואָרום דו טהוסט דאָך איצט פאַר׳ן בית־דין
של מעלה שטעהן.
אַט באַלד וועסט דו, מיידעל,
צו דער חופה געהן.
באַדאַרף מען דיר געבען
צו פאַרשטעהן,
אַז דאָס לעבען איז ביטער,
אַזוי ווי חריין;
אַז אַ מענטש איז ניט פון אייזען
און ניט פון שטיין,
אַ בשר ודם
פון הויט און ביין;
אַז מע טהוט די רשעים אין גיהנם שמייסען
זעהר נים שען,
און זיי טהוען וויינען און יאָמערען און שרייען
אויף די צייהן; —
לכן באַדאַרפסט דו תשובה טהון,
זיך האַלטען זעהר קליין,
אויסגעהן פון טרערען
און פון געוויין...

און אַזוי ווייטער, אָהן אײן עק.

אַלע ווייבער, אייגענע און פרעמדע, וואָס זענען געשטאַנען דערביי, געהאָלפען צעפלעכטען דער כלה איהרע שענע גרויסע צעפּ, האָבען געמאַכט משונה־מאָדנע פּיסקעס, געשנייצט די נעזער, געווישט די אויגען, און איידעל נעבאַך האָט אַזוי געיאָמערט, אַזוי געחליפעט, אַז זי האָט גע׳חלש׳ט דריי מאָל; מע האָט זי קוים מיט צרות אָפּגעמינטערט.

נאָר אויף וויפיעל אונזער שוועסטער איידעל איז געווען איין אומעטיגע זאַך, איז אונזער שוואָגער שלום־זיידעל געווען אַ פריילּיכער יונג, אַ לעבעדיגער, אַ קאַטאָוועס־טרייבער, אַ פערשלעפּטע קרענק און, לאָז ער מיר מוחל זיין, איין איינגעגעסענע בריאה. דהיינו, ער פלעגט ליעב האָבען דעקוטשען, שנאָלען זיך. דערלאַנגען יענעם אַ שנאָל גלייך אין שפּיץ נאָז, אָדער אין עק אויהער — דאָס איז געווען ביי איהם דאָס חיות. נישט איין מאָל פלעגען מיר אַרומגעהן, איך און מיין ברודער מאָטעל, מיט אָנגעשוואָלענע אויערען. מיר האָבען זיך ממש מחיה געווען, אַז מיר האָבען דערהערט, אַז דאָס פּאָרפאָלק געהט־אַראָפּ פון קעסט. דעם טאָג, וואָס זיי האָבען זיך בעראַפּט איבערקלייבען פון אונז אויף „אייגענע קעסט", איז ביי אונז אין שטוב געווען חורבן בית־המקדש. איידעל האָט געוויינט, איינגעלעגט די וועלט, און די מאַמע — אויף איהר קוקענדיג. און שלום־זיידעל, וואָס האָט געהאָלפען בלומרשט פּאַקעווען די זאַכען, האָט נאָר אַרומגעטאַנצט הין און צוריק, זיך אונטערגע׳גנב׳עט אַלע מאָל זעהר קונציג און דערלאַנגט אונז אַ שנאָל אָדער פון פאָרענט אין שפּיץ נאָז, אָדער פון הינטען אין עק אויהער. ער האָט זיך מיט אונז אָפּגעזעגענט איין מאָל פאַר אַלע מאָל און האָט נאָך געהאַט די העזה אָנצוזאָגען אונז, מיר זאָלען זיך ניט לאָזען לאַנג בעטען און זיין ביי איהם אָפטע געסט! מיר האָבען זיך געגעבען דאָס וואָרט, מיר זאָלען זיין פּנים ניט אָנקוקען!

נאָר אַ מענש פערגעסט אַלסדינג, ובפרט אַ שנאָל. ווי אַזוי געהט מען ניט נאָך חנוכה־געלד צו איין א י י ג ע נ ע ם ש ו ו אָ ג ע ר ? . . .

נעקומען צו איידל'ען, געהט אונז שלום-זיידעל אקעגען מיט א גאנץ ברייטען ברוך-הבא.

— סקאצעל קומט! וואס מאכט איהר גוטס? זעהר קלוג האט איהר געטהאן, וואס איהר זענט געקומען. איך האב צוגעגרייט פון אייערטוועגען חנוכה-געלט!

און שלום-זיידעל נעמט-ארויס דאס ביטעלע און צעהלט אונז אויס צו עטליכע נייענקע, גלאנצענדיגע, זילבערנע מטבעות גלייך אין האנד אריין, און איידער מיר האבען צייט ארומקוקען זיך און איבערצעהלען די נייע מטבעות, האפען מיר שוין צו עט-ליכע שנאל, פריהער איך אין שפיץ נאז און מאטעל אין עק אויהער, און נאכדעם מאטעל אין שפיץ נאז און איך אין עק אויהער.

— אבער לאז שוין זיין גענוג צו מוטשען קינדער! — בעט זיך נעבאך ביי איהם אונזער שוועסטער איידעל מיט טרערען אין די אויגען, און זי רופט אונז אפ אן א זייט, שטופט אונז אן פולע קעשענעס מיט לעקאך, מיט ניסלעך און מיט באקסערען, און שענקט אונז א חוץ חנוכה-געלד.

מיר חאפען די פיס אויף די פלייצעס און לויפען אהיים.

ח.

— אנו, מאטעל, לאמיר זיך קאָרשט נעמען צו דער ארבייט, אויסרעכענען, וויפיעל האבען מיר אונזער אייגענס חנוכה-געלט? נאר ווייסט דו וואס? דו שווייג; פריהער וועל איך איבערצעהלען מיינס, נאכדעם וועסט דו צעהלען דיינס.

און איך צעהל: „א קערבעל מיט דריי צוואנציגער, מיט פיער גילדען, מיט פינף גריוונים, מיט זעכס פיטאקלעך, — וויפיעל מאכט דאס אינאיינעם? אפנים, אזוי גרויס, ווי א קערבעל מיט דריי

צוואַנציגער, מיט פיער גילדען, מיט פינף גריוונים, מיט זעכס פּיטאַקלעך..."

מיין ברודער מאָטעל וויל נישט וואַרטען, ביז איך וועל ענ־דיגען מיין חשבון, און ער נעמט זיך צו זיינע קאַפּיטאַלען; ער לעגט פון איין האַנד אין דער אַנדערער און צעהלט:

— אַ צוואַנציגער און אַ צוואַנציגער איז צוויי צוואַנציגער, און נאָך צוואַנציגער איז דריי צוואַנציגער, און צוויי גילדען איז דריי צוואַנציגער מיט צוויי גילדען, און אַ גריוונע און נאָך אַ גריוונע און נאָך אַ גריוונע — איז איינאיינעם צוויי צוואַנציגער מיט דריי גיל־דען, מיין איך דריי גילדען מיט צוויי צוואַנציגער. טפו! וואָס רעד איך? מע באַדאַרף אָנהויבען נאָך אַ מאָל פון'ם אָנהויב!

און ער הויבט־אָן נאָך אַ מאָל פון'ם אָנהויב. מיר צעהלען און צעהלען און קאָנען ניט איבערצעהלען; מיר רעכענען און רעכענען און קאָנען ניט אויסרעכענען. און אַז עס קומט צום פעטער משה־אהרנ'ס אַלטע פּיטאַקעס, שווערע זעכסערס, אָפּגעריבענע דרייערס און אָנגעשוואָלענע גראָשענס, פערפּלאָנטען מיר זיך אַזוי שטאַרק אין חשבון, אַז מיר ווייסען שוין גאָר ניט וואו מיר זענען אין דער וועלט. מיר פּרובען זיך אויסבייטען די דאָזיגע מטבעות ביי דער מאַמען, ביי'ם טאַטען, ביי ברײנע די קעכין — עס געהט ניט: קיינער וויל זיי ניט נעמען אין האַנד אריין!

— וואָס איז דאָס פאַר פּיטאַקעס? ווער האָט דאָס אייך אריינ־געריקט אַזאַ געלט?

מיר שעמען זיך אויסזאָגען און מאַכען אַ שוויינ.

— ווייסט דו גאָר וואָס? — זאָגט צו מיר מיין ברודער מאָ־טעל. — לאָמיר זיי נעמען און אריינוואַרפען אין אויוועז אריין, אָדער גאָר אין דרויסען אויפ'ן שניי, קיינער זאָל ניט זעהען.

— אַ חכם אַ איד! — זאָג איך צו איהם. — שוין גלייבער, דאַכט זיך, אוועקשענקען זיי איין אָרעמאַן.

נאָר, ווי אויף צו־להכעיס, קומט ניט קיין אָרעמאַן! וואו זענען אהינגעקומען אַלע אָרעמע־לייט, וואָס רייסען ביי די פּאָלעס, דינגען זיך, זידלען זיך און שעלטען? ניין, דאָס וואָס מע בעדאַרף ווערט קיינמאָל ניט קומען! קיינמאָל ניט! קיינמאָל ניט!...

בײ'ם קעניג אחשורוש

געשריבען אין יאהר 1901

בײַם קעניג אחשורוש

א.

אַז איך בין געװען אַ קלײן יונגעל — װײסט איהר, װעמען איך האָב מקנא געװען?

אחשורוש׳ען.

ניט יענעם אחשורוש׳ען, װאָס האָט געקעניגט פון הודו ביז כוש, אויף הונדערט זיעבען און צװאָנציג מדינות. איך מײן קאַפּעל דעם שנײדער מיט דער גילדענער קרוין, דאָס הײסט, מיט׳ן פּאַפּיערענעם ספּאָדעק און מיט דער לאַנגער גילדענער רוט פונ׳ם בעזעם.

אויך מרדכי׳ן דעם שני-למלך (לוי דעם שוסטער) מיט דער איבערגעקעהרטער קאַפּאָטע אויף דער לינקער זײט און מיט דער קלאָטשקעװאַטער פלאַכסענער באָרד האָב איך שטאַרק מקנא געװען.

איך האָב מקנא געװען ושתי המלכה׳ן (מאָטעל דעם סטאָליר) מיט׳ן קלײדעל אויף דער קאַפּאָטע און מיט דער פּעטשײלע, װאָס ער פלעגט זיך אונטערבינדען דאָס בערדעל, מע זאָל מײנען אויף איהם, אַז ער איז אַ נקבה... און װאָס איז אָפּגעגאַנגען, אַשטײגער, אסתר המלכה׳ן (עוזר דעם אונטער-שמש) מיט׳ן גרינעם פאַרטוך? און װאָס איז אָפּגעגאַנגען המנ׳ען (יאָסקע דעם בעהעלפער) מיט׳ן שאַרבען אויפ׳ן קאָפּ?...

נאָר מעהר פון אַלעמען האָב איך מקנא געװען פײװעל דעם יתום, װאָס פלעגט זיך אָנטהון אין אַ רויט העמדעל, זיך פערשטע-

לען פאר „יוסף הצדיק", בשעת חברה האָבען געשפּיעלט יענעם שענע שפּיעל, וואָס ווערד אָנגערופען „מכירת-יוסף". זיינע ברידער פלע־גען איהם אראָפּרייסען דאָס רויטע העמדעל, אריינוואַרפען איהם אין „לייבען-גרוב", און יוסף הצדיק (פּייוועל הייסט דאָס) פלעגט זיך אוועקשטעלען אויף די קניהעס, צענויפלעגען די הענד און בע־שווערען די חיות-רעות, זיי זאָלען צו איהם קיין שליטה נישט האָבען, און זינגען בשעת מעשה זעהר אַ טרויעריג ליעד, וואָס די ווערטער זענען זיך צעגאַנגען אין יעדען אבר:

שלאַנגען און עקדישען,
פאַרשליסט אייער מויל!
פאַרשליסט אייער מויל!
צי ווייסט איהר דען,
צי ווייסט איהר דען,
צי ווייסט איהר ווער איך בין?
איך בין יוסף הצדיק,
יצחק'ס איין אייניקעל,
יעקב'ס אַ זוהן,
יעקב'ס אַ זוהן!...

און חאָטש יוסף הצדיק איז געווען אַ יתום, איין אָרעם בחור'על, וואָס האָט זיך אויפגעהאַלטען אין אונטערשטען קלייזעל און גע־לעבט פון אַ „פּאָלג-מיך-אַ-גאַנג", און חאָטש איך בין געווען אַ נגיד'ס אַ יונגעל, דעם זיידען רב מאיר'ס איין אייניקעל, פון דעסט־וועגען וואָלט איך מיך מיט איהם געביטען נאָר צוליעב דעם איינעם טאָג פּורים אַליין.

אז ס'איז געקומען דער גוטער, דער ליעבער טאָג פּורים, האָב איך פון גאַנץ פריה אָן שוין ארויסגעקוקט אויף דער „חברה", וואָס געהען פון שטוב צו שטוב און אַ גאַנצע חאַליאַסטרע יונגלעך לויפען זיי נאָך פון הינטען מיט באַרפיסע פיס אויפ'ן שניי. פאַר וואָס קאָן

איך ניט זיין אין דער חאַליאַסטרע? ניין! איך טאָר נישט, וואָרום איך בין אַ נגיד'ס אַ יונגעל און דעם זיידען רב מאיר'ס איין אייניקעל, בעדאַרף איך ליגען, ווי אַ הונד, אַ גאַנצען טאָג אין שטוב און געהן מיט אַלע גרויסע צום זיידען רב מאיר צו דער סעודה.

— וואָס דרעהסט דו זיך, ווי אַ דרייטש אויפ'ן קאַרעק? — מאַכט צו מיר דער טאַטע בשעת מיר געהען אַלע אינאיינעם צום זיידען רב מאיר צו דער סעודה און איך דערזעה פון דער ווייטען די „חאַליאַסטרע".

— ביזט שוין, קיין עין־הרע, אַ היבש יונגעלע, קאָנסט געהן אביסעל גיכער! — זאָגט די מאַמע. — אם ירצה השם, שבת־הגדול ווערסט דו אַכט יאָהר, ביז הונדערט און צוואַנציג.

— טשעפּעט איהר ניט, ער האָט דערזעהן די „קאָמעדיאַנטשיקעס"! — רופט זיך אָן מיין עלטערער ברודער משה'לע, וואָס איז אליין אויך אַ בעלן זיך אָפּשטעלען אָנקוקען די „קאָמעדיאַנטשיקעס".

— געה, געה! — מאַכט צו מיר דער רבי רב איצי, מיין מלאך־המות, און דערלאַנגט מיר אַ שטורך פון הינטען.

איך לאָז־אַראָפּ די אויגען אין דער בלאָטע און געה גלייך מיט אַלע, פערטיעפט אין אומעטיגע מחשבות, טרויעריגע געדאַנקען: „תמיד מיט אַלע גרויסע! שטענדיג מיט'ן רבי'ן!... אין דער פריה, און ביינאַכט, און שבת, און יום־טוב!... רב איצי'ס רויטע נאָז מיט טאַבעקע, איינגעזונקען זאָל זי ווערען!"...

ב.

דער זיידע רב מאיר איז דער גרעסטער גביר פון שטאָדט. ער זיצט, ווי אַ מאָנאַרך. אַ גרויסער זאַל מיט אַ גרויסען זילבערנעם הענגלייכטער, וואָס הענגט־אַראָפּ פון דער מיט סטעלי. טאָמבעקענע העסעס אויף די ווענד. אַ גרויסע שווערע זילבערנע מנורה אויפ'ן טיש מיט אַ סך זילבערנע לייכטער, וואָס די באָבע נחמה

נעמט זיי אַרויס נאָר צוויי מאָל אין יאָהר: פּסח צום סדר און פּורים צו דער סעודה, און עס ווערד ליכטיג אין אַלע ווינקעלעך.

גאַנץ אויבען־אָן, אויף אַ גרויסען שטוהל, מיט גרינס בעצויגען, זיצט דער זיידע רב מאיר אַליין — אַ קליין אידעל, מיט אַ שיטער בערדעל, מיט אַביסעל איין אויסגעבויגענער נאָז, מיט זילבערנע האָר און מיט שווארצע יונגע אויגען. אָנגעטהאָן געהט ער אין אַ לאַנגער זיידענער קאַפּאָטע מיט אַ געפלאָכטענעם גארטעל און מיט אַ שטריימעל אויפ'ן קאָפּ. אַקעגען איהם אויפ'ן טיש זיצט אַ גרויסער, אַ מורא'דיגער, אַ געפלאָכטענער פּורים־קוילעטש, איין אָנגעהויבענער שוין, מיט זאַפראַן פּערגעלט און מיט ראָזינקעס אַרומגעשטעקט.

פּונקט אין מיטען טיש זיצט די באָבע נחמה, אַ הויכע אידינע, נאָך גאָר אַ שענע, אויסגעפּוצט אין אַ גאָלדפּאַרביג זיידען קלייד מיט ווייסע עפּעל, מיט אַ שטערנטיכעל פון דימענטען מיט בריליאַנטען, מיט רייכע פּערעל אויפ'ן האַלז, מיט אויהערינגלעך און מיט פינ־גערלעך. נעבען איהר שטעהט אַ גאַנץ גרויסער פּאַלומעסיק מיט הייסע, שמעקענדיגע, געצוקערטע און געפעפערטע פיש, פערפּראַ־וועט מיט ציבעלעס, מיט ראָזינקעס און מיט אַלערליי געווירצען. די באָבע טיילט־אַרויס די פיש, די שענע זיידענע פעטשיילע פער־קאַטשעט הינטער די אויהערען מיט צוויי שפּיצען, די דימענטען מיט די בריליאַנטען בשעת מעשה פינקלען און שעמערירען, און דאָס פּנים שיינט און שמייכעלט.

אַרום און אַרום טיש, פוןביידע זייטען, זיצען די פעטערס מיט די מוהמעס, אַלע מיט זייערע קינדער, יונגלעך און מיידלעך, וואָס הייסען אַלע נאָך אַלע איינע זיידעס און באָבעס, פעטערס און מוה־מעס. פריהער דער פעטער צדוק און די מוהמע צביה מיט דריי יונגלעך: משה'לע, הערשעלע, וועלוועלע, און צוויי מיידלעך: שרה'לע, פויגעלע. נאָכדעם דער פעטער נפתלי און די מוהמע דבורה'ל מיט פיער יונגלעך: משה'לע, הערשעלע, וועלוועלע, נאָ־טעלע, און דריי מיידלעך: שרה'לע, פויגעלע, רחל'ע. נאָכדעם

דער פעטער אברהם און די מוהמע סאָסי מיט פינף יונגלעך: משה׳לע, הערשעלע, וועלוועלע, נאָטעלע, יענקעלע, און פיער מיידלעך: שרה׳לע, פויגעלע, רחל׳ע, טייבעלע. נאָכדעם דער פעטער בעריש און די מוהמע אסתר׳על מיט זעכס יונגלעך: משה׳לע, הערשעלע, וועלוועלע, נאָטעלע, יענקעלע, פישעלע, און פינף מיידלעך: שרה׳לע, פויגעלע, רחל׳ע, טייבעלע און חנצי. נאָכדעם דער פעטער בנימין און די מוהמע לאה מיט זיעבען יונגלעך: משה׳לע, הערשעלע, וועלוועלע, נאָטעלע, יענקעלע, פישעלע, שמואליקעל, און זעכס מיידלעך: שרה׳לע, פויגעלע, רחל׳ע, טייבעלע, חנצי און גנענדעל. נאָכדעם דער פעטער קלמן און די מוהמע איטעל מיט אכט יונגלעך...

נאָר אפשר וואָלט געווען גענוג אויסרעכענען די משפחה? עס קאָן, זאָגט מען, שאַדען... דער זיידע האָט איינמאָל געוואָלט אויף א ציקאָוועסט איבערצעהלען, וויפיעל פּארשוין זיצען ביי׳ם טיש, האָט ער גענומען א זילבערנעם בעכער אין האַנד און האָט אָנגעהויבען צו צעהלען: „ניט איינס, ניט צוויי, ניט דריי, ניט פיער, ניט פינף, ניט זעכס, ניט זיעבען“... האָט די באָבע ארויסגעריסען ביי איהם דעם בעכער פון האַנד און איהם ניט געלאָזט צעהלען וויימער: „אויף מיינע שונאים׳ס קעפּ! וואָס צעהלסט דו, וואָס? פארהאָן, קיין עין־הרע, גענוג מעלער!“...

צענויפגעקליבען זיך אַלע צו דער סעודה, זעצט דער זיידע אַליין אוים דעם גאַנצען טיש. דער זיידע רב מאיר האָט ליעב, ס׳זאָל זיין שען און ריין און ציכטיג און מיט א סדר — עס קוממ־אוים גוט: א פעטער זיצט נעבען א פעטער, א מוהמע נעבען א מוהמע, און אונז, קליינוואַרג, זעצט מען אוים אַזוי, אז ס׳אָל אוים־קומען נישט א ברודער מיט א ברודער און א שוועסטער מיט א שוועסטער, מחמת אייגענע קאָנען נישט הויזען צווישען זיך; לכן בעראַרף זיצען א פרעמדער משה׳לע מיט א פרעמדען הערשעלע, און א פרעמדער הערשעלע מיט א פרעמדען וועלוועלע, און א וועלוועלע מיט א נאָטעלע, א נאָטעלע מיט א יענקעלע, א יענקעלע מיט

א פישעלע, א פישעלע מיט א שמואליקעל. און די מיידלעך אויך אזוי: א שרה'לע מיט א פויגעלע, א פויגעלע מיט א רחל'ע, א רחל'ע מיט א טייבעלע, א טייבעלע מיט א חנצי, און א חנצי מיט א גנענדעל, א גנענדעל מיט א שרה'לע, א שרה'לע מיט א פויגעלע, און אזוי ווייטער. נאָר מיר האָט ניט געסטאַיעט קיין פּאָרעל, האָט מען מיך אַנידערגעזעצט מיט מיין מלאך־המות, דעם רבי'ן רב איצי. דער רבי רב איצי איז ביי מיר נישט נאָר א מלמד, א לעהרער אליין, נאָר אויך א מדריך, א וועגווייזער, א מין גובערנאַנטקע, אויף צו לעהרנען מיך דרך־ארץ, ווי אזוי צו זיצען ביי'ם טיש און ווי אזוי צו עסען.

— אַז דו זיצט ביי'ם טיש, — אזוי האָט מיך געלעהרענט מיין גובערנאַנטקע רב איצי — זאָלסט דו זיצען, ווי א מענטש. דו זאָלסט קוקען גלייך, און די הענט זאָלסט דו האַלטען אונטער'ן טיש, און נישט רעדען ביי'ם עסען. און אַז דו עסט לאָקשען מיט יויך, זאָלסט דו אָננעמען מיט דעם לעפעל פּונקט אזוי פיעל לאָקשען ווי־פיעל יויך; א זופּ יויך — און אוועקגעלעגט דעם לעפעל און אָפּ־געווישט די ליפּען; און ווידער א זופּ יויך — און ווידער אוועק־געלעגט דעם לעפעל און אָפּגעווישט די ליפּען. נישט חאַפּען איין לעפעל נאָכ'ן אַנדערען, ווי א גוי...

אַנידערגעזעצט זיך נעבען מיר און געמאַכט א מוציא, נעמט דער רבי רב איצי ארויס די רויטע פעטשיילע פון בוזעם־קעשעני, טרייסעלט־אויס די טאַבעקע גלייך צו מיר אין טעלער אריין, נאָכ־דעם הויבט ער אָן שנייצען די נאָז מיט א מאָדנעם קוויטש און מיט א קול פון א שופר און לאָזט־אויס מיט א תקיעה גדולה, און בשעת מעשה קוקט ער אויף מיר מיט איין אויג, צי איך זיץ, ווי א מענש...

שושנת יע־ע־ע־קב!

אזוי הויבט־אָן דער זיידע צו זינגען מיט זעהר איין אנגענעה־מענער שטימע, תיכּף נאָכ'ן ערשטען גלעזעל ווייַן. און קנאַקט־צו

בשעת מעשה מיט׳ן פינגער, און דער גאנצער עולם האפט־אונטער:

צהלה ושמחה!

אויף אלערליי קולות, אלע מאל העכער און העכער. און מיין רבי רב איצי, וואס איז א קליינער מנגן, ער האט א קול פון א שלייען, העלפט אויך זינגען, דאס הייסט, ער האלט אפען דאס מויל, פער־מאכט די אויגען, גיט אכטונג פון דעסטוועגען בשעת מעשה מיט א האלב אויגעל אויף מיר, צי איך זיץ, ווי א מענש, דעם קאפ האלט ער אביסעל אויף א זייט, קלאפט מיט׳ן מיטעלסטען פינגער אין טיש — הקיצור, ער בעווייזט דעם זיידע׳ן, אז ער זינגט אויך אין קאהל... און אז עס קומט צו „ברוך־מרדכי״ און „ארור־המן״, בענשט מען מרדכי׳ן און מע שעלט־אן המנ׳ען — עס זאל זיי אנ־געהן א צעהנט־חלק, רבונו של עולם!...

ג.

— געקומען די פורים־שפיעלער! — רופט זיך אן תנחום דער משרת, א איד מיט א רויטער קאפאטע, וואס זאגט אלעמען „דו״, א חוץ דעם זיידע׳ן מיט דער באבע׳ן.

דערהערט „פורים־שפיעלער״, שפרינגען מיר, קליינוואַרג, אלע אין איין רגע ארויס פונ׳ם טיש און מיר שטעהען שוין אלע ארום דעם קעניג אחשורוש מיט דער גילדענער קרוין.

— גוט יום־טוב! — שיסען־אויס די חברה אלע מיט א מאל גאנץ פרייליך, און מע שטעלט זיך אויס אין צוויי צייל‍ען. אויף א גילדענעם שטוהל זיצט דער קעניג אחשורוש, און עס טרעט־ארויס אויף איין פוס ממוכן (חיים שמייסער), זינגט א דייטשעם ליעדעל:

בין איך ממוכן פאן די אחשתרנים,
נאך גאר א יונגער הערר — דאס זעהט איהר אין מיין פנים.

אויף איין פוס טהו איך טהון שפרינגגון
און אויף מיין זיסער שטימע — זינגגון.
פרעגט איהם דער קעניג אחשורוש:
זאָג, מיין ליעבער קנעכט ממוכן,
וואָס ביזט דו געקומען אהער צו קרוכון?
ענטפערט איהם ממוכן:
לאָז דער קעניג אחשורוש קיקון,
ווי מע וויל פאַר המנ'ען ניט ביקון...
ווערד דער קעניג אחשורוש אָנגעצונדען:
ווער טהוט דאָס ווידערשפעניגען מיינע ווערטער,
וואָס איך האָב באַפוילען אין אַלע ערטער?
ענטפערט איהם ממוכן:
אַ פאַרפלוכטער יודע, ער טהוט שבת האַלטון,
די קאַפּאָטע איז ביי איהם הונטען ניט צושפאַלטון,
אויפ'ן אכטען טאָג טהוט ער די קינדער צו באַשניידון,
ווי קאָנסט דו אַזעלכם אין דיין קעניגרייך גאָר ליידון?
זאָגט דער קעניג אחשורוש:
אויב אַזוי, לאָז מען דעם יודען אהער בריינגגון,
מיר וועלען איהם אויף אַ הויכען בוים אויפהייגגון!
זינגט-אויס ממוכן:
אריין, אריין, אריין,
ברודער מאָנדריש דו מיין!

עס קומט-אריין מאָנדריש מיט דער קלאָטשקעוואַטער באָרד און הויבט זיך אָן פערענטפערען פאַר'ן קעניג אחשורוש, דערצעהלט איהם דעם יחוס, פון וואַנען ער קומט-ארוים: „אברהם יצחק ויעקב זענען זיינע זיידעס, די תרי"ג מצוות זענען זיינע עדות". און ער לאָזט-אוים מיט אַ געזאַנג:

אַז אָך און אַז וועה איז צו אונזערע הערצער,
אַז המן איז ביי דיר אַ מונדערפערצער!

• • • • • • • • • • • • • • • •

— דו ביזט יוסף הצדיק? — רוף איך מיך אָן צו פּייוועל דעם יתום, וואָס שטעהט ביי דער זייט מיט איין אויסגעמיערט פעריאָמערט פּנים.

— יוסף הצדיק. — מאַכט צו מיר פּייוועל.

— דו ווערסט אויך שפּיעלען? — פרעג איך איהם.

— אז מע וועט מיר הייסען שפּיעלען, וועל איך שפּיעלען. — מאַכט צו מיר יוסף הצדיק און בויגט זיך אָן צו מיר אויפ'ן אויהער: — געב מיר אַ שטיקעל קוילעטש פון אייער פורים־קוילעטש.

— מע וועט דערזעהען, וועט מען זיך בייזערען. — מאַך איך צו איהם שטילערהייד.

— שלעפּ־אוועק אזוי, אז קיינער זאָל ניט זעהען. — זאָגט ער צו מיר, און די אויגעלעך בלישטשען.

— גנבה'נען? — זאָג איך.

— דאָס הייסט דען גע'גנבה'ט? — מאַכט ער.

— וואָס דען — זאָג איך — הייסט דאָס? גע'לקח'ענט?

— איך בין טוידט־הונגעריג, — זאָגט ער צו מיר שטילערהייד און ער עסט דעם קוילעטש מיט די אויגען, — פון גאַנץ פריה אָן נאָך אין מיין מויל נישט געהאַט...

דער גאַנצער עולם איז פערטיעפט אין דעם „שפּיעל", געה איך צו פּאַוואָלינקע צום טיש, פערלעג די האַנד אַרונטער, שלעפּ־אוועק אַ שטיק קוילעטש און רוק דאָס איהם אריין אין האַנד אריין. יוסף הצדיק לאָזט־אַראָפּ קונציג דאָס שטיקעל קוילעטש אין קעשענע אריין און טהוט מיר אַ קוועטש ביי דער האַנד.

— ביזט אַ וואָהל יונגעל. געבען זאָל דיר גאָט אַלדאָס גוטס!

. . . .

ד.

— אפשר ווילט איהר, מיר זאָלען אייך שפּיעלען „מכירת־יוסף״ אויך? — רופט זיך אָן דער קעניג אחשורוש און טהוט־אויס די גילדענע קרוין און טהוט־אָן א פּראָסט היטעל.

— געננוג, געננוג! — מאַכט דער זיידע, און ער גיט דעם קעניג אחשורוש אין האַנד אריין א זילבערנע מטבע, און הייסט תנחום דעם משרת, ער זאָל נעמען א בעזעם און אויסראַמען די בלאָטע, וואָס די „קאָמעדיאַנטשיקעס״ האָבען אָנגעמאַכט... אין שטוב ווערד א שטיקעל בהלה, א רוקעריי מיט די בענקלעך, און בשעת די משפּחה האַלט אין אויסזעצען זיך צוריק אויף די ערטער, חאַפּ איך מיך דער־ווייל אַרוים אויף א מינוט בעגלייטען די „חברה״.

— קום! — מאַכט צו מיר יוסף הצדיק און נעמט מיך אָן ביי דער האַנד. — פאָלג מיך, קום מיט מיר. איך האָב דיך ליעב, ביזט א וואָהל יונגעל, זעהר א וואָהלער.

— וואוהין? — זאָג איך און דאָס הארץ טיאָכקעט מיר.

— צום קעניג אחשורוש. — מאַכט ער צו מיר. — מיר שפּיעלען שוין מעהר היינט נישט. דאָס געהען מיר צום קעניג אחשורוש צו דער סעודה.

יוסף הצדיק נעמט מיך אָן ביי דער האַנד, און מיר שפּאַנען איבער דער בלאָטע.

די נאַכט רוקט זיך אָן נעהענטער און נעהענטער, די בלאָטע ווערד וואָס ווייטער אַלץ טיעפער. עס דאַכט זיך מיר אויס, אז איך האָב פליגעל, עס טראָגט מיך אין דער לופטען. אָט באַלד הויב איך אָן פליהען... שוועבען...

— איך האָב מורא. — זאָג איך צו יוסף הצדיק און האַלט איהם צו ביי דער האַנד.

— וואָס האָסט דו מורא, נאַרעלע? — מאַכט ער צו מיר און קייעט בשעת מעשה דאָס שטיקעל קוילעטש, וואָס איך האָב איהם

גנגעבען. — דאָרט וועט זיין א סעודה, נאַרעלע, דאָרט וועסט דו הערען, ווי מיר זינגען ליעדער... אוי, וואָס פאר א קוילעטש ביי איך איז! טעם גן־עדן! צעגעהט זיך אין מויל, ווי א פּוטער! איך פאַרשטעה נים, ווי אזוי זעהט מען פאר זיך אזא־נ־אנטיק און מע עסט דאָס נים?

— א טייערע מציאה! — זאָג איך מיט גדלות. — ביי אונז עסט מען אין דער וואָכען אויך קוילעטש.

— אלע מאָל קוילעטש? — זאָגט יוסף הצדיק און בעלעקט זיך. — און פלייש?

— אלע טאָג! — זאָג איך.

— אלע טאָג? — מאכט ער און טהוט א שלונג. — און איך עס פלייש נאָר איין מאָל אין וואָך, שבת; אי דאָס — נים אלע שבת, וואָרום נים אלע שבת נעמט מיך א נגיד. און אז גאָט העלפט, מע פאַלט־אריין צו א קבצן, עסט מען קדחת.

— וואָס הייסט מע עסט קדחת? — זאָג איך.

— קדחת עסען ווייסט דו נים? מע עסט מכות הייסט דאָס. — גיט ער מיר צו פערשטעהן. — נימאָ וואָס צו עסען, עסט מען מכות. איך לעב פון דעם, וואָס מע גיט מיר. עוזר דער שמש, לעבען זאָל ער, האַלט מיך אונטער, אמאָל מיט א שטיקעל ברוים, אמאָל מיט א קאַרטאָפלי. עוזר איז א טייערער איד, א דימענטענע נשמה! דו קענסט איהם? דאָס איז דאָך אסתר המלכה...

— וואו איז דיין טאַטע? — פרעג איך איהם.

— איך האָב נישט קיין טאַטען.

— וואו איז דיין מאַמע?

— איך האָב נישט קיין מאַמע.

— דער זיידע? די באָבע?

— איך האָב נישט קיין זיידען, איך האָב נישט קיין באָבע.

— א פעטער? א מוהמע?

— איך האָב נישט קיין פעטער, איך האָב נישט קיין מוהמע.

— א ברודער? א שוועסטער?

— איך האָב נישט קיין ברודער, איך האָב נישט קיין שוועס־טער. איך האָב קיינעם נישט, קיינעם נישט, איך בין אַ יתום בין איך!

איך חאַפּ אַ קוק אויף זיין פּנים און אויף דער לבֿנה, און עס דאַכט זיך מיר, אַז ער און די לבֿנה האָבן איין קאָליר... איך רוק מיך צו צו איהם נאָך נעהענטער, און מיר לויפען נאָך דער „חבֿרה“ מיט אונזערע קליינע פּיסלעך גאַנץ געשמיידיג.

ה.

— אַט דאָ זיצט דער קעניג אחשורוש. — מאַכט צו מיר יוסף הצדיק, און מיר לאָזען זיך אַראָפּ אַלע אין אַ קליין פינסטער שטי־בעל, מיט ערד געדעקט.

— פריידע־עטעל, אַרויס פון בעטעל! — רופט זיך אָן דער קעניג אחשורוש צו זיין ווייב, אַ קראַנקע אידינע, אַ יאַדעשליווע, וואָס בשעת זי הוסט, חאַפּט זי זיך מיט איין האַנד ביי'ם קאָפּ און מיט דער אַנדערער ביי'ם האַרצען. „חבֿרה“ האָבען זיך אָנגעזוונגען אַ גאַנצען טאָג מיט ליעדער און זענען שוין אַזוי גע־וואָהנט געוואָרען מיט'ן גראַם, אַז אָהן אַ גראַם איז זיי שוין שווער צו רעדען...

— די שענע פיש זאָלט איהר געבען צום טיש! — זאָגט ממוכן. — קוילעמש האָבען מיר אַליין, אויף צו קנאַקען מיט די צייהן, און דרייעקעכיגע המן־טאַשען, וואָס מע פאַרשפּאַרט זיך צו זיי וואַשען, און פלאָדען מיט פלעדלעך, מיט פורים'דיגע קניידלעך, און בראָנפען אַ פלעשעל האָט אונז געשענקט רב יהושע־העשעל... מאַנדריש, בינד־אויף דעם זאַק, אַט געב איך דיר אַ קנאַק!

— איידער באַקומען אַ קנאַק אין באַק, איז גלייכער אויפבינדען דעם זאַק, — זאָגט מאַנדריש מיט אַ דרייגאָרענדיגען גראַם און וויל אויפבינדען דאָס זעקעל.

— איהר האָט זיך גענומען צום עסען, און דאָס געלט האָט איהר פאַרגעסען! — זאָגט ושתי.

— ושתי איז ניט קיין שכור, ער ווייסט, אַז דער גראָשען איז דער עיקר! — רופט זיך אָן המן, און איהם האַלט־אונטער אסתר המלכה, געווײַנטליך, אויך מיט אַ גראַם.

נאָר אַז עס קומט צו דער „חלוקה" פונ'ם געלד, הערט מען אויף רעדען צום גראַם. מע רעדט פּראָסט, ווי אַלע מענשען רעדען, בשעת עס האַלט בײַ געלד... דעם גרעסטען חלק נעמט־אַראָפּ, געווײַנטליך, דער קעניג אחשורוש. דאָס איז שוין בײַ זײַ אַ תקנה פון יאָהר צו יאָהר. נאָר אַז עס קומט צו די איבעריגע חברה־לײַט, ווערד אַ שטיקעל מחלוקת: ממוכן פרעגט אַ קשיא, פאַר וואָס קומט ושתי'ן מעהר פון איהם? ער, ממוכן, דאַרף האָרעווען מעהר פון אַלעמען, שפּרינגען אויף איין פוס, לופטערען די שפּראַך, שיטען מיט גראַמען, שפּאַרען די שענע ווערטער, — און אַז עס קומט צום טײַלען זיך, ווערד ושתי אַ מיוחס! באשר וואָס איז? ער געהער זיך אָן אַ קנעפּעל מיט'ן קעניג אחשורוש; אַ שנײַדער מיט אַ סטאָליר שלאָגען תמיד בלאַט...

— לאָז זײַן שטיל! — צעשרײַט זיך אויף איהם דער קעניג אחשורוש. — דו שמײַסער, דו פערדעל־טרײַבער, דו וואָגען־שמירער, דו לעהמענער דישעל, דו פּאַפּיערענע שלייע, דו גלעזערן פלעקעל, דו רימענע אַקס! דו האָסט אַ העזה צו רעדען אַקעגען דעם קעניג אחשורוש? אַט וואַרף איך דיר אַרײַן אַ מעסטעל פּעטש אין די יאַסלים, וועסט דו געהן בײַ מיר אויפ'ן דראַנזשיק!...

ממוכן ווערד אַנשוויגען. פאַר'ן קעניג אחשורוש האָבען אַלע אַרטיסטען דרך־ארץ, וואָרום ער איז דער בעל־הבית, דער אַנטרעפּרעניער הייסט דאָס... מאַנדריש בורטשעט אַפילו אונטער שטילערהייד, איהם האַלטען־אונטער די אַלע איבעריגע; נאָר איין אסתר המלכה לאָזט־אַראָפּ די עטליכע מטבעות אין קעשענע אַרײַן,

זאָגט דערביי אַ ווערטעל, און „חברה" ווערד ווידער לוּבעריג, פריילעך, און מע הויבט־אָן רעדן ווידער צום גראַם.

— נישט מעהר זאָלען די נגידים פאַרמאָגען אויף זייערע לייבער, וויפיעל מיר וועלען ברענגען אהיים פאַר אונזערע ווייבער! — זאָגט ממוכן.

איך בעטראַכט די זיצונג פון'ם קעניג אחשורוש. אין מיטען שטוב אַ גרויסער טיש, צוגעדעקט מיט אַ גראָבען טונקעלען טישטוך. ביי איין זייט אַ ווארשטאַק מיט געציי, ביי דער אַנדערער זייט אַ הילצערן בעטעל מיט אַ סך קישענס כמעט ביז דער סטעלי. אַקעגען אויווען אַ טאַפּטשאַן. אויפ'ן טאַפּטשאַן זיצט אַ שווארצער קאַטער, האַלט די לאַפּקעס אונטער זיך און דרימעלט. פון אויפ'ן אויווען קוקען־אַראָפּ עטליכע פּאָר שווארצע, קאַרע און גרויע אויגעלעך.

— אַראָפּ, ממזרים! — מאַכט צו זיי יוסף הצדיק און ווינקט צו זיי מיט'ן פינגער. די שווארצע, קאַרע, גרויע אויגעלעך לאָזען זיך לאַנג נישט בעטען און גליטשען זיך אַראָפּ איינציגווייז פונ'ם אויפ'ן אויווען מיט צעריסענע העמדלעך, וואָס פערשטעלען דאָס לייב נאָר ביז עטוואָס נידעריגער פונ'ם פּופּיק... יוסף הצדיק, ווייזט אויס, איז דאָרט אַ היימישער מענש, וואָרום די נאַקעטע קינדערלעך געהן־צו צו איהם, ווי די קליינע שעפּעלעך, בויגען־אָן צו איהם די געקרייזעלטע קעפּעלעך, ער זאָל זיי גלעטען.

— איהר זענט הונגעריג? — זאָגט צו זיי יוסף הצדיק. — אָט וועלען מיר באַלד עסען. מיר האָבען אייך געבראַכט אַלע גוטע זאַכען.

און ער רעכענט זיי אויס אַלע „גוטע זאַכען", וואָס מע האָט היינט געבראַכט, און די קליינע שעפּעלעך קוקען זיך איבער, שלינגען די שליים און בעלעקען זיך. און יוסף הצדיק גלעט זיי די געקרייזעלטע קעפּעלעך, שלינגט די שליים גלייך מיט זיי און בע־

לעקט זיך אזש... זיי קוקען שוין ארוים, מע זאָל געהן צום טיש, זיך נעמען צו דער אכילה... גאָט האָט זיי געהאָלפען, דער קעניג אחשורוש נעמט זיך צום פלעשעל, גיסט־אָן אַ גלעזעל בראָנפען און טרינקט דעם ערשטען כוס לכבוד דעם „הייליגען" יום־טוב פורים; און נאָך איהם נעמען אלע צו גלעזלעך בראָנפען. און מע זעצט זיך צום טיש, אלע, פון גרוים ביז קליין, אַ חוץ פריידע־עטעל, וואָס פאָרעט זיך ביי׳ם אויווען; און אפילו דער שווארצער קאָטער חאפט זיך אויף, גלייכט זיך אוים דעם רוקען מיט אַ געהנייץ און געהט צום טיש און שטעלט זיך אוועק אקעגען און וואַרט, טאָמער וועט ער עפּיס נאשען פון דער סעודה... איך און יוסף הצדיק און די נאַקעטע שעפעלעך מיט די געקרייזעלטע קעפּעלעך זעצען זיך אוים אלע אויף אַ לאַנג בענקעל, וואָס הינקט אויף אַ פוס און עס שאָקעלט זיך; און מיר, קליינוואַרג, צעלאַכען זיך פונ׳ם הינקעדיגען בענקעל, אזוי ווי פון דער שענסטער קאָמעדיע, און ערשט דאָ דערזעהט מיך „חברה" און וואונדערט זיך: עפּיס אַ נייער, ניט קיין קענטליכער פּאַרשוין!

— ווער איז דער אגרעס? — פרעגט דער קעניג אחשורוש.

יוסף הצדיק דערצעהלט זיי, ווער איך בין און ווי איך קום אַהער. דעם עולם איז דאָס, אפּנים, שטאַרק געפעלען, מחמת איט־ליכער געהט־צו, טהוט מיר אַ זעץ איבער דער פּלייצע, אַ קניפּ אין בעקעל, און איטליכער זאָגט איין אנדער ווערטעל, געוויינטליך, צום גראַם, און די סעודה הויבט זיך אָן. פריידע־עטעל טראָגט־צו פונ׳ם אויווען שטאַרק־געפעפערטע פיש מיט קארטאָפּלים, און חאָטש זיי זענען נישט פערפּראַוועט מיט אלערליי געווירצען, ווי ביי׳ם זיידען רב מאיר, נאָר זיי ווייזען מיר אוים דוקא זעהר בע׳טעמ׳ט. איין חסרון נאָר, וואָס זיי זענען פול מיט ביינדלעך! דערפאַר עסען אָבער אלע פון איין טעלער, און דאָס איז מיר דוקא שטאַרק גע־פעלען: איטליכער שטופּט דעם גאָפּעל — ס׳איז פריילין! נאָך די פיש נעמט „חברה" ווידער צו ביסלעך בראָנפען, און כ׳יע

טרינקט לחיים, און מע ווערד לעבעדיג גאָר אויף איין אנדער אופן; מע שטעהט-אויף פונ׳ם טיש, מע נעמט זיך פאַר די הענד און מע געהט גאָר אַ טענצעל און מע זינגט אַ ליעדעל:

װאָס מיר זענען
זענען מיר,
אָבער אידען
זענען מיר!
װאָס מיר האָבען
האָבען מיר,
אָבער צרות
האָבען מיר.

— רוסקאַװאַ פעסניאַ! — צעשרייט זיך מאַנדריש אויף אַ קול. — רוסקאַװאַ פעסניאַ פאַראַװאַי!...

און „חברה" זינגט אַ רוסיש ליעדעל, טאַנצט און פּלעסקעט-צו מיט די הענד:

נאַראָ זנאַט
קאַק גוליאַט!
פּערעד באַגאַם
אַטװעטשאַט!
כי פיאַם, מי גוליאיעם,
ואתה מלך חי וקיים!
לאָמיר, אידען, טרינקען לחיים!
לשנה הבאה בירושלים!

— איאָ, ס׳איז ביי אונז גוט? — זאָגט צו מיר יוסף הצדיק, וואָס האָט איבערגעחאַפּט דעם הונגער און איז געוואָרען גאָר איין אַנדער מענש, און ער נעמט אַביסעל בראָנפען, און ער גיט מיר אויך אַביסעל בראָנפען און שלעפּט מיך טאַנצען. איך ווייס ניט, וואָס מיט מיר איז די שמחה אַזוי גרויס, נאָר איך פיהל מיך

עפּיס זעהר אויפגעלעגט. איך פיהל, אַז ס׳איז מיר גוט, גוט אָהן איין עק! פּלוצים...

ז.

פּלוצים עפענט זיך די טיר, און איך דערזעה דעם טאַטען מיט׳ן רבי׳ן רב איצי, און עס ווערד מיר פינסטער אין די אויגען. וואָס דער טאַטע האָט געקלערט, בשעת ער האָט מיך דערזעהן טאַנצען מיט „חברה" אין קאָהן, ווייס איך נים. איך האָב נאָר געזעהן, אַז ער איז געבליבען שטעהן צוגעקאָוועט צום אָרט, גע־קוקט אויף מיר, אויף דער „חברה" און אויפ׳ן רבי׳ן; דער רבי האָט געקוקט אויף מיר, אויף דער „חברה" און אויפ׳ן טאַטען; איך האָב געקוקט אויפ׳ן טאַטען, אויף דער „חברה" און אויפ׳ן רבי׳ן... און „חברה" האָבען געקוקט אויפ׳ן טאַטען, אויפ׳ן רבי׳ן און אויף מיר... קיינער פון אונז האָט נים געקאָנט אויסרעדען אַ וואָרט. איז אַרויסגעטראָטען ממוכן און האָט זיך אָנגערופען מיט אַ גראָם, ווי זיין שטייגער איז:

— וואָס שטעהט איהר אין איינע יסורים? ס׳איז דאָך היינט עפּיס פּורים! לאָמיר מאַכען אַ כוסה, און דוקא אַ גרויסע! פאַר־בייסען מיט פלאָדען, סע האָט זיך געפונען אייער שאָדען!...

און ממוכן טראָגט אונטער דעם טאַטען אַ גלעזעל בראָנפען מיט פערבייסען. דער טאַטע שטופּט איהם אָפּ פון זיך אָהן ווער־טער. ממוכן פאַלט ביי זיך נים אַראָפּ און רעדט ווייטער:

— הנגיד רב אָשר ברב מאיר! איך געפעל אייך נים אין שלייער? וועל איך טרינקען אַליין, ונאמר אָמן!...

און ממוכן קעהרט־איבער דאָס גלעזעל בראָנפען און זינגט אַ ליעדעל:

וואָס מעהר קבצן
מעהר הוליאַקע,
וואָס מעהר נגיד
מעהר סאַבאַקע!

וואָס מעהר אביון
מעהר ספיוואַקע,
וואָס מעהר עושר
מעהר סוויניאַקע!...

— מאַנדריש, וואָס שווייגסט דו? מאַך זיי אַ מי־שברך, די נגידים פון שטאָדט, און טרינק אַ כוס פון זייער כבוד וועגען!

און מאַנדריש גיסט זיך אָן אַ גלעזעל בראָנפען און מאַכט אַ מי־שברך די נגידים פון שטאָדט:

— מי שברך! נעמען זאָל זיי קורח! קורח זאָל זיי נעמען! עסען זאָלען זיי ווערעם! ווערעם זאָלען זיי עסען! אָן גאָט זאָלען זיי פאַרגעסען! פאַרגעסען זאָלען זיי אָן גאָט! שכור זאָלען זיי זיין ווי לוט! ווי לוט זאָלען זיי זיין שכור! אין מויל זאָל זיי זיין ביטער! ביטער זאָל זיי זיין אין מויל! שיסען זאָל זיי אַ קויל! אַ קויל זאָל זיי שיסען!...

— וואָס שווייגט איהר זיי, רב אָשר׳על? — רופט זיך אָן דער רבי רב איצי און טהוט אַ רעכטען שמעק טאַבאַק און אַ קנאַק מיט צוויי פינגער אין דער לופטען.

— איהר זעהט דען ניט, אַז ס׳איז שכורים? — זאָגט דער טאַטע אויסער זיך פון כעס און נעמט מיך אָן ביי דער האַנד אַזוי שטאַרק, אַז עס טהוט מיר וועה, און מיר געהען אַרויס אַלע דריי פונ׳ם קעניג אחשורוש אָהן אַ זייט־געזונד. אין דרויסען שטעלט זיך דער טאַטע אָפּ, טהוט אַ קוק אויף מיר און שענקט מיר צוויי רעכטע פעטש.

— דאָס — זאָגט ער — איז ערשט איין אויפגאַב. דיין פסק וועסט דו ערשט האָבען אין דער היים פונ׳ם רבי׳ן... הערט זשע צו, רב איצי! איך געב אייך איהם איבער אויף אייערע הענט! איהר זאָלט איהם קאַטעווען וויפיעל עס וועט אין איהם אריין!

בלוט זאָל געהן! אזא בחור'על פון כמעט דאָס נייענטע יאָהר! ער זאָל געדענקען, ווי אזוי נאָכצולויפען פורים־שפּיעלער, קאָמעדיאַנ־טשיקעס, שלעפּערס!... פּארשטעהרען אלעמען דעם יום־טוב!...

איך לאָז נישט קיין טרער, נאָר איך פיהל, אז עס פלאַמט מיר אַ באַק און דאָס הארץ איז מיר שווער, ווי אַ שטיין. איך קלער נישט פון דעם פּסק, וואָס איך וועל האָבען אין דער היים פון'ם רבי'ן. מיין קאָפּ איז מיר גאָר ערגיץ אנדערש. מיינע מחשבות זע־נען גאָר דאָרטען, ביי'ם קעניג אחשורוש, ביי יוסף הצדיק, ביי די קליינע נאַקעטע שעפּעלעך מיט די געקרייזעלטע קעפּעלעך, און אין די אויהערען הערט מיר ניט אויף צו קלינגען דאָס זיסע רוסישע לידעל:

נאַדראַ זנאַט
קאַק גוליאַט!
פערעד באַנאַם
אַטוועטשאַט!
מי פיאַם! מי גוליאַיעם!
ואתה מלך חי וקיים!
לשנה הבאה בירושלים!...

אַ פערשטערטער פּסח

געשריבען אין יאהר 1901

אַ פֿערשטערטער פּסח

א.

— רב ישראל! רב ישראל? זייט זשע מוחל! איהר קאָנט זיך אונטערנעמען, ס'זאָל זיין פאַרטיג דעם קינד'ס מלבושים'לעך אויף יום־טוב?

אַזוי שרייט די מאַמע צו ישראל דעם שניידער מיט אַלע כחות, מחמת ישראל דער שניידער איז טויב, ווי די וואַנד.

ישראל, אַ הויכער איד מיט אַ לאַנג פּנים און מיט וואַט אין די אויהערען, טהוט אַ האַלבען שמייכעל און אַ מאַך מיט דער האַנד, ווי איינער רעדט: „פאַר וואָס זאָל ניט זיין פאַרטיג?"...

— נעמט זשע איהם, זייט מוחל, אַראָפּ אַ מאָס, נאָר מיט אַ תנאי, אויב עס קאָן זיין פאַרטיג אויף פּסח.

ישראל דער טויבער טהוט אַ קוק אויף דער מאַמע, ווי איינער רעדט: „אַ מאָדנע אידינע! דאַכט זיך, גענוג אַז מע זאָגט איין מאָל?"... און ער שלעפּט אַרוים פון בוזעם־קעשענע אַ לאַנגע פּאַ־פּיערענע מאָס מיט אַ גרויסער ענגלישער שער און שטעלט מיך אַוועק און הויבט מיך אָן אויסצומעסטען אין דער לענג און אין דער ברייט, און די מאַמע שטעהט ביי דער זייט און קאָמאַנדעוועט:

— לענגער, נאָך לענגער!... ברייטער, נאָך ברייטער!... למען־השם, די הויזלעך ניט פאַרשמעלען!... און דאָס קאַפּאָטקעלע זאָל זיין מיט אַ „פאַלבאַם"!... אויף עטליכע פינגער!... נאָך, נאָך אַ ביסעלע!... אָט אַזוי!... אין סטאַן זאָל חס־ושלום ניט זיין קורץ!...

בעל־הבתיש... נאָך, נאָך!... זשאַלעוועט נים קיין מאַטעריע, וואָרום אַ קינד וואַקסט!...

ישראל דער שניידער ווייסט אַליין גאַנץ גוט, אַז „אַ קינד וואַקסט", ענטפערט ער נישט דאָס אַנדערע וואָרט און טהוט זיך זיינס. אויסגעמאָסטען מיר אַלע איברים, טהוט ער מיך אַ שטופּ אָפּ פון זיך, ווי איינער רעדט: „קאָנסט געהן, ביזט פריי!"... מיר ווילט זיך זעהר, אַז דאָס קאַפּאָטקעלע זאָל זיין פון הינטען מיט אַ שפּאַלט און מיט אַ קעשענע, נאָך דער „היינטיגער מאָדע", נאָר איך ווייס ניט, צו וועמען זאָל איך מיך ווענדען. ישראל דער טויבער דרעהט־צענויף די מאָס אויף צוויי פינגער און רעדט בשעת מעשה צו דער מאַמע האַלבע ווערטער:

— אַ שווערער פאַר־פּסח!... גרויסע בלאָטעס!... פיש — יקרות!... קאַרטאָפלים — מיט גאָלד!... אייער — נים אַ לעק!... ארביים — געשלאָגען!... נייע מלבושים — לאַ!... לאָטעס און לאַ־טעס און לאָטעס!... אַז רב יהושע־העשל קאָן שוין הייסען איבער־ניצעווען איין אַלטען פּאַליטאַ!... רב יהושע־העשל אַליין!... יאָה־רען!... האַ?... עק וועלט!...

די מאַמע ווערד דערפון ווינציג־וואָס נתפּעל. זי שלאָגט איהם איבער אין מיטען:

— וויפיעל וועט איהר זיך הייסען, אשטיינער, אָנמעסטען ארום און ארום פאַר דער ארבייט, רב ישראל?

ישראל דער טויבער נעממט־ארוים פון זשילעט־קעשענע אַ ביי־נערן ראָזשיקעל, בויגט־אוים דעם גראָבען פינגער פון דער לינקער האַנד, אַזוי אַז עס ווערד אַ גריבעל; שיט ער אָן אין גריבעל אריין אַ בערגעלע טאַבעקע, טראָגט דאָס צו פאַוואָלינקע צו דער נאָז און שלעפּט אריין דאָס בערגעלע טאַבעקע אַזוי קונציג, אַז עס פאַלט נישט קיין סימן אַפילו אויף די וואָנצים. נאָכדעם טהוט ער אַ מאַך מיט דער האַנד און אַ זאָג:

— עס, וואס איז שייך, מיר וועלען זיך ניט קריעגען... איהר פארשטעהט א מעשה? רב יהושע־העריש!... איבערניצעווען איין אלטען פאליטא!... גוואלד געשריגען!...

— געדענקט זשע, רב ישראל, וואס איך בעט אייך: ניט שמאל, און ניט קורץ, און א „פאלבאם", און דער סטאן — גראם און „פראַ־סטאַרנע"...

— און א שפאל...? — וויל איך מיך אריינמישען אין מיטען.

— שטיל, לאז אויסרעדען א ווארט! — זאגט די מאמע און דערלאנגט מיר מיט'ן עלענבויגען אין זייט אריין. — געדענקט זשע נאך א מאל: ניט קורץ, און ניט שמאל, און דאס סטאנדעל, און א פאלבאם... למען־השם, א פאלבאם!...

— און א קעשענע?... — פרוב איך מיך נאך א מאל.

— ווערסט ניט אנשטומט ווערען? — זאגט צו מיר די מאמע.— האסט דו געזעהען, א קינד זאל האבען א טבע זיך אריינמישען בשעת עלטערע רעדען!...

ישראל דער טויבער נעמט דאס פעקעל סחורה אונטער דער האנד, טהוט א שמיר די מזוזה מיט צוויי פינגער און א זאג פון דער טיר:

— ווילט איהר, הייסט דאס, דוקא ס'זאל זיין אויף פסח?... א גוטען יום־טוב.

ב.

— א, אט איז רב גדליה! מע זאל דערמאנען משיח'ן!... איך האב נאר־וואס אין זינען געהאט צו שיקען צו אייך נאך א מאל!

גדליה איז א איד א שוסטער, איין אויסגעדיענטער סאלדאט, פון פארענט אהן צייהן, מיט א גרוים קיילעכיג בערדעל, וואס מע דערקענט, אז אמאל, שוין לאנג, איז דאס געווען אין מיטען אויסגעגאלט.

— רב גדליה! — מאכט צו איהם די מאמע. — זאגט נאר, איהר וועט זיך קאנען אונטערנעמען אויפנייהען דעם קינד א פאר שטיוועלעך אויף פסח?

גדליה דער שוסטער איז א פריילעך אידעל, וואס בשעת ער רעדט האפט ער א טענצעל.

— איהר ווילט „נעפרעמעננא" אויף פסח? — מאכט ער צו דער מאמע. — ס'איז דיר איין אנטיק! אימליבער וויל אויף פסח! חיה'לע רב מאטעל'ס האב איך צוגעזאגט אויף פסח צוויי פאר באטיקלעך, פאר איהר און פאר דער טאכטער, — מוז מען איהר מאכען... יוסילע רב שימעלע'ס האט באשטעלט ביי מיר פיער פאר שטיוועלעך אויף פסח — מוז מען מאכען... היינט פוינעלע רב אברהם'ס האב איך שוין לאנג צוגעזאגט א פאר באטיקעס; עס זאלען פאלען שטיינער פונ'ם הימעל — וועט זיך ניט העלפען! און משה דער שניידער האט מיך געבעטען א פאר קעפלעך, קאן מען איהם אויך ניט אפזאגען! און זיאמע דעם סטאליר א פאר „סאיוקעס" בדארף מען אונטערוואַרפען — עס העלפט נישט! היינט אסנה דער אלמנה'ס מיידעל האט זיך צו מיר צונעטשעפעט, איך זאל איהר, למען השם...

— הכלל, — שלאגט איהם איבער די מאמע — לאמיך הערען ווערטער: קאנט איהר, הייסט דאס, נ י ש ט אונטערנעמען זיך, ס'זאל זיין פארטיג אויף פסח? שיק איך נאך איין אנדער שוס־טער...

— פאר וואס זאל איך ניט קאנען? — זאגט גדליה מיט א טענצעל. — צוליעב אייך לעג איך אוועק אלע אנדערע ארבייט — און אייערע שטיוועלעך מוזען, אם ירצה השם, זיין אויף פסח; ס'איז עפּיס א תירוץ?

און גדליה דער שוסטער קראצט־אוים א שטיקעל בלוי פאפיער, שטעלט זיך אוועק אויף איין קניה און נעמט מיר א מאס.

— לאָזט־צו נאָך א קאַפּעטשקע. — זאָגט די מאַמע. — נאָך, נאָך... וואָס זשאַלעוועט איהר א שטיקעל לעדער?... אַט אזוי... ס'זאָל איהם חלילה ניט קוועטשען אין די פינגער!...

— קוועטשען אין די פינגער. — זאָגט איהר נאָך גדליה.

— לעדער זאָלט איהר געבען, רב גדליה, פונ'ם בעסטען. איהר הערט? נישט קיין פוילען!

— פוילען. — זאָגט איהר נאָך גדליה.

— פּאָדעשוועס זאָלט איהר לעגען גוטע, זיי זאָלען ניט אָפּ־רייבען זיך.

— אָפּרייבען זיך. — זאָגט־נאָך גדליה.

— און די אבצאַסען זאָלען חלילה ניט אָפּשפּרינגען.

— אָפּשפּרינגען. — זאָגט־נאָך גדליה.

— איצט קאָנסט דו געהן אין חדר אריין. — זאָגט מיר די מאַמע. — דו זעהסט האָטש, ווי מע ברענגט זיך אוים פון דיינעטוועגען? זאָלסט האָטש וועלען לערנען, וועסט דו זיין א מענטש, אניט — וואָס וועט פון דיר זיין? א גאָרנישט מיט א נישט, א הינטשלעגער!...

איך ווייס נאָך אליין ניט, וואָס עס וועט פון מיר זיין: א מענש, א גאָרנישט מיט א נישט, אָדער א הינטשלעגער? איך ווייס נאָר, אז בזה הרגע ווילט זיך מיר זעהר־זעהר, אז די שטיוועלעך זאָלען מיר סקריפּען. אוי, ווילט זיך מיר סקריפּקעס!...

— וואָס ביזט דו געבליבען שטעהן, ווי א לעהמענער גולם? — רופט זיך אָן צו מיר די מאַמע. — פאַר וואָס געהסט דו נישט אין חדר אריין? געה, מע וועט שוין מעהר נישט געבען גאָרנישט!

גדליה דער שוסטער לאָזט זיך געהן און קעהרט זיך אום צו־ריק.

— ווילט איהר, הייסט דאָס, „נעפּרעמעננא" אויף פּסח? — זאָגט גדליה. — א גוטען יום־טוב!...

ג.

געהענדיג פונ׳ם חדר אהיים, חאפ איך מיך אריין קודם כל צום שניידער מכח דעם שפאלט און מכח דער קעשענע.

ביי א גרויסען טיש שטעהט ישראל דער טויבער אהן א קאפאטע, מיט א ברייטען טלית־קטן, פערטיעפט אין דער ארבייט; אויפ׳ן האלז עטליכע לאנגע פאדעמס. אין זשילעט עטליכע נאדלען. ער צייכענט מיט א קריידעל, שערט מיט א שער, קראצט זיך מיט׳ן מיטעלסטען אויסגעבויגענעם פינגער פון הינטען און רעדט צו זיך אליין האלבע ווערטער, ווי זיין שטייגער איז:

— „פאלבאמעס״ מאך זיי... גראם זאל זיי זיין... „פראסטארנע״... פון וואס?... פון אתה ירצת?... מע שניידט זיך די פינגער... קוים, קוים... ווי מיט קרעפעל־פלייש...

ארום טיש זיצען עטליכע שניידער־יונגען און נייהען, ווארפען מיט די נאדלען גיך־גיך און זינגען אלע אינאיינעם א ליעדעל. איינער א געלער בחור, מיט קלייען אויפ׳ן פנים, מיט אביסעל איין איינגעפאלענער נאז, זינגט אויף א גלעקעלשטימע און ציהט מיט׳ן פאדעם צום טאקט:

אוי, דו פאהרשט אוועק,
און אוי, דו פאהרשט אוועקעט, —
און מיך לאזט דו אי־ווי־ווי־ווי־וויבער!...

און די איבעריגע חברה חאפען־אונטער מיט א קווימש:

אט שטעך איך זיך!
אט הענג איך זיך!
אט טרינק איך זיך!
איך טהו מיר א מעשה א־ווא־ווא־וואנעט!...

— וואס ועסט דו זאגען, יונגעלע? — מאכט צו מיר ישראל,

— א שפּאַלט. — זאָג איך.

— הא? — מאַכט ישראל און בויגט זיך צו מיר מיט'ן אויהער.

— א שפּאַלט! — שריי איך צו איהם הויך, ער זאָל דער־הערען.

— א שפּאַלט?

— א שפּאַלט!

— וואו א שפּאַלט?

— פון הינטען.

— וואָס פון הינטען?

— א שפּאַלט! מיט א קעשענע!

— וואָס פאַר שפּאַלטען? וואָס פאַר קעשענעס? — מישט זיך אריין בתיה די שניידערין, א קליין ווייבעלע, וואָס זיצט און טהוט דריי ארבייט מיט א מאָל: מיט א פוס וויעגט זי א קינד, מיט די הענד ארבייט זי א זאַק און מיט'ן מויל רעדט זי און בייזערט זיך: — נא דיר גאָר שפּאַלטען! נא דיר גאָר קעשענעס! וואו האָסט דו אויף קעשענעס? ער וויל קעשענעס? לאָז איהם די מאַמע געבען אויף קעשענעס, וועט ער האָבען קעשענעס! נא דיר גאָר קעשענעס!...

איך האָב שוין חרטה אויף דער גאַנצער מעשה. עס זאָל חאָטש ניט אַנקומען צו דער מאַמע!

— ווילסט דו, הייסט דאָס, ס'זאָל זיין דוקא מיט א שפּאַלט? — מאַכט צו מיר ישראל דער שניידער און נעמט־אַרויס דאָס ראַזשיקעל מיט טאַבעקע. — גאָה, יונגעלע, אהיים, סע וועט זיין א שפּאַלט.

— און מיט א קעשענע? — זאָג איך צו איהם און מאַך פאַר איהם א רחמנות־פּנים.

— גאָה, יונגעלע, אהיים, — מאַכט צו מיר ישראל, — איך וועל שוין זעהן, ס'זאָל זיין אלסדינג...

איך נעם די פיס אויף די פלייצעס און לויף־אוועק פון דאָרטען מיט אַ שמחה צו גדליה דעם שוסטער מכח סקריפּקעס אין די שטיוועלעך.

גדליה דעם שוסטער טרעף איך ניט אין דער היים. ביי'ם וואַרשטאַק זיצט זיין אַרבייטער קאַרפּע איבער איין אויסגעגלעטער פּאַדעשווע.

קאַרפּע איז אַ געזונדער, אַ ברייטביינעריגער שייגעץ, מיט אַ געשטופּעלט פּנים, מיט אַ לעדערן רייפעל אויף די שוואַרצע האַרטע האָר.

— וואָס דו, יונגעלע, ווילסט? — מאַכט ער צו מיר אויף אי־דיש. — מודה אני, פריידי מאַני, טאַטעלע מאַמעלע, אַ געב איהם אַ גענזעלע... זאָג, וואָס דו ווילסט?

— חאַזשאַיען! — ענטפער איך איהם אויף רוסיש. — יאַ אָטשעם חאָטיל אימעט דאָ וואַש חאַזשאַיען גדליה! *

— בעל־הבית געגאַנגען אַ ברית, מאַך אַ קידוש, טרונק אַ בראָנכען. — מאַכט צו מיר קאַרפּע ווידער אויף אידיש, און בכדי איך זאָל פערשטעהן אַקוראַט וואָס ער מיינט, טהוט ער זיך אַ שנאָל מיט'ן פינגער איבער'ן האַלז.

איך זעץ מיך אַוועק אַקעגען אויף אַ לעדערן בענקעל און לאָז מיך אַריין מיט קאַרפּע'ן אין אַ ברייטען שמועס מכח לעדער, „טאָ־וואַר", מכח שטיוועל, פּאַדעשוועס, פלעקלעך, אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז איך קום־אַרויף אויף סקריפּקעס. ער רעדט אויף אידיש, און איך אויף רוסיש. פערשטעהט ער ניט, וואָס איך רעד, מאַך איך צו איהם מיט די הענד:

— יאַ זשע טאָבי, גויעשער קאָפּ, דבר'ען פּאָוואָשעמו: קאַזשי מיני שכל שאָ טשאָבעטקעלי מאַכען טררר! טררר! **

---

* איך האָב זעהר געדאַרפט האָבען צו אייער בעל־הבית גדליה. — ** איך רעד דאָך מיט דיר, גויעשער קאָפּ, אויף דיין שפּראַך! זאָג־זשע מיר דעם שכל, ווי קומט דאָס, וואָס אַ שטיוועלע סקריפּעט?

— דו בעסער רעד אידיש! — מאכט צו מיר קארפע, טהוט א לעק די פאָדעשווע מיט דער צונג און מאכט א צייכען מיט זיין גראָבען שווארצען נאָגעל ביי דער זייט פאָדעשווע.

— וואָס איז דער שכל — זאָג איך צו איהם שוין אויף אי־דיש — וואָס איז דער טעם פון סקריפקעס? וואָס לעגט איהר אזעלכעס אין שטיוועלעך, זיי זאָלען סקריפען?

— א? סקריפקי? — מאכט קארפע. — א שטיוועלע סקריפען דארף מען א צוקער.

— פשוט, — זאָג איך — צוקער? וואָס איז דער שכל?

— א צוקער? — זאָגט קארפע און גיט מיר צו פערשטעהן דעם שכל: — א צוקער קלאָפּ־קלאָפּ, סקריפּ־סקריפּ...

— אהא? — מאך איך צו איהם. — דעם צוקער מסתמא צע־קלאָפּט מען, טרישטשעט ער. נו, און ווייטער לעגט מען ניט אריין גאָרנים?

— א בראָנכען, — מאכט קארפע — א ביסנעם בראָנכען.

— בראָנפען? — זאָג איך. — וואָדקי הייסט דאָס? זאַטשעם וואָדקי? מילא סאחער — סקריפּ־סקריפּ; אָבער וואָדקי? נא־שטשאָ טאָבי וואָדקי?

קארפע מוטשעט זיך און גיט מיר צו פערשטעהן, און דוקא אויף אידיש, דעם שכל, אויף וואָס מע בעדארף האָבען בראָנפען. איידער מע לעגט־אריין, זאָגט ער, אין די שטיוועלעך דעם צוקער, מוז מען פריהער די פאָדעשווע גוט בעשפּריצען מיט בראָנפען, אניט, נעמט זיך ניט צו גוט דער צוקער.

— אהא! — זאָג איך. — יא אוזשע דאָברע צעקיים. יאָק נע באודע וואָדקי, טאָק נע באודע סאחער; יאָק נע באודע סאחער, טאָק נע באודע סקריפען.* אם אין קמח אין תורה — בין איך

---

* אהא, איך האב שוין רעכט צעקיים: אז ס'וועט ניט זיין קיין בראָנפען, איז אומזיסט דער צוקער, און אז ס'וועט ניט זיין קיין צוקער, וועט ניט סקריפען.

איהם מסביר די זאך מיט א פסוק, און איך עפען־אויף דאס בייטע־לע און געב־אפ קארפע'ן מיין גאנץ פערמעגען: דאס גאנצע חנוכה־געלד, מיט'ן שלח־מנות־געלד, און געזעגען זיך אפ מיט איהם גאר פריינדליך, און קארפע רוקט מיר אריין א גרויסע, שווארצע האנד, אויסגעשמירט מיט סמאלע, און זאגט מיר אפ אויף גיך: „מורה אני, פריידי מאני, טאטעלע מאמעלע, א געב איהם א גענזעלע“... איך לויף אהיים איבערבייסען, און פון דארט — צוריק אין חדר אריין זיך בערימען פאר אלע יונגלעך, וואס פאר א מין מלבושים'־לעך מע נייהט מיר אויף פסח: א קאפאטקעלע פון הינטען מיט א שפאלט און מיט א קעשענע! און שטיוועלעך מיט סקריפקעס! מיט סקריפקעס! סקריפקעס!...

ד.

— מאמע, איך בין פריי! — קום איך צו לויפען אהיים א פאר טאג פאר־פסח און זאג איהר אן א בשורה, אז מע האט אונז צע־לאזט פונ'ם חדר.

— א גדולה אויף דער באבע! זאלסט דערלעבען אנזאגען בע־סערע בשורות! — ענטפערט די מאמע, וואס איז פערטארעראמט מיט'ן פסח. זי האט אונטערגעבונדען ביידע דיענסטען מיט ווייסע פעטשיילעס און געגעבען זיי בערשטלעך, בעזעמס מיט פלעדער־ווישען אין די הענד אריין, און אליין האט זי זיך אויך אונטערגע־בונדען מיט א ווייסער פעטשיילע, און אלע דריי רייניגען און שמירען, וואשען און רייבען, שייערען און כשר'ען אויף פסח. איך קאן מיר קיין ארט נישט געפינען. וואו איך זיץ און וואו איך שטעה און וואו איך געה — איז שלעכט.

— אוועק מיט די חמצ'דיגע מלבושים פון דער פסח'יגער שא־פע! — טהוט די מאמע אויף מיר א געשריי מיט אזא אימפעט, גלייך ווי איך וואלט געגאנגען מיט פייער ארום פולווער.

— פאוואלי, אט טרעטסט דו אן אויף א פסח'יגען זאך!

— אהינצוצו זאָלסט דו גאָר אפּילו ניט קוקען — דאָרטען שטעהט דער פּסח׳יגער באָרשט!...

איך דרעה מיך ארום פון איין אָרט אינ׳ם אנדערען, פּלאָנטע מיך אונטער די פיס. איך חאַפּ א שטורך, א זעץ, א שליידער.

— איינגעזונקען זאָל ווערען דער רבי דיינער! קראַנק געווען אייך האלטען אין חדר נאָך א טאָג! ניט זאָלסט זיך דארפען ארומ־דרעהען, ווי א סאוואָלע, טאָמער איז ווינציג ארבייט טאָמער! ביי לייטען קינדער זיצען אויף איין אָרט זיצען זיי... קראַנק אזא בחור׳על פון כמעט דאָס נייענטע יאָהר נעמען עפּיס טהון, איבער־חזר׳ען נאָך א מאָל די פיער קשיות?

— מאַמע, — זאָג איך — איך קען זיי שוין אויף אויסווענינג!

— א גדולה! — זאָגט די מאַמע. — קאָסט קאָרג געלט קאָסט דו?...

קוים מיט צרות דערלעבט דעם אויפדערנאכט, וואָס דער טאַטע געהט ארום מיט א ליכטעל, מיט א הילצערנעם לעפעל און מיט א פלעדערוויש און איז בודק חמץ, און איך העלף איהם זוכען די שטיקלעך ברויט, וואָס ער אליין טאַקי האָט זיי צוגעגרייט אויף אלע פענסטער... „סך הכל איין מעת־לעת, — טראַכט איך מיר — נאָך איין נאכט און איין טאָג — און איך וועל מיך אָנטהון יום־טוב׳דיג, ווי א פּרינץ, א ניי קאַפּאָטקעלע מיט א שפּאַלט און מיט א קעשענע פון הינטען, און די שטיוועלעך וועלען סקריפּען!... וועט מיך די מאַמע מסתמא פרעגען: „וואָס איז דאָס פאַר א סקריפּעריי?" וועל איך זיך מאַכען כלומרשט ווי איך וויים ניט פון וואָס צו זאָגען... היינט דער סדר, די פיער קשיות, ארבע כוסות, און די פּסח׳יגע מאכלים: לאַטקעס, און קניידלעך, און קוגעלעך, און חרעמזלעך"... איך דערמאָן מיך אָן די מאכלים, און עס הויבט מיר אָן צו ציהען דאָס הארץ. איך האָב א גאַנצען טאָג כמעט גאָרנישט געגעסען.

— לייען־אָפּ קריאת־שמע — זאָגט צו מיר די מאַמע — און געה לעג זיך שלאָפען. היינט עסט מען נישט קיין וועטשערע: ס׳איז ערב פּסח...

איך לעג זיך שלאָפען, און עס חלומ׳ט זיך מיר, אז ס׳איז שוין פסח... איך געה מיט׳ן טאַטען אין שוהל אריין דאוונען... מיינע נייע מלבושים׳לעך קנאַקען... מיינע שטיוועלעך סקריפּען: סקריפּ! סקריפּ! סקריפּ!... „ווער געהט דאָס?“ — פרעגען פרעמדע מענשען. — „דאָס איז מאָטעל משה־חיים אברהם־הערש ראובן׳ס יונגעל“... פּלוצים — איך ווייס ניט פון וואַנען עס נעמט זיך א שוואַרצער, א קודלאַטער הונד און פאַלט־אָן אויף מיר „האַוו־האַוו“ און האַפּט מיך פאַר׳ן קאַפּאָטקעלע... שטעהט דער טאַטע און האָט מורא צוגעהן, און מאַכט מיט די הענד און שרייט: „פּאַשאָל! פּאַשאָל!“... הערט איהם ניט דער הונד און רייסט מיך פון הינטען, סאַמע ביי׳ם שפּאַלט, סאַמע ביי דער קעשענע, און רייסט מיר אָפּ א האַלב קאַפּאָטקעלע און וויל אַנטלויפען... לויף איך איהם נאָך מיט כחות און פערליר א שטיוועלע, און בלייב שטעהן אין דער בלאָטע מיט איין שטיוועלע און מיט איין באָרפוס... הויב איך אָן וויינען און שרייען: „גוואַלד! גוואַלד!“... און איך כאַפּ מיך אויף און דערזעה אונזער דיענסט־מיידעל ביילה שטעהט נעבען מיר, רייסט פון מיר די קאָלדרע און שלעפּט מיך פאַר א פוס:

— זעה נאָר, ווי מע קאָן איהם נישט דערוועקען! שטעה שוין אויף! די מאַמע האָט געהייסען, מע זאָל דיך אויפוועקען. מע באַדאַרף ארויסטראָגען דעם לעצטען חמץ!...

ח.

דער טאַטע וואַרפט־אריין דעם הילצערנעם לעפעל מיט׳ן פלעדערוויש אין אויווען אריין און פערברענט דעם חמץ... אין שטוב ווערד פּסח׳יג... אומעטום איז ריין, אומעטום איז כשר... דער טיש איז גרייט... די ארבע כוסות שמייכלען צו מיר פון דער ווייטען... אַט־אַט, נאָך א שעה, נאָך א שעה וועט ווערען פסח... אַט־אַט, נאָך א שעה, נאָך א שעה, וועל איך מיך אָנטהון יום־טוב׳דיג... נאָר ביז דער שניידער מיט׳ן שוסטער וועלען מיר ברענגען מיין יום־טוב׳־

דיגען אַנטהון מאַכט מיך דערוויילע די מאַמע פסח'יג: זי צוואָגט מיר אויס דאָס קעפּעל מיט היים זודיג וואַסער און מיט אַ געלעכעל פון איין איי. זי קעמט מיך און רייסט מיר די האָר; קנייטש איך זיך, שענקט זי מיר אַלע מאָל אַ שטורך מיט'ן עלענבויגען, אָדער אַ פּאַטש:

— דו וועסט ניט איפּהערען דרעהען זיך, ווי אַ וואָרעם?... אַ קינד זאָל ניט קאָנען איינשטעהן! מע טהוט איהם גוטס, איז ער נאָך ניט צופריעדען!...

איבערגעקומען, ברוך השם, דאָס צוואָגען אויך, זיץ איך מיר אין איין העמדעל ביי'ם טיש און וואַרט אויף מיינע נייע מלבושימ'־לעך און בעטראַכט דעם טאַטען, וואָס איז נאָר־וואָס געקומען פונ'ם מרחץ מיט נאַסע פאות נאָך. ער זיצט איבער אַ גראָבען ספר און לערענט שטילערהייד מיט אַ ניגון פון דער גמרא און שאָקעלט זיך:

— „לצורך מרור נוהגין — צוליעב מרור איז מען זיך נוהג, לקחת תמכא — נעמען חריין, וכיון שהוא חריף — און מחמת ער איז הארבליך, יכולין לפררו בריבא יזען — קאָן מען איהם אָנרייבען אויף אַ ריב־אייזען"...

איך קוק אויפ'ן טאַטען, און עס מאַהלט זיך מיר אויס, אַז נאָך אַזאַ איין עהרליכער איד, ווי דער טאַטע, איז ניטאָ אויף דער וועלט, אַז נאָך אַזאַ כשר'ער פסח, ווי ביי אונז, איז ניטאָ אין ערגיץ, אַז נאָך אַזעלכע מלבושימ'לעך, ווי ביי מיר, וועט ניט זיין ביי קיינעם! נאָר למאי ברענגט מען זיי נאָך ניט? וואָס איז די מעשה? טאָמער זענען זיי חלילה ניט פאַרטיג אויף פסח — דאָס וויל איך גאָר נישט נעמען אויפ'ן קאָפּ! ווי אַזוי וועל איך געהן אין שוהל אריין? וואָס וועלען זאָגען מיינע חברים? ווי אַזוי וועל איך מיך זעצען צום סדר? די שעה זאָל גאָר ניט זיין, איך וועל דאָס גאָר ניט איבערטראָגען!...

אזוי ווי איך זיץ פערטיעפט אין די טרויעריגע מחשבות, עפענט זיך די טיר און עס קומט אריין ישראל דער שניידער מיט דער ארבייט. פאר גרויס שמחה חאפ איך מיך אויף, טהו א שפרונג און א פאל מיט'ן בעקעל אינאיינעם, שיער ניט געבראכען האלז־און־נאקען. לויפט־אריין די מאמע פון קיך מיט א פסח'יגען שמאלץ־לעפעל אין האנד.

— וואס האט דאס אזא קלאפ געגעבען וואס? ווער איז דאס געפאלען ווער? ס'איז דו, ברענען זאלסט דו ניט אויפ'ן פייער? א רוח, א שד, ניט קיין קינד! האסט דו זיך חלילה ניט א זעץ גע־טהאן ערגיץ, חלילה? א מצוה אויף דיר! לויף ניט, שפרינג ניט! געה ווי א מענטש!...

און צו ישראל'ען זאגט זי:

— איהר האלט ווארט, רב ישראל! און איך האב שוין גע־וואלט שיקען צו אייך!

ישראל טהוט א האלבען שמייכעל און א מאך מיט דער האנד, ווי איינער רעדט: „א שענע מעשה, כלעבען! איך זאל נאך ניט האלטען קיין ווארט?"...

די מאמע לעגט־אוועק דעם שמאלץ־לעפעל און העלפט מיר אריינקריכען אין די נייע הויזלעך אריין, טהוט מיר אן דאס ציצענע ארבע־כנפות'על, וואס זי אליין האט מיר אויפגענייהט אויף פסח, און פון אויבען טהוט זי מיר אן דאס קאפאטקעלע, און איז צופריעדען, וואס ס'איז גענוג גראם און „פראסטארנע"...

איך טהו מיך א טאפ פון הינטען — א צרה, א שלאק: נישטא קיין סימן פון קיין שפאלט און פון קיין קעשענע! פערנייהט, גלאט און גאנץ, ארום און ארום!...

— וואס איז דאס פאר א קישקע? — רופט זיך אן פלוצים די מאמע צו ישראל דעם טויבען און דרעהט מיך אויף אלע זייטען.

ישראל דער טויבער נעמט־ארויס דאָס ראָזשיקעל, בויגט־אויס דעם פינגער, שיט־אָן אַ בערגעלע טאַבעקע און ציהט־אריין אין נאָז אריין.

— וואָס איז דאָס פאַר אַ קישקע? — זאָגט די מאַמע נאָך אַ מאָל און טהוט מיך אַ דרעה.

— וואו האָט איהר אַ קישקע? — זאָגט ישראל און טהוט מיך אַ דרעה צוריק. — דאָס איז דער „פאַלבאָם". איהר האָט דאָך גע־בעטען אַ „פאַלבאָם" זאָל זיין. איהר האָט שוין פארגעסען?

— אַ שענער פאַלבאָם! — זאָגט די מאַמע און טהוט מיך אַ דרעה. — אַ בייזע ווייסטע חלשות! פע, אַ בזיון! כלעבען, אַ בזיון!

ישראל פאַלט, חס ושלום, ביי זיך ניט אראָפּ. ער בעטראַכט מיך פון אויבען ביז אראָפּ, ווי אַ פּראָפעסאָר, און זאָגט, אַז עס ליגט אויסגעצייכענט גוט, מע בעדאַרף גאָר ניט בעסער! „אַזאַ איין ארבייט מאַכט מען ניט אַפילו אין פאַריזש! דאָס קאַפּאָטקעלע זינגט, ווי איך בין אַ איד, סע זינגט!"...

— געפעלט דיר דאָס זינגען, וואָס סע זינגט? — זאָגט די מאַמע און פיהרט מיך צו צום טאַטען. — וואָס זאָגסט דו אויף דעם געזאַנג?

דער טאַטע דרעהט מיך אויף אַלע זייטען, בעטראַכט דאָס קאַ־פּאָטקעלע און געפינט, אַז די הויזלעך זענען יאָ אַביסעל צו לאַנג־ליך...

ישראל נעמט־ארויס דאָס ראָזשיקעל און איז מכבד דעם טאַ־טען מיט אַ שמעק טאַבעקע.

— צו לאַנגליך די הויזען, רב ישראל!

— הא?... וואָס?... לאַנגליך, זאָגט איהר? ווייסט איהר ניט וואָס מע טהוט? פארקאַטשעט מען זיי.

— זענט איהר אפשר אויך גערעכט. — זאָגט דער טאַטע. — וואָס זשע טהוט מען אָבער, אַז זיי זענען אַביסעל צו ברייט, ווייזען אויס, ווי צוויי זעק?

— א חסרון — די כלה איז צו שען! — מאכט ישראל און ציהט־אריין א בערגעלע טאבעקע אין נאז אריין. — ברייט, זאגט איהר? שמאל איז ערגער, טויזענד מאל ערגער!...

איך הער נישט אויף צו טאפּען זיך פון הינטען: איך זוך דעם שפּאלט מיט דער קעשענע.

— וואס זוכסט דו דארטען? — זאגט צו מיר די מאמע. — דעם נעכטיגען טאג?

„אלטער ליגנער! — טראכט איך מיר און קוק אויף ישראל'ען, ווי א גזלן. — טויבער לאך, א רוח אין דיין טאטען אריין!"...

— פארניץ געזונט! — זאגט צו מיר ישראל דער טויבער און צערעכענט זיך פאר דער ארבייט, און דער טאטע נעמט זיך צוריק צום שלחן־ערוך און לערענט מיט'ן זעלבען ניגון:

— „מ י ש ש כ ח — ווער עס האט פארגעסען, ל א כ ו ל א פ י ק ו מ ן — צו עסען דעם אפיקומן"...

— טראג געזונט! — זאגט צו מיר די מאמע, אז ישראל דער שניידער געהט אוועק, און זי הערט זיך ניט אויף צו שפּיעגלען אין מיין קאפּאטקעלע. — דו זאלסט זיך נאר ניט אנהויבען מיט קיין קונדייסים, ניט שלאגען זיך מיט קיין שקצים, וועסט דו דאס, אם ירצה השם, טראגען און טראגען, אבי געזונט!...

ו.

— אט איז רב גדליה אויך! — זאגט די מאמע. — מע זאל דערמאנען משיח'ן!... פארטיג דעם קינד'ס שטיוועלעך?

— נאך א מין פארטיג! — זאגט גדליה דער שוסטער מיט א טענצעל און טראגט די אויסגעפּוצטע שטיוועלעך אויף א פינגער, ווי מע טראגט אויף א שטענגעל פרישע יאפּעלדיגע פיש, נאר־וואס געהאפּט פונ'ם טייך. — ס'איז דיר נאר איין אקציע מיט זיי!... די גאנצע וועלט וויל אויף פסח זאל זיין פארטיג! איך

האָב געאַרבייט מיט דער גאַל, באַדאַי נישט געשלאָפען א נאַכט!...
איך, אז איך געב א וואָרט, מעג דונערען און בליצען!...

די מאַמע מעסט מיר אָן די שטיוועלעך, טאַפּט מיך און
קוועטש מיך און פרעגט מיך, צי פּיהל איך ניט חס וחלילה, אז עס
זאָל מיך ערגיץ קוועטשען?

— קוועטשען? — זאָגט גדליה. — מיר דאַכט, אז אין די
שטיוועלעך קאָנען אריין נאָך א פּאָר פיסלעך, ווי ביי אייער זוהן.

— אנו, שטעל זיך אַקאָרשט אנידער אויף דער ערד! — זאָגט
די מאַמע.

איך שטעל זיך אנידער און קוועטש די פּאָדעשוועס, איך וויל
הערען, ווי זיי סקריפּען — ווער? וואָס? וועמען? קיין פּיפּס
הערט מען פון זיי ניט!...

— וואָס קוועטשט דו אזוי? — זאָגט צו מיר די מאַמע. — האָב
צייט, דאָס יאָהר איז נאָך געגוג גרויס! איך בין דיר ערב, אז דו
וועסט זיי, אם ירצה השם, צעררייסען ביז איבער א יאָהר פסח!...
אצינד געה זיך דורך מיט'ן טאַטען צו יחיאל דעם קערזשנער, וועט
מען דיר אויסקלויבען א קאַשקעטעל אויף יום־טוב; נאָר פּאַוואָלי
די שטיוועלעך! קלאַפּ ניט אזוי מיט די פּאָדעשוועס, זיי זענען
ניט פון אייזען!...

יחיאל דער קערזשנער זיצט די אנדערע שטוב פון אונז. מיר
חאַפּען זיך אריין דורכ'ן הויף צו איהם אין קלייט אריין.

יחיאל איז א איד פון געבאָרען דוקא א ווייסער, מיט ווייסע
האָר; נאָר אזוי ווי ער האָט שטענדיג צו טהון מיט שווארצע גע־
פארבטע היטלען, איז ער שטענדיג ווי אויסגעשמירט אין סאַזשע;
די נאָז איז ביי איהם תמיד פון ביידע זייטען פערבלאָוועט, און די
פינגער זענען ווי איינגעטונקען אין טינט.

— ברוך־הבא, א שכן, סקאַצעל קומט! — מאַכט צו אונז יחיאל
דער קערזשנער גאָר פריינדליך. — פאַר וועמען ווילט איהר דאָס
א קאַשקעט אויף יום־טוב? פאַר זיך אליין מאַקי, צי פאַר אייער
יונגעל?

— פאַר מיין ז ו ה ן. — זאָגט דער טאַטע מיט גדלות. — נאָר איהר זאָלט מיר ווייזען עפּיס רעכטס... עפּיס אזעלכעס... איהר פאַרשטעהט?...

— דהיינו? — פרעגט יחיאל און קוקט אויף די פּאָליצעס.

— דהיינו, — זאָגט דער טאַטע און ווייזט איהם אויף די הענד — ס'זאָל זיין אי פיין, אי שען, אי גוט, אי וואָלוועל, אי אזוי... איהר פאַרשטעהט?

— האָב איך פון אייערטוועגען פונקט דאָס, וואָס איהר באַדאַרפט! — מאַכט יחיאל און טהוט א חאַפּ פון דער פּאָליצע עטליכע היטעלעך מיט א מאָל, און איטליכם היטעלע, בשעת ער טהוט דאָס א נעם אויף דער האַנד, טהוט זיך דאָס ביי איהם א דרעה אליין פון זיך, עפּיס טאַקי נאָר ווי דורך א כשוף!... אַלע מינוט מעסט ער מיר אָן איין אנדער היטעלע, טרעט־אָפּ אויף א האַלב אַרשין, טהוט מיר א קוק אין פּנים אַריין מיט א שמייכעלע און א זאָג צום טאַטען:

— לאָמיר האָבען אזא יאָהר, ווי סע פּאַסט איהם! הא? ווי געפעלט אייך א היטעלע? שוין איין מאָל א היטעלע!

— ניין, רב יחיאל, נישט דאָס מיין איך! — זאָגט דער טאַטע און ווייזט איהם אויף די פינגער. — איך וואָלט וועלען א מין קאַשקעטעל אזעלכעס, ס'זאָל זיין, איהר פאַרשטעהט, א מין אידיש טאַקי, נאָר מיט דער מאָדע, אָהן צאַצקעס, בעל־הבתיש, און און און... איהר פאַרשטעהט?

— זאָגט זשע אזוי! — מאַכט יחיאל און חאַפּט־אַראָפּ מיט א לאַנגען שטעקען פון דער אויבערשטער פּאָליצע א קאַשקעטעל, א האַלב־קײלעכיגס, א קאָלירענדיגס, מיט קעסטעלעך, מיט א ווייך דאַשעקעל, און טראָגט דאָס צו אויף איין פינגער, און עס דרעהט זיך ביי איהם גיך־גיך, ווי א מיהלבעל... פּאַוואָלינקע טהוט ער דאָס מיר אָן אויפ'ן שפּיץ קאָפּ, קוים וואָס ער ריהרט זיך צו, גלייך ווי מיין קאָפּ וואָלט געווען פון דין גלאָז און ער האָט מורא, ער זאָל זיך ניט צעברעכען, און ער ווינשט זיך אזא יאָהר, אזא מזל, ווי

דאָס קאַשקעטעל פּאַסט מיר! ס'איז מעהר נישטאָ ביי איהם, זאָגט ער, ווי דאָס איינס, ער זאָל אַזוי ריין זיין פון שלעכטס!...

דער טאַטע דינגט זיך מיט איהם לאַנג-לאַנג; יחיאל שוועהרט זיך, אַז נאָר צוליעב אונז גיט ער דאָס אַוועק אַזוי וואָלוועל, כמעט אונ־טער'ן קרן, ער זאָל אַזוי האָבען אַ כשר'ען פּסח און אַלדאָס גוטס!...

איך זעה, אַז דעם טאַטען איז דאָס קאַשקעטעל שטאַרק גע־פעלען, מחמת ער געהט צו אַלע מאָל, שפּיעגעלט זיך אין דעם, טהוט מיר אַ גלעט די פּאה'לעך...

— ער זאָל חאָטש איבערטראָגען דעם זומער. — זאָגט דער טאַטע.

— צוויי זומערען! — זאָגט יחיאל און שפּרינגט-אונטער צום טאַטען. — דריי זומערען! אַזאַ יאָהר אויף מיר, וואָס פאַר אַ קאַש־קעטעל דאָס איז! פּאַרניץ געזונט!...

ביז איך קום אַריין אין שטוב אַריין איז שוין דאָס קאַשקעטעל ביי מיר אויף די אויהערען. איך פיהל, אַז ס'איז אויף מיר אַביסעל צו גרויס.

— אָהן איין אומגליק. אַבי ס'איז נישט ענג! — זאָגט די מאַמע און רוקט דאָס מיר אָן כמעט ביז דער נאָז. — זאָלסט דאָס נאָר נישט אויסטהון אַלע מינוט און אָנטהון צוריק! זאָלסט ניט טאַפּען מיט די הענט!... טראָג געזונט!...

ז.

געקומען מיט'ן טאַטען פאַר־נאַכט אין שוהל אַריין דאַווענען, טרעף איך שוין דאָרטען אַלע מיינע חברים: איציק און בערעל, און לייבעל, און אייזיק, און צדוק, און וועלוועל, און שמעיה, און קאָפּעל, און מאיר'על, און חיים־שלום, און שכנא, און שעפּסעל, און נאָך און נאָך. אַלע געהען אָנגעטהאָן יום־טוב'דיג. אַלע מיט נייע קאַפּאָטקעלעך, אַלע מיט נייע שטיוועלעך, נייע קאַשקעטלעך. נאָר קיינער טראָגט ניט אַזאַ לאַנגע קאַפּאָטע מיט אַ „פּאַלבאַם“,

ווי איך, קיינער געהט ניט אין אזעלכע „שטיוואַלעס", ווי איך, און ביי קיינעם זעה איך ניט אזא מין משונה מאָדנע קאשקעט, ווי ביי מיר... פון שפּאַלטען, פון קעשענעס און פון סקריפּקעס רעד איך שוין ניט; מע האָט מיך רעכט אָפּגענאַרט, אַנגעטהאָן א ספּאָדעק!...

חברה האָבען מיך בעגעגענט מיט א געלעכטער:

— אָט דאָס זענען דיינע נייע בגדים'לעך, וואָס דו האָסט זיך אזוי באַריהמט? וואו איז דיין שפּאַלט פון הינטען? וואו איז דיין קעשענע, וואָס דו האָסט געזאָגט? פאַר וואָס הערט מען עפּים ניט דיינע שטיוועלעך זאָלען סקריפּען?...

גענוג ס'איז מיר אזוי אויך שווער אויפ'ן הארצען, זאָלצען זיי מיר נאָך אויף די וואונדען! איטליכער זאָגט אויף מיר איין אַנדער שטעכווערטעל:

איציק זאָגט: וואָס איז דאָס ביי דיר פאַר א קאַפּאָטוכע?
בערעל: א חאַלאַט!
לייבעל: א חלאַמידע!
אייזיק: א חלאַמינדריק!
צדוק: א זשיפּעצי!
וועלוועל: א קליידעל!
שמעיה: א קראַנאָלינע!
קאָפּעל: זעה נאָר א פּאָר תחתונים מיט צוויי „טשאָבעטעס"!
מאיר'על: און א קאשקעאוט!
חיים־שלום: א קאַטערוכע!
שבנא: א לאָקשענטאָפּ!
שעפּסעל: א פּאַמעניצע!...

איך בין אזוי צעקאָכט, אז איך הער אפילו נישט הערש־בער דעם חזן, ווי שען ער דאַוונט... איך קום צו זיך נאָר דעמאָלט, ווען דער עולם זאָגט שוין איינער דעם אַנדערען „א גוט יום־טוב! א גוט יום־טוב! א גוט יום־טוב!"... מיט א שווער געמיטה און מיט א פערקלעהמט הארץ געה איך מיט'ן טאטען אהיים, קוים וואָס איך

שלעפּ די פּיס. עס ברענט אַ פייער אין מיין האַרצען! עס געהט מיר נישט איין די אַרבע כוסות, וואָס מיר וועלען באַלד טרינקען, די פיער קשיות, וואָס איך וועל פרעגען דעם טאַטען, די הגדה, וואָס מיר וועלען זאָגען, די גוטע געפעפערטע פיש, וואָס מיר וועלען עסען מיט אונטערגעווייקטער מצה, די הייסע קניידלעך, די חרעמז־לעך מיט די פּאַלירטשיקעס, מיט די אַלע איבעריגע גוטע זאַכען — אַלץ, אַלץ איז מיר נישט ליעב, נמאַס, פערשטעהרט, פערשטעהרט!...

* * *

ביי'ם סדר זיצט דער טאַטע, דער „מלך“, אין אַ ווייסען קי־טעל מיט דעם סאַמעטענעם קאַשקעט אויפ'ן קאָפּ, אויבען־אָן, אויף דעם הסב־בעט. נעבען איהם זיצט די מאַמע, די „מלכה“, מיט דעם אַנטיקמאַרענעם קלייד, מיט דער זיידענער פּעטשיילע און מיט די שענע פּערעלעך, וואָס געבען איהר צו זעהר פיעל חן. אַקעגען זיי זיץ איך, דער בן־מלך, דער „פּרינץ“, אָנגעטהאָן אין גאַלע נייעס פון קאָפּ ביז פּיס. פון איין זייט זיצט ביילה דאָס דיענסט־מיידעל, אָנגעטהאָן מיט אַ נייער ציצענער „פּלאַטי“ און מיט אַ ווייסען אָנגע־קראָכמאַלעטען פאַרטוך, וואָס קנאַקט און טרישטשעט, ווי אַ מצה. פון דער אַנדערער זייט זיצט די אידינע די קעכין, בריינע מיט די וואָנצים, מיט אַ נייער געלער פּעטשיילע אויפ'ן קאָפּ; זי האַלט זיך צו דאָס פּנים מיט איין האַנד און שאָקעלט זיך. זי איז אָנ־געבערייט צו „האַרכען“ די הגדה...

— כ ה א ל ח מ א ע נ י א, — זינגט דער מלך מיט זעהר אַ שענער שטימע, און די מלכה העלפט איהם הויבען די שיסעל, און דאָס פּנים שיינט איהר און לייכט, ווי אַ שטערן. ביילה לאָזט־אַראָפּ די רויטע הענד אויפ'ן ווייסען פאַרטוך, און דער פאַרטוך שעלעשטשעט, ווי אַ בלאַט. בריינע דערהערט אַ אידיש וואָרט, מאַכט זי אַ פרום פּנים און פערקרימט זיך אויף צו וויינען. אַלע זענען אויפגעלעגט, אַלע זענען יום־טוב'דיג, נאָר דער פּרינץ איז

עפּיס נישט מיט אַלעמען. דאָס האַרץ איז איהם פערשטיינערט, די אויגען פערצויגען מיט אַ רויכעל. ס'זאָל ניט זיין פּסח צום סדר, וואָלט ער זיך צעוויינט. און אַז ער וואָלט זיך אויסגעוויינט, וואָלט איהם אפשר געוואָרען אַביסעל גרינגער...

— ה ש ת א ע ב ד י — לאָזט־אויס דער מלך מיט אַ ניגון און מיט גרויס גדלות — היינט זענען מיר קנעכט. ל ש נ ה ה ב א ה ב נ י ־ ח ו ר י ן — איבער אַ יאָהר זענען מיר פרייע מענטשען!...

דער מלך זעצט זיך אַנידער און שפּאַרט זיך אָן אויף דעם הסב־בעט. נאָך איהם זעצען זיך אַנידער אַלע אויף זייערע ערטער און מע וואַרט, ביז דער פּרינץ וועט אויפשטעהן און וועט פרע־גען די פיער־קשיות: „מה נשתנה?" — וועט דער מלך נאָכדעם ענטפערען אַ תירוץ: „עבדים היינו"... דער פּרינץ זיצט אָבער, ווי צוגעקאָוועט צום בענקעל: ער קאָן זיך ניט ריהרען פונ'ם אָרט.

— נו?... — טהוט אַ מאַך דער מלך מיט דער האַנד.

— שטעה אויף! — זאָגט די מלכה. — פרעג דעם טאַטען די פיער קשיות!

דער פּרינץ ריהרט זיך ניט. ער פיהלט, אַז עמיצער האָט איהם אַנגענומען ווי מיט איין אָפּצווייגע ביי'ם גאָרגעל און וואַרגט איהם. דער קאָפּ בויגט זיך איהם אויף אַ זייט. די אויגען הויבען איהם אָן שפּרינגען — שפּרינגען; עס טיילען זיך אָפּ צוויי קיי־לעכיגע טרערען, ווי פּערעלעך, קויקלען זיך איבער די בעקלעך און קאַפּען, פאַלען גלייך אויף דער הגדה.

— וואָס איז דיר? וואָס איז דאָס פאַר אַ געוויין פּלוצים, אין מיטען דערינען, ביי'ם סדר? — צעשרייט זיך די מלכה און ווערד אין כעס. — דאָס דאַנקסט דו אַזוי אָפּ פאַר די נייע מלבושים'לעך, וואָס מע האָט דיר געמאַכט אויף יום־טוב?

דער פרינץ וויל אויפהערען וויינען, קאן ער נישט; עס קוועטשט איהם, עס שטיקט איהם. עס האט זיך איהם מיט א מאל געעפענט א קוואל, א גאנצער ברונען.

— זאג, וואס איז דיר? וואס טהוט דיר וועה? וואס שווייגסט דו? ענטפער! צי דו ווילסט, דער טאטע זאל דיך אנידערלעגען און אריינפיצקען לכבוד פסח?...

שטעהט־אויף דער פרינץ און פלאנטעט מיט דער צונג:

— קשיא, איך וועל דיך פרעגען פיער טאטעס... מיין איך — טאטע, איך וועל דיך פרעגען פיער... קש... קש...

דעם פרינץ ווערען אונטערגעהאקט די פיס, און ער פאלט מיט'ן קאפ אויפ'ן ווייסען טישטוך און וויינט און חליפעט, ווי א פיצע־לע קינד...

א פערשטעהרטער, א פערשטעהרטער פסח!...

ל"ג=בעומר

געשריבען אין יאהר 1901

ל״ג־בָּעוֹמֶר

א.

— אַנו, קומט נאָר אַהער, קינדער, איך באַדאַרף אייך עפּיס זאָגען אַ נייעס! — אַזוי רופט זיך אָן צו אונז אַ טאָג פאַר ל״ג־בעומר דער רבי רב יודעל מלאך־המות, און מיר שטעלען־אויף מויל און אויהערען, וואָס וועט אונז עפּיס דער רבי זאָגען פאַר אַ „נייעס“?

איך זעה, ווייסע־חברה׳ניקעס, אַז איהר ווילט, איך זאָל אייך דאָ אָפּמאָהלען מיין רבי׳ן, וואָס פאַר אַ פּנים ער האָט — טהו איך אייך צוליעב; נאָר בתנאי, איהר זאָלט מיך ניט קוועטשען, פאַר וואָס מע האָט איהם גערופען מיט׳ן נאָמען „מלאך־המות“. אַ קלוג יונגעלע וועט זיך אַליין שטויסען פאַר וואָס: מחמת מיר האָבען פאַר איהם מורא געהאַט, ווי פאַר אַ מלאך־המות. וועט איהר דאָך פרעגען: פ א ר ו ו א ס האָבען מיר פאַר איהם מורא געהאַט, ווי פאַר אַ מלאך־המות? מחמת ער פלעגט אונז שמייסען מיט אייזערנע ריטער ביז בלוט זאָל געהן. אַי, פאַר וואָס האָט ער אונז געשמיסען מיט אייזערנע ריטער ביז בלוט זאָל געהן? — מסתמא האָבען מיר פערדיענט; מיר האָבען נישט געוואָלט לערנען... למאַי האָבען מיר נישט געוואָלט לערנען? מסתמא זענען מיר געווען גרויסע שקצים... הקיצור, ס׳איז דאָך אַ מעשה אָהן אַ סוף — מע האָט איהם גערופען „רב יודעל מלאך־המות“, און זייט זיכער, אַז ער האָט דעם נאָמען פערדיענט כשר, חאָטש אויסזעהען האָט ער אויסגעזעהען דוקא נישט ווי אַ מלאך־המות: אַ קליינס, אַ נידעריגס,

א טרוקענס, ווי א גרוגרת דרבי צדוק, ווי א פייג הייסט דאָס; דאָס פּנים טונקעל־גרין־געלבליך, ווי א פּאַר־אַ־יאָהריגער לולב, און געקנייטשט, ווי א מצה שמורה; די באַקען איינגעפאַלען; א בער־דעל קוים־קוים וואָס סע שפּראָצט, אי דאָס — נאָר ערטערווייז; א נאָז, זעהט איהר, גראָד א היבשע; הויבט זיך אָן דין און לאָזט זיך אויס גראָב, און אויסגעבויגען, ווי א שופר; און אין גאַרגעל א קנאָפּ, וואָס גליטשט זיך אַראָפּ און אַרויף, גלייך ווי עס וואָלט ארומגעלאָפען דאָרטען אינווענינ א מייזעל...

— וואָס פאַר א טאָג האָבען מיר מאָרגען? — פרעגט אונז דער רבי מיט א ניגון, בויגט־איין דעם קאָפּ און מאַכט צו איין אויגעל.

— ל"ג־בעומ־־ר! — שרייען מיר אויס אַלע אין איין קול, ווי די ציגעלעך, אז זיי שרייען: „מעעע!"...

— וואָס איז ל"ג־בעומר? — פרעגט ער אונז ווייטער מיט'ן אייגענעם נוסח.

— דריי און דרייסיג טאָג אין דער ספירה! — ענטפערען מיר איהם.

— וואָס טהוען חדר־יונגלעך ל"ג־בעומר?

— חדר־יונגלעך ל"ג בעומר לעגען זיך צענויף אַלע אינאיינעם און מאַכען א סעודה.

— וואָס נאָך טהוט מען ל"ג־בעומר?

— מע נעמט די „פיילענבויגענס" מיט די „ראָדביקסלעך" און מע געהט געוואָפענט מיט כלי־זין און מיט געזאַנג ווייט־ווייט הינטער'ן שטאָדט אַרויס.

— אָט אזוי — רופט זיך אָן דער רבי און עפענט־אויף דאָס אויגעל — אָט אזוי האָב איך אייך ליעב! אָט אזוי זענט איהר וואָהלע יונגלעך! און דערפאַר לאָז איך אייך אָפּ פריי כמעט אויף אָנדערהאַלבען מעת־לעת.

דערהערט דאָס וואָרט „פריי" און נאָך „אויף אָנדערהאַלבען מעת־לעת", טהוען מיר א שטעה־אויף אַלע פון די ערטער און ווי־

לען זיך לאָזען לויפען אהיים; נאָר איין קוק פונ'ם רבינ'ס קליינע אויגעלעך איז גענוג, אַז מיר זאָלען בלייבען צוגעקאָוועט צו אונ־זערע ערטער.

— אהאָ! — רופט זיך אָן דער רבי שוין גאָר מיט איין אַנ־דער נוסח. — זעה נאָר, זעה! שוין פאַרטיג אויפ'ן פּידפּאַליק!? איהר האָט נאָר דערהערט דאָס וואָרט „פריי", האָט איהר שוין פאַר־געסען דעם עול פונ'ם חדר און זענט שוין גרייט צו שפּרינגען, ווי די ווילדע צאַפּקעלעך — האָץ־האָץ־האָץ! זאָג איך אייך אָן, טאָמער חלילה... איהר ווייסט דאָך שוין וואָס איך מיין? לאָם איך זעהען אויף עמיצען פון אייך אַ רים אויף דער קאַפּאָטע, אָדער אַ דראַפּ אויפ'ן פּנים, אָדער אַזוי עפּיס אַ סימן פון שקצ'עריי, — מאַך איך פון אייך...

דער רבי רב יורעל נעמט־אַרויס דעם קאַנטשיק פון דער גמרא „מסכת מכות" און מאַכט צו אונז אַזוי:

— ווייסט איהר וואָס, קינדער? וואָס טויג אונז ווערטער? מוסר? שטראָפעריי? — נאַרישקייטען! איהר ווערט דאָך מיך געווויס ניט פאָלגען, וועל איך דאָך אייך נאָכדעם געווויס דאַרפען שמייסען; אמעהר, לעגט זיך שוין איינציגווייז אַנידער, לאָם איך אייך געבען לעת־עתה צו עטליכע שמיצלעך, איין אָדערויף הייסט דאָס... אי וואָס? טאָמער ווערט דאָס זיין קאַרגליך? האָט קיין יסורים ניט: אם ירצה השם, נאָך ל"ג־בעומר וועל איך אייך, נישקשה, פאַרבעסערען... נו, חברה, מאַכט זשע ניט, איך בעט אייך, קיין לאַנגע שהיות, הויבט־אָן שפּיליען הויזלעך, איין עבירה די צייט, דער טאָג שטעהט ניט!...

און דער רבי בעטראַכט די ריטלעך פונ'ם קאַנטשיק גאַנץ רוהיג, ווי מע בעטראַכט, אַשטייגער, ערב שבת די פּאָדעם פון די ציצית אינ'ם טלית־קטן; ער גלייכט זיי אויס, פּרובט זיך פריהער מיט זיי אַביסעל אויף דער לופט; נאָכדעם שטעהט ער אויף, געהט־צו צו דער לאַנגער באַנק, נעמט אַ גוטען שמעק טאַבעקע און

איז אָנגעברייט צו דער אַרבייט... מיר לאָזען זיך לאַנג נישט בעטען, ווי יצחק בשעת אברהם אָבינו האָט איהם געפיהרט צו דער עקדה. מיר שטעהען־אויף איינציגווייז און געהען־צו צו דער באַנק, ציהען־אַראָפּ די הויזלעך און לעגען זיך אַנידער שטיל, אָהן ווערטער, דאָס העמדעלע אַרויף, מיט׳ן פּנים אַראָפּ, ווי איינער רעדט: „נאַט אייך, רבי־לעבען, דאָס וואָס איהר האָט געוואָלט“...

— אָט אַזוי, יוסילע, האָב איך דיך ליעב! — מאַכט צו מיר דער רבי און שענקט מיר עטליכע גרינגע שמיצלעך דערפאַר, וואָס איך האָב מיך געלעגט דער ערשטער. — אָט אַזוי, קעצעלע: איינס... צוויי... דריי... פיער... פינף... זעהסט דו? איאַ, אַז דער רבי שמייסט־אָפּ, ווערד מען גאָר איין אַנדער מענטש?... אַצינד, מאָטעלע, — מאַכט ער צו מיין ברודער מאָטעל — קום נאָר דו אַהער!... די „יוסילעך“ מיט די „מאָטעלעך“ האָב איך ליעב דערפאַר, וואָס זיי לאָזען זיך נישט לאַנג בעטען. זיי, אַז מע זאָגט „לעג זיך“, לעגען זיי זיך... שמואליקעל, נשמה מיינע, ליג, ליג, נאַרעלע, עס וועט לאַנג נישט געדויערען, נישט מעהר זאָל דער אידישער גלות געדויערען!... און דו, לייבעניו, וואָס געדויערט ביי דיר אַזוי לאַנג דאָס צעשפּיליען זיך? מאַך עס בקיצור!... אברהמ׳עלע, מיין טייערס, דיר בין איך שולדיג אַ חוב נאָך פון נעכטען. עס וועט שוין זיין ביי אונז אינאיינעם איין רעכענונג... שימעלע! וואָס מאַכט עפּיס די ציעג, וואָס דו ביזט געפאָהרען אויף איהר רייטענדיג? דו מיינסט, אַז איך האָב שוין פאַרגעסען?... הערשעל דער קליינער! זאָג הערשעל דעם גרויסען, ער זאָל זיך מטריח זיין פאַרקאַטשען דאָס העמדעל; נישקשה, דאָ זענען גאָלע מאַנסבילען... קום נאָר אַהער, טאַפּעלע טוטאַריטו! האָב קיין פאַראיבעל ניט, וואָס איך בין דיך מכבד מיט „אחרון“; דער טאַטע דיינער דער שמש איז נישט געוואָהנט געוואָרען צו גרעסערע כיבודים...

אָפּגעשמיסען קאַפּל׳ען אויך, גלייכט זיך דער רבי אויס די ביינער, נעמט זיך מיט׳ן גראָבען פינגער ביי׳ם גאָרגעל, אויפ׳ן חזנ׳ישען שטייגער, און זינגט־אויס מיט׳ן ניגון, וואָס מע רופט־אויף

א חתן, און ציקעלט זיך בשעת מעשה, פונקט ווי רב הערש־בער דער חזן:

— יע־עמוד הח־תן יום־טוב־ליפמאן ברב שלום־אייזיק מפ־טיר!... נישקשה, שעם זיך ניט, רב ליפא, דו ביזט טאקי א בר־מצוה־יונגעל, און א חתן דערצו, מיט א זייגער און מיט א זילבער־נער קאפערטע, נאר פון דעסטוועגן, איינס צום אנדערען געהער זיך ניט אן — לכבוד ל"ג־בעומר מעגסט דו זיך מטריח זיין אנידערלעגן אט דא אויפ'ן בענקעל. איך וועל דיר חלילה קיין שלעכטס ניט טהון, איך וועל דיר נאר אפשמייסען, מעהר גארנישט!... איך בין דיר ערב, אז ביז דער חתונה וועט זיך פארהיילען... ליפא, ליג גלייך, ליפא, מאך ניט קיין אנשטעלען, איך האב קיין כח ניט צו בארען זיך מיט אזא בחור'ע, ווי דו! אט אזוי, לאז אייך וואהל באקומען!... אצינד פארשפיליעט זיך גאנץ פיין, קינדערלעך, וואשט די הענט און דאווענט אייך אפ מנחה און — מארש אהיים. נאר שטיל, פיין, שען, אזוי ווי איך האב ליעב... און, אם ירצה השם, איבערמארגען גאנץ פריה זאלט איהר מיר זיין אט דא אלע אויפ'ן ארט, נאר ווי עס געהער צו זיין, פיינטשיק! איהר הארכט, וואס מע רעדט צו אייך? לאם איך זעהען אויף עמיצען א שפרינקעלע! א האר!!... א גוטע נאכט, געהט געזונט, און האט אייך א פרייליכען יום־טוב!

ב.

אויף מארגען האט גאט ארויסגעצויגען די זון פון איהר פוטער־פאס און האט אונז געשענקט א שענעם, א ליכטיגען, א פרייליכען זומערטאג, איינעם פון יענע שענע ליכטיגע זומערטעג, וואס אפילו אין דעם פינסטערען וויסטען כתרילעווקע, וואס ליגט ביי'ם טייך „שטונקיילא", איז די לופט שמעקענדיג, פריש, מחיה־נפשות. דער הימעל איז לויטער בלוי. די פויגעלעך זינגען. עס גלוסט זיך אין דרויסען ארוים, אויף דער לופט. עס ציהט אהין, וויט־ווייט פון

דער בלאָטיגער שטאָדט אַרויס, דאָרט, וואו עס שפּראָצט אַ גרעז־עלע, און די בוימער זענען בעדעקט מיט גרינע בלעטעלעך, דאָרט, וואו גאָט׳ס פויגעלעך טאַנצען און שפּרינגען, פּישטשען און זינגען... אין יענעם פריהמאָרגען האָבען מיר זיך געחאַפּט, איך און מיין ברודער מאָטעל, אויפשטעהן וואָס פריהער, אָפּדאַוונען וואָס גיכער, נעמען דעם אָנבייסען מיט זיך — און מאַרש צו ליפּא שלום־אייזיק׳ס! וואָס עפּיס צו ליפּא שלום־אייזיק׳ס? ווייל, ערשטענס, איז ליפּא שלום־אייזיק׳ס דער עלטערסטער פון די תלמידים, אַ בר־מצוה־יונגעל, און אַ חתן דערצו, מיט אַ זייגער און מיט אַ זילבער־נער קאָפּערטע; און, צווייטענס, איז דאָרט פאַרהאַן אַ הויף אַ גרויסער, וואָס דאָרט פלעגען מיר פערברענגען דעם אַנדערען האַל־בען טאָג פרייטאָג, שפּרינגען אויף איין פוס, שפּיעלען אין „קוצי־באַבע“, אין „עקאַך און מקח“, אָדער אין „קאָמערקאַמערהויז“, אָדער אין „באַהעלטערלעך“, אָדער אין „טרעפּענישען“...

אַז מיר זענען געקומען, איך און מיין ברודער מאָטעל, צו ליפּא שלום־אייזיק׳ס, האָבען מיר שוין דאָרטען געטראָפען די גאַנצע חברה (אַרום און אַרום זענען מיר געווען פיער און פערציג פּאַרשוין, תלמידים פון צוויי חדרים: פון „רב יודעל מלאך־המות“ און פון „רב אפרים תלין“).

— אָט זענען שוין די „יוסילעך“ מיט די „מאָטעלעך“ אויך דאָ! ווייזט, וואָס האָט איהר געבראַכט? — רופט זיך אָן ליפּא שלום־אייזיק׳ס, און ער הויבט־אָן צענויפנעמען די מתנות, וואָס יעדער האָט געבראַכט צו דער סעודה, און אויסרופען אויף אַ קול איטליכען צום נאָמען:

— מענדעל, מע מעג עסען פון דיין פענדעל! אנו, ווייז וואָס האָסט דו דאָרטען? צוויי אייערבייגעל, אַ שטיק לעקאַך, איין איי מיט זעכס גראָשען.

— איציק־שפּיציק, נאָדעל־טעשעל! גיעה אין קלייט, חאַפּ אַ פלעשעל! עפּיס זעה איך ביי דיר, קיין עין־הרע ניט, אַ גאַנצען אוצר: צוויי קיכלעך, דריי אייער, אַ שטיק דאַרע קישקע, עטליכע

צוקערלעקאכלעך מיט מאנדעלבייגעלעך, און האָזענע ניסלעך עפּים גאָר אַ גוזמא — אַהאַ! און נאָך צעהן גראָשען דערצו! מאַ-לאַדיעץ!...

— יענקעלע-בענקעלע-פלעשעלע — בול-בול-בול! באַווייז זיך אַרויס מיט דיין גוטס: אַ בולקע אַ גאַנצע, אַ פּערטעל עוף, אַ גלע-זעל געגזועגנשמאַלץ — וואָס איז דאָס? אַ פלעשעל מעד? הערסט דו, ביזט דאָך עפּים גאָר אַ מזיק, כלעבען!...

— משה'לע-שטויסעלע, קלאַפּ אין שוהל! אַלטע ווייבער שלאָפען! קום נאָר אהער, האָסט געבראַכט בראָנפען? — האָב איך דיך ליעב, וואָרום וואו האָט איהר געזעהען אַ „סעודה" אָהן בראָנפען?...

— אָבי-פּאָטער, קלמן — טאָטער, טאָטער — קלמן, שניאור — זלמן, זלמן — שניאור, שלאָף אין שלייער! באַווייז, באַווייז, שעם זיך ניט! אַ האַלב איי סך-הכל?... אַ שטיקעל ברויט מיט האָניג?... אויך אַ מטבע! געב אהער, נישקשה, עס מאַכט ניט אויס! דע-רויף איז דאָס ל"ג-בעומר, אַ שותפות'דיגע סעודה!...

— טאָפּעלע טוטאַריטו! ווייז וואָס האַלטסט דו דאָרטען? אַ טאָפּיטע מיט אַ שטיטעל בולטע מיט אַ טעפּעל טנאָבעל? וואָס האָט דיר די מאַמע אַזוי ווינציט דערעבען?... — ליפּא שלום-אייזיק'ס מאַכט איהם נאָך, ווי ער רעדט מיט דער „טוף", און חברה קאַטשען זיך פאַר געלעכטער, און קאָפּעל אַליין לאַכט אויך.

— יואַליק-בייליק האָט דעם גרעסטען חלק! דו ביזט דאָך עפּים אַ נגיד'ס אַ יונגעל, ביי דיר קעהר אַוודאי זיין אַ גאַנצער אוצר פון ביצים און פון שמאַלץ, פון וויין און פון בראָנפען און פון כל-טוב! אַיאַ, איך האָב געטראָפען? צוויי בולקעס, אַ גאַנצע האַלבע געבראָטענע קאַטשקע, אַהאַ! אַ צעהנדליג אייער, און טיי און צוקער. היינט ניסלעך, מיט באָקסערען, מיט ראָזינקעס מיט מאַנדלען, און פּאָמעראַנצען, און אַ לימענע אויך — ניט געראַכט זאָלסט דו ווערען! קום אהער, לאָם איך דיר חאָטש זאָגען אַ דאַנק!

יואליק דעם נגיד'ס געהט־צו, די הענד אין די קעשענעס, מיט גרויס גדלות, און ליפּא שלום־אייזיק'ס דערלאַנגט איהם אַ שנאַפּס אין נעזעל אריין. צווישען עולם ווערד אַ געלעכטער.

— אצינד, קינדער, זעצט זיך אוים אַלע אַט אַ דאַ, צווישען די קלעצער, — זאָגט ליפּא שלום־אייזיק'ס, — לאָמיר זיך אַקאָרשט נעמען צו דער סעודה! בראַקט און עסט און „לאָז אייך וואָהל באַקומען", ווי דער רבי זאָגט, אז ער שמייסט אונז אָפּ... ווער האָט אַ גלעזעל? געב אהער, לאָמיר טרינקען לחיים! לחיים, מלך! אז מע טרינקט, איז מען פריילידך! לחיים, נח! פון פלעשעל ציהט מען כח! קום אהער, ניסעל, נעם בראַנפען אביסעל! לחיים, שעפּסעל! מאַך אַ שנעפּסעל! לחיים, אברהם־משה! דו האָסט דאָך ליעב אַ כוסה אַ גרויסע! לחיים, טאַפּעלע! דאָס זאָל דעבען דעזונד מיט דליט מיט אַלדאָס דוטס! טרינקט־אוים דאָס דאַנצע דלעזעל, אַניט דים איך דיר אריין אין דאַרדעל מיט דוואַלד, וועסט דו ערדער מאַכען!...

אַלע לאַכען, און קאָפּעל אליין לאַכט אויך.

— קינדער! זאָגט, וואוהין געהען מיר היינטיגעס יאָהר? — טהוט אַ פרעג ליפּא שלום־אייזיק'ס נאָך דער סעודה.

עס ווערד אַ געשריי, אַ געפּילדער. איטליכער זאָגט זיין מיינונג, וואוהין מע זאָל געהן.

— אויף יענער זייט בית־עולם! — זאָגט מלך דער אלמנה'ס.

— אויף דער ליוואָדע! — מאַכט נח דעם שוחט'ס.

— צו דער ציגעלני! — שרייט־אוים אברהם־משה דעם ווייגער'ס אויף אַ הילכיג קול.

— צו דער ציגעלני! צו דער ציגעלני! — העלפען איהם אונטער עטליכע קולות מיט אַ מאָל.

— דאָרט איז פאַרהאַן הינט, איהר האָט שוין פארגעסען? — רופט זיך אָן ניסעל, אַ יונגעל אַ בלייכס מיט איין איבערגעשראָקענעם קוק.

— ווער האָרכט זיי ? ווער האָט מורא פאַר הינט ? — זאָגט יואליק דעם נגיד'ס מיט שטאַרקייט.

— דו אליין האָסט מורא פאַר אַ הונט אימת־מות ! — האַקט איהם איבער דוד'על־צעהאַקטע־ליפּ.

— נישט פאַר אַ הונט, אפילו פאַר אַ קאַץ !... — חאַפּט־אונטער שעפּסעל, אַ יונגעל מיט איין אָפּגעבריהטער באַק, און צווישען חברה ווערד אַ געלעכטער.

יואליק דעם נגיד'ס ווערד אָנגעצונדען, למאי מע לאַכט פון איהם, געהט ער צו צו שעפּסל'ען מיט דער אָפּגעבריהטער באַק און טראָגט איהם אונטער אַ פייג גלייך אונטער דער נאָז ; חאַפּט ער אַ זעץ פון דוד'על־צעהאַקטע־ליפּ אין זייט אריין ; ענטפערט ער צוריק ; הויבט ער אָן חאַפּען פעטש פון אלע זייטען... אין איין אנדער צייט וואָלט זיך קיינער ניט איינגעשטעלט ארויסטרעטען פראַנק און פריי קעגען אַ נגיד'ס אַ יונגעל, נאָר ל"ג־בעומר מאַכט נישט אויס, ל"ג־בעומר איז מען פריי...

— שאַט ! — רופט זיך אָן ליפּא שלום־אייזיק'ס. — גענוג אייך קריעגען זיך ! ווייסט איהר, וואוהין מיר זאָלען געהן היינטיגען ל"ג־בעומר ?

— וואוהין ? וואוהין ?

— קיין גאַלאַגאַנאָווקע !

— קיין גאַלאַגאַנאָווקע ! קיין גאַלאַגאַנאָווקע ! — שרייען אלע אין איין קול, און אפילו קאַפּעל קוקאַריקו העלפט קוויטשען אויף זיין דין קול'כעל : „דאַלאַדאַנאָווטע ! דאַלאַדאַנאָווטע !“...

און ס'איז געבליבען, אַז מיר געהען קיין גאַלאַגאַנאָווקע.

ג.

גאַלאַגאַנאָווקע איז אַ דערפעל, ניט ווייט פון כתרילעווקע. אַז איהר פאָהרט צו אונז קיין כתרילעווקע, מוזט איהר פריהער דורכ־פאָהרען דאָס דאָזיגע דערפעל ; אַז איהר פאָהרט־דורך דאָס דאָזיגע

דערפעל, מוזט איהר בעגעגענען א גאנצע טיטשקע מיט קליינע שקצימ׳לעך מיט גרויסע היטלען, וואס לויפען אייך נאך נאכ׳ן וואגען, ,ווארפען שטיינדלעך, רייצען־אן די הינד, מאכען משונענע העויות און זינגען בשעת מעשה עפים א פאסקודנע ליעדעל:

זשיד, זשיד, פארחאוויק!
זאהוביוו טשערעוויק!
א יא שאוו,
מאי נאשאוו,
טאי פידניאוו,
מאי פישאוו...! *

און חאטש די דאזיגע ווערטער האבען נישט קיין טעם און קיין ריח, פון דעסטוועגען פערדריסט דאס אייך גאנץ גוט; און נישט אזוי די ווערטער, ווי דאס געלעכטערעל זייערס; און נישט אזוי דאס געלעכטערעל, ווי די שטיינדלעך, וואס זיי ווארפען; און נישט אזוי די שטיינדלעך, ווי די הינד, וואס זיי רייצען־אן אויף אייך...

— וואס וועלען מיר אבער טהון, — פרעגט איינער פון אונז — מאמער חלילה פאלען־אן אויף אונז די שקצימ׳לעך?

— וואס הארכען מיר שקצימ׳לעך, — זאגט ליפא שלום־אייזיק׳ס — אז מיר זענען, קיין עין־הרע, פיער־און־פערציג פארשוין, אנגעוואפענט מיט כלי־זיין, מיט „פיילענבויגענס“, מיט „ראדביקסלעך“ און גלאט מיט שטעקלעך? אדרבה, לאזען זיי זיך פרובען אנפאלען אויף אונז!

---

* איד, איד, פארך, האסט פערלארען א שוך! בין איך געגאנגען, און האב איהם געפונען, און האב איהם אויפגעהויבען, און בין מיר אוועקגעגאנגען.

— מיר וועלן זיי באווייזן ווער מיר זענען! — זאָגט יואליק דעם נגיד'ס, וואָס האָט גאָר פערגעסן, אז מע האָט איהם נאָר־וואָס אויסגעלאַכט און „אָנגעבוכעט".

— מיר וועלן זיין די „בני־ישראל", און זיי וועלן זיין די „פּלשתים"! — פאַלט מיין ברודער מאָטעל אויף א המצאה, און דאָס געפעלט אַלעמען.

— איהר זאָלט מיך וועלן פאָלגען, — לעגט־פאָר חיים, א גמרא־יונגעל פון רב אפרים תלין'ס חדר — וואָלטען מיר זיך באַ־דאַרפט איינטיילען אין צוויי מחנות: איין מחנה וועט הייסען „יהודה" און די אַנדערע—„אפרים". לאָז ליפּא שלום־אייזיק'ס זיין דער פיהרער פון דער „מחנה יהודה", דאָס הייסט, פון „יודעל מלאך־המות'עס" חדר, און מענדעל לאַשעק וועט זיין דער פיהרער פון דער „מחנה אפרים", דאָס הייסט, פון „אפרים תלין'ס" חדר.

— גערעכט, ווי איך בין א איד! — העלפען איהם אונטער עטליכע מיט א מאָל. — יעקב אָבינו, בשעת ער איז געגאַנגען מלחמה האַלטען מיט עשו'ען, האָט אויך אזוי געטהאָן; ער האָט זיך געטראַכט: טאָמער פאַלט־אָן דער שונא און צעשלאָגט איין מחנה, וועט די אַנדערע מחנה מאַכען א פּליטה...

— קיינער, קיינער וועט נישט מאַכען קיין פּליטה! — זאָגט ליפּא שלום־אייזיק'ס. — מיר וועלען שלאָגען די „פלשתים" ער חרמה — מאַכען פון זיי א תל! קינדער, נעמט די כלי־זיין און קומט אויף די פּלשתים!

— לאָמיר זינגען עפּיס א ליעדעל, קינדער!

— א ליעדעל! א ליעדעל!

— וואָסער א ליעדעל זאָלען מיר זינגען?

ראַז, דוואַ, טרי, טשעטירע! פּאָידעם, פּאָידעם נאַ קוואַטירע!
אַכטער, באַכטער, קאַלישקאַ! וואַסיעם דעגגי ראַבאָשקאַ!

— פע, פע! א אידיש ליעד! א אידיש!...

און נח דעם שוחט׳ס ציהט־אוים מיט א ניגון אויף זיין שען קול׳כעל:

אָמר ד׳ ליעקב —
סקאזאל פאַן־באָג דאָ יעקב:
אַל תירא, עבדי יעקב —
ניע פוגאיסיא, באַרין יעקב!

און מיר אַלע האַפּען־אונטער פרייליך אויף רוסיש:

ניעט, ניעט, ניטשאַווא,
ניע באָימסא ניקאַווא,
טאָלקאָ באָגא ארנאַווא!...

ד.

— וואו נעמט מען איצטער עטליכע פלשתים? — רופט זיך אָן יואליק דעם נגיד׳ס און ציהט־אָן דעם פיילענבויגען.

— איך וואָלט זיך אָן זיי נוקם געווען! — מאַכט יענקעל און שטעלט־אָן דאָס ראָדביקסעל.

— געמאַכט פון זיי א תל! — רופט זיך אָן חיים און צעלאָזט זיך מיט א שטעקעל.

— צעריסען אויף צווייען! — זאָגט אברהם־משה און בעווייזט מיט די הענד, ווי אזוי ער וואָלט צעריסען א פלשתי אויף צווייען.

— שאַט, קינדער! — רופט זיך אָן איינער. — אָן פאָהרט אונז אקעגען א „פלשתי" מיט א פּאָר אָכסען!

דאָס איז זיך געפאָהרען פון דאָרף אין שטאָדט אריין א גוי מיט א גרוים שמויסען היטעל, זיך געזעסען גאַנץ רוהיג אין וואָגען, גע־פּיפּקעט א ליולקע, גערדעהט מיט דער בייטש און אונטערגעטריבען די אָכסען: „היי, היי, סאָב סאָלאָוויי!"

— קינדער! ציהט־אָן די פייל־ענבויגענס! — קאָמאַנדעוועט ליפּא שלום־אייזיק'ס צו דער „מחנה יהודה".

— קינדער! ציעלט אייך מיט די ראָדביקסלעך גלייך אויפ'ן „פּלשתי"! — קאָמאַנדעוועט מענדעל־לאָשעק צו דער „מחנה אפרים".

מיר ציהען־אָן אונזערע פיילענבויגענס און ציעלען זיך מיט די ראָדביקסלעך, און נח דעם שוחט'ס ציהט־אויס מיט א ניגון:

בחר ד' ביעקב —
איזבראַל פּאָן־באָג ביעקב;
אַל תירא, עבדי יעקב —
ניע פּוגאַיסיא, באָרין יעקב!

און מיר חאַפּען־אונטער אויף רוסיש:

ניעט, ניעט, ניטשאָווא,
ניע באָימסאַ ניקאָווא,
טאָלקאָ באָגאַ אַדנאָווא!...

דער „פּלשתי" האָט זיך, אַפּנים, שטאַרק איבערגעשראָקען פאַר אונזערע „צוויי מחנות"; ער האָט אַראָפּגענומען דאָס היטעל, האָט זיך איבערגע'צלמ'ט דריי מאָל, אויסגעשפּיגען און האָט זיך אָנגע־רופען צו אונז מיט א גראָב קול:

— ווי טשאָהאָ, זשידעניאַטאַ, נעכריסטי פּראָקליאַטעיע?* — און האָט אונז געמאַכט א רעכטען „מי־שברך" און האָט געוואָלט אַראָפּ פון'ם וואָגען מיט דער בייטש און זיך שטעלען מיט אונז מלחמה האַלטען.

---

* וואָס פּחוט איהר דאָ, אידעלעך, נישט קיין געטויפטע, פערשאָלטענע?

— ווייסט איהר וואָס? לאָמיר דעם דאָזיגען פּלשתי לאָזען צו־רוה! — זאָגט יואליק דעם נגיד'ס. — וואָס האָט ער אונז גע־טהאָן? מיר געהען דאָך מלחמה האַלטען מיט די קליינע „פּלשתים'לעך"...

— גערעכט, ווי איך בין אַ איד, גערעכט! — שרייען מיר אויס אַלע מיט אַ שמחה, און גורטען־אָן אונזערע לענדען, און לאָזען זיך לויפען, ווי די גבורים, אַלע מיט דעם אייגענעם ניגון:

גאל ד' את יעקב —
ספּאַסאַל פּאַן־באָג את יעקב;
אל תירא, עבדי יעקב —
ניע פּוגאַיסיאַ, באַרין יעקב!...

און מיר אַלע האַפּען־אונטער אויף רוסיש:

ניעט, ניעט, ניטשאַוואָ,
ניע באַימסיאַ ניקאַוואָ,
טאַלקאָ באָגאַ אַדנאַוואָ!...

— אַצינד, קינדער, לאָמיר זיך צוזעצען אַביסעלע אָפּרוהען! — קאָמאַנדעוועט אונזערע ביידע קאָמאַנדירען, ליפּאַ שלום־אייזיק'ס און מענדעל־לאָשעק, און מיר פערקאַטשען די קאַפּאָטקעלעך און זעצען זיך אויס אַלע אין פעלד, אויפ'ן גרינעם גראָז, און ציהען זיך אויס אויף דער ערד, און קוקען אַרויף, אין ריינעם בלויען הימעל אַריין, וואו עס שווימען שטיקלעך וואָלקענס, ווייסע ווי זילבער און דינע ווי רויך, וואו אַ לאַנגע שורה פויגעלעך שוועבען שטילערהייד, טוקען זיך אין טיעפען הימעל און ווערען פערשוואונדען.

— וואו זענען, אַשטייגער, אַהינגעקומען די פויגעלעך? — טהוט אַ פרעג איין יונגעל ביי'ם אַנדערען און קוקט אין הימעל אַריין.

— זיי האבען זיך אפגעשטעלט אויפ'ן שפיץ בארג פון די בערג „אררט". — ענטפערט איהם דאס אנדערע יונגעל, גלייך ווי ער וואלט דאס געוואוסט פאר געוויס.

— וואס עפיס אררט? — טהוט איהם יענער א פרעג נייגיעריג.

— ווייל אררט איז דער העכסטער פון אלע בערג! — ענטפערט איהם יענער, ווי א מענש, וואס ווייסט אלסדינג אויף דער וועלט.

איך ליג און הער זיך צו צו די דאזיגע רעד פון די צוויי יונגלעך, און איך פערשטעה ניט, ווי קומט אהער אררט? אררט איז דאך אין ארץ־ישראל, און מיר זענען אין חוץ־לארץ! נאר באלד צוריק פערענטפער איך מיר אליין די קשיא מיט א נייער קשיא: למאי די פלשתים? די פלשתים זענען דאך אויך דארטען, פון דעסטוועגען געהען מיר דאך אויף די פלשתים!...

יענע צוויי בערעדעוודיגע חברה־לייט הערען ניט אויף צו רעדען צווישען זיך. איינער פרעגט, דער אנדערער ענטפערט.

— וואס וועט זיין נאכדעם, אשטייגער, אז מיר וועלען, אם ירצה השם, איינגעמען די פלשתים?

— וואס, האסט דו געוואלט, זאל זיין?

— איך מיין, וואס וועלען מיר טהון מיט זייער לאנד?

— וואס, האסט דו געוואלט, זאלען מיר טהון?

— איך מיין, צי מיר זאלען דאס לאנד „פארוויסטען", די שטעדט „פארברענען" און זייערע ווייבער מיט זייערע קליינע קינדער „שלאגען צום שארפען שווערט"?

— למאי זאלען מיר ברענען שטעדט? און וואס האסט דו צו די קליינע קינדער נעבאך?

— סטייטש, סע שטעהט דאך אבער אזוי געשריבען אין פסוק!

— א משל! יענס איז געווען אמאל, און דאס איז היינט! עס וועט זיין געגוג פון זייערטוועגען, אז מיר וועלען אויף זיי ארויפלעגען מס, זיי זאלען אונז צאהלען צינז...

דער שמועס פון די צוויי ווייס־חברה'ניקעס, די ווייבע וואר־רעמע לופט, דער בלויער הימעל, דאס גרינע גראז און דער ריח

פון דער ערד ווארפען־אַן אויף אונז עפּיס אַ מין זיסקייט, אַ דרימעל, וואָס צענעהט זיך אין אַלע אברים. מיר וואָלטען אַזוי געלעגען אַ גאַנצען טאָג, עס זאָל זיך ניט געוועז אויפהאַפּען איינער מיט אַ געשריי:

— פּלשתים! פּלשתים!...

ה.

אַז מיר האָבען זיך אויפגעהאַפּט אויף די פיס, האָבען מיר דערזעהען פאַר זיך אַ טשערעדע פון שעפּעלעך, און עטליכע יונגע פאַסטוכער מיט גרויסע בולאַוועס זענען געשטאַנען, אונז בעטראַכט און איבערגעשמועסט זיך איינער מיט'ן אַנדערען אַ. זייער לשון:

— שאָ צע טאַקע, הריציו?

— מאַבוט, נעטשיסטאַ?

— ני, צע זשידעניאַטאַ איז קאַסרילאָווצי.

— נעכריסטי סאָבאַטשי!

— טאַי שטשע סלאָמאַקאַמי, דיווים!

— דאַוואַי, חלאָפּצי, טרעשטשאַמי!

— סאָבאַק נאַצקאָוואַטי!

— דערזשי, חלאָפּצי!

— היי, חלאָפּצי, חלאָפּצי!...*

---

* — וואָס איז דאָס, הריצע?

— אפּנים, רוח'לעך?

— נייז, ס'איז כתרילעווקער אידעלעך.

— אידען — כלבים.

— און נאָך מיט שטעקלעך, זעה!

— נעמט, חברה, קלאַפּט זיי!

— די הינט אָנרייצען!

— האַלט, חברה!

— עי, חברה! חברה!...

— וואָס שווייגט איהר, קינדער? — רופען זיך אָן צו אונז אונזערע צוויי קאָמאַנדירען, און מיר שטעלען־אָן די פייל־ענבויגענס מיט די ראָדביקסלעך, און נח זינגט:

דרך כוכב מיעקב —
וואַשלאַ זוויעזדאַ איז יעקב;
אַל תירא, עבדי יעקב —
ניע פּוגאַיסיאַ, באַרין יעקב!

און מיר האַפּען־אונטער אויף אַ קול:

ניעט, ניעט, ניטשאָוואָ,
ניע באָימסיאַ ניקאָוואָ,
טאַלקאַ באָגאַ אָדנאָוואָ!

און די מלחמה פון די „בני־ישראל״ מיט די „פּלשתים״ האָט זיך אָנגעהויבען.

. . . .

קוועטשט מיך ניט, אידישע קינדער, איך זאָל אייך דערצעהלען, ווי אַזוי איז געגאַנגען די מלחמה צווישען די „בני־ישראל״ און צווי־שען די „פּלשתים״! פרעגט מיך ניט, ווער פון זיי האָט גובר געווען? למאי זאָלט איהר מיר אָנטהון יסורים?... איך קאָן אייך נאָר עדות זאָגען, אַז די „קינדער ישראל״ האָבען זיך געשטאַרקט, ווי די לייבען, געלאָפען, ווי די הירשען, און געשלאָגען זיך מיט מסירות־נפש, ווי די אמת׳ע גבורים, אַזוי אַז אפילו „טאַפּעלע טוטאַריטו״ איז גע־שפּרונגען אין פייער אריין, ווי אַ מזיק, און האָט געקוויטשעט אויף זיין דין קול׳כעל:

— טינדער! טלאַפּט זיי! האַרדעט זיי! זיי זאָלען אונז דערדענטען!...

נאָר, אוי וועה, וואָס האָבען נעבאַך געקאָנט טהון די „בני־ישראל“, אַז עס האָבען זיך אַריינגעמישט די כלבים, די הינד פון די „פלשתים“, און האָבען אָנגעמאַכט אַ שרעקליכע מהומה, אַ טור־מעל אין אונזערע צוויי מחנות, און די „בני־ישראל“ האָבען געמוזט אַנטלויפען צוריק מיט בזיונות (פריהער פון אַלע איז געלאָפען יואליק דעם נגיד'ס פייל אוים'ן בויגען!) נישט אַזוי פאַר די „פלשתים“, ווי פאַר זייערע הינד, וואָס האָבען אונז נאָכגעיאָגט ביז אין שטאָדט אַריין... אוי וועה, פון אונזערע צוויי מחנות איז געוואָרען איין מחנה! מיר האָבען שוין מעהר נישט געזונגען קיין „אַל תירא עבדי יעקב, ניע פּוגאַיסיאַ באַרין יעקב“... ניין! מיר האָבען שוין געזונגען איין אַנדער ליעדעל. מיר האָבען געשריגען:

— גוואַלד, רבונו של עולם! הושענא!!... שמע ישראל!!!...

ו.

געקומען אַהיים זענען מיר שוין שפּעטליך, אַרום מנחה־צייט. און האָבען זיך אַריינגע'גנב'עט, איך און מיין ברודער מאָטעל, איינציגווייז, און האָבען זיך בעזעצט אין אַ ווינקעלע שטיל, ווי די טייבעלעך, מע זאָל חלילה ניט דערזעהן אויף אונז קיין סימנים, די צעפּליקטע קאַפּאָטקעלעך. בעדאַרף אָבער דער גוטער יאָהר אָנ־טראָגען אַ גאַסט, אונזערע אַ מוהמע רייזעל פון יאַמפּעלי. אַ גדולה, זי האָט זיך ניט געזעהען מיט אונז שוין באַלד אַנדערהאַלבע, יאָהר!

— יוסיל! מאָטעל! — רופט אונז די מאַמע. — די מוהמע רייזעל איז געקומען!

מיר ריהרען זיך ניט פון די ערטער.

— וואו זענט איהר ערגיץ? — שרייט די מאַמע. — וואָס האָט איהר זיך באַגראָבען דאָרטען?

מיר שווייגען שטיל.

געהט־צו די מאַמע, דערזעהט אונז און טהוט אַ פּלעסק מיט די הענד:

— אַ דונער איז מיר! אַ שלאַק איז מיר! ירחמיאל, וואו ביזט דו? קום נאָר אהער, וועסט דו זעהען אַ שענס!

געהט־צו דער טאַטע, אַ איד אַ קראַנקער, פון זינט איך געדענק איהם הוסט ער, בלייבט שטעהן, בעטראַכט אונז ביידען פון קאָפּ ביז פיס, און עס הויבט זיך אָן אַ חתונה — מיר זאָלען איהם זאָגען: וואו זענען מיר געוועזן? וואָס האָבען מיר געטהאָן? און מיט וועמען האָבען מיר זיך געשלאָגען? מיר שטעהען ביידע, איך און מיין ברודער מאָטעל, און קוקען־אַראָפּ אויף דער ערד און טראַכטען זיך: „הלואי וואָלט זיך איצטער געעפענט אַ קבר, וואָלטען מיר פּטור געוואָרען פון אַלע צרות!"... און דער טאַטע הערט נישט אויף צו פרעגען:

— נו, זאָגט שוין: וואו זענט איהר געוועזן? וואָס האָט איהר געטהאָן? מיט וועמען האָט איהר זיך געשלאָגען?

און די מאַמע שטעהט ביי דער זייט און טאַטשעט איהם:

— אויך מיר אַ טאַטע! ער זאָל דאָס זאָגען אַ קרום וואָרט! ביי לייטען אַ טאַטע לעגט־אַנידער און פיצקעט־אָן, אַ קינד זאָל וויסען דאָס אַנדערע מאָל! סע זאָל פיהלען! סע זאָל געדענקען!...

דער טאַטע אָבער שלאָגט אונז ניט. ער שלאָגט אונז קיינמאָל ניט. ער נעמט אונז נאָר מיט ווערטער. ער הערט אונז ניט אויף צו פרעגען: וואָס וועט זיין פון אונז דער תכלית? ער עסט זיך אָפּ דאָס האַרץ. ער פערהוסט זיך און זאָגט, אַז מיר זענען איהם מקצר ימים... וויינען מיר שטילערהייד, און זאָגען זאָגען מיר ניט, אַ וואָרט ניט.

— וואָרט! וואָרט! — זאָגט צו אונז די מאַמע. — לאָמיר נאָר דערלעבען מאָרגען, אם ירצה השם, איך וועל אייך שוין צושטעלען אַ בענקעלע ביי'ם רבי'ן!...

* * *

אויף מאָרגען נאָך ל״ג־בעומר, אַז מיר זענען געקומען אין חדר אַריין, האָבען מיר שוין געטראָפען די מאַמע אין חדר מיט נאָך עטליכע מאַמעס, וואָס זענען געקומען אונז צושטעלען בענקעלעך צום רבי׳ן. און דער רבי, רב יודעל מלאך־המות, האָט זיך דוקא נישט געלאָזט לאַנג בעטען און האָט אונז מקיים פּסק געווען אַלעמען פון זיין ברייטער האַנד, אַזוי ווי ער האָט אונז צוגעזאָגט, חלילה נישט דורכגעלאָזט קיינעם. און אַז ס׳איז געקומען צו ליפּא שלום־אייזיק׳ס, האָט ער מיט איהם לאַנג־לאַנג געראַנגעלט זיך, געבאָרעט. ליפּא, אַ בר־מצוה־יונגעל און אַ חתן מיט אַ זייגער און מיט אַ זילבערנער קאַפּערטע, האָט נישט געוואָלט בשום אופן זיך לעגען פאַר די ווייבער — און ליפּא האָט אויסגעפיהרט זיינס: די ווייבער זענען זיך צעגאַנגען, און ד׳ער רבי האָט איהם אַריינגעצימבעלט אַריבער פּופּציג.

פון דעמאָלט אָן האָבען מיר זיך געגעבען דאָס וואָרט, און אייך, קינדער, זאָג איך אויך אָן דאָס אייגענע, אַז איהר זאָלט קיינמאָל, קיינמאָל נישט מלחמה האַלטען מיט די „פּלשתים״!...

גרינם אויף שבועות

געשריבען אין יאהר 1903

גרינס אויף שבועות

א.

ערב שבועות האָב איך אויסגעבעטען ביי דער מאַמע, עליה השלום, איך זאָל מיר אַליין געהן הינטער דער שטאָדט, אַנרייסען און ברענגען אַהיים גרינס אויף שבועות.

און די מאַמע האָט מיך געלאָזט איינעם אַליין געהן הינטער דער שטאָדט, אַנרייסען און ברענגען אַהיים גרינס אויף שבועות. לאָז זי האָבען דערפאַר אַ ליכטיגען גן־עדן.

איין אמת'ע נסיעה קאָן מען אָנרופען נאָר די נסיעה, וואָס אַ מענש מאַכט איינער אַליין, אָהן חברים, אָהן אַ שום איבערשלאָג. איך בין מיר איינער אַליין, אַ פריי פויגעלע, אין דער גרויסער ברייטער וועלט; איבער מיר איז די גאַנצע גרויסע בלויע יאַר־מעלקע, וואָס מע רופט זי „הימעל"; מיר איינעם אַליין לייכט די שענע ליכטיגע טאָג־מלכה, וואָס מע רופט זי „זון"; פון מיינעט־וועגען אַליין האָבען זיך עס צונויפגעקליבען דאָ, אין פרייען פעלד, די אַלע זינגערס, מיט אַלע פייפערס, מיט אַלע שפרינגערס, און נאָר צוליעב מיר אַליין האָט זיך צענומען די שמעקענדיגע רויז, צע־שפרייט דער לאַנגער, דער געלער „סאָנישניק", צעצוויקעלט און צעשפרענקעלט דאָס גאַנצע ברייטע פעלד מיט אַלע אַנטיקלעך פון דער מילדער נאַטור. קיינער קוועטשט מיך נישט, קיינער שטעהרט מיר נישט, קיינער זעהט מיך נישט, אַ חוץ גאָט, און איך קאָן מיר טהון וואָס איך וויל: וויל איך — זינג איך מיר אַ שענעם „כבקרת".

ווײל איך — שרײ איך משונגענערווײז און רײס זיך אויפ'ן האלז. ווײל איך — לעג איך צענויף די האנד, ווי אַ שופר, און בלאָז מיר אַ „תקיעה גדולה" און שפּיעל מיר אַ „טרובאַטש". ווײל איך — טהו איך מיך גאָר אַ וואַלגער, ווי איך שטעה און געה, אויפ'ן גרינעם גראָז און קאַטשע מיך אויף אַלע זײטען, ווי אַ לאָשעקעל. ווער וועט מיר זאָגען אַ דעה און וועמען הער איך? איך בין פרײ! איך בין פרײ!

דער טאָג איז געווען אַזוי וואַרעם, די זון אַזוי שען, דער הימעל אַזוי לויטער, דאָס פעלד אַזוי גרין, דאָס גראָז אַזוי פריש, און אויפ'ן הארצען איז מיר געווען אַזוי גרינג, און אויף דער נשמה אַזוי גוט, אַז איך האָב גאָר פערגעסען, אַז איך בין דאָ אַ ווילד־פרעמדער און אַז איך בין ארויסגעקומען אַהער צו אָנרײסען גרינס אויף שבועות, און האָב מיר פאָרגעשטעלט, אַז איך בין דאָ אַ מושל, אַ פרינץ, און דאָס גאַנצע פעלד, וואָס מײן אויג האַפּט־אַרום, מיט אַלסדינג וואָס אין פעלד, און אַפילו מיט דעם גאַנצען בלויען שטיק הימעל — דאָס אַלץ געהערט צו מיר, איך בין דערויף דער אײנציגער בעל־הבית, און איך האָב דערויף צו שאַפען — און ווײטער קײנער נישט. און ווי אַ מושל, וואָס איהם אַלץ געהערט און ער אויף אַלץ געוועלטיגט, הויבט זיך מיר אָן ווען ארויסבעווײזען מײן ממשלה, מײן כח און מײן גבורה — אַלץ וואָס איך קאָן און וואָס איך וויל...

קודם כל געפעלט מיר נישט אָט דער לאַנגער דראָנג מיט דעם געלען היטעל (דער סאָנישניק), וואָס בעקומט מיט אַ מאָל בײ מיר אין די אויגען אַ פנים פון אַ שונא, אַ מין „גלית הפלישתי". און די אַלע איבעריגע פלאַנצונגען, מיט שטעקלעך און אָהן שטעקלעך (באָב און פאַסאָלים) — דאָס זענען לויטער שונאים, דאָס זענען די „פלשתים", וואָס האָבען זיך בעזעצט דאָ בײ מיר אויף מ ײ ן ערד, — ווער האָט געשיקט נאָך זײ? און יענע נידעריגע, די גראָבע מיט די גרינע קוטשמעס, וואָס זיצען אַזוי געדיכט, האַרט בײ דער ערד (קרויט), — וואָס טהוען זײ דאָ די דאָזיגע קוטשמעס? זײ וועלען זיך נאָך אָנ'שכור'ען און מאַכען מיר אײן אומגליק... לאָזען זײ געהן אין דער ערד אַרײן — איך דאַרף זײ נישט! און

בייזע מחשבות, ווילדע אינסטינקטען וואַכען־אויף אין מיר, און אַ מאָדנע געפיהל פון נקמה נעמט מיך אַרום דורך און דורך, און איך הויב זיך אָן נוקם זיין אין די שונאים — און נאָך ווי אַזוי נוקם זיין!...

געהאַט האָב איך מיט זיך, אויף אַנצורייסען גרינס אויף שבועות, מיטגענומען כלי־זיין: אַ מעסערעל מיט צוויי קלינגלעך און אַ שווערד, אַפילו אַ הילצערנס, נאָר אַ שאַרפס.

דאָס דאָזיגע שווערד איז ביי מיר פערבליבען פון ל״ג־בעומר. און האָטש איך בין מיט דעם געגאַנגען ל״ג־בעומר אויף מלחמה מיט מיינע איבעריגע חברים הינטער דער שטאָדט, פון דעסטוועגען קאָן איך אייך שווערען (איהר מעגט מיר גלויבען אָהן אַ שבועה), אַז עס האָט נישט פערגאָסען קיין איין טראָפּען בלוט. דאָס איז געווען אַ כלי פון דעם מין כלי־זיין, וואָס דאָס מיליטער טראָגט בשעת שלום. ס'איז טאַקי, הייסט עס, נישטאָ קיין שום סימן פון מלחמה, שטיל און רוהיג אַרום און אַרום, נאָר גאַרנישט, גלאַט אַזוי, פון „דרך־שלום“ וועגען, לאָזען זיך שטעהן צוגעגרייט שווער־דען, ביקסען, האַרמאַטען, קאַנאָנען, פערד, סאָלדאַטען — הלואי זאָל מען זיי נישט בעדאַרפען, ווי מיין מוהמע עטעל פלעגט זאָגען, בשעת זי האָט געפּרעגעלט מאָלינעס...

ב.

דאָס איז ידוע אויף דער גאַנצער וועלט, אַז בשעת מלחמה ציעלט מען זיך טרעפען דעם עלטערען, דעם אָפיציער; דעם גענעראַל אַז מע קאָן טרעפען, איז נאָך בעסער; דעמאָלט פאַלען שוין במילא די סאָלדאַטען, אַזוי ווי שטרוי. דערפאַר וועט אייך שוין קיין חידוש נישט זיין, וואָס איך בין צום אַלעם ערשטען אָנגעפאַלען אויף דעם „גלית הפלשתי“, איהם דערלאַנגט מיט דעם שווערד אַ געשמאַקען האַק איבער'ן קאָפּ מיט'ן גלען היטעל און היבשע עט־

ליבע זעץ פון הינטען, — און דער רשע האָט זיך אויסגעצויגען, ווי לאַנג ער איז, פאַר מיינע פיס. נאָך איהם האָב איך אַנידערגעלעגט נאָך היבשע עטליכע געזונדע רשעים, די שטעקענס פון זייערע הענד ארויסגעריסען און פערוואָרפען צו אַלדי שווארצע יאָהר. און די בידעריגע די גראָבע, מיט די גרינע קוטשמעס, האָב איך גענומען צו דער אַרבייט גאָר אויף איין אַנדער אופן: ווועמען איך האָב געקאָנט, האָב איך אַראָפּגענומען די גרינע קוטשמע, און די איבע־ריגע האָב איך געטראָטען מיט די פיס, געמאַכט פון זיי אַ תל־עולם!

בשעת מלחמה, אַז דאָס בלוט צעהיצט זיך און מע געהט־אַריין אין התפּעלות, שניידט מען אויף וואָס די וועלט שטעהט. אַז מע האַלט ביי פערגיסען בלוט, פערלירט מען זיך און מע ווייסט נישט, וואו מע איז אין דער וועלט. דעמאָלט לעגט מען נישט קיין כבוד אויף קיין עלטערס, מע קוקט נישט אויף קיין שוואַכע פרוי, מע האָט נישט קיין רחמנות אויף קיין קליינע קינדער, און בלוט גיסט זיך, אַזוי ווי וואַסער... איך, בשעת אַנפאַלען אויף דעם שונא, האָב נאָך נישט געפיהלט אין זיך אַזאַ כעס מיט אַזאַ ברען, ווי נאָך די ערשטע עטליכע גוטע קלעפּ, וואָס איך האָב איינגעטיילט דעם שונא; נאָר וואָס ווייטער האָב איך מיר אַלץ מעהר געהיצט, זיך אליין אונטערגעגעבען אַלע מאָל מעהר חשק, און איך בין אַזוי אַריין אין דער אַרבייט, איך בין געווען אין אַזאַ עקסטאַז, אין אַזאַ רציחה, אַז וואָס ס'איז מיר געקומען פאַר די אויגען — דאָס האָב איך גע־בראָקט, געשניטען אויף אַלע זייטען, און מעהר פון אַלעמען האָבען פון מיר געליטען נעבאָך „קליינוואָרג“... די יונגע קיילעכיגע אַר־בוזלעך, קאַבאַקלעך מיט די גראָבע בייכלעך, די קליינע פּיצלעך אוגערקעלעך, וואָס קריכען נאָר־וואָס אַרויס פון דער גרינער „האָ־דענע“ מיט די געלע נאָפּעלעך, — זיי האָבען מיך צערייצט נאָר מיט זייער שטילשווייגען און מיט זייער קאַלטקייט; און איך האָב זיי איינגעטיילט אַזוי, אַז זיי וועלען מיך האָבען צו גע־דענקען: איך האָב געהאַקט קעפּלעך, געשניטען בייכלעך, געריי־סען אויף דער האַלב, געבראָקט אויף שטיקלעך, צעשלאָגען, צע־

הרג'עט, גע'מזיק'ט אויף טוידט, — לאָז מיך אזוי וויסען שלעכטס, ווי איך ווייס, פון וואנען עס האָט זיך צו מיר גענומען אזא רציחה! אומשולדיגע קאַרטאָפּליס נעבאך, וואָס זענען געזעסען טיעף אין דער ערד, האָב איך פון דער ערד אַרויסגעגראָבען און האָב זיי מוסר מודעה געווען, אַז פון מיר בעהאַלט מען זיך נישט!... יונגען קנאָבעל מיט גרינע ציבעלקעלעך האָב איך אַרויסגעריסען מיט'ן וואָרצעל, רעטאַכלעך זענען געפלויגען ביי מיר, ווי די האָלעשקעס — און לאָז מיך גאָט שטראָפען, אויב איך האָב נהנה געווען אפילו אַ שטיקעל רעטאך, וואָרום איך געדענק גאַנץ גוט פון דער מגילה די ווערטער: „ו ב ב ז ה ל א ש ל ח ו א ת י ד ם“ — ראַבע־ווען האָבען אידען נישט געראַבעוועט... און אַלע מינוט, אַז דער יצר־הרע איז געקומען צו מיר און מיך אָנגערעדט, איך זאָל געניסען אַ ציבעלקע, פערזובען אַ קנאָבעלקע, איז מיר דער פּסוק פון דער מגילה געקומען אקעגען מיט די ווערטער, מיט'ן טראָפּ און מיט דער נגינה: ו ב ב ז ה ל א ש ל ח ו א ת י ד ם!... און איך האָב נישט אויפגעהערט צו שלאָגען, האַקען, בראָקען, מזיק'ען, ממית'ען און שניידען אויף שטיקלעך יונג און אַלט, קליין און גרויס, אָרעם און רייך, אָהן אַ שום רחמנות...

אדרבה, איך האָב מיר פאַרגעשטעלט, אַז איך הער זייער שרייען מיט זייער וויינען מיט זייער בעטען זיך ביי מיר — און עס זאָל דאָס מיך אָנהויבען אהרען! מערקווירדיג! איך, וואָס האָב נישט געקאָנט זעהן, ווי מע קוילעט איין עוף, ווי מע שמייסט אַ קאַץ, ווי מע בעלעדיגט אַ הונד, ווי מע שלאָגט אַ פערד, — זאָל איך זיין אַזאַ מין טיראַן, איין אכזר?!... „נקמה! — האָב איך אַ פער־שכור'טער נישט אויפגעהערט צו שרייען. — נקמה! איך וועל זיך מיט אייך אָפּרעכענען פאַר אידיש בלוט! איך וועל אייך שוין באַצאָהלען פאַר ירושלים, און פאַר ביתר, און פאַר די אידען אין שפּאַניען מיט פּאָרטוגאַל, און פאַר די אידען וואָס אין מאַראָקאָ, און אויך פאַר אונזערע, וואָס אין אומאַן אַמאָל און וואָס אין אַנ־דערע ערטער אויך היינט... און פאַר די אידישע ספר־תורה'ס, וואָס

מע האָט צעריסען, און פאַר די... אײ! אײ! גוואַלד! ראַטעװעט! װער האָלט דאָס מיך פאַר'ן אויהער?"...

צװײ רעכטע סטוסאַקעס פון הינטען און אַ פּאָר כפול־שמונה'דיגע פּעטש פון פאָרענט האָבען מיך אין איין כהרף־עין אויסגעניכטערט, און איך האָב דערזעהען פאַר זיך אַ בעקאַנטען פּאַרשוין, װאָס איך װאָלט געמעגט שװערען, אַז ס'איז אַחרים דעם באַשטאַנשטשיק.

ג.

אַחרים דער באַשטאַנשטשיק האָט פון קדמונים געהאַלטען אַ „באַשטאַן", אַ גאָרטען, אָדער אַ „באַקטשי", בײ אונז הינטער דער שטאָדט. דאָס הײסט, ער האָט אָפּגעדונגען אַ דעסיאַטינע ערד און דאָרטען פערפיהרט אַ גאָרטען, געזעצט קאַװענעס און דיניעס, אוגערקעס און קאַרטאָפלים, ציבעלעס און קנאָבעל און רעטאַכלעך און שאר ירקות, און געהאַט דערפון שען פּרנסה. פון װאַנען האָב איך געקענט אַחרים'ען? װײל ער האָט מיט אונז געהאַנדעלט, דאָס הײסט, ער פלעגט לײהען בײ מײן מאַמען געלד אַלע ערב פּסח, און אַרום סוכות־צײט פלעגט ער אָנהויבען ביסלעכװײז פונ'ם פּדיון אײנצאָהלען, און דאָס געלד פלעגט פערשריבען װערען בײ דער מאַמען אין גראָבען סידור אויף דעם לינקען טאָװעל (דאָרט איז געװען איהר גאַנצע בוכהאַלטעריע), אין אַ זײט, אָפּגעטרעטען פון אַחרים'ס װעגען אַ בעזונדער פּלאַץ, אַ בעזונדערע קאָנטע, און אָנגעצײכענט פון אויבען מיט גרויסע אותיות: ח ש ב ו ן ע ר ל א ח ר י ם. און נאָכדעם איז שוין געגאַנגען די חשבונות: „פון אַחרים אַ קערבעל. פון אַחרים נאָך אַ קערבעל. פון אַחרים צװײ קערבלעך. פון אַחרים אַ האַלב קערבעל. פון אַחרים אַ זעקעל קאַרטאָפלים". און אַזױ װײטער... און כאָטש די מאַמע איז געװען אַ אידינע נישט קײן גביר'טע, אײן אַלמנה מיט קינדער, און האָט געלעבט פון „פּראָצענט", נאָר בײ אַחרים'ען קײן פּראָצענט האָט

זי נישט געגומען קיינמאָל: ער פּלעגט אונז צאָהלען מיט גאָרטען־וואַרג, אַמאָל מעהר, אַמאָל ווינציגער — מיר האָבען זיך מיט איהם קיינמאָל נישט געקריגט.

איז געווען אַ גערעט, פּלעגט ער אַליין אָנשיטען אונז אַ פולען קעלער מיט קאַרטאָפלים און מיט אוגערקעס אויפ'ן גאַנצען ווינ־טער; און אַז נישט — פּלעגט ער זיך אָפּבעטען ביי דער מאַמע:

— ניע וויבאַטשאַי, אוווראָומיכאַ, באַ נע וואָראָדילאָ! — דאָס הייסט: האָב קיין פאַראיבעל נישט, אברהמ'ס ווייב, ס'איז נישט געראָטען! און די מאַמע פּלעגט איהם מוחל זיין דאָס מאָל און אָנזאָגען, אַז, אם ירצה השם, אויפ'ן אַנדערען יאָהר זאָל ער נישט זיין קיין דבר־אחר. און טאַקי אַזוי פּלעגט זי איהם זאָגען, כהאי לישנא ממש:

— ליאַדיוזש, אַחרימאו סערדצע, יאַק באָה דאַסט נאַ טאַי האָד שאָב טי נע בואוו סווינאַ!...

— דאָברע, אוווראָומיכאַ, דאָברע! — פּלעגט איהר אָחרים אָפּ־ענטפערען און האַלטען וואָרט: די ערשטע גרינע ציבעלעס מיט'ן ערשטען יונגען קנאָבעל האָט ער תמיד געבראַכט צו אונז; די ערשטע יונגעטשקע קאַרטאָפעלעך מיט די ערשטע גרינע אוגערקעס זענען תמיד געווען ביי אונז, גיכער ווי ביי די נגידים. און איך האָב נישט איין מאָל געהערט פון אונזערע שכנים און שכנה'טעס, אַז דער אַלמנה איז גאָר נישט אַזוי שלעכט, ווי זי מאַכט דעם אָנשטעל. „זעהט נאָר, מע טראָגט איהר אַריין אין שטוב פון כל טוב"... סע פערשטעהט זיך, אַז איך האָב דאָס באַלד אָפּגע־טראָגען דער מאַמען אין אויהער אַריין. האָט זיי די מאַמע גוט אויסגעשאָלטען:

— זאָלט זיי אין די אויגען, שטיינער זיי אין האַרצען! ווער סע פאַרגינט מיר נישט, דעד זאָל אַליין נישט האָבען! איך ווינש זיי איבער־אַ־יאָהר אויף מיין שטייגער!

סע פערשטעהט זיך, אַז איך האָב באַלד איבערגעגעבען אונ־זערע שכנה'טעס, וואָס די מאַמע האָט זיי געווינשעוועט... סע פער־

שטעהט זיך, אז פאר אזעלכע ווערטער זענען זיי געווען אויף דער מאמע להרוג ולאבד און אנגערופען זי מיט אזא נאמען, וואס מיר איז געווען א חרפה צו הערען... סע פערשטעהט זיך, אז מיך האט דאס פערדראסען און איך האב דאס באלד אפגעטראגען דער מאמען. האט מיך די מאמע מכבד געווען מיט צוויי פעטש און אנגעזאגט, איך זאל אויפהערען ארומטראגען „שלח־מנות" פון איינעם צום אנדערען... פון די פעטש האב איך געוויינט, און דאס ווארט „שלח־מנות" האט מיר געפיקט אין מוח: איך האב נישט פערשטאנען פאר וואס רופט זי דאס עפיס „שלח־מנות"?

א יום־טוב פלעגט זיין ביי מיר, אז איך פלעג דערזעהן פון דער־ווייטען אחרים'ען מיט די גרויסע שטיוואלעס און מיט דער גראבער ווייסער, ווארעמער, וואלענער סוויטע, וואס ער האט זי געטראגען זומער און ווינטער. דערזעהן אחרים'ען געהן, האב איך געוואוסט, אז דאס טראגט ער אונז א פולע פעלענע מיט גארטען־ווארג, און איך פלעג לויפען אין קיך אנזאגען דער מאמע די בשורה, אז אחרים איז געקומען.

ד.

בכלל דארף איך מודה זיין, אז צווישען מיר מיט אחרים'ען איז געווען א מין ליעבע א פערבארגענע, א מין סימפאטיע, וואס מע קאן זי נישט ארויסגעבען אין ווערטער. גערעדט האבען מיר צווישען זיך במעט קיינמאל נישט; ערשטענס, דערפאר, וואס איך האב נישט פערשטאנען זיין לשון און ער האט נישט פערשטאנען מיין לשון (דאס הייסט, איך איהם האב פערשטאנען, נאר ער מיך — מכות!). און, צווייטענס, האב איך מיך געשעמט: אזא גרויסער אחרים — ווי אזוי רעדט מען מיט איהם? פלעג איך דארפען אנ־קומען צו דער מאמען, זי זאל זיין צווישען אונז דער טאלמאטש.

— מאמע, פרעג איהם, פאר וואס ברענגט ער מיר נישט קיין ווינשעל?

— וואו זאָל ער דיר נעמען וויינשעל? אין אַ באַשטאַן איז גישטאָ קיין וויינשעל.

— למאי איז נישטאָ אין אַ באַשטאַן קיין וויינשעל?

— ווארום אין אַ באַשטאַן וואַכסען נישט קיין וויינשעל־בוימער.

— למאי וואַכסען נישט אין אַ באַשטאַן קיין וויינשעל־בוימער?

— למאי, למאי, למאי — דו ביזט אַ געשלייערטע שיקסע! — מאַכט צו מיר די מאַמע און וואַרפט מיר אויף אַ פּאַטש.

— אַוורַאומיכאַ, נע בעיי דעטינאַ! — מאַכט צו איהר אַחרים און שטעלט זיך איין פאַר מיר.

אַט אַזאַ מין ערל איז געווען אַחרים, און ביי איהם בין איך דאָס געלעגען אַצינד אין די הענד.

מיט'ן שכל בעדאַרף מען פערשטעהן, אַז ס'איז מן הסתם אַזוי געווען די מעשה: אַחרים, אַז ער איז אָנגעקומען און דערזעהן ביי זיך אויפ'ן באַשטאַן אַזאַ חורבן, האָט ער תחילת בעדאַרפט נישט פערשטעהן, וואָס טהוט זיך דאָ. דערזעהן אַזאַ נפש, ווי איך, אַרבייט מיט דעם שווערד אויף אַלע זייטען, האָט אַחרים בעדאַרפט איבערקלערען אויף מיר מי יודע וואָס: אַ נישט־גוטער, אַ שרע־טעלע, איין אָנשיקעניש, — און האָט געווים זיך איבערגע'צלמ'ט עטליכע מאָל. נאָר נאָכדעם, אַז ער איז צוגעגאַנגען נעהענטער און דערזעהן, אַז דאָס אַרבייט אַזוי געטריי דוקא אַ אידיש יונגעל, און דוקא מיט אַ הילצערנעם שווערד, האָט ער מיך אָנגענומען ביי'ם אויהער, נאָר אַזוי געשמאַק, אַז עס האָט מיך צוגעצויגען צו דער ערד, און איך האָב אָנגעהויבען שרייען נישט מיט מיין קול:

— אַי! אַי!!! ווער ציהט דאָס מיך פאַר'ן אויהער?

ערשט העט־שפּעטער, נאָך די רעכטע סטוסאַקעס און נאָך די אמת'ע פּעטש, וואָס אַחרים האָט מיר איינגעטיילט, האָבען מיר זיך בעגעגענט מיט די אויגען און האָבען זיך ביידע דערקענט איינס דאָס אַנדערע, און מיר זענען ביידע געווען איבעראַשט, געבליבען אָהן לשון.

— אווראומיכינע דעטינא! ? — האָט אַחרים אויסגעשריען און האָט זיך איבערגע׳צלמ׳ט, און האָט גענומען בעטראַכטען די היזקות, וואָס איך האָב איהם דאָ אָנגעארבייט, בעקוקט יעדע גראָדקע מיט איטליכס שטיקעל ערד, און עס האָט איהם אזוי אָנגענומען ביי׳ם הארצען, אז עס האָבען זיך איהם געשטעלט טרערען אין די אויגען. ער האָט זיך אוועקגעשטעלט אַקעגען מיר, צענויפגעלעגט ביידע הענד ביי זיך אויפ׳ן בויך און אַ פרעג געטהאָן מיך נאָר איין וואָרט:

— זאַ שטשאָ? — פאר וואָס קומט דאָס מיר, הייסט דאָס...

ערשט דאָ האָב איך צעקיימ, וואָס פאר אַ חתונה איך האָב אָנגעארבייט און וועמען איך האָב אזוי שטארק גורם היזק געווען. און איך האָב זיך אַליין געפרעגט: „פאר וואָס? פאר וואָס?"...

— האָדים! — מאַכט צו מיר אַחרים און נעמט מיך אָן פאר אַ האנד, און איך בויג זיך צו צו דער ערד פאר שרעק; איך מיין, אָט־אָט מאַכט ער פון מיר אַ פּרעזשעניצע. נאָר אַחרים טשעפּעט מיך נישט; ער האַלט מיך נאָר שטארק פאר דער האנד, נאָר אזוי שטארק, אז עס שפּרינגען מיר די אויגען פונ׳ם קאָפּ, און פיהרט מיך אָפּ אהיים צו דער מאַמע, און דערצעהלט איהר אוים אַלסדינג, און גיט מיך איבער אויף איהרע הענד...

ה.

זאָל איך אייך דערצעהלען, וואָס איך האָב געהאַט פון דער מאַמע? זאָל איך אייך אויסמאָהלען איהר שרעק מיט איהר כעס מיט איהר ברעכען די הענד, בשעת אַחרים האָט איהר איבערגע־געבען מיט אַלע פּישטשעווקעס דעם גאַנצען חורבן, וואָס איך האָב איהם אָנגעמאַכט אין באשטאָן? אַחרים האָט זיך נישט געפּוילט, גענומען דעם שטעקען און בעוויזען מיט איהם דער מאַמען, ווי אזוי איך האָב געארבייט אהער און אהין, אויף אַלע זייטען, ווי אזוי איך האָב געהאַקט און געבראָקט און געשטאָכען און געטרעטען

מיט די פיס, און די קאַרטאָפֿלים פון דער ערד אַרויסגעגראָבען, און די האָרענע פון די אוגערקעלעך, נאָר־וואָס אויפגעגאַנגענע אוגער־קעלעך... און פאַר וואָס? פאַר ווען?

— זאַ שטשאָ, אָווראומיכאַ, זאַ שטשאָ?...

מעהר האָט אָחרים נישט געקאָנט רעדען: עס האָבען זיך איהם, אַפּנים, געשטעלט די טרערען אין האַלז.

דעם רעכטען אמת מוז איך אייך זאָגען, קינדער: איך וואָלט בעסער געוואָלט זיין געפּאַטשט פון אָחרים'ס הענד, איידער האָבען דאָס, וואָס איך האָב געהאַט פון דער מאַמען פאַר שבועות און פונ'ם רבי'ן נאָך שבועות... הייגט די בזיונות, וואָס איך האָב נאָכדעם געהאַט אַ גאַנץ קיילעכיג יאָהר פון מיינע חברים אין חדר, וואָס האָבען מיר צוגעזעצט זעהר אַ לייטישען נאָמען: „באַשטאַנ־שטשיק", יוסיל באַשטאַנשטשיק"!... דער דאָזיגער שענער נאָמען איז מיר פערבליבען העט־העט כמעט ביז דער חתונה...

אַט ווי אַזוי איך בין געגאַנגען רייסען גרינס אויף שבועות.

שוין איין מאָל אַ כוכה!

געשריבען אין יאהר 1903

שוין איין מאָל אַ סוכּה!

א.

פאַרהאַן מענשען, וואָס האָבען קיין זאַך נישט געלערענט און קענען אַלסדינג, אין ערגיץ נישט געוועזען און ווייסען אַלסדינג, אויף קיין זאַך נישט פערטראַכט זיך און פערשטעהען אַלסדינג.

„געבענשטע הענד!“ — אַזוי רופט מען זיי, די דאָזיגע גליקליכע מענשען, און די וועלט איז זיי מקנא, חידוש'ט זיך און האָט אַפּשיי.

אָט אַזאַ מענש איז געווען ביי אונז אין כתרילעווקע, און גערופען האָט מען איהם: שוין איין מאָל משה.

דערפאַר האָט מען איהם גערופען שוין איין מאָל משה, ווייל אויף יעדער זאַך, וואָס ער האָט געזעהן, געהערט אָדער געמאַכט, האָט ער ליעב געהאַט צו זאָגען: „שוין איין מאָל אַזוי“.

— ביי אונז אַ חזן אין שוהל — שוין איין מאָל אַ חזן!

— מע האָט געטראָגען איין אינדיק אויף פּסח — שוין איין מאָל איין אינדיק!

— מאָרגען וועט דאָס זיין אַ פראָסט אין דרויסען — שוין איין מאָל אַ פראָסט!

— איז דאָס געפלויגען פּעטש צו די הקפות — שוין איין מאָל פּעטש!

— אוי, אידען, בין איך איין אָרעמאַן — שוין איין מאָל איין אָרעמאַן!

און אַזוי אויף אַלסדינג.

און געווען איז משה... איך קאָן אייך נישט זאָגן: וואָס ער איז געוועזען. ער איז געווען אַ איד; נאָר פון וואָס ער האָט געלעבט — איז שווער צו וויסען. ער האָט געלעבט, ווי עס לעבען אַ סך טויזענדער, צעהנער טויזענדער אידען אין כתרילעווקע. געדרעהט זיך אַרום אַ פּריץ, דאָס הייסט, נישט אַרום פּריץ אַליין, נאָר אַרום די פּריצים, וואָס ביי'ם פּריץ, און נישט אַרום די פּריצים גופא, נאָר אַרום די אידען, וואָס דרעהען זיך אַרום די פּריצים, וואָס ביי'ם פּריץ. און צי האָט ער געהאַט פּרנסה — דאָס איז שוין ווידער אַ בעזונדערע מעשה, וואָרום שוין איין מאָל משה איז געווען אַ מענש, וואָס האָט פיינט געהאַט זיך בעריהמען מיט זיין גוטסקייט און בעקלאָגען זיך אויף זיין שלעכטסקייט. תמיד איז ער געווען פריילין, תמיד זענען איהם די בעקלעך געווען רויט, איין וואָנסע אַביסעל לענגער פון דער אַנדערער, דאָס היטעל אויף אַ זייט, און די אויגען תמיד גוטע, שמייכלענדיגע, שטענדיג קיין צייט נישט געהאַט און אַלע מאָל, צו יעדער צייט, געווען גרייט פון יענעמ'ס וועגען געהן צעהן מייל צו־פוס.

אָט אַזאַ מין פּאַרשוין איז געווען אונזער „שוין איין מאָל משה“.

ב.

נישט געווען איין זאַך אויף דער וועלט, וואָס „שוין איין מאָל משה“ זאָל דאָס נישט קאָנען מאַכען: אַ שטוב איז אַ שטוב, אַ זייגער איז אַ זייגער, אַ מאַשינע איז אַ מאַשינע, אַ לעמפּעל, אַ דריידעל, אַ קראַהן, אַ שפּיעגעל, איין עמער, אַ שטייג — און וואָס נישט?

אמת, קיינער האָט נישט געקאַנט אָנווייזען אויף די הייזער מיט די זייגערס מיט די מאַשינעס, וואָס זענען אַרויס פון זיינע הענד.

נאָר אַלע זענען געווען איבערצייגט, אַז משה קאָן; אַלע האָבען געזאָגט, אַז ווען ער האָט געצייג, קעהרט ער איבער וועלטען. דער גאַנצער אומגליק איז געווען, וואָס ער האָט נישט געהאַט קיין געצייג. מיין איך פערקעהרט: דאָס איז טאַקי געווען דאָס גליק, וואָס איבער דעם איז די וועלט נישט איבערגעקעהרט געוואָרען, און די וועלט, הייסט דאָס, איז געבליבען אַ וועלט.

אַז מע האָט משה'ן ניט צעריסען אויף שטיקלעך, איז ער געווען איינער אַ גליקליכער! האָט זיך איבערגעדרעהט אַ שלאָס — צו וועמען איז מען געגאַנגען? צו משה'ן. האָט זיך געשטעלט דער זייגער — צו משה'ן. פערשטאָפּט געוואָרען דער קראַהן פון'ם סאַמאָוואר און עס קאָן זיך נישט צאַפּען — צו משה'ן. טאַראַקאַנעס, פּרוסאַקעס און אַנדערע מיאוסקייטען האָבען זיך פערפיהרט אין שטוב — וועמען פרעגט מען? משה'ן. אַ טחויר האָט זיך אריינגעחאַפּט און שטיקט אַלע נאַכט די עופות — מיט וועמען האַלט מען זיך איין עצה? מיט משה'ן. וויעדער אַ מאָל „שוין איין מאָל משה", און טאַקי אָבער אַ מאָל „שוין איין מאָל משה"!

אמת, דעם איבערגעדרעהטען שלאָס האָט מען טאַקי נאָכדעם פערוואָרפען איין איבערגעדרעהטען ערגיץ אויף אַ שאַפע, דעם זייגער האָט מען געמוזט אָפּגעבען צום זייגערמאַכער, און דעם סאַמאָוואר — צום קעסלער, די טאַראַקאַנעס מיט די פּרוסאַקעס מיט די אַנדערע מיאוסקייטען האָבען זיך, אַפּנים, פאַר משה'ן ווינציג וואָס איבערגעשראָקען, און דער טחויר האָט זיך געטהאָן דאָס, וואָס אַ טחויר דאַרף טהון... נאָר „שוין איין מאָל משה" איז געבליבען דער אייגענער „שוין איין מאָל משה", וואָס פריהער. פאָרט „געבענשטע הענד"! און מסתמא איז דאָך אין איהם עפּיס געווען אַזעלכעס — אַ וועלט איז דאָך נישט משוגע! אַ סימן האָט איהר: פאַר וואָס געהט מען נישט צו מיר, אָדער צו אייך, מיט קיין איבערגעדרעהטע שלעסער, מיט קיין זייגערס, סאַמאָוואַרען, טחוירען, מאַ-

ראקאנעס, פּרוסאקעס און אנדערע מיאוסקייטען? נישט אַלע מענ־שען זענען גלייך, און טאַלאַנטען אויף דער וועלט זענען, אַפּנים, פאַרהאַן געצעהלטע.

ג.

מיט דעם דאַזיגען „שוין איין מאָל משה" זענען מיר געוואָרען גאַנץ נאָהענטע שכנים אין איין דירה, אונטער איין דאַך. איך זאָג „געוואָרען", ווייל ביז אהער זענען מיר געזעסען אין אונזער איי־גענער דירה. נאָר עס האָט זיך ביי אונז פּלוצים געגעבען א דרעה דאָס רעדעל, די צייט איז אונז געוואָרען שלעכט, קיין „אַנזעצערס" האָבען מיר נישט געוואָלט זיין, — האָבען מיר די דירה פערקויפט, ארומגעצאָהלט זיך מיט די חובות און אריבערגעצויגען זיך (ערב ראש־השנה איז דאָס געווען) צו הערשקע מאַמצים, אין איין אַלטער חורבה, אָהן א גאָרטען, אָהן א הויף, אָהן א גאַניק, אָהן לייב און אָהן לעבען.

— נו, א „חאָטע"! — זאָגט די מאַמע בלומרשט מיט א גע־לעכטער, און איך זעה ביי איהר טרערען אויף די אויגען.

— זינדיג נישט! — זאָגט צו איהר דער טאַטע, שוואַרץ ווי די ערד. — דאַנקען גאָט דערפאַר.

פאַר וואָס „דערפאַר" — ווייס איך נישט. אפשר דערפאַר, וואָס מיר זיצען נישט אין דרויסען? איך וואָלט ליעבערשט גע־זעסען אין דרויסען, איידער דאָ, ביי הערשקע מאַמצים אין שכנות, מיט פרעמדע יונגלעך און מיט פרעמדע מיידלעך, וואָס איך ווייס זיי נישט און קען זיי נישט, און וויל זיי נישט וויסען און וויל זיי נישט קענען מיט זייערע געלע הערעלעך, מיט זייערע נאַסע נעזע־לעך, מיט זייערע דינע פיסעלעך און גראָבע בייכעלעך, וואָס אז זיי געהען קאַטשען זיי זיך, ווי די קאַטשקעלעך, אליין האַלטען זיי אין איין עסען, און אז יענער עסט, קוקען זיי אין מויל אריין... איך האָב דאָס געהאַלטען פאַר א גרויסע עולה פון גאָט, וואָס ער האָט

ביי אונז צוגענומען די דירה. מיר האָט נאָך נישט אַזוי באַנג געטהאָן די דירה, ווי די סוכּה, וואָס מיר האָבען דאָרטען געהאַט, אַ שטענדיגע, פון יאָהר צו יאָהר, מיט אַ פּליגעל, וואָס הויבט זיך אויף און לאָזט זיך אַראָפּ, און מיט אַ שענער געמאָהלטער סטעלי פון גרינע און געלע שטעקעלעך, אויסגעלעגט אין קעסטעלעך מיט מגן־דוד'ען. אמת, גוטע פריינד האָבען אונז אויסגערעדט דאָס האַרץ, אַז מיר וועלען זי נאָך אַמאָל אָפּקויפען צוריק, אָדער גאָט וועט העלפען, מיר וועלען זיך אויסבויען איין אַנדערע דירה, אַ סך אַ בעסערע און אַ גרעסערע און אַ שענערע פון יענער דירה... דאָס איז אָבער געווען אַלץ נישט מעהר ווי טרייסטווערטער, קאַלטע רפואות, פּונקט אַזעלכע טרייסטווערטער, ווי בשעת איך האָב צעבראָכען (אומגעהרען, געוויינטליך) דאָס בלעכענע זייגערעל מיינס אויף שטיק־שטיקלעך, האָט מיך די מאַמע מכבד געווען מיט פּעטש, און דער טאַטע האָט מיר אויסגעווישט די אויגען, מיר צוגעזאָגט קויפען איין אַנדער זייגערעל, אַ סך אַ בעסערס און אַ גרעסערס און אַ שענערס פון יענעם זייגערעל... וואָס מעהר דער טאַטע האָט מיר געלויבט דאָס נייע זייגערעל, וואָס מע וועט מיר אַמאָל קויפען, אַזוי מעהר האָב איך געוויינט נאָך יענעם, נאָכ'ן אַלטען זייגערעל... שטילערהייד, אַז דער טאַטע זאָל נישט זעהן, האָט די מאַמע געוויינט נאָך דער דירה. און דער טאַטע האָט געזיפצט און געקרעכצט, און אַ שווארצער וואָלקען האָט צוגעדעקט זיין פּנים, און ברייטע קנייטשען האָבען זיך געלעגט אויף זיין גרויסען ווייסען שטערן.

איך האָב דאָס געהאַלטען פאַר אַ גרויסער עולה פון'ם רבונו־של־עולם, וואָס ער האָט צוגענומען ביי אונז אונזער אייגענע דירה...

— איך בעט דיך, זאָלסט מיר געזונט זיין, וואָס וועלען מיר טהון מיט אַ סוכּה?

אזוי רופט זיך אָן די מאַמע צום טאַטען אין איינעם פון די עשרת־ימי־תשובה.

— דו קעהרסט אודאי וועלען זאָגען: וואָס וועלען מיר טהון אָהן א סוכה?

אזוי ענטפערט איהר דער טאַטע, כלומרשט מיט א שפּאַס, און איך זעה, אַז עס קאָסט איהם געזונד; איך זעה, אַז ער קעהרט זיך אָפּ אויף א זייט, מע זאָל נישט זעהן זיין פּנים, וואָס איז בעדעקט מיט א פינסטערער שווארצער חמארע, און די מאַמע שנייצט די נאָז אין פאַרטוך, שלינגט די טרערען, און איך — אויף זיי קוקענדיג. פּלוצים קעהרט זיך אוים דער טאַטע מיט'ן פּנים צו אונז עפּים זעהר לעבעדיג.

— שאַ! מיר האָבען דאָך דאָ עפּים א שכן משה.

— „שוין איין מאָל משה"? — העלפט איהם אונטער די מאַמע, און איך ווייס נישט, צי זי לאַכט, צי זי מיינט דאָס ערנסט? אפנים, אַז ערנסט, ווארום אין א האַלבער שעה ארום דרעהען זיך ארום ביי דער שטוב אַלע דריי, דאָס הייסט: דער טאַטע און משה און הערשקע מאַמצים, אונזער בעל־הבית, און מע זוכט איין אָרט, וואו צו שטעלען די סוכה.

ד.

הערשקע מאַמצים'ס דירה איז אפילו אזוי א גאַנץ פיינע דירה, נאָר איין חסרון: זי שטעהט אין דרויסען און האָט נישט קיין פּיצעל הויף. זי זעהט־אוים, ווי מע האָט זי פערלאָרען אין מיטען גאַס: עמיצער איז געגאַנגען און האָט פערלאָרען א דירה. אָהן א הויף, אָהן א הויז, אָהן א דאָך, די טיר פון יענער זייט געסעל, ווי א קאַפּאָטע מיט'ן סטאָן פון פאָרענט און מיט די קנעפּלעך פון הינטען — און רעדט מיט הערשקע'ן, וועט ער אייך פערקלאַפּען דעם קאָפּ מיט זיין דירה: ווי אזוי ער האָט זיך געלאָדען פאַר דער דירה, ווי אזוי ער האָט אויסגעלאָדען די דירה, ווי אזוי מע האָט געוואָלט צונעמען

ביי איהם די דירה, ווי אזוי ער האָט זיך געשלאָגען פאַר דער דירה, און ווי אזוי די דירה איז געבליבען זיין דירה...

— וואו רעכענט איהר, רב משה, צו שטעלען די סוכה? — פרעגט דער טאטע ביי „שוין איין מאָל משה'ן", און „שוין איין מאָל משה", פעררייסען דאָס היטעל און פערטראַכט, ווי אַ גרויסער ארכיטעקטאָר, וואָס בעקלערט זעהר אַ גרויסען פּלאַן, ווייזט מיט ביידע הענד פון דאַנען אהער און פון דאָרטען אהין, און וויל גע־בען צו פערשטעהן, אז ווען די דירה שטעהט נישט אין דרויסען און האָט אַ הויף, פערשפּאַרט מען דעמאָלט צוויי ווענד, און די סוכה ווערד ביי איהם פאַרטיג אין איין טאָג — וואָס זאָג איך אין איין טאָג? אין איין שעה! נאָר אזוי ווי די דירה האָט נישט קיין הויף און מע דאַרף האָבען פיער ווענד, וועט דאָס ביי איהם אביסעל געדויערען, נאָר דערפאַר וועט דאָס זיין אַ סוכה — שוין איין מאָל אַ סוכה! דער עיקר, ס'זאָל נאָר זיין מאַטריאַל.

— מאַטריאַל וועט זיין, האָט איהר זשע אינסטרומענטען? — פרעגט איהם הערשקע.

— אינסטרומענטען וועלען זיך געפינען, האָט איהר זשע גע־הילץ? — פרעגט איהם משה.

— געהילץ איז פאַרהאַן, האָט איהר זשע צוויעכעס? — פרעגט איהם הערשקע.

— צוויעכעס קאָן מען קריגען, האָט איהר זשע סכך? — פרעגט איהם משה.

— עפּיס זענט איהר מיר היינט צו „דאָסיג"! — מאַכט הערשקע.

— צו וואָסיג? — פרעגט איהם משה און קוקט איהם גלייך אין די אויגען אריין, און ביידע צעלאַכען זיי זיך.

ה.

נאָר אז הערשקע מאַמצים האָט געבראַכט צו שלעפּען די ערשטע עטליכע ברעטלעך מיט די ערשטע פאַר קלעצלעך,

האט „שוין איין מאל משה" געזאגט, אז עס וועט, אם ירצה השם, זיין „שוין איין מאל א סוכה". און איך בין געווען זעהר נייגיעריג צו וויסען, ווי אזוי וועט ער דאס מאַכען פון די דאזיגע עטליכע ברעטלעך מיט די פּאר קלעצלעך א סוכה? איך האב מיך אויסגעבעטען ביי דער מאמע, זי זאל מיך לאזען זיין דערביי, בשעת משה וועט מאכען די סוכה, און ביי משה'ן אליין האב איך דאס באלד גע'פועל'ט; נישט נאר ער האט מיר ערלויבט צו זיין דערביי, אדרבה — ער האט מיר געזאגט, איך זאל איהם זיין א „פּאמעטש", דאס הייסט, איך זאל איהם העלפען דערלאנגען און צוהאלטען וואס ער וועט מיר הייסען.

סע פערשטעהט זיך, אז איך בין פון אזא מעשה געווען אויפ'ן זיעבעטען הימעל. א קלייניגקייט — איך וועל העלפען בויען א סוכה! און געהאלפען האב איך זעהר א סך: געהאלפען מאכען מיט די ליפען, בשעת משה האט געקלאפּט מיט'ן האמער, געהאלפען געהן אין שטוב אריין גלייך מיט איהם עסען, געהאלפען שרייען אויף די איבעריגע קינדער, זיי זאלען אונז ניט שטעהרען די ארבייט, און געהאלפען אונטערטראגען איהם אלע מאל דעם האמער, בשעת ער האט בעדארפט דעם זאסטופּ, און דערלאנגען איהם די אפּצווייגע, בשעת ער האט בעדארפט האבען א צוויאק. איין אנדערער אויף זיין ארט וואלט פאר אזא מין „העלפען" מיט אזא מין „אונטערטראגען" געווארפען אין קאפּ אריין דעם האמער אדער די אפּצווייגע; נאר „שוין איין מאל משה" איז געווען א מענש אהן א גאל; איהם האט נאך קיינער נישט געהאט די זכיה צו זעהן, ער זאל זיין אין כעס.

— כעס, האט ער געזאגט, איז עבודה־זרה; אזוי ווי די עבודה־זרה העלפט, אזוי העלפט כעס...

און מחמת איך בין געווען זעהר פערטיעפט אין דער ארבייט, האב איך גארנישט בעמערקט, ווי אזוי און פון וואסערע נסים ס'איז ביי אונז פארטיג געווארען די סוכה.

— קום, וועסט דו זעהן די סוכּה, וואָס מיר האָבען אויסגע־בויעט! — אזוי זאָג איך דעם טאַטען און שלעפּ איהם ארויס פאַר דער פּאָלע אין דרויסען ארויס, און דער טאַטע קוועלט־אָן פון אונ־זער ארבייט, קוקט אויף משה׳ן מיט אַ שמייכעלע און זאָגט צו איהם, בעווייזענדיג אויף מיר:

— האָט איהר האָטש געהאַט פון איהם, רב משה, אַ שטיקעל „פּאַמעטש"?

— שוין איין מאָל אַ „פּאַמעטש"! — זאָגט משה און קוקט־ארויף אויפ׳ן דאַך פון דער סוכּה מיט יסורים. — אונזער הערשקע זאָל שוין ברענגען צו טראָגען דעם סכך, וואָלט שוין געווען שוין איין מאָל אַ סוכּה!

ו.

הערשקע מאַמצים האָט אונז געפיהרט מיט׳ן סכך, אָפּגעלעגט פון טאָג אויף טאָג, ביז גאָט האָט געהאָלפען דעם טאָג פון ערב סוכות, האָט ער געבראַכט צו פיהרען אַ וואָגען מיט דינע, דינע שטע־קעלעך, אַ מין קאַמיש, וואָס וואַכסט ביי אונז אויף יענער זייט טייך אין געמייזעכטס, און מיר האָבען זיך גענומען דעקען די סוכּה; דאָס הייסט, דעקען האָט געדעקט משה אליין, און איך האָב געהאָלפען צעטרייבען די ציעגען, וואָס האָבען זיך צוגעהאַפּט צום דאָזיגען סכך, ווי צו עפּיס רעכטס. איך ווייס נישט, וואָס פאַר אַ טעם האָבען זיי געפונען אין די דאָזיגע ביטערע, גרינע שטעקעלעך.

מחמת הערשקע מאַמצים׳עס שטוב שטעהט אין דרויסען, דאָס הייסט, אין אַ רשות־הרבים, איז פון די ציעגען געווען נישט אָפּ־צוטרייבען זיך. אָט האָט איהר אַוועקגעטריבען איינע, איז געקו־מען די אנדערע, נאָך נישט אַוועקגעטריבען די אנדערע — אהא, אָט איז שוין די ערשטע נאָך אַ מאָל אויסגעוואַכסען!

איך האָב זיי געטריבען מיט שטעקענס:

— אַ קאַזאַ, וואָן פון דאַנען! ווייטער ביזט דו דאָ, דו נאַ־רישע ציעג? אַ קאַזאַ!

דער רוח ווייסט זיי, פון וואַנען זענען זיי געוואָהר געוואָרען, אַז ס'איז ביי אונז פאַרהאַן גרינער סכך! אפּנים, זיי האָבען גע־געבען צו וויסען איינס דאָס אַנדערע — נישט אַנדערש; וואָרום עס האָבען זיך צעגויפגעקליבען ארום אונז אַלע ציגען פון דער גאַנצער שטאָדט, און איך, איינער אַליין, האָב געמוזט מיט זיי אַלע מלחמה האַלטען!

אַז גאָט האָט געהאָלפען, דער גאַנצער סכך איז שוין געלעגען אויף דער סוכה, זענען די ציגען געבליבען שטעהן, ווי די נאַראָנים, געקוקט אַרויף מיט נאַרישע אויגען און נאַריש גע'מעלה־גרה'ט. איך האָב דערלעבט אָן זיי אַ נקמה און האָב זיך אָנגערופען צו זיי:

— פאַר וואָס שלעפּט איהר איצטער נישט קיין סכך, נאַרישע ציגען?

עס ווייזט אויס, אַז זיי האָבען מיך פערשטאַנען: זיי האָבען זיך איינציגווייז אָנגעהויבען צעגעהן זוכען זיך איין אַנדער עובדא. און מיר האָבען זיך גענומען אויספּוצען די סוכה פון אינוועניג. קודם כל האָבען מיר אויסגעשאָטען די ערד מיט געלען זאַמד; נאָכ־דעם האָבען מיר אַרומגעהאָנגען די ווענד מיט אַלערליי קאָלדרעס פון אַלע דריי שכנים, און דאָרט, וואו עס האָט נישט געהאַפּט קיין קאָלדרעס, איז געהאָנגען אַ שאַל, און אַז עס האָט נישט געהאַפּט קיין שאַלען, איז געהאָנגען אַ טישטוך אָדער אַ ליילעך; און ערשט נאָכדעם האָבען מיר אַרויסגעטראָגען די טישען מיט די בענקלעך, די לייכטער מיט די בענשליכט, דאָס געפעס מיט די מעסערס מיט די גאָפּלען מיט די לעפעל, און אַלע דריי בעל־הבית'טעס זענען גע־גאַנגען בענשען ליכט און מאַכען אַ ברכה „לישב בסוכה".

ז.

מיין מאַמע, עליה השלום, איז געווען אַ אידינע, וואָס האָט ליעב געהאַט וויינען. ימים נוראים — דאָס זענען געווען א י ה ר ע ימים טובים, און פון זינט מיר האָבען פערשפּיעלט אונזער אייגענע

דירה, האָבען זיך איהר די אויגען נישט אויסגעטריקענט אויף קיין מינוט. דער טאַטע, וואָס איז אַליין אויך אַרומגעגאַנגען אָהן אַ קאָפּ, האָט דאָס נישט געוואָלט ליידען, איהר געזאָגט, זי זאָל מורא האָבען פאַר גאָט, זי זאָל נישט זינדיגען, וואָרום ס׳איז פאַרהאַן נאָך ערגערס, דאַנקען גאָט דערפאַר... נאָר דאָ אין סוכה, בשעת ליכט־בענשען, האָט זי פערשטעלט די אויגען מיט ביידע הענד און האָט געקאָנט וויינען און וויינען שטילערהייד, קיינער זאָל נישט וויסען, אַז זי וויינט. נאָר נישט מיך נאַרט מען: איך האָב גאַנץ גוט געזעהען, ווי די פּלייצעס טרייסלען זיך איהר און טרערען ריינען דורך די ווייסע, דינע פינגער, און זיי פאַלען אויפ׳ן ווייסען טישטוך. און איך ווייס אפילו וו אָ ס זי וויינט!... איהר גליק, וואָס דער טאַטע גרייט זיך אין שוהל אַריין, טהוט־אָן די שבת׳דיגע, שוין אפילו צעהאַקטע, נאָר פּאָרט זיידענע קאַפּאָטע, נעמט זיך אַרום מיט׳ן געפלאָכטענעם זיידענעם גאַרטעל, שטעקט־אַריין ביידע הענד אין גאַרטעל אַריין און מיט אַ טיעפען יום־טוב׳דיגען זיפּץ זאָגט ער צו מיר:

— קום, לאָמיר געהן. שוין צייט געהן אין שוהל אַריין דאַוונען.

איך נעם די סידורים מיט די מחזורים, און מיר לאָזען זיך מיט׳ן טאַטען אין שוהל אַריין, און די מאַמע בלייבט דאַוונען אין דער היים, און איך ווייס פריהער וואָס זי וועט טהון: ז י ו ו ע ט ו ו י י נ ע ן. זי וועט זיך קאָנען גוט אָנוויינען! והראיה, אַז מיר זענען געקומען צוריק און אַריין אין סוכה אַריין מיט׳ן שענעם ברייטען „גוט־יום־טוב“, און דער טאַטע האָט זיך געשטעלט מאַכען קידוש, דעם שענעם יום־טוב׳דיגען קידוש מיט׳ן שענעם יום־טוב׳דיגען ניגון, האָב איך זיך צוגעקוקט צו איהרע אויגען — זענען זיי געוועזן רויטליך און אונטערגעשוואָלען די קישעלעך פון אונטען. אויך די נאָז האָט שטאַרק געגלאַנצט, געבלישטשעט — און דאָך האָט זי מיר אויסגעוויזען שען, ווי די מוטער רחל, אָדער ווי אַביגיל, אָדער ווי די מלכה שבא, אָדער ווי אסתר המלכה. און קוקענדיג אויף איהר, דערמאָן איך מיך אָן אַלע אונזערע שענע אידישע טעכ־

טער, די יפת־תואר'ס, וואָס איך בין מיט זיי פּאַרפּריה בעקענט געוואָרען אין חדר. און קוק איך אויף מיין שענער מאַמען מיט איהר שען קלאָר־ווייס פּנים, וואָס שיינט־אַרויס פון דער שענער זיידענער יום־טוב'דיגער פעטשיילע, מיט איהרע שענע גרויסע פערזאָרגטע אויגען, פערקלעהמט מיך ביי'ם הארצען, וואָס אזעלכע שענע אויגען דאַרפען שטענדיג וויינען, וואָס אזעלכע שענע ווייסע הענד דאַרפען נעבעך אַליין קאָכען און באַקען, און עס פערדריסט מיך אויפ'ן רבונו־של־עולם, פאַר וואָס ער גיט אונז נישט קיין געלד א סך, און איך בעט ביי גאָט, ער זאָל מיך בעגליקען, איך זאָל גע־פינען עפּיס איין אוצר פון א סך גאָלד און דימענטען מיט ברי־ליאַנטען, אָדער לאָז קומען משיח, וועלען מיר אַלע געהן קיין ארץ־ישראל, און דאָרטען וועט דאָך שוין אונז אַלעמען זיין גוט!...

אזוי טראַכט איך מיר, און מיינע געדאַנקען הויבען מיך אויף און פערטראָגען מיך וויית־ווייט, אַהין, צו מיינע גילדענע חלומות, וואָס איך וועל זיי נישט פערביי̈טען אויף כל הון דעלמא. און דער שענער יום־טוב'דיגער ניגון פונ'ם טאַטענ'ס שענעם יום־טוב'דיגען קידוש גיסט זיך מיר אריין אין די אויהערען אריין:

כי בנו בחרת,
ואותנו קדשת
מכל העמים!...

און איך פערשטעה די טייטש פון די דאָזיגע שענע, גוטע ווערטער:

דען אונז האָסט דו אויסדערוועהלט,
און אונז האָסט דו אויסגעקלויבען
פון אַלע פעלקער!...

א קליינינגקייט, א פאָלק א מיוחס ביי גאָט? א פאָלק א בן־יחיד? און עס ווערד מיר גוט אויפ'ן הארצען: פונ'ם דאָזיגען גליקליכען אויסדערוועהלטען פאָלק! און עס שטעלט זיך מיר פאָר, אז איך בין א פּרינץ... יאָ, א פּרינץ, און די סוכה — דאָס איז א פּאַלאַץ, און דאָ רוהט די שכינה, און

דאָ זיצט מיין מאַמע די יפת־תואר, די מלכה שבא, און דאָ וועלען מיר מאַכען מאָרגען, אם ירצה השם, דעם שענעם „שהחיינו" איבער דעם שענסטען פון אַלע פירות, איבער'ן אתרוג — אַך, ווער קאָן זיך צו מיר גלייכען? ווער קאָן זיך צו מיר גלייכען?!

ח.

נאָכ'ן טאַטען מאַכט קידוש „שוין איין מאָל משה" — נישט דער קידוש, וואָס בײ'ם טאַטען, אָבער גאָר לאָ! און נאָך איהם — דער בעל־הבית אַליין, הערשקע מאַמציס, — אַ פּראָסטער איד, אַ פּראָסטער קידוש. און מיר געהען זיך וואַשען און מאַכען המוציא, און אַלע דריי בעל־הבית'טעס ברענגען צו טראָגען די גוטע, וואַרעמע, פרישע, געפעפערטע, מחיה־שמעקעדיגע פיש — און איטליכער זיצט זיך מיט זיין געזינדעל ביי זיין טיש. אַ סך קוילעטשען. אַ סך הענד טונקען־איין וויכען קוילעטש אין הייסער פיש־יויך. אַ סך מיילער עסען. און אַ ווינטעל בלאָזט־אריין אין סוכה דורך די דינע שוואַכע ווענטלעך און דורכ'ן שיטערען סכך, און די ליכטלעך שמעלצען זיך, און אַלע עסען, עסען געשמאַק די יום־טוב'דיגע סעודה — און עס שטעלט זיך מיר פאָר, אַז ס'איז נישט קיין סוכה, נאָר אַ פּאַלאַץ, אַ גרויסער, אַ ליכטיגער פּאַלאַץ, און מיר, אידען, מיוחסים, פּרינצען, בני־יחידים, זיצען דאָ און עסען און טהוען זיך אָן וואוילטאָג. „אַשריכם, ישראל! וואויל איז צו אייך, אידעלעך! — טראַכט איך מיר. — קיינעם איז נישט אַזוי גוט, ווי אייך! מכות האָט נאָך עמיצער אַ זכיה צו זיצען אין אַזאַ שענער סוכה, געדעקט מיט גרינעם סכך און אויסגעשאָטען מיט געלען זאַמד און בעהאַנגען מיט די שענסטע קאָלדרעס פון דער וועלט, און אויפ'ן טיש יום־טוב'דיגע קוילעטשען מיט אמת גוטע יום־טוב'דיגע פיש, וואָס דאָס אַליין איז אַ מאַכל־מלכים; היינט ווער שמועסט, אַז מע וועט נאָך..." פּלוצים — טררראַך! דער גאַנצער דאַך מיט'ן סכך — אויף אונזערע קעפּ; און נאָכ'ן דאַך — איין וואַנד און די אַנדערע

וואַנד בויגען זיך, פּאַלען כורעים, און עפּיס אַ ציעג פליהט פון אויבען אַראָפּ גלייך אויף אונז, און מיט אַ מאָל ווערד פינסטער־חושך, אַלע ליכט אויסגעלאָשען, אַלע טישען איבערגעקעהרט, און מיר אַלע, מיט די קוילעטשען, מיט'ן געפעס, מיט דער ציעג, ליגען אין זאַמד. און די לבנה שיינט, און די שטערען קוקען, און די ציעג האַפּט זיך אויף מיט שרעק אויף די דינע פיסלעך, בלייבט שטעהן אַ ווײַלע און קוקט זיך אַרום מיט נאַרישע אויגען, ווי אַ זינדיגער מענש, און באַלד האַפּט זי די פיס אויף די פּלייצעס און מאַרש, ווי איין עזות־פּנים, איבער טישען און איבער בענק און איבער קעפּ מיט אַ געשריי: „מע־ע־ע־ע!" די ליכט אַלע אויסגעלאָשען, דאָס געפעס צעבראָכען, די קוילעטשען אין זאַמד, מיר אַלע איבער־געשראָקען אויף טוידט. די ווייבער קוויטשען, די קליינע קינדער וויינען — אַ חורבן! איין אמת'ער חורבן!

* * *

— אַ שענע סוכה האָט איהר אַנידערגעשטעלט, — זאָגט צו אונז נאָכדעם דער בעל־הבית, הערשקע מאַמצים, מיט אַזאַ טאָן, גלייך ווי מיר וואָלטען ביי איהם גענומען פאַר דער סוכה מי יודע וויפיעל, — אַז איין ציעג האָט זי געקאָנט אַנידערלעגען. אַ שענע סוכה!

— שוין איין מאָל אַ סוכה! — זאָגט „שוין איין מאָל משה", שטעהט ווי איין אויסגעפּאַטשטער און בעטראַכט מיט קאָפּ, פון וואַנען, אייגענטליך, האָט זיך גענומען דער דאָזיגער חורבן. — שוין איין מאָל אַ סוכה!

— יאָ, שוין איין מאָל אַ סוכה! — קרימט איהם איבער דער בעל־הבית מיט סם־המות, און אַלע העלפען איהם אונטער אין איין קול:

— שוין איין מאָל אַ סוכה!...

די ערשטע קאָמונע

אַ מעשה לכבוד פסח

געשריבען אין יאהר 1904

די ערשטע קאַמונע

קאַפּיטעל א.

אַ מענש ווערד מיט אַלסדינג געוואוינט.

הערט איהר? ס'איז גאָר נישטאָ די צרה אויף דער וועלט, וואָס אַ מענש זאָל מיט איהר ניט קאָנען געוואוינט ווערען. דאכט זיך, וואָס קאָן שוין זיין ערגער פון צייהנווערטיג? פון דעסטוועגען קאָן איך אייך ברענגען אַ ראיה פון מיין רבי'ן רב מאַניש. מיין רבי רב מאַניש האָט געזאָגט, אַז ווען ער זאָל חלילה ליידען אויף צייהנווערטיג, וואָלט ער זיך אַ מעשה אָנגעטהאָן. כך הוה. אַז ס'איז געקומען די צייט, וואָס ער האָט אָנגעהויבען רייסען זיך אויף די צייהן, האָט ער תחילת געשריגען ניט מיט זיין קול, געקראַכען אויף די גלייכע ווענד, ארומגעטאַנצט איבער דער שטוב און צעטריבען דעם גאַנצען חדר אהיים. אויף מאָרגען, אַז מיר זענען געקומען אין חדר אריין, האָבען מיר איהם געטראָפען מיט איין אונטערגעבונדענער באַק און מיט איין אויפגעטראָגענער ליפּ, און ער האָט שוין געקרעכצט שטילערהייד. אויף איבערמאָרגען זענען שוין געווען ביי איהם ארומגעלעגט ביידע באַקען מיט קיר־שעלעך, דאָס פּנים האָט געגלאַנצט, ווי בעשמירט מיט פּוטער, און געזעסען איז ער שטיל, ווי אַ קעצעלע, ניט ארויסגעלאָזט אפילו קיין פּיפּס.

— וואָס הערט זיך, רבי, מיט אייער צאָהן?

— וואָסער צאָהן? — מאַכט צו אונז דער רבי מיט אַ ביטער שמייכעלע: — עס רייסען מיך שוין, ברוך השם, אַלע ציינער.

איך האָב דאָס אייך געבראַכט אַהער, בכדי עס זאָל אייך קיין חידוש ניט זיין, וואָס מיר זענען זיך געוואָהנט געוואָרען מיט הערש־קע מאַמצים'עס דירה, כמעט פערגעסען שוין, אַז מיר האָבען גע־האַט אַמאָל איין אייגענע דירה, אַ גרויסע דירה, אַ שענע דירה, מיט אַ הויף, און מיט אַ גאָרטען, און מיט אַ סוכה, און מיט אַ שפּיזאַרני, און מיט וואָס ניט? אמת, די מאַמע האָט נאָך אַלץ גאַנץ אָפט אונטערגעזיפצט און געגעבען אָנצוהערעניש דעם טאַ־טען, אַז ס'איז נישטאָ וואו עפּיס אוועקצולעגען פון דאַנען אַהין. דערויף האָט איהר דער טאַטע, געוויינטליך, אָדער גאָר ניט גע־ענטפערט, אָדער געענטפערט מיט אַ זיפץ. און אַז זי האָט איהם גוט דערגאַנגען מיט ווערטער, אויסגעוויזען מיט ראיות, אַז אין בעל־הבתישקייט מוז מען האָבען אַ שטיקעל קעמערעל, חאָטש אַ ווינקעלע אַ בעזונדערס, האָט איהר דער טאַטע אַ זאָג געטהאָן: „זינדיג ניט, דאַנקען גאָט דערפאַר". און דאָס איז שוין געווען אַ תירוץ אויף אַלסדינג: אויף דעם, וואָס זיי דאַרפען, דריי בעל־הבית'טעס, שטעהן ביי איין אויווען; אויף דעם, וואָס אַלע דריי שכנים בעדאַרפען שעפּען וואַסער פון איין דייזשקע און גיסען אין איין פּאָמעניצע; אויף דעם, וואָס פאַר אַלע עופות איז פאַרהאַן סך הכל איין שטייג, און אויף דעם, וואָס אַז עמיצענ'ס ציעגען טהוען־אָן שאָדען — ווייסט מען אפילו ניט וועמענ'ס.

— צביה־לאה, אייער ציעג טהוט מיר צום טוידט: זי האָט מיר היינט גע'פּטר'ט דאָס מילכיגע טעפּעל! — קלאָגט זיך די מאַמע פאַר דער בעל־הבית'טע.

— און אַז אייער ציעג האָט מיר נעכטען אויסגעזועצט אַ טאָפּ־ליע? — ענטפערט איהר אָפּ צביה־לאה, אַ אידינע אַ גראָבע מיט אַ קול פון אַ מאַנסביל.

— פון וואַנעט ווייסט איהר, אַז מ י י ן ציעג האָט אייך אויסגעזועצט אַ טאָפּליע? — זאָגט די מאַמע.

— פון וואַנעט ווייסט איהר, אַז מ י י ן ציעג האָט אייך צעבראָכען דאָס טעפעל? — זאָגט צביה־לאה.

— מיינע געווים ניט! — מישט זיך אַריין די דריטע שכנה, אַ קליין ווייבעל מיט שוואַרצע אויגעלעך, וואָס הייסען הייסט זי פערעלע, און רופען רופט מען זי „שוועבעלע", דערפאַר, וואָס זי צינדט זיך גיך אָן און ווערד באַלד פּערלאַש'ען — פונקט דער היפך פון איהר מאַן, אונזער אַלטען בעקאַנטען משה, דער וואָס מע רופט איהם „שוין איין מאָל משה". איהר דאַרפט איהם געדענקען פון'ם פערגאַנגענעם סוכות, אויב איהר האָט געלייענט מיין מעשה „שוין איין מאָל אַ סוכה".

קאַפּיטעל ב.

אַ ים שכנות — וואַלוועל שלייערס.

די וואָס מיינען, אַז די דריי שכנות, וואָס זענען געשטאַנען ביי איין אויווען, געגומען וואַסער פון איין דייזשקע, געגאָסען אין איין פּאַמעניצע און אַזוי ווייטער, האָבען חלילה שטענדיג געהאַט צווישען זיך אַ שלעכט לעבען, — האָבען זיי אַ גרויסען טעות. אמת, מע קאָן ניט זאָגען, אַז ס'איז ביי זיי געווען אַ לעבען ווי אונטער'ן אויווען; מע זאָל זיך, הייסט דאָס, שטאַרק ליעב האָבען, חלש'ען איינס נאָך דאָס אַנדערע — דאָס אויך ניט. אַ מענש איז אומעדום, קודם כל, נישט מעהר ווי אַ מענש, און מענשען בכלל האָבען זיך ליעב נאָר פון דערווייטען. די אַלע שענע בילדער, וואָס מענשען מאָהלען־אָפּ, ווי אַזוי מע וועט לעבען אמאָל אַלע אינ־איינעם גאַנץ ברידערליך, אַלע אויף איין קעשענע, מע וועט צע־שטויסען די שווערטען אויף גראָבאייזענס און די ביקסען אויף שניידמעסערס, און מע וועט זיך מעהר נישט קריעגען, נישט זידלען, נישט טהון אויף צו־להכעיס, לעבען ווי גאָט אין אָרעם — דאָס אַלסדינג וועט זיין, אַז משיח וועט קומען. און ביז דעמאָלט וועלען

דריי שכנות, וואָס שטעהען ביי איין אויווען, מוזען אמאָל צעקריע־גען זיך, צעאַמפּערען זיך, רעכט אויסזידלען זיך און אפשר נאָך עפּיס ערגער אויך...

מילא, פון צביה־לאה׳ן, הערשקע מאַמצים׳עס ווייב, שמועסט מען ניט. זי איז דאָך די בעל־הבית׳טע פון דער שטוב, האָט איין אייגענע „נחלה", מיינט זי גלאַט, אַז אַלע בעדאַרפען האָבען פאַר איהר דרך־ארץ, און אָהן אַ „זייט־זשע מוחל" טאָר מען גאָר מיט איהר ניט רעדען. ביי מיין מאַמען האָט זי דאָס דוקא גע׳פּועל׳ט; מיין מאַמע רעדט גאָר אַנדערש נישט מיט איהר:

— זייט־זשע מוחל, צביה־לאה, די פּאָמעניצע איז שוין פול, ווי איין אויג.

אָדער:

— זייט זשע מוחל, צביה־לאה, אייער יויך־טעפּעל האָט זיך געשטעלט אין אויווען פּאַפּעריק, און איהר האָט שוין אַ גוט אויג, ניט קיין יויך.

אָדער:

— זייט־זשע מוחל, צביה־לאה, אייער קליינינקער האָט שוין דאַרטען מחילה אָנגעאַרבייט אַ שענע חתונה!...

דערפאַר טאַקי האַלט צביה־לאה פון מיין מאַמע איין עולם ומלואו, און זי זאָגט דאָס איהר אַלע מאָל אין די אויגען, בשעת זי צעקריעגט זיך מיט דער דריטער שכנה, מיט פּערעלע׳ן.

— איהר ווייסט, בתיה־לעבען, — זאָגט זי צו איהר מיט אַ זיס שמייכעל: — איהר ווייסט, פּאַר וואָס איך האַלט מיט אייך אַזוי? נאָר דערפאַר, וואָס איהר זענט ניט קיין שוועבעלע.

פּערעלע פערשטעהט דעם שטאָך, רופט זי זיך אָן הויך צו מיין מאַמע, און אויך זיס, ווי קאַנדעלצוקער:

— ווייסט איהר, בתיה־לעבען, פאַר וואָס איך האָב אייך אַזוי ליעב? נאָר דערפאַר, וואָס איהר האָט ניט קיין אייגענע „חאַטע", וואָס סע רינט פון די ווענד און סע קאַפּעט פון דער סטעליע, און

וואָס איהר מיינט ניט, אַז מע שפּיעלט זיך מיט אייך דער מלאך־המות.

און אַזוי טענה'ען זיך אויס ביידע ווייבער מיט מיין מאַמע, געבען איהר צו פערשטעהן, פאַר וואָס מע האָט זי ליעב, און רעכענען איהר אויס אַזעלכע מעלות, וואָס האָבען ניט קיין שיעור.

די גרעסטע פון אַלע מעלות אָבער, וואָס מיין מאַמע האָט באמת, איז די מעלה, וואָס זי האָט ליעב שלום. זי צענעמט די צדדים, פעררעדט זיי די צייהן.

— וואָס טויג אייך, זייט־זשע מוחל, מיר דערצעהלען, פאַר וואָס איהר האָט מיך ליעב? איהר דערצעהלט מיר בעסער, זייט־זשע מוחל, צביה־לאה־לעבען, ווי אַזוי איז אייך געגאַנגען מיט'ן לעצטען טראָגען?

אָדער:

— איהר דערצעהלט אונז בעסער, זייט־זשע מוחל, פערעלקרוין, נאָך אַ מאָל, פאַר וואָס האָט איהר זיך צעקריעגט איבער־אַ־נייעס מיט אייער שוועגערין רחל'ע די גרינע? איהר האָט דאָך ניט לאַנג איבערגעבעטען זיך מיט איהר!

יאָ, ווען ניט מיין מאַמע, וואָלט געווען, ווי מע זאָגט, דריי שלייערס אַ גראָשען. ס'איז אַזוי אויך געווען, מאָהלט אייך, געגוג בזיונות, אַ מיין מאַמע, וואָס האָט, זאָגט זי, קיינמאָל ניט געהערט קיין גראָבהייט, בעדאַרף אויסהערען אַזעלכע ווערטער מיט אַזעלכע קללות, און מיט איהרע אייגענע הענד צענעמען די דאָזיגע צוויי ווייבער, וואָס אַז זיי ווערען אין כעס, זענען זיי ערגער, זאָגט זי, פון די חיות רעות; זיי זענען גרייט איינס דאָס אַנדערע אָדער אָפּבייסען די נעז, אָדער אַרויסרייסען די אויגען! וויפיעל געזונד דאָס קאָסט דער מאַמע — דאָס ווייס אַ י ך. איך האָב ניט איין מאָל געטראָפען די מאַמע זיצען און וויינען (אויף אַלסדינג ווייגט זי) און בעקלאָגען זיך אויף וואָס פאַר אַ לעבען זי איז איבערגעקומען! און קומט דער טאַטע, ווישט זי אויס די אויגען, גלייך ווי גאָרניט געווען.

— וואָס איז? — פרעגט זי דער טאַטע דערשראָקען.
— וואָס „וואָס איז“? — מאַכט די מאַמע תמ׳עוואַטע.
— וואָס ביזט דו פאַרוויינט?
— איך? — זאָגט די מאַמע כלומרשט פריילעך, און טרערן קייקלען זיך פון איהרע שענע אויגען איבער איהרע ווייסע שענע באַקען. ווען איך שעם זיך ניט פאַר׳ן טאַטען, פאַל איך איהר אויפ׳ן האַלז און קוש איהר אויס יעדעס גליעד, מיין טייערער־טייערער מאַמען!

קאַפּיטעל ג.

מ ע ר ע ד ט פ ו ן ק ל ײ נ װ א ַ ר ג א ו ן פ ו ן װ ײ ב ע ר.

און מיר, קליינוואַרג, קינדער פון די דריי שכנים אין איין שטוב, ווערען דאָך אודאי וואָס ווייטער אַלץ נעהענטער, און מיט דער צייט — די לעצטע גוטע ברידער, ווי עס געהער צו זיין חברים! און איבערהויפּט — די יונגלעך. אַרום און אַרום זענען מיר זיעבען יונגלעך. איך מוז אייך זיי אויסרעכענען ביי די נעמען: הערשקע מאַמצים׳עס פיער בנים, צוויי רויטע און צוויי שוואַרצע — אייזיק, איציק, הירשל און ישראליק; „שוין־איין־מאָל־משה׳ס“ צוויי יונגלעך — יואליקעל און שואליקעל; און איך — אברהמעל, דער מחבר פון דער דאָזיגער געשיכטע. אחוץ די זיעבען יונגלעך, זענען פאַראַן זעכס מיידלעך: צוויי צביה־לאה׳ס טעכטערלעך און ביידע מיט געלע הערעלעך: איטקע און ביילקע; און פיער פערעלע׳ס מיידלעך: רייזעלע און פויגעלע און חנה׳לע און יענטעלע.
די יונגלעך מיט די מיידלעך זענען צווישען זיך פייער מיט וואַסער. מע האָט זיך אַזוי פיינט, אַז ממש מע קאָן זיך איינס דאָס אַנדערע ניט אָנקוקען. טאָמער טרעפט זיך עפּיס אין שטוב אַ שאַדען, לעגט מען אַרויף די באַד איינס אויף דאָס אַנדערע. די

יונגלעך אויף די מיידלעך און די מיידלעך אויף די יונגלעך, ביז מע הויבט זיך אן געבען קלעפּ. מיר, יונגלעך, פּלאָנטען זיך איין אין די רויטע הערעלעך פון די מיידלעך, און זיי, די מיידלעך, מאַכען אַזאַ קוויטשעריי, ביז עס קומט צו לויפען הערשקע מאַמצים, אַ בייזער איד, וואָס האָט פיינט „ספּראַוועס"; ער גיט פּעטש פון דער פולער האַנד אויף אַלע זייטען: „פּיטש־פּאַטש — זאָגט ער — אי ניקאָקיך!" אַ גליק, וואָס סע מישט זיך אריין „שוין־איין־מאָל־משה", רייסט־אַרויס די יונגלעך פון הערשקע'ס הענד:

— לאָז שוין זיין איין מאָל איין עק!

אַ מאָדנער מענש דער „שוין־איין־מאָל־משה" — אַ קינדערשע נשמה ביי איהם. טאָג ווי נאַכט וואָלט ער זיך מיט אונז אָפּגעגעבען. פון העלפען אונז מאַכען, בויען, צענויפשטעלען, צענויפלעגען וכדומה — פון דעם שמועסט מען ניט; דערויף איז דאָך עפּיס „שוין־איין־מאָל־משה" אַ בעל־מלאכה, וואָס האָט אַ שם אויף דער וועלט. ווי קאָן ער שטעהן און קוקען בשעת יענער שניצט, שניידט, טהוט עפּיס? „געב אַהער, דו שייגעץ איינער, וועל איך דיר ווייזען, ווי אַזוי מע שניצט מיט אַ מעסער!" — נאָר דאָס איז בלאָטע. איך דאַרף אייך זאָגען בסוד, אַז „שוין־איין־מאָל־משה" האָט זיך ניט געפוילט פערקאַטשען די פּאָלעס און חאַפּען מיט אונז איינאייענעם אַ שפּיעל אין „קאַמער־קאַמער־הויז", עקאַך־און־מקח", „אומציי־גראַד" וכדומה. און מיט איהם שפּיעלען איז געווען, זאָג איך אייך, אַ פערגעניגען! פרייליכער, ווי שמחת־תורה! וואָס־זשע טהוט גאָט? בעדאַרף ער איהם געבען אַ ווייב פּערעלע, וואָס מע רופט זי „שוועבעלע", לאָזט זי איהם נישט מישען זיך צווישען קינדער. אַט איין אומגליק! איך וועל זאָגען מיט'ן לשון פון מיין רבי'ן רב מאָניש. מיין רבי רב מאָניש, אַז די רביצין האָט איהם דעקוטשעט מיט געלד, פלעגט ער זיך חאַפּען ביי דער לינקער פּאה און שרייען: „גוואַלד! ווער האָט אויסגעטראַכט דאָס מין ווייב אויף דער וועלט?"... אין יענער צייט, ווען איך בין, למשל, קיסר און מע קומט צו מיר און מע פרעגט מיך: וואָס טהוט מען מיט

ווייבער? — וואָלט איך געווים געזאָגט: מע זאָל זיי אַלע אויס־קוילען, ווי די גענז, נאָר איינע זאָל מען איבערלאָזען — די מאַמע מיינע.

אַצינד, אַז מיר האָבען זיך אַביסעל בעקענט מיט אַלע שכנים און שכנות, וואָס זיצען ביי הערשקע מאַמצים, און מיט זייערע געזינדלעך, — געהען מיר אַריבער צום ענין המעשה, דאָס הייסט, צו דער „קאָמונע“ גופא, פון וואַנען זי האָט זיך גענומען, ווי אַזוי זי איז געוואָרען, און וואָס מיט איהר איז געוועזען דער סוף.

קאַפּיטעל ד.

דער ערשטער געדאַנק פון „קאָמונע“.

ס'איז שוין לאַנג ידוע פאַר דער גאַנצער וועלט, אַז אַלע גרעס־טע אידעען קומען אומגעריכט, דורך אַ קלייניגקייט. אויך די אידעע פון „קאָמונע“ ביי אונזערע דריי שכנות איז געבוירען געוואָרען אומגעריכט, דורך אַ נאַרישקייט. ס'איז אַזוי געוועזען די מעשה: באַלד נאָך פורים, אַז דער עולם האָט אָנגעהויבען שמועסען מכּת מצה אויף פּסח און אויסרעכענען וויפיעל יעדער בעדאַרף האָבען מעהל, האָט זיך געטראָפען אַ מאָדנער נס: עס האָט זיך אַרויס־בעוויזען, אַז מיר אַלע בעדאַרפען האָבען גלייך, ניט מעהר און ניט ווינציגער. אָט האָט איהר אייך דעם חשבון פון אויבען־אויף: דער טאַטע, די מאַמע און איך — זענען דריי איהרע, היינט וואַרטען מיר, עס דאַרפען קומען צו אונז געסט: מיין עלטערע שוועסטער אסנת מיט איהר מאַן דניאל מיט דריי קינדערלעך פון אַ קליין שטעדטעל פון בעסאַראַביע (עס איז זיי היינט נעבאָך נישט גוט די צייט און זיי קלויבען זיך קיין אַמעריקאַ) — האָט איהר אַ קיימא־לן פון אַכט איהרע. היינט הערשקע מאַמצים מיט'ן ווייב, מיט זייערע פיער בנים און מיט צוויי טעכטערלעך — האָט איהר אייך פונקט אַכט.

איצט נעמט „שוין־איין־מאָל־משה׳ן“ מיט׳ן ווייב, מיט צוויי יונג־לעך און פיער מיידלעך, — ווידער אַ מאָל אַכט.

— פלאי־פלאים! טאַקי נאָר מן השמים! — האָבען אַ זאָג געטהאָן די מאַנסבילען אויף צו־כלומרשט.

— אַ באַשערטע זאַך! — האָבען אונטערגעחאַפט די ווייבער שוין אַביסעל ערנסטער.

— הערט נאָר אויס, אידישע קינדער, טאָמער וואָלט געווען אַ סברא, אַז מע זאָל מאַכען אויף די אַכט טאָג אַ מין יד־אַחת?

אַזוי האָט זיך אַ זאָג געטהאָן איינער פון די מאַנסבילען, דאַכט זיך, „שוין־איין־מאָל־משה“, און הערשקע מאַמצים האָט איהם אונ־טערגעחאַפט:

— אַ מין שותפות, בחברותא הייסט דאָס, וואָס גאָט גיט, אַבי אינאיינעם, אי ניקאַקיך!

— אויף זייער לשון ווערד דאָס אָנגערופען „קאָמונע“. — שטעלט־אריין דער טאַטע, און „שוין־איין־מאָל־משה“ מאַכט דע־רויף אַ פירוש, צעלעגט די זאַך אויף טעלערלעך:

— „קאָמונע“ הייסט: מיינס־דיינס, שלי־שלך, שלך־שלי, איין שיסעל, איין קעשענע, איין דעה.

— ובפרט פסח, — זאָגען שוין אַלע מאַנסבילען מיט איין מאָל, — וואָס אַלע אידען עסען איין ברויט, די אָרעמע מצה, אַלע אידען טרינקען איין משקה, צימוקים־וויין, און אַלע — צו פיער כוסות, און אַלע עסען איין מאכל, מרור, און אַלע זאָגען פון איין הגדה. פסח איז דער בעסטער יום־טוב. פסח וואָלטען אַלע אידען געמעגט מאַכען „קאָמונע“.

אָפּגעזאָגט, האָבען די מאַנסבילען געחאַפּט אַ קוק אויף די ווייבער: וואָס וועלען זיי עפּיס זאָגען דערויף? די ווייבער האָבען אָבער גאַנץ קלוג אונטערגעשוויגען. זיי האָבען זיך, אפנים, גע־טראַכט: „וואָס דאַרפען מיר, ווייבער, נעמען אויף זיך דעם האַר־מידער? איהר ווילט „קאָמונע“ — לאָז זיין „קאָמונע“! אַ קשיא אויף אַ מעשה, טאָמער מאַכט זיך נאַכדעם, עס לאָזט זיך אויס אַ

בוידעם, — זאָלט איהר אויף אונז ניט ארויפלעגען די באַד"...
בקיצור, די ווייבער האָבען דאָס אָפּגעאַרבייט גאַנץ דיפּלאָמאַטיש,
ווי געוויינטליך ווייבער, און דער פּלאַן פון „קאָמונע" איז אַנגענו־
מען געוואָרען, נאָר ניט מיט א מאָל, ביסלעכווייז.

קודם כל האָבען אַלע דריי שכנות געקויפט בשותפות א זעקעל
מעהל, און מען איז אַוועק אין איין קלאַפּ באַקען מצות. און די
מצות זענען דאָס יאָהר דוקא געראָטען. און מע האָט געבראַכט צו
פיהרען די מצות, און מע האָט זיך געווינשעוועט איינס דאָס אַנ־
דערע, מע זאָל דערלעבען איבער א יאָהר מיט די מאַנען און מיט
די קינדערלעך געזונדערהייד און מע זאָל ווידער אַלע אינאיינעם
באַקען מצות. ס'איז געווען א חיות אָנצוקוקען די גוטפריינד־
שאַפט מיט דער ליעבשאַפט פון די ווייבער, גלייך ווי מע האָט זיך
קיינמאָל נישט געקריגט, נישט געזידעלט, נישט פערביטען מיט
קיין וואָרט אַפילו. און נישט נאָר די ווייבער — די מאַנסבילען,
און אויך מיר, קליינוואַרג, האָבען זיך יענעם טאָג געפיהלט אזוי גוט,
ווי נאָך קיינמאָל ניט, זינט מיר זיצען אַלע אונטער איין דאַך. און
מערקווירדיג! אַפילו הערשקע מאַמצים, וואָס איז תמיד בייז און
אין כעס אויף דער גאַנצער וועלט (דערפאַר, וואָס זיינע צוויי שוואָ־
געריקעס האָבען אַמאָל געוואָלט אויסלאָדען ביי איהם די דירה),
איז דעם טאָג געווען עפּיס מאָדנע אויפגעלעגט, נישט געגעבען
פּעטש, „פּיטש־פּאַטש אי ניקאַקיך", ווי זיין שטייגער איז, און
האָט גאָר אונטערגעזונגען ליעדלעך שטילערהייד! און צביה־לאה'ס
מאַנסבילשע שטימע איז יענעם טאָג געווען עפּיס דינער און וויי־
כער. מיט איינעם וואָרט, א גוטער מלאך איז דורכגעפלויגען אי־
בער הערשקע מאַמצים'עס דירה. די שכינה האָט גערוהט אויף איהר.

גע'פּטר'ט די מצות, האָבען די ווייבער אַוועקגעשטעלט אַלע
אינאיינעם א דייזשקעלע באָרשט (דאָס דייזשקעלע האָט פּער־
זאָרגט, געוויינטליך, „שוין־איין־מאָל־משה"), און מע האָט ווידער
א מאָל געוואונשען זיך, מע זאָל דערלעבען איבער א יאָהר מיט די
מאַנען און מיט די קינדערלעך געזונדערהייד און מע זאָל ווידער

שטעלען אַלע אינאײנעם פּסח'ינען באַרשט, און אין שטוב איז וויער געווען ששון ושמחה, גוט אויפ'ן הארצען. נאָכדעם האָט מען אַנגעקויפט אַלע אינאײנעם עטליכע פּאָר עופות מיט אַ פּאָר אינדריקעס, וואָס גאָט האָט זיי צוגעשיקט אַ כשר'ע מציאה (אַ משוגענער גוי האָט זיך מעהר ניט געהייסען בעצאָהלען ווי צעהן גילדען פּאָר צוויי אינדיקעס, ווי די קעלבלעך די גרויס), און מע האָט אַלע עופות פערוואָרפען אין איין שטייג (די שטייג האָט צורעכט געמאַכט, געוויינטליך, „שוין־איין־מאָל־משה"), און די אינדיקעס האָט מען געלאָזט שפּאַציערען איבער דער שטוב, און פאַר אונז, קליינוואַרג, איז דאָס געווען אַ שטיקעל געשעפט: מיר האָבען זיך מיט זיי גערייצט, מיר האָבען צו זיי געפייפט, און זיי האָבען געשריגען: „האָלדיר־האָלדיר!" — און קיינער האָט אונז ניט געזאָגט קיין וואָרט. און די ווייבער האָבען זיך געווינשעוועט, מע זאָל דערלעבען איבער אַ יאָהר מיט די מאַנען און מיט די קינדערלעך געזונדערהייד און מע זאָל ווידער קויפען בשותפות אַלע אינאײנעם אַזעלכע עופות און אַזעלכע אינדיקעס. נאָכדעם האָט מען געקויפט אַלע אינאײנעם צוויי זעקלעך קאַרטאָפּליס אין גלייכען געלד, און אייער עפּיס גאָר אַ מציאה פון אַ גנב — דריי גילדען אַ שאָק! גאָט האָט זיי צוגעשיקט אַ גויע מיט אייער, אויף קיין שלעכט אָרט זאָל זי ניט שטעהן! — און די ווייבער האָבען געלאַכט פון דער גויע, אַ נאַרישע גויע, אַ געשלייערטע האַנזי! און מע האָט זיך ווידער געווינשעוועט, מע זאָל דערלעבען איבער אַ יאָהר מיט די מאַנען און מיט די קינדערלעך געזונדערהייד און מע זאָל ווידער איינקויפען אַלע אינאײנעם בחברותא אַזעלכע גראַטענע קאַרטאָפּליס און אַזעלכע פרישע אייער! וואָס דאַרפט איהר מעהר? פּסח'יגע קויהלען צום סאַמאָוואַר האָט מען געקויפט אַלע אינאײנעם אַ זעקעל כמעט אומזיסט, ס'איז גאָר אַ חרפּה אויסצוזאָגען פאַר וויפיעל; היינט חריין און פאַסטערנאַק און שאָר ירקות — אַלסדינג בזיל הזול! „איין ערב פּסח פון גאַלע מציאות!" — האָבען געזאָגט די ווייבער און האָבען געלאַכט, און מיר, קליינוואַרג,

האָבען געפּייפט צו די אינדיקעס, און די אינדיקעס האָבען געשריגען: „האָלדיר־האָלדיר!“, און מע האָט זיך געווינשעוועט, מע זאָל דערלעבען איבער אַ יאָהר מיט די מאַנען און מיט די קינדערלעך געזונדערהייד און מע זאָל ווידער מאַכען אינאיינעם אַלע איין פּסח. מע האָט ארויסגעזעהען בעשיינפּערליך, אַז עס קאָן גאָר ניט זיין קיין גרעסערע חכמה אויף דער וועלט, ווי אַז מע מאַכט יד־אחת.

— קאָמונע! איהר שפּיעלט זיך מיט קאָמונע? — האָבען אַ זאָג געטהאָן די מאַנסבילען אויף אַ ליצנות. און די ווייבער האָבען אונטערגעכאַפּט דאָס וואָרט „קאָמונע“, נאָר גערופען האָבען זיי דאָס „קאָמונעס“, און האָבען ארויסגעזאָגט בפירוש, אַז זיי וואָלטען זיך ניט אָפּגעזאָגט, ס'זאָל אַ גאַנץ יאָהר זיין ביי זיי „קאָמונעס“. און די ווייבער זענען געוועזען אויפגעלעגט, און די מאַנסבילען — אודאי, און מיר, קליינוואַרג, — אודאי און אודאי!

געבליבען איז אויפ'ן לעצטען טאָג נאָר פיש און פליישׁ און ווין אויף ארבע כוסות. מילא, פיש — דאָס האָט גענומען אויף זיך, געוויינטליך, „שוין־איין־מאָל־משה“, ווארום וואו האָט איהר אויף דער וועלט נאָך אַזאַ בריה אויף קויפען פיש, ווי ער? ער וועט ברענגען צו טראָגען פיש, וועט זיין שוין איין מאָל פיש! מיט ווין און מיט'ן חרוסת האָט מען זיך פערלאָזט אינגאַנצען אויף מיין טאַטען, מחמת דער מבין אויף ווין איז ער. און טובל'ען דאָס געפעס האָט מען געשיקט אונז, יונגלעך (פאַר די מיידלעך האָט מען געפונען איין אַנדער ארבייט: העלפען די מאַמעס כשר'ען און רייבען שייערען און פוצען), און מיר האָבען פערקאַטשעט די הויזלעך און זענען אוועק צום טייך לעבעדיג, פריילעך. בקיצור, ס'איז געווען „ליהודים“, אַלע זענען געווען פערנומען, אַלע העגד האָבען געאַרבייט, קיינער איז ניט געזעסען לעדיג אַ מינוט אפילו, ביז'ן לעצטען טאָג ערב פסח, ביז מע האָט פערברענט דעם חמץ, געגאַנגען אַלע אין מרחץ אריין, געקומען אהיים, איבערגעטהאָן זיך אַלע יום־טוב'דיג און מע האָט גענומען גרייטען זיך צום סדר.

קאפיטעל ח.

די זייל ען פון דער „קאמונע“ שאקלען זיך.

עס פערשטעהט זיך פון זיך אליין, אז צענויפשטעלען די טישען מיט די בענקלעך, אויסשטעלען די כוסות מיט די קערות און אויסבעטען די הסב־בעטען האט גענומען אויף זיך „שוין־איין־מאל־משה“. ווער עס האט איהם נישט געזעהען ארומטאנצען דעם דאזיגען פארנאכט, דער האט גאר קיין שענס ניט געזעהען! די בעקלעך האבען איהם געפלאמט, דאס היטעל איז איהם אראפגעפאחרען אויף א זייט, איין וואנסע, די לאנגע, האט זיך ביי איהם אויסגעצויגען נאך לענגער. ער האט אויסגעזעהען, ווי א קאמאנדיר פון א שיף, אדער ווי א פעלדמארשאל אויף דער מלחמה, אדער ווי א גבאי צו חקפות. ער האט נישט געלאזט קיינעם זיך צוריהרען צו קיין זאך: אליין האט ער צענויפגעטראגען בענקלעך, אליין צענויפגעשטעלט די כוסות, אויסגעשטעלט דאס זאלצוואסער מיט'ן חרוסת מיט די שאר ירקות, און אליין אויסגעבעט אלע פיער הסב־בעטען (מיין שוואגער דניאל איז אויך געווען פעררעכענט אין קאהן). און אז ס'איז געקומען צו די הסב־בעטען, האט ער געקאמאנדעוועט, מע זאל איהם צענויפטראגען וואס מעהר קישענס.

— נאך א קישען!

— נאט אייך נאך א קישען.

— נאך א קישען!

— נאט אייך נאך א קישען.

— נאך א קישען!

— וואס טויג אייך אזוי פיעל קישענס?

— נאך א קישען!

און ס'איז אויסגעוואכסען פיער הויכע הסב־בעטען... וואס זאג איך הסב־בעטען? פיער הויכע מויערען, וואס אז מע איז געקומען

פון שוהל, האָבען די פיער בעלי־בתים בעדאַרפט זיך מיט אנגסטען אַרויפדראַפּען אַרויף. און אַז זיי האָבען זיך אַרויפגעדראַפּעט אַרויף און בעזעצט זיך, האָבען זיי מורא געהאַט, זיי זאָלען חלילה ניט אַראָפּפאַלען.

דער ערשטער האָט זיך אַרויפגעהאַפּט דער בעל־הבית, הערשקע מאַמצים. ער האָט ניט געזאָגט חס ושלום קיין שום חסרון אויף די הסב־בעטען; ער האָט נאָר אַ קנייטש געטהאָן מיט די פּלייצעס, אַ מאַך געטהאָן מיט כעס:

— נ־נ־אָ, אַ עסעבעט!

— הא? שוין איין מאָל אַ עסעבעט? — האָט זיך אָנגערופען צו איהם „שון־איין־מאָל־משה" מיט אַ שמייכעלע פון אַ גרויסען קינצלער, וואָס איז אַליין צופריעדען מיט זיין אַרבייט.

— ס'זאָל ניט זיין דאָס אייגענע, וואָס מיט דער סוכה. — רופט זיך אָן דער בעל־הבית, הערשקע מאַמצים, מיט אַ שמאָך.

— איך האָב שוין אויך געקלערט דאָס אייגענע. — זאָגט דער טאַטע מיינער און מאַסטעט זיך אויף דעם הסב־בעט, האַלט זיך מיט ביידע הענד אָן גאַרטעל און טרעט־איין די קישענס, ווי מע טרעט־איין אַ וואָגען היי.

— מיט פרעמדע הענט איז גוט פייער שאַרען. — רופט זיך אָפּ די בעל־הבית'טע צביה־לאה מיט גאַל, און „שוועבעלע" שטעלט זיך איין פאַר איהר משה'ן און טהוט אַ זאָג צום מאַן מיט כעס:

— אומעדום באַדאַרפסט דו אַרויסבאַווייזען, אַז דו קאָנסט! עסעבעטען וואָלט איך זיי געבעט! לאָזען זיי זיך בעטען!

עס פערשטעהט זיך, אַז צביה־לאה קאָן דאָס ניט איבערטראָגען און טהוט אַ זאָג צום מיין מאַמען כלומרשט אין גוטען מוטה:

— איהר זעהט, בתיה־לעבען? דאָס שוועבעלע האָט זיך שוין אָנגעצונדען...

און „שוועבעלע" בויגט זיך אָן צו מיין מאַמען און רוימט איהר איין אַ סוד פאַר גאַנץ בראָד:

— איהר הערט, בתיה־לעבען? דער סאַמאָוואַר, ברוך השם, זידט שוין...

און אַלע דערפיהלען, אַז אַ חמאַרע רוקט זיך אָן אויף הערשקע מאַמצים'עס שטוב, און די פריילּיכקייט מיט דער לעבעדיגקייט, וואָס ס'איז געווען ערב פסח, איז ניטאָ — אַוועק, אַוועק מיט'ן ווינד און מיט'ן רויך.

— זאָלט איהר מיר זיין געזונט און שטאַרק, צביה־לאה־לעבען און פּערעל קרוין, פאַרגעסט ניט, אַז ס'איז יום־טוב און מיר זיצען ביי איין טיש! — זאָגט צו זיי די מאַמע שטילערהייד, און אויף איהר פּנים ליגט אַזוי פיעל טרויער, אַזוי פיעל אַנגסט, אַז עס פער־נעמט מיך ביי'ם האַרצען.

איך פערשטעהט איהר טרויער, איך פיהל איהר אַנגסט. איך האָב בעמערקט נאָך בשעת ליכט־בענשען, אַז זי וויינט, וויינט אויף דער דירה, וואָס מיר האָבען פערלאָרען, און וואָס מיר בעדאַרפען זיצען אין שכנות מיט אַזעלכע גראָבע מענשען, זיצען מיט זיי ביי איין טיש, ביי איין סדר! ערשט פאַר־אַ־יאָהרען אין דער צייט איז געווען ביי אונז אַביסעל אַ שענערער טיש, אַביסעל אַ רייכע־רער סדר. פאַר־אַ־יאָהרען איז דער טאַטע געווען א י י ן מלך, די מאַמע איז געווען א י י ן מלכה, און איך בין געווען א י י ן פּרינץ. היינט זיצען דאָ צענויפגעקוועטשט ע ט ל י כ ע מלכים, ע ט ל י כ ע מלכות, און אַ סך־אַ סך פּרינצען, און אַלע פּרינצען געהען אָנגעטהאָן יום־טוב'דיג, אַזוי שען, ווי איך, און אפשר נאָך אַביסעל שענער... ניין, זאָגט אייך וואָס איהר ווילט, ס'איז ניט דער פאַראַיאָהריגער פסח! ס'איז ניט דער פאַראַיאָהריגער סדר!

מאַמע, איך פערשטעה דיין טרויער! איך פיהל דיין אַנגסט!

קאפיטעל ו.

דער פרינץ נעמט זיך איבער.

און האָטש עס זיצען דאָ אַ סך פּרינצען, און אַלע געהען אָנ־געטהאָן יום־טוב'דיג, אַזוי שען, ווי איך, און אפּשר נאָך שענער — דאָך פיהל איך, אַז איך בין ניט דאָס, וואָס אַלע. און האָטש עס זיצען דאָ עטליכע מלכים מיט עטליכע מלכות, דאָך פיהל איך, אַז מיין טאַטע איז ניט דאָס, וואָס אַלע טאַטעס, און מיין מאַמע איז ניט דאָס, וואָס אַלע מאַמעס. אויב יענע זענען מלכים, איז ער אַ מלך איבער די מלכים, ווארום ער איז דאָ דער שענסטער און דער איידעלסטער פון אַלע; און אויך די מאַמע איז דאָ די שענסטע און די איידעלסטע פון אַלע. ער קוקט־אַריין אין סידור אַריין, פיהרט דאָס רעדעל, ווי איין עלטערער, ווי אַ פעלדמאַרשאַל, און אויף איהם קוקענדיג וואָס ער טהוט, טהוען איהם נאָך אַלע. אויך די מאַמע איז אַ וועג־ווייזער פאַר די איבעריגע ווייבער, האַלט פאַר זיך אַ גרויסען גראָבען קרבן־מנחה, מישט־מישט די בלעטלעך מיט איהרע שענע ווייסע פינגער, און דאָס ווייסע ליכטיגע פנים בשעת מעשה שיינט איהר, ווי די זון, און די איבעריגע ווייבער זעהען־אויס קעגען איהר עפּיס מאָרנע שוואַרץ, ווי די ציגיינערינס. מאָהלט אייך, מיין שוועסטער אסנה איז, קאָן מען זאָגען, אויך נישט קיין מיאוס ווייבעל, נאָר ווי קומט זי צו דער מאַמע! אַנו, פאָהרט־אויס די גאַנצע וועלט און געפינט מיר נאָך אַזאַ יפת־תואר, ווי מיין מאַמע! איין עבירה, וואָס פונ'ם אָפּט ווייגען, וואָס זי וויינט, וואַכסען איהר קישעלעך אונטער די אויגען. איין עבירה, וואָס פונ'ם קאָכען, וואָס זי קאָכט אַליין, ווערען איהר די שענע ווייסע הענד בעצויגען ווי מיט אַ קאָרע פון אויבען. איין עבירה, וואָס צוליעב מיין שוועסטער אסנה האָט זי נעבאָך געמוזט ניט־לאַנג פערקויפען די פערעל איהרע מיט די אויהעריננלעך מיט די פינגערלעך, און זי קאָן זיך איצט ניט

בעווייזען מיט איהר גאנצער שענקייט און מיט איהר גאנצען גלאנץ פון אמאל. די מוטער רחל, אסתר המלכה, שולמית פון שיר־השירים, די מלכת־שבא — די זענען נאר א דמיון! גיט איהר אפ צוריק די פערעל מיט די אויהערינגלעך מיט די פינגערלעך, וועט איהר זעהען, וואס הייסט א יפת־תואר!... נאר פערפאלען! ניטא קיין פערעל! ניטא קיין אויהערינגלעך! ניטא קיין פינגערלעך! אויסגעמהאן! אוועקגעגעבען! גוואלד, וואס האט צו אונז דער רבונו־של־עולם? פאר וואס שטראפט ער אונז אזוי?!...

. . . .

— ק־ד־ש! — זינגט־אויס דער מלך פון די מלכים, דאס הייסט, דער טאטע מיינער, קוים־קוים וואס ער קריכט־ארויס פון דעם הסב־בעט, נעמט דעם כוס אין איין האנד, שפארט זיך אן מיט דער אנדערער האנד אן טיש, פערדרייסט דעם קאפ ארויף, מאכט־צו די אויגען און הויבט־אן דעם שענעם פסח'יגען קידוש מיט'ן שענעם פסח'יגען נוסח, נאר מיט עפיס א מאדנעם טרויע־ריגען ניגון, — ניין, ס'איז נישט דער ניגון, וואס פאר־א־יאהרען! און עס מאחלט זיך מיר אויס, אז אינ'ם טאטענ'ס קידוש הערט זיך א קלאג צום בית־דין־של־מעלה, א קלאג פאר דער דירה, פאר דעם אין־שכנות־זיצען, פאר דער מאמע'ס פערעל מיט די אויהע־רינגלעך מיט די פינגערלעך און פאר די איבעריגע צרות, יסורים און הארצוועהטיג, וואס גאט האט אונז מיט זיי בעווילינט היינטיגם יאהר פון זיין ברייטער האנד.

איהר ווייסט נים, וואס האט צו אונז דער רבונו־של־עולם? פאר וואס שטראפט ער אונז אזוי?!...

קאפיטעל ז.

די זיילען פון דער „קאמונע" הויבען־אן פאלען.

ווי אלע גרויסע אידעען, אזוי אויך אלע גרעסטע אומ־גליקען, וואס טרעפען זיך אויף דער וועלט, נעמען זיך אפטמאל פון א קלייניגקייט, פון א נארישקייט. אויך די „קאמונע", וואס ווערד בעשריבען ביי אונז אט דא, איז פלוצים אנידערגעפאלען אין סאמע אנהויב, און איבער א קלייניגקייט, איבער א נארישקייט. ומעשה שהיה כך היה:

ווי באלד דער טאטע האט אפגעמאכט דעם קידוש און האט צוריק ארייננעזעצט זיך אין דעם הסב־בעט, האבען זיך אויפגע־האפט ביידע מיט א מאל, מיין שוואגער דניאל און אונזער בעל־הבית הערשקע מאמצים, און האבען זיך אבער באלד ביידע צוריק אנידערגעזעצט, געווארען רויט, ווי פייער, זיך פערשעמט, אפנים.

מאכט דער טאטע צו הערשקע מאמצים אויף שטום־לשון (מחמת נאך קידוש טאר מען שוין נישט מפסיק זיין): „נו־א!" — דאס הייסט, ער איז איהם מכבד, ער זאל מאכען פריהער קידוש. ענט־פערט איהם הערשקע מאמצים אויף דער זעלביגער שפראך: „אי־א!" — און בעווייזט מיט דער האנד אויף מיין שוואגער דניאל (א גראבער יונג! ער מיינט, אז ער טאר שוין אויך ניט מפסיק זיין!). רופט זיך אן מיין שוואגער דניאל און מאכט מיט'ן קאפ: „אי־אי!" — דאס הייסט: איך ניט, לאז איין אנדערער מאכען פריהער קידוש! מישט זיך אריין „שוין־איין־מאל־משה" (ער האט תמיד ליעב ארייננמישען זיך!) און טהוט א מאך מיט די הענד: „מי־א־נו?" — דער פשט איז: „ממה־נפשך, אדער דער, אדער יענער!" ענטפערט איהם דערויף דער טאטע אלע אויס'ן וואונק:

„מע־אַ־אי!" — דאָס הייסט: „אַז ניט דער און ניט יענער — טאָ מאַכט שוין איהר פריהער קידוש!"

איך ווייס ניט, וואָס פאַר אַ פריוויליקייט עס ליגט פערבאָרגען אין דער דאָזיגער מימיקע, נאָר אויף אונז, קליינוואַרג, פלעגט־אָן דערפון פלוצים אַ געלעכטער, און נאָך וואָס פאַר אַ געלעכטער! מיר שטיקען זיך שטילערהייד אין די קולאַקעס, האָבען מורא אַ קוק טהון אויפ'ן אויף דאָס אַנדערע, מע זאָל חלילה ניט אויסשיסען. נאָר וויפיעל קאָן זיך אַ מענש איינהאַלטען? אַ מענש איז דאָך ניט קיין אייזען, ובפרט, אַז סע זיצען ביי'ם טיש, קיין עין־הרע, אַזוי פיעל קלאַפּערס, ווייסע־חברה'ניקעס, וואָס קאָנען לאַכען, — איז גענוג, אַז עמיצער פון אונז זאָל געבען אַ חליפ, אַ הוסט, אָדער אַ שלוקערץ, זאָל זיך דער איבעריגער חברה אויסווייזען, אַז דאָס האָט שוין איינער געוויס אויסגעשאָסען. אין אַזעלכע מאָמענטען, הערט איהר, איז געפעהרליך, מע שפּיעלט זיך מיט פייער, ווארום וואָס מעהר מע האָט מורא — מעהר לאַכט מען. איהר קאָנט דאָס פּרובען אויף אייערע קינדער. לאָזט־אַרויס אַ בעפעהל, אַז מע טאָר ביי'ם טיש ניט לאַכען, וועט איהר זעהען וואָס ס'וועט זיך טהון: תחילת וועט מען זיך שטיקען ווי ווייט מע וועט קאָנען, נאָכדעם וועט ווערען אַזאַ שיסעריי, אַז איהר וועט סוף־כל־סוף אַליין אויך אויסשיסען אַ געלעכטער. דעם שכל דערפון ווייסען מיר ניט; לאָזען די חכמים, וואָס געבען זיך אָפּ מיט אַלערליי חכמות, אויפקלערען די דאָזיגע חכמה אויך, און מיר וועלען זיך אומקעהרען צוריק צו אונזער קידוש.

אַז גאָט האָט געהאָלפען, די מלכים האָבען שוין מיט גאָט'ס הילף אַלע אָפּגעמאַכט קידוש, און ס'איז געקומען צו אונז, קליינוואַרג, איז אויפגעשטאַנען העדשקע מאַמצים'עס בן, דער עלטערער (אייזיק), און האָט אָנגעהויבען זאָגען דעם „סברי מרנן ורבנן ורבותי" אויף אַ מאָדנעם קול, גלייך ווי עמיצער וואָרגט איהם. האָט דער יונגערער ברודער זיינער (איציק) אַרויסגעלאָזט אַ מין „קכי". האָט זיך דער דריטער (חיליק) צעלאַכט, און דער קליינער (ישראליק) — נאָך איהם, און נאָך זיי שוין מיר אַלע, און אייזיק

אליין אויך בתוכם, און אזוי איז ער זאסטרעמפּעט געוואָרען אין מיטען, ניט אהין, ניט אהער, אזש געוואָרען ברוין און בלוי, ס'איז געווען אַ רחמנות צו קוקען אויף איהם! איז אויפגעשטאַנען הערש־קע מאמצים און האָט איהם אראָפּגעלאָזט אַ פּאַטש־פון אויבען אראָפּ און אַרויסגעוואָרפען איהם פונ'ם טיש און אַ זאָג געטהאָן דערביי, ווי זיין שטייגער איז: „פּיטש־פּאַטש אי ניקאַקיך!" און אַ מאַך געטהאָן צום אַנדערען (צו איציק'ען), ער זאָל אויפשטעהן מאַכען קידוש.

האָט זיך איציק אויפגעהאַפּט, ווי אַ מזיק, און אַ זאָג געטהאָן דעם איינגענעם „סברי מרנן ורבנן ורבותי" שוין אַביסעל צו הויך, צו גייציג, אזוי, אַז ער האָט זיך, אפּנים, אליין איבערגעשראָקען פאַר זיין קול און האָט זיך געוואָלט אַראָפּלאָזען נידעריגער מיט אַ טאָן. האָט איינער פון דער הבריא אַ מאַך געטהאָן: „עהיט!"— האָט שוין איציק דערפאַר נישט געקאָנט זאָגען אַ וואָרט, אזוי שטאַרק האָט דאָס איהם געשטיקט. האָט ער נעבאַך געהאַפּט פון זיין טאַטען, הערשקע מאמצים, דעם זעלבען פּסק, וואָס אייזיק, דאָס הייסט: „פּיטש־פּאַטש אי ניקאַקיך!" און אויף איציק'ס אָרט איז שוין געשטאַנען דער דריטער (היליק).

דער דאָזיגער היליק האָט נאָר אָפּגעזאָגט אַ האַלבען „סברי מרנן" — דעם „רבנן ורבותי" האָט ער שוין נישט געקאָנט אַרויס־זאָגען. איהם איז געפעלען געוואָרען גראָד אַצינד אַ קוק טהון אויף מיין שוואָגער דניאל'ס קינדערלעך און דערזעהן, ווי די דריי האַל־טען זיך ביי די נעזלעך, אָנגעבלאָזען די בעקלעך, ווי די פּאַחירלעך, אָט־אָט ווערען זיי צעזעצט.

און אָט אַזוי האָט איטליכער בעזונדער בעקומען פון הערשקע מאמצים זיין פּסק: „פּיטש־פּאַטש אי ניקאַקיך!", געמוזט אָפּ־טרעטען דעם אָרט איינער דעם אַנדערען, ביז ס'איז געקומען צו „שוין־איין־מאל־משה'ס" קינדער (צו יואליקל'ען מיט שואליקל'ען). און אַז יואליקעל האָט זיך אוועקגעשטעלט מאַכען קידוש, האָט ער שוין נישט געקאָנט אַרויסלאָזען אפילו דאָס ערשטע וואָרט „סברי"

און האָט זיך באַלד אויפ'ן אָרט פערגאַנגען אויף טוידט. דעמאָלט איז אָנגעפאַלען אַ געלעכטער שוין אויף אַלעמען. עס האָבען געלאַכט גרויס און קליין; דער טאַטע און די מאַמע און „שוין־איין־מאָל־משה" און אַלע ווייבער. עס האָט זיך מיר אויסגעוויזען אין דער מינוט, אַז עס לאַכען די כוסות, די טעלער מיט די לעפעל, מיט דעם לאָמפּ, מיט די ווענד — אַלע און אַלץ האָט געלאַכט.

ניט געלאַכט האָט נאָר איין הערשקע מאַמצים מיט די בייזע אויגען. ער האָט געלאָזט יואַליקל'ען אַביסעל זיך אויסלאַכען; נאָכדעם איז ער אויפגעשטאַנען, פאַר כעס, אַפּנים, פערגעסען, אַז יואַליקעל האָט אַליין אַ טאַטען ביז הונדערט און צוואַנציג יאָהר, אַ טאַטען, וואָס האָט אַליין אויך הענד און קאָן זיך אַליין אָפּרעכענען מיט זיין קינד, און ער האָט איהם אַראָפּגעלאָזט דעם אייגענעם „פיטש־פּאַטש אי ניקאַקיך!", וואָס זיינע אייגענע פּיער בנים, און דער גאַנצער עולם איז געוואָרען איבערראַשט. געוויינטליך, האָט די דאָזיגע מעשה בעדאַרפט פערדריסען יואליקעל'ס מאַמע, און „שוועבעלע" האָט אַ בלישטשע געטהאָן מיט די אויגעלעך און אַ זאָג געטהאָן צו צביה־לאה'ן:

— טאַמער וואָלט איהר געזאָגט אייער מאַן, סע זאָל איהם אָפּדאַרען די הענטעלעך?

האָט צביה־לאה לאַנג נישט געקלערט און באַלד אויפ'ן אָרט אַ זאָג געטהאָן צו „שוין־איין־מאָל־משה'ן" אויף איהר מאַנסבילשער שטימע:

— טאָמער וואָלט איהר געזאָגט אייער ווייב, ס'זאָל זיך איהר שטעלען דאָס שווארצע פּיסקעלע אויף אַ זייט?

וואָס ווייטער איז געווען — קאָן איך אייך ניט בעשרייבען. דאָס הייסט, קאָנען קאָן איך, נאָר איך וויל ניט. עס פּאַסט ניט. ס'איז ניט שען פאַר קיין מלכה'ס. וואָס זיצען אויבען־אָן ביי דער רעכטער האַנד פון זייערע מלכים. ס'איז ניט שען ניט פאַר זיי און ניט פאַר אונז און ניט פאַר אייך. ס'איז אַ חרפּה, אַ בזיון פאַר ליטען... לאָמיר בעסער מאַכען אַ שוויג.

עפּילאָג פון דער קאָמונע.

אויף מאָרגען, צום צווייטען סדר, איז שוין יעדער געזעסען ביי זיך, ביי זיין טיש, און אָפּגעריכט דעם סדר, ווי גאָט האָט געבאָטען, — געזעסען מאַקי אַלע אין איין חדר, ביי העדשקע מאַמצים אין זאַל, נאָר איינס צום אַנדערען מיט'ן הינטען, שטאַרק אָנגעדרודעלט... און מע האָט קוים דערלעבט דעם ערשטען טאָג חול־המועד, מע זאָל זיך קאָנען צעטיילען צוריק מיט די מצות, מיט דער שמאַלץ און מיט די אייער און מיט די קאַרטאָפּלים און מיט די שאָר ירקות, אפילו דאָס דייזשקעלע באָרשט האָט מען געמוזט צעגיסען אין באַזונדערע טעפּ, און בשעת מעשה האָבען די ווייבער, געוויינטליך, נישט געלעגט קיין כבוד איינע אויף דער אַנדערער, זיך דורכגעוואָרפען מיט שטעכווערטלעך און אָנצוהערענישען אויף די מאַנסבילען.

— „קאָמונעס“ האָט זיך זיי פאַרגלוסט! משוגעים האָבען דאָס אויסגעטראַכט און נאַראָנים טאַנצען נאָך! נאָט אייך גאָר „קאָמונעס“! זיעבעצעהן „קאָמונעס“ די שונאים אין קאָפּ און אין האַרצען און אין די קישקעס!

נאָך פּסח איז דער טאַטע געגאַנגען איבער דער שטאָדט זוכען איין אַנדער דירה אויף צו דינגען, און אויף איהם קוקענדיג — אויך „שוין־איין־מאָל־משה“. צביה־לאה איז אַפילו געוואָרען ווייך ווי טויג, און העדשקע מאַמצים האָט אַ זאָג געטהאָן, כלומרשט פאַרביינגעהענדיג, אַז תיכף נאָך שבועות, אם ירצה השם, שטעלט ער זיך איבערדעקען דעם דאַך; עס האָט זיי אָבער געהאָלפען, ווי אַ טוידטען באַנקעס. מיין מאַמע האָט געזאָגט שטילערהייד דעם טאַטען, איין מאָל פאַר אַלע מאָל, אַז אומזיסט וויל זי דאָ אויך ניט זיצען! אין דרויסען חלילה, אבי ניט ביי העדשקע מאַמצים!

אָט אַזוי האָט זיך פון דער ערשטער „קאָמונע“ ביי אונז אין בתרילעווקע אויסגעלאָזט אַ טייך.

דאָס דריידעל

געשריבען אין יאהר 1903

דאָס דריידעל

א.

מעהר פון אַלע מיינע חברים אין חדר און מעהר פון אַלע יונגלעך פון דער גאַנצער שטאָדט און מעהר פון אַלע מענשען אויף דער וועלט — האָב איך ליעב געהאַט מיין חבר בעני מאיר פּאָל־קאָוואָי'ס. דאָס איז געווען אַ מין ליעבשאַפט מיט אַ מאָדנער צו־געבונדענקייט מיט אַ מורא־האָבען אינאיינעם. ליעב האָב איך איהם געהאַט דערפאַר, וואָס ער איז געווען שענער און קליגער און בריה'־שער פון אַלע יונגלעך, און צו מיר איז ער געווען צוגעלאָזט, געטריי, זיך איינגעשטעלט פאַר מיר, געגעבען פעטש, געמאַכט אַ „פּזר" מיט אַ „שלשלת", דאָס הייסט, געריסען פאַר די אויהערען אַלע יונגלעך, וואָס האָבען מיך געוואָלט זאַטשעפּען.

און מורא האָב איך געהאַט פאַר איהם דערפאַר, וואָס ער איז אַ גרויסער און שלאָגט זיך. און שלאָגען האָט ער געקאָנט ווע מען ער האָט געוואָלט און ווען ער האָט געוואָלט, מחמת בעני איז געווען דער עלטערער, דער גרעסטער און דער רייכסטער פון אַלע יונגלעך אין חדר. דער פאָטער זיינער, מאיר פּאָלקאָוואָי, האָטש ער איז געווען נישט מעהר ווי אַ פּאָלקאָוואָי שניידער, איז ער אָבער געווען דערפאַר אַ איד אַ נגיד און האָט געשפּיעלט אין שטאָדט אַ ראָלע פון אַ שענעם בעל־הבית: געהאַט אַ שענע שטוב און אַ שטאָדט אין מזרח־וואַנד (די דריטע פונ'ם אָרון־קודש), פּסח — די

בעסטע מצה־שמורה, סוכות — דעם שענסטען אתרוג, שבת גענומען צו זיך איין אורח, א נדבה געגעבען די שענסטע, א גמילות־חסד געטראָגען אַקעגען, די קינדער אָפּגעגעבען צו די בעסטע מלמדים — בקיצור, מאיר פּאָלקאָוואָי האָט זיך „געמענטשעלט", געוואָלט ווערען א בעל־הבית צווישען אלע בעלי־בתים, זיך איינשרייבען צווישען חבו״ה — נאָר בלאָטע! נישט אזוי גיך קויפט מען זיך איין ביי אונז אין כתרילעווקע אין חברה אריין, נישט אזוי גיך פערגעסט מען ביי אונז אין כתרילעווקע יענעמ׳ס יחוס, פון וואַנען ער שטאַמט־אָרוים. א שניידער מעג זיך „מענטשלען" צוואַנציג יאָהר כסדר, אויספיינען זיך אויפ׳ן שענסטען אופן, וועט ער ביי אונז אין כתרילעווקע בלייבען שניידער. נישטאָ גאָר, מיין איך, אזא זייף אויף דער וועלט, וואָס זאָל קאָנען אָפּוואשען ביי אונז דעם דאָזיגען פלעק. אך! וויפיעל, מיינט איהר, וואָלט, אשטייגער, מאיר פּאָל־קאָוואָי געלאָזט זיך קאָסטען, מע זאָל איהם אויסמעקען דעם נאָמען „פּאָלקאָוואָי"? דאָס אומגליק זיינס איז געווען, וואָס א פאמיליע האָט ער געטראָגען נאָך טויזענד מאָל ערגער, ווי דער נאָמען. שטעלט אייך פאָר, אז אין פּאָס איז ער. געשטאַנען פערשריבען: „ק א נ י ע ו ו ס ק י מ ע ש ט ש א נ י ן מ א י ר מ א ו ו ש א־ ו ו י ט ש ט ע ל ע צ י".

א מערקווירדיגע זאַך! מאיר׳ס עלטער־עלטער־זיידע, זאָל הנ־גען דאָרטען א ליכטיגען גן־עדן, וואָס איז מסתמא געווען אויך א שניידער, אז ס׳איז געקומען צום אויסטראַכטען זיך א פאמיליע, האָט ער גאָר נישט געקאָנט געפינען קיין לייטישערען נאָמען; נע־היי־בי וואָלט ער געהייסען, מע זאָל איהם פערשרייבען: „פינגער־הוט", „אונטערשלאַק", „קניפּנאָדעל", „גרויסלאַטע", „לאַנגער־סטאָן" — אפילו אויך נישט אזעלכע שענע נעמען, נאָר גאָרנישט, זיי האָבען חאָטש א שייכות מיט שניידעריי. אָבער טעלעצי! וואָס איז איהם געפעלען געוואָרען א טעלעצי? וועט איהר זאָגען: למאי ביק? ס׳איז דען נישטאָ קיין מענשען, וואָס טראָגען דעם נאָמען ביק? זאָגט אייך אָבער וואָס איהר ווילט — ביק און טעלעצי

זענען טאַקי פֿון איין יחוס, ס׳איז אָבער פֿאָרט נישט דאָס; ביק איז פֿאָרט נישט טעלעצי... נאָר מיר קערן זיך אום צו מיין חבר בעני.

ב.

געווען איז בעני אַ פֿיין בחור׳על, אַ מעמפּיקעוואַטער, אַ ראַבע־טוניער, מיט געלע שטעכעדיגע האָר, מיט ווייסע פּעכקע בעקלעך, מיט שיטערע ציינדלעך און מיט מאָדנע רויטע בולבעוואַטע אויגעלעך, ווי ביי אַ פֿיש. די דאָזיגע בולבעוואַטע אויגעלעך האָבן תמיד געשמייכעלט און געקוקט ממזר׳יש, און דערצו האָט ער געהאַט אַ פּעררויסען נעזעל, אַזוי, אַז דאָס גאַנצע פּנים׳על האָט אויסגעזעהן ביי איהם, ווי ביי אַ גרויסען עזות־פּנים — און דאָך איז מיר דאָס דאָזיגע פּנים׳על דווקא געפֿעלען, און מיר זענען געוואָרען מיט בעני׳ן חבר פֿון דער ערשטער שעה אָן, וואָס מיר האָבן זיך דערקענט.

די ערשטע קענטשאַפֿט אונזערע איז געשלאָסען געוואָרען אונטער׳ן טיש, זיצענדיג מיט׳ן רבי׳ן ביי׳ם חומש. אַז די מאַמע האָט מיך געבראַכט צו פֿיהרען אין חדר, האָב איך געטראָפֿען דעם רבי׳ן, אַ איד מיט געדיכטע ברעמען און מיט אַ שפּיצעכיגער יאַרמעלקע, זיצען מיט אַלע תלמידים ביי׳ם חומש איבער דער סדרה בראשית. נישט געמאַכט קיין לאַנגע שהיות, — אָפּגעגבען עקזאַמען האָט מען נישט בעדאַרפֿט, צושטעלען מעטריקעס אויך נישט, — האָט מיר דער רבי אַ זאָג געטהאָן:

— קריך אַהינצוצו, אויף יענער באַנק, צווישען יענע צוויי יונגלעך.

און איך בין אַרויפֿגעקראָכען אויף דער באַנק, זיך אַריינגעחאַפּט צווישען צוויי יונגלעך און האָב שוין געהייסען אַ „צוגענומענער“. קיין בעזונדערע שמועסען צווישען מיין מאַמען מיט׳ן רבי׳ן האָט אויך נישט בעדאַרפֿט זיין. ס׳איז ביי זיי געווען איין אָפּגערעדטע זאַך נאָך פֿון יום־טוב.

— גערענק זשע, זאָלסט זיך לערנען, ווי סע געהער צו זיין! — זאָגט צו מיר די מאַמע, שוין שטעהענדיג ביי דער טיר, און דרעהט־אויס נאָך אַ מאָל דעם קאָפּ צו מיר און קוקט, קוקט אויף מיר מיט געפיהל, אויסגעמישט מיט פרייד, ליעבשאַפט און רחמנות. דער מאַמע׳ס קוק פערשטעהע איך זעהר גוט: זי האָט הנאה, וואָס איך זיץ צווישען בעל־הבתישע קינדער און לערען, און סע טהוט איהר וועה דאָס האַרץ, וואָס זי דאַרף זיך מיט מיר שיידען.

איך בין זיך מודה, אז מיר איז געווען אויפ׳ן האַרצען אַ סך פריילינגער, ווי מיין מאַמען; איך זיץ צווישען אַזוי פיעל נייע חברים, קיין עין־הרע, וואָס בעטראַכטען מיך און איך בעטראַכט זיי — מיר בעטראַכטען זיך איינס דאָס אַנדערע. נאָר דער רבי לאָזט אונז לאַנג נישט זיצען אָהן ארבייט. ער צעשאָקעלט זיך און שרייט־אויס אויף אַ קול, מיט אַ ניגון, און מיר אַלע — נאָך איהם, איינער איבער׳ן אַנדערען, אויף קולי־קולות:

— ו ה נ ח ש — און דער שלאַנג! ה י ה — איז געווען! ע ר ו ם — קליגער! מ כ ל — פון אַלע! ח י ת — חיות! ה ש ד ה — פונ׳ם פעלד! א ש ר — וואָס! ע ש ה — ער האָט געטהאָן!

יונגלעך, וואָס זיצען אַזוי נאָהענט איינס מיט׳ן אַנדערען, האָטש זיי שאָקלען זיך און שרייען, ווי איז דאָס מעגליך, זיי זאָלען נישט ווערען בעקאַנט, זיך דורכוואַרפען מיט אַ פּאָר ווערטער האָטש? און ס׳איז טאַקי אַזוי געווען.

בעני מאיר פאַלקאַוואַי׳ס, וואָס איז געזעסען מיט מיר אינ־איינעם שטאַרק צענויפגעקוועטשט, פּרובט מיך פריהער מיט אַ קנייפּ פאַר דעם פּוס און קוקט זיך איבער מיט מיר מיט די אויגען, און נאָכדעם צעשאָקעלט ער זיך שטאַרק און זינגט גלייך מיט׳ן רבי׳ן און מיט אונז אַלע אויף אַ קול דעם חומש און וואַרפט־אַריין זיינע אייגענע ווערטער, בזה הלשון:

— ו ה א ד ם — און דער מענטש! י ד ע — האָט באַוואוסט! נאַ דיר אַוועקעט די דאָזיגע קנעפּלעך! א ת ח ו ה — חוה׳ן!

א ש ת ו — זיין ווייב! גיב מיר אַ באַקסער, וועל איך דיר געבען אַ ציה פון מיין פּאַפּיראָס!

און איך פּיהל עמיצענס וואַרעם הענטעל אין מיין האַנד, און איך טאַפּ־אָן עטליכע קליינע, גלאַטע, גליטשיגע הויזען־קנעפּלעך. איך בין זיך מודה, אַז נישט איך דאַרף קנעפּלעך, נישט איך האָב באַקסערען, נישט איך רויכער פּאַפּיראָסען. נאָר מיר איז געפעלען דער דאָזיגער איינפאַל, און איך ענטפער איהם מיט'ן זעלבען ניגון, וואָס ער, און שאָקעל זיך גלייך מיט אַלע:

— ו ת ה ר — און זי איז טראָגעדיג געוואָרען! ווער האָט דיר געזאָגט! ו ת ל ד — און זי האָט געוואונען! אַז איך האָב ביי זיך באַקסערען?...

און אַזוי האָבען מיר זיך איבערגעשמועסט די גאַנצע צייט, ביז דער רבי האָט, אַפּנים, אָנגעשמעקט, אַז האָטש איך שאָקעל זיך גאַנץ געשמאַק, נאָר דער קאָפּ איז מיר נישט ביי'ם חומש; האָט ער מיך פלוצים געגעבען אַ האַפּ אויף דער ווענטקע, צום עקזאַמען הייסט דאָס:

— זאָג נאָר, דו! הער נאָר, ווי אַזוי הייסט דו דאָרטען? דו מוזט אודאי וויסען, וועמענ'ס זוהן איז געווען קין און ווי אַזוי האָט געהייסען קין'ס ברודער?

די דאָזיגע קלאָץ־קשיא האָט מיר אויסגעוויזען אַזוי ווילד, גלייך ווי מע וואָלט מיך, אַשטייגער, פלוצים אַ פרעג געטהאָן: ווען איז אויפ'ן הימעל אַ יריד? אָדער ווי אַזוי מאַכט מען פון שניי גאָמעלקעס און זיי זאָלען נישט צעגעהן? — אַז בסך־הכל איז מיר גאָר דער קאָפּ געווען ערגיץ ווייט איך וואו — אונטען, ביי די קנעפּלעך.

— וואָס קוקסט דו אויף מיר אַזוי? — פרעגט מיך דער רבי. — דו הערסט נישט, וואָס מע רעדט צו דיר? איך פרעג ביי דיר, זאָלסט מיר זאָגען אויף אַ ווײלע, ווי אַזוי האָט געהייסען אדם הראשון קין'ס פאָטער, און וואָס האָט זיך אָנגעקעהרט מיט קין'ען זיין ברודער הבל, וואָס חוה האָט זיי געהאַט?

איך זעה, אלע יונגלעך שמייכלען, שטיקען זיך פאר געלעכטער, און פערשטעהן נישט, וואס לאכט מען דא?

— זאג, נארעלע, אז דו ווייסט נישט, ווארום מיר האבען דאס נאך נישט געלערנט. — שעפטשעט מיר בעני אויפ'ן אויהער און שטורכעט מיך מיט'ן עלענבויגען. און איך פאלג איהם און זאג איהם נאך ווארט ביי ווארט, ווי א פאפוגאי, און אין חדר ווערד א געלעכטער ביז'ן הימעל.

„וואס לאכען זיי?" — טראכט איך מיר און קוק אויף די קינדער און אויפ'ן רבי'ן, ווי זיי קאטשען זיך פאר געלעכטער, און בשעת מעשה לעג איך איבער אונטען די קנעפלעך פון איין האנד אין דער אנדערער: דארט איז פונקט א האלב טוץ.

— אנו, ווייז נאר, בחור'על, אקארשט די הענטעלעך דיינע! וואס טהוסט דו דארטען מיט זיי? — מאכט צו מיר דער רבי און בויגט זיך אן צו מיר אונטער'ן טיש...

. . . .

איהר זענט דאך קלוגע קינדער, פערשטעהט איהר דאך שוין מסתמא אליין, וואס פאר א מין פסק איך האב געהאפט פון מיין רבי'ן אויפ'ן ערשטען ארויספאהר מיט די קנעפלעך!

ה.

שמיץ פערהיילען זיך, בזיונות פערגעסען זיך. איך מיט בעני'ן זענען מיר גיך געווארען גוטע ברידער, אבער וואס גוטע ברידער הייסט — נפש אחת, נאר ווי אנדערע צוויי. אט ווי אזוי די מעשה האט זיך געטראפען:

געקומען אויפ'ן אנדערען טאג אין חדר אריין, מיט'ן חומש אין איין האנד און מיט'ן אנבייסען אין דער אנדערער האנד, האב איך געטראפען חברה שטארק האפערדיג, פריילי‌ך, דאס, וואס ווערד

אָנגערופען בגילופין. וואָס איז די מעשה? א גדולה — דער רבי איז נישטאָ! וואו איז ער? אוועקגעגאַנגען ערגיץ אויף א ברית. אינאיינעם מיט דער רביצין. דאָס הייסט, חלילה נישט אינאיינעם; א רבי געהט קיינמאָל נישט אינאיינעם מיט א רביצין. פריהער געהט דער רבי, און נאָכדעם, הינטען, געהט נאָך די רביצין.

— א לאָמיר זיך וועטען! — רופט זיך אָן איין יונגעל מיט א בלויער נאָז, יהושע־העשעל הייסט ער.

— צו וויפיעל געוועט? — זאָגט דער אַנדערער, קאָפּעל־בונעם, א יונגעל מיט א צעריסענעם ארבעל און סע זעהט זיך ארויס דער שפּיץ פונ'ם שווארצען עלענבויגען.

— צו פערטעל פונט באַקסערען.

— לאָז זיין צו פערטעל פונט באַקסערען. איז וואָס, זאָגסט דו, לאָמיר הארכען?

— איך זאָג, אז מעהר ווי פינף־און־צוואַנציג וועט ער נישט אויסהאַלטען.

— און איך זאָג — זעכס־און־דרייסיג!

— זעכס־און־דרייסיג? אָט וועלען מיר באַלד זעהן! חברה, נעמט איהם!

אָט אזוי האָט אויסגעקאָמאַנדעוועט יהושע־העשעל מיט דער בלויער נאָז, און עטליכע יונגלעך מיט א מאָל האָבען מיך א נעם געטהאָן, ווי דער רוח דעם מלמד, מיך אַנידערגעלעגט אויף דער באַנק, און דוקא מיט'ן פּנים ארויף. צוויי האָבען זיך געזעצט מיר אויף די פיס, צוויי — אויף די הענד, איינער האָט מיר צוגעהאַלטען דעם קאָפּ, איך זאָל זיך נישט דרעהען, און נאָך איינער האָט אָנגע־שטעלט אקוראַט אקעגען מיין נאָז צוויי פינגער פון דער לינקער האַנד (אפּנים, ער איז געוועזן א ליוואַק, א גאַלינקטער!); די צוויי פינגער האָט ער צענויפגעלעגט, ווי א בייגעלע, איין אויגעל אביסעל צוגעמאַכט, דאָס מויל האַלב געעפענט, און גענומען מיר שנעלען אין נאָז אריין — אָבער ווי אזוי, מיינט איהר, שנעלען? יעדער שנעל האָט מיר געגעבען צו זעהן זיך מיט'ן טאַטען פון יענער

וועלט. רוצחים! קוילערס! וואָס האָבען זיי געהאַט צו מיין נאָז? וואָס האָט זי זיי געטהאָן? ווען האָט זי געשטערט? וואָס האָבען זיי אויף איהר דערזעהן? אַ נאָז ווי אַלע נעזער!

— חברה, צעהלט! — קאָמאַנדעוועט יהושע־העשעל. — אחת ואחת! אחת ושתים! אחת ושלוש!

נאָר פּלוצים...

כמעט אַלע מאָל, זינט די וועלט שטעהט, טרעפען זיך אַלע נסים פּלוצים. למשל: סע טרעפט זיך חלילה איין אומגליק מיט אַ מענשען, גזלנים פאַלען־אָן אויף איהם אין מיטען פעלד, בינדען איהם די הענד אָרונטער, שאַרפען־אָן דאָס מעסער און הייסען איהם זאָגען ודוי; און סאַמע דעמאָלט, ווען מע וויל שוין מאַכען חיק, טראָגט עס אָן פּלוצים אַ סטאַנאָוואָי מיט אַ גלאָק — די גזלנים צע־לויפען זיך, און יענער ווערד ניצול, הויבט אויף די הענד צו גאָט און בענשט נאָכדעם גומל.

מיט מיר און מיט מיין נאָז איז אויך אַזוי געוועזען. איך גע־דענק נישט אַקוראַט, צי בײ'ם פינפטען, צי בײ'ם זעכסטען שנעל האָט זיך געעפענט די טיר און ס'איז אַריינגעקומען בעני מאיר פאָלקאָוואַי'ס, און חברה האָבען מיך באַלד אָפּגעלאָזט פריי, גע־בליבען שטעהן, ווי די סטאָטקעס, און בעני האָט זיי גענומען איינ־ציגווייז צו דער ארבייט: ער האָט זיי אָנגענומען איטליכען בע־זונדער ביי די אויהערען, גוט אָנגעדרעהט, געמאַכט דערביי מיט אַ ניגון: „פּז־־־־ר!“ אָדער „שלשל־־־־־־־ת!!!“ און בשעת מעשה געזאָגט אַלעמען מיט'ן אייגענעם נוסח:

— נו? היינט וועסט דו שוין וויסען, וואָס הייסט זאַטשע־פּען איין אַלמנה'ס אַ יונגעל?

פון דעמאָלט־אָן האָבען שוין חברה מעהר נישט צוגעריהרט זיך, נישט צו מיר, נישט צו מיין נאָז; זיי האָבען מורא געהאַט זיך אָנהויבען מיט איין אַלמנה'ס אַ יונגעל, וואָס בעני מאיר פאָלקאָ־וואַי'ס איז זיין חבר, זיין אויפזעהער, זיין בעשיצער.

ד.

„דער אַלמנה׳ס יונגעל“ — קיין אַנדער נאָמען האָב איך נישט געהאַט אין חדר. וואָס עפּיס „דער אַלמנה׳ס יונגעל“? מחמת מיין מאַמע איז געווען אַ אידישע אַיין אַלמנה, זיך דורכגעשלאָגן אַליין מיט איהר אייגענער האָרעוואַניע, געהאַלטען אַ באַקאַליינע קליי־, וואָס מעהר פון אַלסדינג איז דאָרטען געווען, ווערליג איך געדענק, קרייד און באָקסערען — די צוויי מינים, וואָס האָבען אַ שאַרפען אָפּגאַנג ביי אונז אין כתרילעווקע: קרייד בעדאַרף מען האָבען אויף שמירען די שטיבער, און באָקסערען איז אַ נאַשעריי, וואָס איז אַי זיס, אַי עס געהט אַ סך אויף דער וואָג, אַי עס קאָסט וואָלוועל. חדר־יונגלעך ברענגען־אויס דערויף דאָס גאַנצע געלד פון די אָנביסענס מיט די מיטאָגס, און די קרעמער ביי אונז ציהען דערפון שען פּרנסה. בשום אופן האָב איך נישט געקאָנט פערשטעהן, פאַר וואָס די מאַמע קלאָגט זיך שטענדיג, זאָגט, אַז עס טראָגט איהר קוים־קוים אויף קלייט־געלד און אויף שכר־למוד. און וואָס עפּיס גראָד שכר־למוד? וואו זענען די איבעריגע זאַכען, וואָס אַ מענש בעדאַרף האָבען, למשל, עסען, אַ קלייד, אַ שוך, וכדומה? דער גאַנצער קאָפּ איהרער איז געלעגען אינ׳ם שכר־למוד: „אַז גאָט האָט מיך געשטראָפט, זאָגט זי, און האָט צוגענומען ביי מיר מיין מאַן, אַזאַ מאַן, און מיך געלאָזט אַיין אַלמנה, אַ יונגענד, איינע אַליין, וויל איך האָטש, אַז מיין זוהן זאָל קאָנען גוט לערנען“. וואָס זאָגט איהר אויף דעם משל? איהר מיינט אפשר, אַז זי איז נישט געגאַנגען אַלע מאָל אין חדר אַריין געוואָהר ווערען, ווי אַזוי איך לערען? פון דאַווענען שמועסט מען נישט, אַז זי האָט אַכטונג געגעבען אויף מיר, איך זאָל דאַווענען אַלע טאָג. זי האָט מיך נאָר געוואָלט איינרעדען, איך זאָל זיין האָטש האַלב, ווי מיין טאַטע, עליו השלום, איז געווען. און אַלע מאָל, ווען זי האָט זיך גוט צוגעקוקט צו מיר, פלעגט זי זאָגען, אַז איך בין אינגאַנצען „ער“, מיר

צו לאַנגע יאָהר. און בשעת מעשה זענען ביי איהר די אויגען גע־
ווען ווי בענעצט, און מאָדנע פערזאָרגט איז געווען דאָס פּנים
איהרס, בעצויגען מיט אַ שוואַרצען טרויער.

לאָז ער מיר מוחל זיין, דער טאַטע מיינער, אויף יענער וועלט.
איך האָב איהם נישט געקאָנט פערשטעהן, וואָס איז ער געווען פאַר
אַ מענש, וואָס, ווערליג די מאַמע דערצעהלט זיך אָן פון איהם,
פלעגט ער כסדר אָדער לערנען אָדער דאַוונען? שוין זשע האָט
איהם קיינמאָל נישט געצויגען, ווי מיך, אין דרויסען אַרויס זומער
אין דער פריה, בשעת די זון ברענט נאָך נישט אַזוי שטאַרק,
הויבט ערשט אָן אַרויסטרעטען אויפ׳ן גרויסען הימעל, שפּאַציערט
מיט אַ גרויס אַיילעניש, ווי אַ פייעריגער מלאך אין אַ פייעריגער
קאַרעטע מיט פייעריגע פערד, וואָס ס׳איז אונמעגליך צו קוקען
זיי אין זייערע שטאַרק לויטערע, ברענענדיגע, גין־גאָלדענע
פּנים׳ער? וואָס פאַר אַ טעם, פרעג איך אייך, האָט אין אַזאַ
געטליכען פריהמאָרגען דאָס וואָכעדיגע דאַוונען? וואָס פאַר אַ
טעם האָט נאָכדעם דאָס זיצען און לערנען אינ׳ם ענגען ווינסטען
חדר, בשעת די גין־גאָלדענע זון האַלט אין רעכטען סמאַליען, אָנ־
גליהענדיג די ערד, ווי אַיין אַייזערנע סקאָוורעדע? דעמאָלט ציהט
דאָס אייך גאָר אַהין, אַראָפּ־באַרג, צום טייך, צו יענעם שענעם
טייך, וואָס איז בעדעקט פון אויבען מיט גרינעם, און אַ מאָדנער
ריח, אַ ריח פון שוויץ־באָד, לאָזט זיך הערען פון דער ווייטען;
דעמאָלט גלוסט זיך אייך אויסטהון זיך אויף דער גיך און אַריינ־
שפּרינגען העכער האַלב אין דעם אָנגעוואַרעמטען וואַסער, וואָס אונ־
טען, ביי׳ם דנאָ, איז דאָס קיהלבליך און מאָדנע גליטשיג און ווייך־
בלאָטיג, און פערשיעדענע בעשעפּענישען, וואָס ווידמענען זיך אין
די אָפּגרונטען פונ׳ם טייך, האַלב פישלעך, האַלב זשאַבקעלעך, שווע־
בען, שוועבען אַהן אַ שיעור פאַר די אויגען, און מאָדנע פליעגען,
קאָמאַרעס מיט די לאַנגע פיס, גליטשען זיך, שליטלען זיך איבער׳ן
וואַסער פון אויבען; דעמאָלט גלוסט זיך אייך אַריבערשווימען
אויף יענער זייט, אַהין, וואו די ברייטע, קיילעכיגע, גרינע בלעטער

וואַכסען, און סע שעמערירען פון זיי אַרוים ווייסע און געלע צוויק־
לעך, און סע קוקט אויף אייך אַ גרינע פרישע ווערבע מיט ווייכע
פרישע צווייגען, און איהר טהוט זיך אַ לאָז און פאַלט־אַריין מיט
די הענד אין בלאָטע, און פּאַליאַסקעט־פּאַליאַסקעט מיט די פיס
פון יענער זייט, מע זאָל מיינען, אַז איהר שווימט. וואָס פאַר אַ
טעם, פרעג איך אייך נאָך אַ מאָל, האָט דאָס זיצען אין שטוב אָדער
אין חדר זומער פאַר־נאַכט, בשעת דער גרויסער רויטער הימעל־
קוגעל לאָזט זיך אַראָפּ פון יענער זייט שטאָדט אויף דער ערד,
צינדט־אָן דעם שפּיץ קלויסטער און בעלייכט אויך דעם רויטען שינ־
דעל־דאַך פון באָד און, להבדיל, די גרויסע אַלטע פענסטער פון דער
גרויסער קאַלטער שוהל, און פון דאָרטען, פון הינטער דער שטאָדט,
געהט די טשערעדע, ציעגען לויפען, שעפּעלעך מעקען, דער שטויב
וואַכסט, געהט ביז'ן הימעל, און זשאַבעס קוואַקען, זשאַבעס גראַ־
גערען, סע רעש'ט, סע גרילצט — אַ טאַרעראַם, אַ יריד, אַ האַרמי־
דער! ווער האָט אין זינען איצטער דאַוונען? וועמען קריכט אין קאָפּ
אַריין איצטער לערנען? געהט־זשע רעדט אָבער מיט מיין מאַ־
מען, — וועט זי אייך זאָגען, אַז ער, עליו השלום, האָט נישט אַזוי
געטהאָן; ער, עליו השלום, איז געוועזן גאָר איין אַנדער מענש.
וואָס פאַר אַ מענש איז ער געוועזן, זאָל ער מיר מוחל זיין, — ווייס
איך נישט; איך ווייס נאָר, אַז מיר דערקוטשעט די מאַמע זעהר
שטאַרק, דערמאַנט מיר אַלע מאָל, אַז איך האָב געהאַט אַ טאַטען,
און וואַרפט מיר אויס צעהן מאָל אַ טאָג דאָס שכר־למוד, וואָס זי
צאָהלט פאַר מיר, און פערלאַנגט פון מיר נאָר צוויי זאַכען, זאָגט
זי: ג ו ט לערנען און ו ו ע ל ע ן דאַוונען.

ה.

מע קאָן נישט זאָגען, אַז „דער אַלמנה'ס יונגעל“ האָט זיך
שלעכט געלערענט. ער איז ניט אָפּגעשטאַנען פון זיינע איבעריגע
חברים אויף קיין האָר. נאָר וועלען דאַוונען — דאָס בין איך אייך

נישט ערב. אַלע קינדער האָבען איין נשמה, און אַ קונדס איז ער געווען גלייך מיט אַלעמען; גלייך מיט אַלעמען ליעב געהאַט אַ שקאַצעריי, גלייך מיט אַלעמען ליעב געהאַט אַ שטיעף־טהון: אָנ־טהון דעם קהל'שען צאַפּ אויף די הערנער אַ שטריימעל פון דער רביצינ'ס וויכעט, וואָס זי שמירט מיט איהם די ערד, און לאָזען איהם איבער דער שטאָדט; אָנהענגען דער קאַץ אַ פּאַפּיערענע שלאַנג אויפ'ן וויידעל, זי זאָל לויפען משוגענערווייז און ברעכען טעפּ אויף וואָס די וועלט שטעהט; אויפהענגען אַ שלאָס אויף דער וויבערשער שוהל פרייטאָג־צו־נאַכטס פון דרויסען, מע זאָל נאָכ־דעם די וויבער דאַרפען ראַטעווען פון חלשות; צושלאָגען דעם רבינ'ס פּאַנטאָפעל צו דער ערד מיט צוויעכעס, אָדער צו'חתמ'ענען איהם מיט טריפּוואַכס די באָרד צום טיש בשעת ער שלאָפט, און לאָז ער פּרובען אויפשטעהן, וכדומה. וויפיעל שמיץ דאָס קאָסט אונז נאָכדעם, אַז מע דערגעהט זיך, ווער דאָס האָט געטהאָן — פרעגט שוין ניט! סע פערשטעהט זיך פון זיך זעלבער, אַז יעדע זאַך מוז האָבען אויף זיך איין עלטערען, איין אויבערהאַר, וואָס ער איז דער קאָפּ, דער פיהרער, דער ווענגווייזער.

אונזער קאָפּ, אונזער פיהרער, אונזער וועגווייזער איז געווען בעני מאיר פאַלקאָוואַ'ס. פון איהם האָבען זיך אַלע זאַכען אָנגע־הויבען און צו אונזערע קעפּ האָט זיך דאָס תמיד אויסגעלאָזט. בעני, דער פּעמפּיקוואַטער רויטער בעני מיט די בולבעוואַטע רויטע אויגען, איז תמיד פון אַלע אומגליקען אַרויס טרוקען, ווי פּעפּער, ריין, ווי אַ טרער, און נאָך די נשמה שולדיג, ווי אַ טייבעלע. וואו ערגיץ אַ שענע תנועה, אַ מין העויה'לע, אַ שפּיצעל, איין אָפּשניצעל, האָבען מיר דאָס גענאַשט פון בעני'ן. ווער האָט אונז אויסגע־לעהרענט בגנבה רויכערען אַ פּאַפּיראָס, אַרויסלאָזען דעם רויך פון ביידע נאָזלעכער? בעני. ווער האָט אונז אַרויפגעפיהרט זיך גלי־טשען ווינטער מיט אַלע גויישע שקצים'לעך אויפ'ן אייז? בעני. ווער האָט אונז אויסגעלעהרענט שפּיעלען אין קנעפּלעך, אין קניפּ־לעך, אין כ"ם־שי"ן־ה"א, אין „אום־צי־גראָד", און פערשפּיעלען די

אָנבייסענס מיט די מיטאָגס? בעני. אויף שפּיעלען איז בעני געווען איין מזיק, דאָס הייסט: ער האָט אונז אַלעמען גע'מזיק'ט, אָפּגעוואונען ביי אונז וואו מיר האָבען געהאַט אַ גראָשען, און גע־קומען צו עפּיס — אָפּגעווישט די ליפּען, שאַ, נישטאָ בעני! דאָס שפּיעלען איז ביי אונז געווען איינע פון די בעסטע זאַכען אין דער וועלט, און פאַר'ן שפּיעלען האָבען מיר אַלע מאָל געחאַפּט פונ'ם רבי'ן דעם גרעסטען פּסק; ער האָט געזאָגט, אַז ער מוז דאָס אויס־קאָרעניען, ארויסרייסען ביי אונז מיט'ן וואָרצעל.

— שפּיעלען וועט איהר ביי מיר? מיט'ן מלאך־המות וועט איהר זיך ביי מיר שפּיעלען! — אַזוי פלעגט זאָגען דער רבי און אויסטרייסלען אונז די קעשענעס, צונעמען וואָס ער האָט געפונען און איינטיילען אונז שמיץ פון דער ברייטער האַנד.

נאָר איין וואָך אין יאָהר איז געווען ביי אונז אַזעלכע, וואָס מע האָט געמעגט שפּיעלען. וואָס זאָג איך, מע האָט געמעגט? ס'איז געווען אַ מצוה צו שפּיעלען, אַ מצוה!

די וואָך איז געווען — די וואָך פון חנוכה, און געשפּיעלט האָבען מיר אין „דריידעל“.

ו.

אמת, אין די היינטיגע שפּיעלען, וואָס מע שפּיעלט אין קאָר־טען, למשל: אָקע, סטוקעלקע, טערטעל־מערטעל, סטאָס וכדומה, שטעקט אודאי מעהר שכל, ווי אין אונזער אַמאָליגען דריידעל; נאָר דאַרט, וואו מע שפּיעלט אויף געלד, איז קיין חילוק נישט. איך אַליין האָב געזעהן מיט מיינע אויגען, ווי צוויי שקצים זענען געזעסען און האָבען זיך געשלאָגען קאָפּ אין וואַנד. און אַז איך האָב זיי געפרעגט: וואָס טהוט איהר דאָס? איהר זענט משוגע, צי חסר־דעה? האָבען זיי מיר געזאָגט, איך זאָל נעמען דעם ווע־, וואָרום זיי שפּיעלען אויף געלד — ווער פון זיי וועט זיך גיבער איינמידען... היינט געהט טענה'ט! דאָס שפּיעל פונ'ם דריידעל

איז אַ הייס, אַ מורא'דיג אַזאַרטנעם שפּיעל. עס קאָן אַריינטרייבען אייך אין אלף השׂשי אַריין, איהר זאָלט פערשפּיעלען די נשמה. און נישט אַזוי דאָס געלד, ווי דער פערדראָס: למאַי געווינט יענער? למאַי פאַלט ביי יענעם דאָס דריידעל אויף דער גימל, און ביי אייך אויף דער נון, אויף דער הא אָדער אויף דער שין? און דאָס ווייסט איהר דאָך מסתמא, וואָס בעדייטען די פיער אותיות פונ'ם דריידעל: נ מאַכט נ י י ן, ה מאַכט ה אַ ל ב, ש מאַכט ש ל ע כ ט און ג מאַכט ג ו ט. דאָס דריידעל איז אַ מין לאָטעריי: וועמען די הצלחה שפּיעלט, דער געווינט. אַט נעמט, למשל, בעני מאַיר פאָלקאָוואַי'ס: וויפיעל מאָל ער זאָל נישט לאָזען דאָס דריידעל, מוז דאָס פאַלען ביי איהם אויף דער גימל.

— ס'איז דיר אַיין אַנטיק מיט דעם בעני'ן! — זאָגען אַלע יונגלעך און שטעלען אַלע מאָל פריש געלד, און בעני „ענטפערט" אַלעמען, וואָרום וואָס הערט ער דאָס? „אַ נגיד'ס אַ יונגעל"!

— גימל! ווידער גימל! אַיין אַנטיק מיט איהם! — שרייען־אוים אַלע מיט אַ מאָל און מע נעמט זיך צו די בייטעלעך און מע שטעלט פריש געלד, און בעני „ענטפערט" אַלעמען, לאָזט דאָס דריידעל „קאָזאָרעם", מיט'ן קעפּעלע אַרויף. דאָס דריידעל דרעהט זיך, קאַטשעט זיך אַהין און אַהער, ווי אַ שכור, און פאַלט־אַנידער.

— גימל! — זאָגט בעני.

— גימל? גימל? ווייטער גימל? חידושים מיט איהם! — שרייען־אוים חברה און קראַצען זיך און נעמען זיך ווידער צו די בייטעלעך.

דאָס שפּיעל ווערד וואָס ווייטער פייעריגער. די שפּיעלערס היצען זיך, שטעלען געלד, שטופּען זיך אַלע צום טיש, קריעגען זיך, דערלאַנגען איינער דעם אַנדערען אין זייט אַריין, זענען זיך מכבד מיט מאָדנע ווערטער: „דו סמאַרק איינער! דו פאָנפאַטש! שוואַרצער קאָטער! צעקנייטשטע יאַרמעלקע! צעשפּאַלטענע קאַפּאָטקע!" וכדומה אַזעלכע קאָמפּלימענטען, בעמערקען גאָר נישט, אַז ביי דער זייט שטעהט דער רבי, אָנגעטהאָן אינ'ם וואַרעמען טיזליק

מיט'ן וואַטענעם מיצעל אויף דער יאַרמעלקע און מיט'ן טלית ותפילין אונטער דער האַנד; דאָס קלויבט ער זיך גען אין קליי־זעל אַריין דאַווענען. נאָר דערזען די קינדער היצען זיך, האָט ער זיך אָפּגעשטעלט אויף אַ ווײַלע, אַ קוק טאָן פון דער ווײַטן, ווי מיר שפּילן אין דריידעל. היינט מישט זיך נישט דער רבי; ס'איז חנוכה, זענען מיר פרײַ אַכט טאָג כסדר און קאָנען שפּילן אין דריידעל וויפיל מיר ווילן, אַבי נישט שלאָגן זיך, נישט רײַסן זיך בײַ די נעזער. גאָר ניט אַזאַ שלעכטער מענש דער רבי, כלעבען. אויך די רביצין האָט געכאַפּט דאָס קליינע, קראַנקע ראובלי אויף די הענט, איהם פערשטופּט דאָס מוילכעל מיט דער ברוסט, ס'זאָל נישט שרײַען, האָט זיך אוועקגעשטעלט הינטער'ן רבינ'ס פּלייצעס און קוקט־קוקט, ווי די יונגלעך שטעלן געלד. און בעני „ענטפערט" אַלעמען, בעני ברענט, בעני פּלאַכט, בעני פּלאַטערט, בעני לאָזט דאָס דריידעל, און דאָס דריידעל דרעהט זיך, קאַטשעט זיך און פאַלט־אַנידער.

— ווידער אַמאָל גימל? אַ טרעיאַטער מיט דעם בעני'ן!

און בעני האָט אונז אַזוי לאַנג בעוויזען זײַן בריה'שאַפט מיט זײַנע גרויסע קונצען, ביז ער האָט אונז מחילה אויסגערייניגט אַלע־מען די בײַטעלעך, צוגענומען וואו ס'איז געווען ערגיץ אַ פּרוטה, אַרײַנגעלעגט די הענד אין די קעשענעס, ווי איינער רעדט: „נו, ווער וויל נאָך?"... און מיר זענען זיך צעגאַנגען אַהיים, אַוועקגע־טראָגן מיט זיך אַ וועהטיג אין האַרצען און אַ בזיון פאַר זיך אַליין, און נאָך געמוזט אין דער היים אויסטראַכטען „ליגינים" — דער אַזאַ ליגען און דער אַזאַ ליגען. איינער האָט זיך מודה געווען, אַז ער האָט דאָס גאַנצע חנוכה־געלד פערנאַשט, אויסגעגעבען אויף באַקסערן! דער אַנדערער האָט אויסגעטראַכט אַ פּזמון, אַז מע האָט דאָס בײַ איהם אַרויסגע'גנבה'ט פון קעשענע נאָך בײַ־נאַכט. און דער דריטער איז געקומען אַהיים מיט אַ געוויין. „וואָס איז? וואָס וויינסטו דו?" — סטײַטש, ער האָט זיך געקויפט פאַר'ן חנוכה־

געלד א מטסערעל! — „וואס ושע איז דער געווין?" — כמייטש, ער האט דאס געהענדיג פערלוירען!

אויך איך האב אויסגעטאקט א גרויסען ליגען, דערצעהלט דער מאמען א גאנצע מעשה פון טויזענד־איין־נאכט און אויסגעבעטען ביי איהר נאך א מאל חנוכה־געלד — א הארטען זעכסער מיט צוויי פייערס, אוועקגעטראגען ווי צו בעני'ן און אפגעטרייסעלט זיך אין פינף מינוט. און אויסגעטראכט דער מאמען א נייעם ליגען. בקיצור, קעפ האבען געטראכט, מוחות האבען געארבייט און ליגענס, ליגנס זענען געפלוינען, אזוי ווי האלץ. און דאס גאנצע חנוכה־געלד אונזערס איז אוועק מיט'ן דריידעל, אוועק צו בעני'ן אין קעשענע אריין. און פערפאלען לעולם ועד!

נאר איינער פון אונז האט זיך אזוי ארייגעלאזט אינ'ם דריידעל, אז ער האט זיך נישט בענוגענט מיט'ן חנוכה־געלד אליין און האט נישט אויפגעהערט צו שפיעלען און שפיעלען מיט בעני'ן אין דריידעל כמעט אלע טאג, ביז'ן לעצטען טאג פון חנוכה.

און דער דאזיגער איינער בין געווען טאקי, מחילה, איך אליין, „דער אלמנה'ס יונגעל".

ז.

וואו האט גענומען „דער אלמנה'ס יונגעל" געלד אויף צו שפיעלען — דאס זאלט איהר גאר נישט פרעגען. די גרויסע שפיעלערס פון דער וועלט, די, וואס האבען געפרובט געווינען און פערשפיעלען גאנצע פערמעגענס און מאיאנטקעס, — די ווייסען, די פערשטעהען!... אוי־וועה, די שעה זאל גאר נישט זיין, אז דער יצר־הרע פון שפיעלען קומט אן, איז גאר נישטא קיין שווערע זאך אויף דער וועלט! ער ברעכט־דורך מויערען, אייזערנע ווענד, ער טהוט מעשים אשר לא יעשו — א ווערטעלע אויסצורעדען: דער יצר־הרע פון שפיעלען!

ראשית חכמה, האָב איך זיך גענומען מאַכען געלד פון שוח־כסף, דאָס הייסט, עס זאָל אייך צו קיין חרפה נישט זיין, פערקויפען אַלסדינג, וואָס איך האָב, איין חפץ נאָכ'ן אַנדערען, פריהער דאָס מעסערעל, נאָכדעם דאָס בייטעלע, נאָכדעם די קנעפּלעך אַלע. און אַ קעסטעלע האָב איך געהאַט, וואָס פלעגט זיך עפענען און פערמאַכען, און עטליכע רעדעלעך פון איין אַלטען זייגער, גוטע, מעשענע, אַז מע רייבט זיי אויס, גלאַנצען זיי מיט סכנת־נפשות, כמעט אַזוי ווי גאָלד, — אַלסדינג אַוועקגעגעבען בחצי־חנם, געשניטען אויף וואָס די וועלט שטעהט, און געלאָפען אַלע מאָל מיט פריש געלד צו בעני'ן אַהיים און פערשפּיעלט איהם ביז'ן לעצטען גראָשען, אַוועקגעגאַנגען אַלע מאָל פון איהם אָבל וחפוי־ראש, מיט אַ האַרץ פול וואונדען, מיט אַ שרעקליכען פערדראָס, שטאַרק אויפגעטראָגען — נישט אויף בעני'ן! חלילה! וואָס האָב איך צו בעני'ן? וואָס איז בעני שולדיג, אַז סע געהט איהם אינ'ם שפּיעל? ס'זאָל ביי מ י ר, זאָגט ער, פאַלען דאָס דריידעל אויף דער גימל, וואָלט א י ך געוואונען; עס פאַלט ביי א י ה ם, זאָגט ער, אַלע מאָל אויף דער גימל, געווינט ע ר. אַזוי זאָגט בעני און איז נעבאַך זעהר גערעכט... ניין, מיך פערדריסט אויף זיך, אויף מיר אַליין, למאַי איך האָב צעטרענצעלט אַזוי פיעל געלד, דער מאַמע'ס פערהאָרעוועט געלד, און צעפּלאַכטען אַלע מיינע זאַכען, געבליבען, ווי מע זאָגט, נאַקעט, ווי די מאַמע האָט מיך געהאַט! אַפילו דאָס סידור'על אויך פערקויפט. אוי, דאָס סידור'על! דאָס סידור'על!... דערמאָן איך מיך אָנ'ם קליינעם סידור'על, פערקלעהמט מיך ביי'ם האַרצען און דאָס פּנים ברענט מיר פאַר בזיון! דאָס איז געווען אַ צאַצקע, נישט קיין סידור'על! ביי פּתחיה דעם פאַקענטרעגער האָט דאָס מיר די מאַמע געקויפט, אַקוראַט צום טאַטענ'ס יאָהר־צייט. און אַ סידור'על איז דאָס געוועזען, — צווישען סידורים'לעך אַ סידור'על! אַ „כל־בו'ניקעל“, איין אמת'דיג כל־בו'ניקעל! אַ גראָבס, אַ געפּאַקטס. פון כל טוב האָט זיך דאָרטען געפונען, פון פויגעל־מילך, פון וואָס אַ מויל קאָן רעדען:

שיר־השירים און פּרק, און ברכי־נפשי, און די הגדה, און אַלע תּפלות, און אַלע דינים ומנהגים פון אַ גאַנץ יאָהר, און אַ תּהלים'על צום סוף. היינט די טעוועלעך מיט די גאָלדענע אותיות! דער שניט! דאָס רוקענדעל! אַ יצר־הרע, זאָג איך אייך, אַ שטן, נישט קיין סידור'על! אַלע מאָל, ווען פּתחיה מיט די בעלמעס און מיט די שטאַרק־אונטערגעשאָרענע וואָנסעס, וואָס דאָס מאַכט דאָס פערזאָרגטע פּנים זיינס שמייכלענדיג, אַלע מאָל, ווען דער פּתחיה האָט זיך צעלעגט מיט זיין קראָם אין בית־המדרש ביי דער טיר, האָב איך קיין אויג נישט אַראָפּגעלאָזט פון דעם כל־בו'ניקעל.

— וואָס ווערסט דו זאָגען, יונגעלע? — פרעגט מיך כלומרשט פּתחיה, גלייך ווי ער ווייסט נישט, אַז איך האָב געוואָרפען איין אויג אויפ'ן כל־בו'ניקעל, שוין אַ מאָל זיעבעצעהן איבערגעטאַפּט מיט די הענד און איבערגעפרעגט וואָס סע קאָסט.

— גאָר נישט, — זאָג איך, — גלאַט אַזוי... — און געה־אַוועק פון איהם, איך זאָל נישט זעהן פאַר זיך דעם יצר־הרע.

— אוי, מאַמע! זאָלסט זעהן, איז ביי פּתחיה'ן פאַרהאַן אַ כל־בו'ניקעל!

— וואָס פאַר אַ כל־בו'ניקעל? — פרעגט מיך די מאַמע.

— אַ סידור'על אַזעלכעס! ווען איך האָב אַזאַ סידור'על, וואָלט איך — איך וויים אַליין נישט וואָס!

— האָסט דען נישט קיין סידור? און וואו איז דעם טאַטענ'ס סידור?

— וואָס גלייכסט דו, מאַמע? יענס איז אַ סידור, און דאָס איז אַ כל־בו'ניקעל!

— אַ כל־בו'ניקעל! — זאָגט די מאַמע. — אין אַ כל־בו'ניקעל איז דען פאַרהאַן מעהר צו דאַווענען, צי סע דאַוונט זיך געשמאַקער?

געהט גיט צו פערשטעהן אַ מאַמען, וואָס הייסט אַ כל־בו־ניקעל, איין אמת'דיג כל־בו'ניקעל, מיט רויטע טאַוועלעך, מיט אַ בלויען שניט און מיט אַ גרינעם רוקען!

— קום — זאָגט צו מיר די מאַמע איינמאָל אין אַ פאַרנאַכט און נעמט מיך אָן פאַר אַ האַנד — קום מיט מיר אין בית־המדרש. מאָרגען, אם ירצה השם, האָסט דו יאָהר־צייט נאָכ'ן טאַטען, וועלען מיר שטעלען ליכט און זיך זעהן אין איין וועג מיט פּתחיה'ן, וואָס איז ביי איהם פאַר אַ כל־בו'ניקעל אַזעלכעס?

איך ווייס פריהער, אַז צום טאַטענ'ס יאָהר־צייט וועל איך ביי מיין מאַמען פועל'ען, ווי מע זאָגט, דאָס טעלערעל פונ'ם הימעל, און עס קלאַפּט מיר שוין דאָס האַרץ פאַר פריידֿ.

געקומען אין בית־המדרש, טרעפען מיר פּתחיה'ן מיט'ן זאַק. נאָך נישט אויסגעפּאַקט די סחורה. פּתחיה איז, פערשטעהט איהר מיך, אַ איד נישט קיין האַפּענדיגער. ער ווייסט גאַנץ גוט, אַז ער איז איינער אויפ'ן יריד. זיינס וועט פון איהם נישט אַוועק. איי־דער ער בינדט־אויף דעם זאַק און צעלעגט די קראַם, געדויערט אַ יאָהר. איך ציטער, איך פלאַטער, קוים וואָס איך האַלט מיך אויף די פיס, און ער — גאָר נישט, גלייך ווי נישט צו איהם רעדט מען!

— ווייזט שוין דאַרטען, — זאָגט צו איהם די מאַמע — וואָס איז דאָרט ביי אייך פאַר אַ כל־בו'ניקעל?

פּתחיה האָט צייט. דער טייך ברענט נישט. פּאַוואָלינקע, נישט געהאַפּט, בינדט ער אויף דעם זאַק און לעגט־אויס די גאַנצע קראַם זיינע: חומשים און קליינע חומש'לעך, מאַנסבילשע סידורים און ווייבערשע קרבן־מנחהס, תהלימס און תהלימלעך, חק־לישראלס און תקונימלעך, מחזורים, סליחות און תחינות ובקשות אָהן אַ שיעור! און ספורי־מעשיות, שבחי בעל־שם־טוב און ווידער אַ מאָל תחינות! עס דאַכט זיך מיר אויס, אַז עס וועט זיך קיינמאָל ביי איהם נישט אויסנעמען — אַ קוואַל, אַ ברונען! קוים אַמאָל דערלעבט צו זעהן דאָס קליינוואַרג, און בתוכם האָט אַ שיין גע־טהאָן דאָס כל־בו'ניקעל.

— אָט דאָס איז גאָר? — רופט זיך אָן די מאַמע. — אַזאַ קליינינקעל?

— דאָס קליינינטשקע — זאָגט פּתחיה — קאָסט טייערער פון אַ גרויסטשקע.

— וואָס קאָסט ביי אייך, גאָט זאָל נישט שטראָפן פאַר די רעד, דאָס דאָזיגע קליינע וועוריקעל?

— אויף אַ סידור זאָגט איהר וועוריקעל? — מאַכט צו איהר פּתחיה און נעמט ביי איהר פּאַוואָלינקע דאָס כל-בו'ניקעל פון די הענד, און מיר רייסט זיך אָפּ אין הארצען.

— נו, זאָגט שוין, זאָגט, וואָס קאָסט דאָס? — בעט ביי איהם די מאַמע. נאָר פּתחיה האָט זיך צייט און ענטפערט מיט אַ ניגון:

— דאָס סידור'על וואָס קאָסט? אוי, סע קאָסט, סע קאָסט! איך האָב מורא, ס'איז נישט פאַר אייער בייטעל.

די מאַמע בענשט די שונאים מיט בייזע, וויסטע חלומות, און הייסט זיך זאָגען אַ מקח.

פּתחיה זאָגט אַ מקח, און די מאַמע ענטפערט איהם נישט; זי דרעהט זיך אוים מיט'ן פּנים צו דער טיר, נעמט מיך פאַר אַ האַנד און זאָגט צו מיר:

— קום, לאָמיר געהן, מיר האָבען דאָ נישט וואָס צו טהון. דו ווייסט דען נישט, אַז רב פּתחיה זענען אַ איד אַ יקרן?

מיט אַ ביטער הארץ געה איך נאָך דער מאַמע ביז דער טיר, מיט אַ שטיקעל האָפנונג, טאָמער וועט גאָט רחמנות האָבען און פּתחיה וועט אונז אומקעהרען צוריק. נאָר פּתחיה איז נישט אַזאַ איד. ער ווייסט, אַז מיר וועלען זיך אַליין אומקעהרען. והראיה, מיר האָבען זיך טאַקי אומגעקעהרט, און די מאַמע בעט איהם, ער זאָל זאָגען „ווי אַ מענטש“. פּתחיה ריהרט זיך נישט, קוקט אויף דער סטעליע, און די ווייסע בעלמע פונ'ם לינקען אויג גלאַנצט. און מיר געהען-אוועק און קעהרען זיך אום נאָך אַ מאָל צוריק.

— אַ פּאַהאַנער איד אָט דער פּתחיה! — זאָגט צו מיר נאָכדעם די מאַמע. — מכות מיינע שונאים וואָלט איך ביי איהם געקויפט אַ סידור'על! היינט קאָסט דאָס טאַקי אַ יקרות! איין עבירה. בלעבען, דאָס געלד וואָלט צונויץ געקומען אויף שכר-למוד! נאָר

גאָר נישט, צוליעב דעם, וואָס דו האָסט מאָרגען, אם ירצה השם, יאָהר־צייט נאָכ'ן טאַטען, עליו השלום, און דו זאָגסט נאָך איהם קדיש, האָב איך דיר צוליעב געטהאָן. טהו זשע מיר צוליעב, מיין זוהן, דו אויך, און זאָג מיר צו, אז דו וועסט חאָטש דאַווענען געטריי אַלע טאָג.

צי איך האָב טאַקי אַזוי געטריי געדאַווענט, ווי איך האָב צו־געזאָגט, צי ניין — פון דעם לאָמיר ניט רעדען. נאָר דאָס כל־בו'־ניקעל האָב איך ליעב געהאַט דאָס חיות! איהר קאָנט פערשטעהן, אַז איך בין מיט דעם געשלאָפען, חאָטש — איהר ווייסט? — מע טאָר דאָס נישט. דער גאַנצער חדר האָט מיר מקנא געווען אויף דעם סידור'על, ווי דאָס שוואַרצאַפּעל פונ'ם אויג האָב איך דאָס אָפּגעהיט, — און איצט, דעם דאָזיגען חנוכה, האָב איך דאָס — וועה געשריגען! — אַליין מיט מיינע אייגענע הענד אַוועקגעטראָ־גען צו משה דעם סטאָליר'ס יונגעל, וואָס האָט שוין לאַנג געוואָר־פען דערויף איין אויג, און נאָך געדאַרפט בעטען איהם, אויסשלאָ־גען אַ קניע ערד, ביז ער זאָל דאָס ביי מיר קויפען. כמעט אומ־זיסט אַוועקגעגעבען דאָס קליינע סידור'על! אוי, דאָס סידור'על, דאָס סידור'על! און דערמאָן איך מיך אָן דעם קליינעם סידור'על, פערקלעהמט מיך ביי'ם האַרצען און דאָס פנים פלאַמט מיר פאַר בזיון! פערקויפט, פערהאַנדעלט, און צוליעב וואָס? צוליעב וועמען? צוליעב בעני'ן. בעני זאָל האָבען אויף צו געווינען ביי מיר נאָך עטליכע קאָפּיקעס. נאָר וואָס איז שולדיג בעני, אַז סע געהט איהם אַזוי אין דריידעל?

— דערויף איז דאָס אַ דריידעל. — רעדט מיר אויס בעני דאָס האַרץ און לעגט־אַריין צו זיך אין בייטעלע מיינע לעצטע עטליכע גראָשענס. — ס'זאָל ד י ר אַזוי געהן, ווי סע געהט מיר, וואָלסט ד ו געוואונען! עס געהט אָבער מ י ר, געווין א י ך.

און בעני'ס בעקלעך פלאַמען, און אין שטוב איז ביי זיי ליכ־טיג און וואַרעם. און אַ זילבערן חנוכה־לעמפּעל שטעהט ביי זיי גרייט מיט'ן גוטען בוימעל, מיט'ן שענעם שמש און מיט אַלדאָס

גוטס, און פון קיך ביי זיי לאָזט זיך הערען אַ ריח פון פרישע, נאַר־וואָס אויסגעפּרעגעלטע שמאַלץ.

— מע באַקט היינט ביי אונז לאַטקעס. — זאָגט מיר בעני אָן אַ בשורה אויף דער טיר שוין, און מיר קלעהמט דאָס האַרץ פאַר הונגער. און איך לויף מיט'ן צעריסען טולופּעל אהיים און טרעף די מאַמע געקומען שוין פון קלייט, רויט די נאָז, רויט די הענד, און אָנגעדראָלען, איבערגעפּרוירען דורך און דורך, שטעהט און וואַרעמט זיך ביי'ם אויוועז. מיך דערזעהן, הויבט איהר דאָס פנים אָן צו שיינען.

— פון שוהל? — פרעגט מיך די מאַמע.

— פון שוהל. — זאָג איך איהר אַ ליגען.

— געדאַוונט מעריב?

— געדאַוונט מעריב. — זאָג איך איהר אַ נייעם ליגען.

— וואַרעם זיך אָן, מיין זוהן, וועסט דו מיר בענטשען חנוכה־ליכטלעך. ס'איז היינט, דאַנקען גאָט, דאָס לעצטע ליכטעל.

ח.

אודאי, אַ מענש זאָל טראָגען אויף זיך נאָר צרות אַליין און נישט האָבען קיין פּיצעל פערגעניגען, קיין ברעקעל נחת, וואָלט ער דאָס געוויס נישט איבערגעטראָגען און וואָלט זיך געוויס גע־נומען דאָס לעבען. איך זאָג עס אקעגען מיין מאַמען דער אַלמנה נעבאַך, וואָס האָט טאָג ווי נאַכט געהאָרעוועט, געפּרווירען, געהונ־גערט, נישט דערעסען, נישט דערשלאָפען, און נאָר צוליעב מיר, נאָר פון מיינעטוועגען. פאַר וואָס זשע קומט דאָס איהר, אז זי זאָל נישט האָבען טאָקי אַמאָל קיין שטיקעל פערגעניגען אויך? איטליכער מענש פערשטעהט דאָס וואָרט „פערגעניגען" נאָך זיין השגה נאָך. ביי מיין מאַמען איז נישט געווען גאָר קיין גרעסער פערגעניגען אויף דער וועלט, ווי בשעת איך האָב איהר שבת און יום־טוב געמאַכט קידוש, פסח איהר אָפּגערעכט דעם סדר.

און חנוכּה א י ה ר געבענשט חנוכּה־ליכטלעך. וואָס פאַר אַ קידוש — צי איבער וויין, צי איבער ביער? וואָס פאַר אַ סדר — צי מיט חרעמזלעך, צי מיט צוגעפרישטע מצה מיט וואַסער? וואָס פאַר חנוכּה־ליכטלעך — צי אין אַ זילבערן לעמפּעל, צי פון געשניטענע קאַרטאָפלים? — גלויבט מיר, נישט אינ׳ם וויין, נישט אין די חרעמזלעך, נישט אין דעם זילבער שטעקט דער גאַנצער יחוס; דער עיקר איז גאָר עפּיס אַנדערש: דער עיקר איז דאָס מ א כ ע ן פונ׳ם קידוש, דאָס אָ פּ ר ע כ ט ע ן פונ׳ם סדר און דאָס ב ע נ ש ע ן פון די חנוכּה־ליכטלעך. אָנקוקען, בשעת איך מאַך די ברכה, מיין מאַמע׳ס פּנים, ווי סע שיינט און סע לייכט און סע שמייכעלט. בעדאַרף מען קיין סך ווערטער נישט רעדען און קיין גרויסע פּירושים נישט מאַכען! מע זעהט, אַז דאָ איז דאָס רעכטע פאַרגעניגען, דאָס אמת׳ע גליק! איך בויג מיך אָן איבער די צעשניטענע קאַרטאָפלים און מאַך די ברכה מיט אַ ניגון. איך זאָג, און זי זאָגט מיר נאָך שטילערהייד, וואָרט ביי וואָרט, מיט׳ן זעלבען ניגון, וואָס איך. איך זאָג, און זי קוקט מיר אין די אויגען אריין און מאַכט מיט די ליפּען. און איך וויים, וואָס זי טראַכט זיך בשעת מעשה אין האַרצען. זי טראַכט: „אינגאַנצען ע ר! ע ר מיט די ביינער, איהם צו לענגערע יאָהר!“... און איך פיהל, אַז איך בין ווערטה, מע זאָל מיך נעמען און צעשניידען אויף שטיקלעך, אַזוי ווי די צעשניטענע קאַרטאָפלים: סטייטש, אָפּגענאַרט די מאַמע, און אַזוי מיאוס אָפּגענאַרט! פאַרקויפט דאָס קליינע סידור׳על און דאָס געלד פאַרשפּיעלט אין דריידעל! פאַרקויפט, פאַרקויפט פון קאָפּ ביז פיס!

די קנויטלעך אין די קאַרטאָפלים, מיינע חנוכּה־ליכטלעך, טשאַדען, טשאַדען אַזוי לאַנג, ביז זיי ווערען פאַרלאָשען. און די מאַמע זאָגט צו מיר:

— געה וואַש זיך, וועלען מיר עסען קאַרטאָפלים מיט שמאַלץ! לכבוד חנוכּה האָב איך געקויפט אַ גלעזעלע גענזען־שמאַלץ, פרישע, מחיה׳דיגע שמאַלץ!

מיט פערגעניגען געה איך מיך וואשען, און מיר זעצען זיך צום טיש.

— ביי לייטען איז א מנהג, צום לעצטען טאג חנוכה באקט מען לאטקעס. — זאגט די מאמע מיט א זיפץ, און עס קומט מיר ארויף אויף דער מחשבה בעני'ס לאטקעס מיט בעני'ס דריידעל, וואס קאסט מיך אזא פערמעגען, און עס טהוט מיר א שטאך אין הארצען, ווי מיט א נאדעל, און מעהר פון אלסדינג טהוט מיר וועה דאס הארץ און איך האב חרטה אויפ'ן סידור'על.

אויך ביי'ם שלאפען לאזען מיך די געדאנקען נישט רוהען. איך הער אלץ דער מאמע'ס קרעכצען מיט איהר קנאקען פון די פינגער. איך הער דאס בעטעל, ווי סע סקריפעט, און עס דאכט זיך מיר, אז דאס בעטעל איהרס נישט סע סקריפעט, נאר סע קרעכצט. און אין דרויסען בלאזט דער ווינד, קלאפט אין פענסטער, רייסט דעם דאך, פייפט אין קוימען, לאזט אויס מיט א לאנגען־לאנגען וויו־ו־ו־ו! און א גריל האט זיך צו אונז פערנאדעט פון א צייט און טשערע־ריקעט פון דער וואנד ארויס: טשירערי־טשירערי! און די מאמע הערט נישט אויף צו זיפצען און צו קרעכצען און צו קנאקען מיט די פינגער, און יעדער זיפץ און יעדער קרעכץ רופט זיך אפ ביי מיר אין הארצען. קוים־קוים וואס איך האלט מיך איין; אט־אט נעם איך, דאכט זיך, און שפרינג־אראפ פון מיין געלעגער און געה־צו צו מיין מאמען און פאל איהר צו די פיס און קוש איהר די הענד און בין זיך מודה ומתודה אויף אלע מיינע גרויסע זינד. נאר איך טהו דאס נישט; איך דעק מיך איין מיט אלע קליידלעך שטארקער־שטארקער, איך זאל נישט הערען, ווי דער מאמעס בעטעל סקריפעט און ווי די מאמע זיפצט און קרעכצט. און די אויגען שליסען זיך ביי מיר, און דער ווינד פייפט און סווישטשעט וויו־ו־ו־ו! און די גריל מאכט: טשירערי־טשירערי! טשירערי־טשירערי! און סע דרעהט זיך עפיס פאר מיינע אויגען, ווי א דריידעל, א מענש אזעלכער, א קענטיגער פארשוין. איך וואלט געמעגט שווערען, אז ס'איז דער רבי מיט דער שפיצעביגער יאר־

מעלקע. אויף איין פוס שטעהט פאַר מיר דער רבי מיט'ן חומש און דרעהט זיך, דרעהט זיך, דרעהט זיך, ווי אַ דריידעל, און די שפּיצעכיגע יאַרמעלקע אויפ'ן קאָפּ שעמערירט אין די אויגען, און די פּאות פליהען אין דער לופטען. ניין, ס'איז נישט קיין רבי, ס'איז גאָר אַ דריידעל! אַ מאָדנע דריידעל, אַ לעבעדיגס, מיט אַ שפּיצעכיגער יאַרמעלקע און מיט פּאות. ביסלעכווייז, ביסלעכווייז הערט־אויף דאָס רבי'דיגע דריידעל אָדער דער דריידעלדיגער רבי זיך צו דרעהען, און אויף זיין אָרט וואַכסט־אויס פּרעה דער קעניג פון מצרים פון דער סדרה „מקץ“, וואָס מיר האָבען געלערענט די וואָך וואָס פאַר חנוכה; נאַקעט שטעהט פּרעה דער מלך פון מצרים פאַר מיינע אויגען, נאַקעט, נאָר־וואָס פון טייך אַרויס, און האַלט אין האַנד מיין סידור'על, מיין קליין כל־בו'ניקעל, און איך פערשטעה נישט, ווי קומט דאָס צו איהם, צו דעם דאָזיגען רשע, וואָס האָט זיך געבאָדען אין אידיש בלוט?... און איך זעה זיבען קיה, מאָגערע, דאַרע, אויסגעדיווערטע הויט און ביינער, מיט גרויסע הערנער און מיט לאַנגע אויהערען, לאָזען זיך צו מיר אַלע מיט אַ מאָל, איינע נאָך דער אַנדערער, עפענען די מיילער און ווילען מיך איינשלינגען. פּלוצים וואַכסט־אויס בעני, מיין חבר בעני, חאַפּט זיי פאַר די לאַנגע אויהערען און דרעהט זיי אַ לאַנגען „פּזר“ מיט אַ „שלשלת“, און עמיצער וויינט שטילערהייד, זיפצט און חליפּעט, קרעכצט און פּייפט און סווישטשעט און טשירעריקעט, און אַ מענש שטעהט נעבען מיר און מאַכט צו מיר שטילערהייד:

— זאָג נאָר, זוהנו, ווען האָסט דו נאָך מיר יאָהר־צייט? ווען זאָגסט דו נאָך מיר קדיש?

און איך שטויס מיך, אַז דאָס איז דער טאַטע מיינער, פון יענער וועלט, מיין טאַטע, וואָס די מאַמע דערצעהלט זיך אַזוי פיעל גוטע זאַכען. איך וויל איהם זאָגען, ווען איך האָב נאָך איהם יאָהר־צייט, ווען איך זאָג נאָך איהם קדיש, — האָב איך אָבער פערגעסען. גראָד אַצינד האָב איך פערגעסען! איך מוטשע מיך, איך רייב דעם שטערן, וויל מיך דערמאַנען, נאָר איך קאָן

נישט! האָט איהר געהערט אַ מעשה? איך האָב פערגעסען, ווען איך האָב יאָהר־צייט נאָך מיין טאַטען! גוואַלד, אידישע קינדער! צי ווייסט איהר נישט, צי ווייסט איהר נישט, ווען איך האָב יאָהר־צייט נאָך מיין טאַטען? וואָס שווייגט איהר? גוואַלד! גוואַלד! גוואַלד!...

. . . .

— גאָט איז מיט דיר! וואָס שרייסט דו? וואָס גוואַלדעוועסט דו? וואָס טהוט דיר, חלילה, וועה?

איהר פערשטעהט דאָך, אַז דאָס זאָגט צו מיר די מאַמע. זי שטעהט איבער מיר, האַלט מיך ביי'ם קאָפּ, און איך פיהל, ווי זי ציטערט און ווי זי פּלאַטערט. דאָס האַלב־פערדרעהטע לעמפּעל נישט סע לייכט, נאָר סע טשאַדעט. און איך זעה דער מאַמע'ס שאָטען טאַנצט משונה אויף דער וואַנד, און ווי צוויי הערנער זעהען אויס די שפּיצען פון איהר נאַכט־פּאַטשיילע, און די אויגען איהרע גלאַנצען שרעקליך אין דער פינסטער.

— ווען האָב איך יאָהר־צייט? מאַמע, זאָג! ווען האָב איך יאָהר־צייט?

— גאָט איז מיט דיר! ערשט נישט לאַנג געווען דער יאָהר־צייט! דיר האָט זיך עפּיס גע'חלומ'ט? שפּיי אויס דריי מאָל: טפו־טפו־טפו! לאָז זיין צו גוטען! אָמן, אָמן, אָמן!...

* * *

קינדער! איך בין אויסגעוואַכסען, געוואָרען אַ גרויסער. אויך בעני איז אויסגעוואַכסען, געוואָרען אַ גרויסער, אַ יונגער־מאַן מיט אַ בערדעל אַ געלס. און אַ בייכעל האָט ער זיך פערלאָזט, און אַ קייט אַ גילדענע אויפ'ן בייכעל טראָגט ער. ווייזט אויס, אַ נגיד בעני. געווען אַמאָל אַ נגיד'ס אַ יונגעל, היינט איז ער אַליין אַ נגיד.

מיר האָבען זיך בעגעגענט, פאָהרענדיג אין באַהן. איך האָב איהם דערקענט נאָך די בולבעוואַטע אויגען, ווי ביי אַ פיש, און

נאָך די שיטערע צייהן. אַ צייט נישט געזעהן זיך, האָבען מיר זיך ארומגעהאַפּט קושען און צערעדט זיך פון אמאָליגע גוטע, ליע־בע, זיסע קינדער־יאָהרען, און דערמאָנט זיך אָן אַלע נארישקייטען פון אמאָל.

— געדענקסט, בעני, יענעם חנוכה, ווי ס'איז דיר געגאַנגען אין שפּיעל, אינ'ם דריידעל? אַלע מאָל איז ביי דיר געפאַלען גימל!

איך טהו אַ קוק אויף מיין בעני'ן — ער איז ברוין און בלוי פאַר געלעכטער. ער האַלט זיך ביי די זייטען, ער קאַטשעט זיך, ממש ער עקט זיך.

— גאָט איז מיט דיר, בעני! וואָס איז אויף דיר אזא געלעכ־טער פּלוצים אָנגעפאַלען, בעני?

— אוי! — מאַכט ער צו מיר מיט ביידע הענד. — געה שוין אוועק מיט דיין דריידעל! דאָס איז געוועזן דאָס גוטע דריידעל! שוין איין מאָל אַ דריידעל! דאָס איז געוועזן אַ קוגעל פון גאָלע שמאַלץ, אַ צימעס פון גאָלע ראָזינקעס! מיט אזא דריידעל איז שווער צו פאַרשפּיעלען. ווי אזוי ס'זאָל ניט פאַלען, מוז עס פאַלען אויפ'ן, חאַ־חאַ־חאַ, אויפ'ן גימל!

— וואָס זשע איז דאָס געוועזן פאַר אַ מין דריידעל, בעני?

— דאָס איז געוועזן, חאַ־חאַ־חאַ, אַ דריידעל פון גאָלע, חאַ־חאַ־חאַ, פון סאַמע גימל, חאַ־חאַ־חאַ!...

אסתר

דערצעהלט לכבוד פורים.

געשריבען אין יאהר 1910

אֶסְתֵּר

נישט קיין מעשה פונ׳ם חדר, נישט פונ׳ם רבי׳ן און נישט פון דער רביצין וויל איך אייך דערצעהלען אָט דאָ. איך האָב אייך שוין פון דעם געווהנליכען מאָל דערצעהלט. אפשר וועט מיר זיין ערלויבט איצטיגס מאָל, לכבוד פורים, צו דערצעהלען אייך אַ מעשה פון דעם רבינ׳ס טאָכטער אסתר?

א.

אויב אסתר פון דער מגילה איז געווען אַזאַ יפת־תואר, ווי די אסתר, וואָס איך דערצעהל אייך דאָ, איז קיין חידוש נישט, וואָס זי האָט אַזוי אויסגענומען ביי׳ם קעניג אחשורוש. די אסתר, וואָס איך דערצעהל אייך דאָ, האָט אויסגענומען ביי אַלעמען. אַלע האָבען זי ליעב געהאַט. אַלע, אַלע. אפילו איך, און אפילו מיין עלטערער ברודער מאָטעל אויך, חאָטש ער איז שוין לאַנג בר־מצוה, און מע רעדט איהם שוין לאַנג שידוכים, און ער טראָגט שוין לאַנג אַ זייגער מיט אַ קייטעל. (אויב איך האָב קיין טעות נישט, האָט זיך איהם שוין דעמאָלט געשיט אַ בערדעל אויך). און אַז מיין עלטערער ברודער מאָטעל האָט זי ליעב געהאַט — פרעגט מיך. איך וועל אייך זאָגען אַקוראַט. ער מיינט, איך וויים נישט, אַז דאָס, וואָס ער געהט אַלע שבת ביי־טאָג אין חדר אריין כלומרשט לערנען פרק מיט׳ן רבי׳ן, איז אַ נעכטיגער טאָג. דער רבי חראָפּעט אויף וואָס די

וועלט שטעהט. די רביצין שמועסט מיט די ווייבער אין דרויסען אויף דער פריזבע. און מיר, חדר־יונגלעך, שפּיעלען אין „מם־שין־הא“. און מאַטעל מיט אסתר'ען קוקען זיך מיט אויגען. ער אויף איהר און זי אויף איהם. און אַ מאָל מאַכט זיך, אַז מיר חדר־יונגלעך שפּיעלען גאָר אין „קוציבאַבע“. ווייסט איהר, וואָס דאָס הייסט „קוציבאַבע“? אָט וועל איך אייך זאָגען וואָס דאָס איז. מע נעמט אייך און מע פערבינדט אייך די אויגען מיט אַ פּעטשיילע, מע שטעלט אייך אוועק אין מיטען שטוב, און אַלע דרעהען זיך אַרום אייך, און מע זאָגט אייך: „גער־גער־גער, האַפּ מיך!“

מאַטעל און אסתר שפּיעלען אויך מיט אונז „קוציבאַבע“, זאָגען זיי, געפעלט זיי. איך ווייס פאַר וואָס סע געפעלט זיי. וואָרום אַז זיי שפּיעלען מיט אונז אין „קוציבאַבע“, האַלטען זיי אין איין יאָגען זיך, אין איין האַפּען זיך. ער זי, און זי איהם.

און נאָך אַ סך סמנים האָב איך, וואָס איך וואָלט אייך געקאָנט דערצעהלען און דערצעהלען. נאָר איך בין נישט אַזעלכער...

איינמאָל האָב איך זיי געהאַפּט, ווי זיי האָבען זיך געהאַלטען ביי די הענד. ער זי, און זי איהם. דוקא נישט שבת. דוקא אין אַ וואָכעדיגען טאָג. פאַרנאַכטליך איז דאָס געווען. בין מנחה למעריב. ער איז כלומרשט געגאַנגען אין שוהל אַריין. פערבלאָנדזעט צו אונז אין חדר. „וואו איז דער רבי?“ — „דער רבי איז נישטאָ“. און ער געהט און גיט איהר די האַנד. אסתר'ען הייסט עס. שטעה איך און קוק. נעמט זי צו איהר האַנד. גיט ער מיר אַ גראָשען, איך זאָל קיינעם נישט דערצעהלען. זאָג איך — צוויי. גיט ער מיר צוויי. זאָג איך — דריי. גיט ער מיר דריי. איהר מיינט וואָס? ווען איך זאָל זאָגען פיער, וואָלט ער מיר געגעבען פיער. און פינף, און זעכס? נאָר איך בין נישט אַזעלכער...

נאָך איין מאָל האָט זיך געטראָפען אַ מעשה... נאָר גענוג מעשות. לאָס איך אייך בעסער דערצעהלען די רעכטע מעשה, וואָס כ'האָב אייך צוגעזאָגט.

ב.

מיין ברודער מאָטעל, ווי כ'האָב אייך געזאָגט, איז שוין אַ גרויסער. אין חדר אַריין לערנען געהט ער שוין מעהר נישט. אין דער היים לערנען וויל ער אויך נישט. רופט איהם דעריבער דער טאַטע „פּרא־אָדם". קיין אַנדער נאָמען האָט ער נישט פאַר איהם, נאָר „פּרא־אָדם". וויל דאָס די מאַמע נישט ליידען. „וואָס פאַר אַ תנועה, אַ בחור צו לייטען, שוין באַלד אַ חתן, רופען „פּרא־אָדם?" זאָגט דער טאַטע: „אַז ער איז פאַרט אַ פּרא־אָדם!" קריעגען זיי זיך. איך ווייס נישט, ווי אַזוי אַנדערע טאַטע־מאַמעס. מיינע טאַטע־מאַמע האַלטען איין איין קריעגען זיך; טאָג ווי נאַכט, טאָג ווי נאַכט נאָר כּמע קריעגט זיך.

איך זאָל אייך דערצעהלען פון מיין טאַטע־מאַמע, ווי זיי קריעגען זיך, וואָלט איהר זיך געהאַלטען ביי די זייטען. נאָר איך בין נישט אַזעלכער...

הכלל, לערענט שוין מיין ברודער מאָטעל מעהר נישט אין חדר. פון דעסטוועגען פערגעסט ער נישט דעם רבי'ן שיקען אַלע פורים שלח־מנות. פאַרט אַמאָל געוועזן אַ תלמיד. שיקט ער איהם אַ שענעם שיר, אויף לשון־קודש געשריבען, מיט אַ מגן־דוד אויסגעמאָהלט, מיט צוויי פּאַפּיערענע קערבלעך אַ מתנה. מיט וועמען שיקט מען אַ רבי'ן אַזאַ מין שלח־מנות? פערשטעהט זיך, מיט מיר. זאָגט צו מיר מיין ברודער מאָטעל: „נאַ דיר, טראָג אָפּ דעם רבי'ן שלח־מנות, און אַז דו וועסט קומען צוריק, וועל איך דיר געבען צעהן גראָשען". צעהן גראָשען איז טאַקי אַ מטבע, מע קאָן נישט זאָגען. נאָר וואָס דען? „איך וויל, זאָג איך, די מטבע באַלד". זאָגט מיר מיין ברודער, אַז איך בין אַ שייגעץ. זאָג איך: „סע קאָן זיין, זאָג איך, אַז איך בין אַ שייגעץ, איך וועל זיך מיט דיר נישט קריעגען; נאָר איך וויל זיך זעהן, זאָג איך, מיט געלט". ווי מיינט איהר, ווער האָט אויסגעפיהרט?

בעצאָהלט מיר די צוגעזאָגטע צעהן גראָשען, גיט ער מיר דעם רבינ'ס שלח־מנות, א פער'חתמ'עט בריוועל, און אז איך האַלט שוין ביי'ם אוועקגאַנג, רוקט ער מיר אריין אין האַנד נאָך א בריוועל און זאָגט צו מיר שטיל און גיך: „און דאָס וועסט דו אָפּגעבען אסתר'ען"... „אסתר'ען?" „אסתר'ען"... איין אנדערער אויף מיין אָרט וואָלט זיך שוין הייסען בעצאָהלען פאר אזא זאַך צוויי מאָל אזוי פיעל, נאָר איך בין נישט אזעלכער...

ג.

„רבונו של עולם! — טראַכט איך מיר, געהענדיג מיט'ן שלח־מנות. — וואָס קאָן מיין ברודער אזעלכעס שרייבען צו מיין רבינ'ס טאָכטער? מע דאַרף אומיסטנע א קוק טהון. מעהר נישט נאָר א קוק טהון. איך וועל דאָך זיי דערמיט נישט אָפּבייסען"... און איך עפען־אויף דאָס בריוועל וואָס צו אסתר'ען און איך לייען איבער א גאַנצע מגילה. וועט איהר הערען. איך גיב זי אייך איבער וואָרט אין וואָרט:

פון מרדכי'ן צו אסתר'ען.

„איש — א מענש, יהודי — א בחור, היה — איז געווען, בשושן הבירה — ביי אונז אין שטעדטעל, ושמו מרדכי — זיין נאָמען איז מאָטעל. ויהי אומן — ער האָט ליעב געהאַט, את הדסה — דאָס הדס'על, היא אסתר — דאָס איז אסתר. והנערה — און דאָס מיידעל, יפת — איז א שענע, תואר — א קראַסאַוויצע. ותיטב הנערה — און דאָס מיידעל איז איהם געפעלען. לא הגידה אסתר — אסתר זאָגט נישט אוים קיינעם, כי מרדכי — וואָרום מאָטעל, צוה עליה — האָט איהר אָנגעזאָגט, אשר לא תגיד — זי זאָל נישט אויס־זאָגען. ובכל יום ויום — אַלע טאָג, מרדכי מתהלך — געהט מאָטעל פערביי, לדעת שלום אסתר — חאַפּען א קוק אויף אסתר'ען. ובהגיע תור אסתר — און אז ס'וועט קומען די צייט פון אסתר'ען, בת

אביחיל — זי וועט דארפען חתונה האבען, ותלקח אסתר — וועט ער נעמען אסתר׳ען, וימליכה — און ער וועט מיט איהר געהן, תחת ושתי — אונטער דער חופה".

וואס זאגט איהר אויף מיין ברודער, ווי ער האט דאס אויסגעטייטשט די מגילה? איך וואלט א בעלן געווען הארכען, וואס וואלט זאגען, למשל, דער רבי אויף אזא פירוש? נאר ווי קומט די קאץ איבער׳ן וואסער? שא! ס׳איז דא איין עצה, ווי איך בין א איד! איך וועל איבערדרעהען די יוצרות: דעם רבינ׳ס שיר וועל איך אוועקגעבען אסתר׳ען, און אסתר׳ס מגילה וועל איך אוועקגעבען דעם רבי׳ן, — לאז ער זיך קוויקען. אי, ס׳וועט נאכדעם ווערען א חתונה? וואס בין איך שולדיג? טרעפט זיך דען נישט, א מענש האט אמאל א טעות? למאי דער בריעפטרעגער פון דער פאסט — מאכט זיך דען נישט, אז ער גיט נישט אפ קיין בריעף? ביי מיר וועט זיך אזעלכע זאכען קיינמאל נישט טרעפען. איך בין נישט אזעלכער...

ד.

— א גוט יום־טוב, רבי! — פאל איך אריין אין חדר מיט איין אימפעט, אז דער רבי טהוט זיך אזש א ווארף. — מיין ברודער האט אייך געשיקט שלח־מנות און געווינשעוועט אייך, איהר זאלט דערלעבען איבער א יאהר.

און איך געה און געב־אוועק דעם רבי׳ן די מגילה. מיין רבי עפענט־אויף די מגילה, קוקט און טראכט און זוכט און דרעהט די מגילה אויף אלע זייטען. אפנים, ער זוכט עפּיס נאך. „זוך, זוך, — טראכט איך מיר, — דו וועסט דארט עפּיס געפינען"...

און מיין רבי טהוט־אן די זילבערנע בריל, לייענט־דורך די מגילה און — איהר זאלט זאגען, ער זאל זיך דאס אפילו פערקרימען. נאר א זיפץ געטהאן, נישט מעהר. נאכדעם מאכט ער צו מיר: „ווארט־אוים, אט וועל איך דיר אנשרייבען א פאר ווער־

טער". איך טהו מיך דערווייל א דרעה־ארום איבער'ן חדר, נעם בײ דער רביצין א לעקאכעל און א פלאדעל, און בינו־לבינו, אז קײ־נער זעהט נישט, טהוט איך א געב־איבער אסתר'ען אין האנד אריין דעם רבינ'ס שיר מיט'ן שלח־מנות. ווערד זי רויטליך, בעהאלט זיך אין א ווינקעלע, עפענט־אויף פאוואלינקע דאס בריוועל און ווערד אנגעצונדען, ווי א ליכט, און די אויגען ברענען — סכנת־נפשות! „אפנים, נישט צופריעדען מיט'ן שלח־מנות". — טראכט איך מיר און געה־צו צום רבי'ן. גיט ער מיר די „פאר ווערטער", וואס ער האט אנגעשריבען.

— א גוטען יום טוב אייך, רבי! — זאג איך מיט'ן אייגענעם אימפעט, וואס ביי'ם אריינקומען. — דערלעבט איבער א יאהר! — און איך לאז מיך אהיים.

שוין אז איך בין געווען אויף יענער זייט טיר, לויפט מיר נאך אסתר מיט רויטע פערוויינטע אויגען: „נא, — זאגט זי צו מיר מיט כעס — אט דאס וועסט דו אפגעבען דיין ברודער!"

אויפ'ן וועג עפען איך אויף פריהער דעם רבינ'ס בריוועל — דער רבי איז בילכער. שטעהט דארט אזוי: „מיין ליעבער און געטרייער תלמיד מרדכי נ"י! איך דאנק דיר פיעל מאל פאר'ן שלח־מנות, וואס דו האסט מיר אריינגעשיקט. פאר־א־יאהרען און פאר צוויי יאהרען האסט דו מיר אריינגעשיקט שלח־מנות טאקי, שלח־מנות ממש... היינטיגס יאהר האסט דו מיר אריינגעשיקט א נייעם פירוש אויף דער מגילה. דאנק איך דיר פאר דער מגילה. איך דארף דיר אבער זאגען, מאטעל, אז דער פירוש דיינער הויבט מיר נישט אן צו געפעלען. ראשית, איז „שושן הבירה" די „הויפט־שטאדט", נישט, ווי דו זאגסט, „אונזער שטעדטעל". והשנית, וואלט איך וועלען וויסען, וואו שטעהט דאס, אז מרדכי איז געווען א בחור? און וואס רופסט דו איהם עפים מאטעל? וואס פאר א מאטעל? און פון וואנען האסט דו דאס גענומען, אז „אומן" איז די טייטש „ליעב געהאט"? אומן איז די טייטש „דערצויגען", פונ'ם ווארט „אמן פדגוג". און וואס דו טייטשט: „וימליכה תחת ושתי" —

אַז ער וועט מיט איהר נעהן אונטער דער **חופּה**, — קומט דאָס שוין אוים גלאַט ווילד, אָהן אַ שום טעם. ערשטענס, געהט דער „וימליכה“ אויף אחשורוש׳ען, נישט אויף מרדכי׳ן. און צווייטענס, איז אין ערגיץ נישט דערמאַנט אין דער מגילה, אַז אחשורוש איז געגאַנגען מיט אסתר׳ען צו דער חופּה. אַ קונץ נעמען אַ פּסוק און פערדרעהען איהם משוגענערווייז? יעדער פּירוש דאַרף זיין מיט אַ גאַנג. פאַר־אַ־יאָהרען און פאַר צוויי יאָהרען האָסט דו מיר אריינגעשיקט עפּיס אַנדערש. היינטיגס יאָהר איז דיר געפעלען שיקען דעם רבין אַ פּירוש אויף דער מגילה, און נאָך אַ פערדרעהטען פּירוש דערצו. נו, מהיכא־תיתי, מסתמא דאַרף אַזוי צו זיין. לכן שיק איך דיר דיין מגילה אָפּ צוריק, און לאָז דיר גאָט געבען אַ גוט יאָהר, ווי עס ווינשט דיר דיין רבי“...

אָט דאָס הייסט געריבען אַ מאַרדע! אַ מצוה אויף מיין ברודער! ער וועט שוין מעהר אַזעלכע מגילות נישט שרייבען, מיין איך.

אָפּגעפּאַרטיגט זיך מיט׳ן רבינ׳ס בריעף, דאַרף מען שוין אין איינוועגס אַ קוק טהון, וואָס שרייבט זי, דעם רבינ׳ס טאָכטער הייסט עס? איך עפען־אויף איהר בריעף — פאַלען נישט אַרוים די צוויי קערבלעך? וואָס איז דאָס פאַר אַ שלאַק? איך לייען־איבער — אינגאַנצען צוויי שורות:

„מאַטעל, איך דאַנק דיר פאַר די צוויי קערבלעך. קאָנסט זיי נעמען צוריק. אַזאַ שלח־מנות פון דיר האָב איך נישט ערוואַרט. קיין מתנות פון דיר פערלאַנג איך נישט, און קיין נדבה אַוודאַי נישט“...

חאַ־חאַ, וואָס זאָגט איהר דערויף? קיין נדבה פערלאַנגט זי נישט! אַ שענע געשיכטע, ווי איך בין אַ אידיש קינד! הכלל, וואָס טהוט מען ווייטער? איין אַנדערער אויף מיין אָרט וואָלט מסתמאביידע בריעף צעריסען און דאָס געלד אַריינגעלעגט אין קעשענע. צוויי פייגען וואָלט ער געבראַכט אַהיים, נישט קיין צוויי קערבלעך. נאָר איך בין נישט אַזעלכער... איך האָב בעסער אָפּ־

געטהאָן אַ שענערע זאַך. וועט איהר הערען. איך האָב מיך מיישב געוועזן אַזוי: שכר־טרחה פאַר'ן וועג האָב איך דאָך פון מיין ברו־דער מאַטעל שוין בעקומען — היינט וואָס זשע דאַרף איך איהם? און איך געה און געב־אָפּביידע בריעף גאָר דעם טאַטען. איך וועל האָרכען, וואָס וועט דער טאַטע זאָגען? ער וועט בעסער פערשטעהן די מגילה, ווי מיין רבי, האָטש דער טאַטע איז אַ טאַטע און דער רבי איז אַ רבי...

ה.

וואָס איז געוועזן, אַז דער טאַטע האָט איבערגעלייענט ביידע בריעף מיט דער מגילה און האָט אַ נעם געטהאָן מיין ברודער מאַ־טעל אויפ'ן צימבעל, ער זאָל געבען צו פערשטעהן, וואָס דאָ טהוט זיך? — פרעגט שוין גאָר נישט. איך זאָל וועלען נאָכטהון מיין ברודער מאַטעל, וואָלט איך בעדאַרפט זאָגען מיט'ן לשון און מיט'ן ניגון פון דער מגילה:

„והעיר שושן נ־בו־כה"...

נאָר נישט דאָס איז דער עיקר. איהר ווילט דאָך אודאי וויסען דעם סוף: וואָס איז געוועזן דער סוף מיט'ן רבינ'ס טאָכטער אסתר'ען און מיט מיין ברודער מאַטעל? וואָס זאָל זיין? גאָר־נישט. אסתר האָט חתונה געהאַט. איין אַלמן האָט זי גענומען. אָך, האָט זי געוויינט! איך בין געוועזן אויף איהר חתונה. וואָס, אייגענטליך, האָט זי אַזוי געוויינט — ווייס איך נישט. אפשר, דאָס הארץ האָט איהר געזאָגט, אַז זי וועט זיך מיט איהר זיווג לאַנג נישט עלטערען. און כך הוה. זי האָט אָפּגעלעבט מיט איהם אינגאַנצען אַ האַלב יאָהר און איז אַוועקגעשטאָרבען. פון וואָס — קאָן איך אייך נישט זאָגען. איך ווייס נישט. קיינער ווייסט נישט. דער רבי און די רביצין וויסען אויך נישט. געזאָגט האָט מען, אַז זי האָט זיך גע'סמ'ט, פשוט, גענומען און אַליין אַוועקגע'סמ'ט זיך. נאָר ס'אַ ליגען. „דאָס האָבען שונאים אויסגעטראַכט". אַזוי האָב איך געהערט פון דער רביצין אַליין...

און מיין ברודער מאָטעל? אָהאָ! ער האָט נאָך פריהער חתונה געהאַט, נאָך איידער אסתר איז אַ כלה געוואָרען, און איז אוועקגעפאָהרען אהין, צום שוועהר. ער איז אָבער גיך געקומען צוריק. און דוקא אַליין. וואָס איז די מעשה? ער וויל זי גט'ען. זאָגט איהם דער טאַטע: „ביזט אַ פרא־אָדם!" וויל די מאַמע נישט ליידען. קריעגט מען זיך. ס'איז פריילידך! פון דעסטוועגען האָט זיך נישט געהאָלפען. ער האָט זיך מיט איהר גע'גט און חתונה געהאַט פאַר איין אַנדערע. ער האָט שוין צוויי קינדערלעך אַפילו. אַ יונגעלע מיט אַ מיידעלע. הייסט דאָס יונגעלע הערצל, נאָכ'ן דאָקטאָר הערצל. און דאָס מיידעלע הייסט אסתר'על. דער טאַטע האָט אַפילו געזאָגט, זי זאָל הייסען גיטעל, נאָך זיין מאַמע, דער באָבע גיטעל. און די מאַמע האָט געוואָלט, גע'חלש'ט, זי זאָל הייסען לאה'צי, נאָך איהר מאַמע, דער באָבע לאה. איז אַרויס צווישען טאַטע־מאַמע אַ מחלוקת. אַ גאַנצע נאַכט מיט אַ גאַנצען טאָג האָבען זיי זיך געקריעגט. איז געבליבען, דאָס קינד זאָל הייסען לאה־גיטעל, נאָך ביידע מאַמעס. איין עק. האָט זיך דער טאַטע אַרומגעקוקט, ער וויל נישט לאה־גיטעל. „וואָס איז דער שכל?" „אַזוי. פאַר וואָס קומט איהר, אַז איהר מאַמע'ס נאָמען זאָל געהן פריהער?" קומט צו געהן מיין ברודער מאָטעל פון שוהל און זאָגט, אַז ער האָט איהר גאָר געגעבען אַ נאָמען אסתר. זאָגט איהם דער טאַטע: „פרא־אָדם! פון וואַנען האָט זיך צו דיר גענומען אַ נאָמען אסתר?" ענטפערט איהם מאָטעל: „האָסט פאַרגעסען, אַז מיר האָבען באַלד פורים?"... נו, וואָס וועט איהר איהם, אַשטייגער, איצטער זאָגען? איין עק. מע הערט שוין מעהר נישט קיין „פרא־אָדם" פונ'ם טאַטען. נאָר ביידע, אי דער טאַטע, אי די מאַמע, קוקען עפּים מאָדנע איינם אויף דאָס אַנדערע און מע חאַפּט אַ שוויג.

וואָס האָבען געהייסען דער דאָזיגער קוק מיט דעם דאָזיגען שוויג — ווייס איך נישט. אפשר ווייסט א י ה ר?...

די ערב־פסח'יגע עמיגראציע

געשריבען אין יאהר 1903

די ערב־פסח׳יגע עמיגראַציע

א.

אַרויס פון גן־עדן.

— דאַנקען השם יתברך, גע׳פּטר׳ט דעם פּורים געזונטערהייד און מע קאָן שוין אָנהויבען אין זינען האָבען אריינברענגען דעם פּסח אין א גוטער שעה!

אַזוי האָט זיך אָנגערופען די מאַמע צו זיך אַליין אויף מאָרגען נאָך שושן־פּורים און אויסגעקוקט מיט די אויגען אַלע ווינקעלעך אין זאַל, ארומגעגאַנגען און געזוכט איין אָרט, ווי א הוהן בשעת זי דערפיהלט, אַז זי בעדאַרף זיך לעגען. אין עטליכע טעג אַרום איז בעשאַפען געוואָרען אַביסעל היי מיט צוויי קלעצלעך, און אויף די קלעצלעך — א שפּאַגעל־נייע דייזשקעלע, איבערגעדעקט מיט א גראָבען נאָר א ווייסען ציכטיגען ליינוואַנט. און מיך האָט מען צוגערופען אינאיינעם מיט׳ן טאַטען און אָנגעזאָגט א מאָל דרייסיג, איך זאָל זיך גאָרניט דערוועגען ניט צוגעהן פון דער נאָהענט, ניט א קוק טהון פון דערווייטען, ניט א שמעק טהון אפילו „אין יענעם ווינקעל אריין". און טאַקי באַלד נאָכדעם איז צוגעמאַכט געוואָרען די טיר פון זאַל, און אונז ביידען, מיך מיט׳ן טאַטען, האָט מען געבעטען מחילה, מיר זאָלען זיך אָפּטראָגען פון דאַנען אין א גוטער שעה אין א מזל׳דיגער און מעהר נישט אריינטרעטען אין זאַל אריין ביז פּסח.

פון דער מינוט אָן האָט די זאַל בעקומען ביי מיר אין די אויגען דוקא גאָר אַ בעזונדער חן, און עס האָט מיך אהינצו געצויגען, ווי אַ מאַגניט, און איך האָב בעקומען אַ שטאַרקען חשק אַ קוק טהון אהינצו, אין „יענעם ווינקעל אריין", האַטש פון דערווייטען. אוועקגעשטעלט זיך פון יענער זייט טיר, בשעת מעשה געקייעט דעם אָנבייסען, ברויט מיט שמאַלץ, האָב איך אריינגעקוקט און געשפּיעגעלט זיך אין אונזער שענער ליכטיגער זאַל מיט דער רויטער קאַנאַפּע פון פּיערעל־האַלץ, מיט'ן האַלב־קיילעכיגען טיש אויף דריי לאַפּעס, מיט'ן האַלב־קיילעכיגען שען־געשניצטען שפּיעגעל און מיט'ן גרויסאַרטיגען מזרח, וואָס דער טאַטע אַליין האָט איהם אויסגעמאָהלט בשעת ער איז נאָך, זאָגט ער, געווען אַ חתן. וועה־וועה, וואָס איז ניט געווען אויפ'ן דאָזיגען מזרח! בערען, און לייבען, און ווילדע קעץ, און אָדלערס, און פויגלען, און שופרות, און מנורות, און אתרוגים, און שיסעלעך מיט מגן־דוד'לעך, און בלעטלעך, און קנעפּלעך, און רעדלעך, און פּאַסיקלעך, און פּינטעלעך אָהן איין עק, אָהן אַ שיעור! ס'איז געווען נישט צו גלויבען, אַז אַ מענשליכע האַנד זאָל דאָס אַלסדינג קאָנען אויס־מאָהלען, קוים־קוים וואָס דאָס אויג קאָן חאַפּען! „אַ מושלם דער טאַטע מיינער! — טראַכט איך מיר. — אַ בריה! אַ מזיק!"

— פאַרחאַפּט זאָלסט דו ניט ווערען! מיט'ן גאַנצען חמץ ביי דער טהיר, ברענגען זאָלסט דו ניט אויפ'ן פייער?!

אַזוי זאָגט די מאַמע, נעמט מיך אָן מיט צוויי דינע שאַרפע פינגערלעך פון איהר רעכטער האַנד ביי מיין לינקען אויהער און פיהרט מיך צום טאַטען:

— נאַ, זעה, קוק האַטש אָן דעם קדיש דיינעם! מיט'ן ברויט האָט ער זיך אוועקגעשטעלט קוקען אהין, וואו דער פּסח'יגער באַרשטש!

דער טאַטע מאַכט כלומרשט איין ערנסט פּנים, שאָקעלט מיט'ן קאָפּ, שטעלט־אויף די ליפּען און קנאַקט מיט דער צונג:

— טץ־טץ־טץ! אוועק, דו ימח־שמו'ניק איינער!

און אַז די מאַמע קעהרט זיך אָפּ אין אַ זייט, דערזעה איך אויפ׳ן טאַטענ׳ס ליפּען אַ גרינג בעהאַלטען שמייכעלע; און קעהרט זיך אום צוריק די מאַמע, מאַכט ער ווידער איין ערנסט פּנים. ער נעמט מיך פאַר אַ האַנד, זעצט מיך אַנידער נעבען זיך אויף אַ בענקעל און זאָגט מיר אָן, איך זאָל אַהינצו ניט קוקען — מע טאָר ניט!

— פון דער וויטען אויך ניט?

נאָר דער טאַטע הערט מיך שוין ניט. ער זיצט פערטיעפט אין אַ ספר און לערענט שטילערהייד, און איך פער׳גנב׳ע מיך פּאַוואָ־לינקע צו דער טהיר און קוק־אַריין דורך אַ שפּעלטעל אַהין, אין זאַל אַריין, און זעה דאָרטען פון כל־טוב אַ גן־עדן: נייע טעפּ אַ סך מיט מאַקערטעס אויף דער ערד, און אַ האַקמעסער, אַ זאַלצבּרעטעל, ציבעלעס צוויי קרענצלעך הענגען אויף דער וואַנד און בעשענען די זאַל, — שוין פּסח׳יג די זאַל, פּסח׳יג, פּסח׳יג!...

ב.

פון האַנד צו האַנד.

— טאָמער וואָלט איהר זיך מטריח געווען פון דאַנען מיט די ספרים אַהין, אין גרויסען אַלקער אַריין?

אַזוי רופט זיך אָן צו אונז די מאַמע, אָנגעטהאָן אין ווייסען, מיט אַ ווייס סערוועטעל אויפ׳ן קאָפּ און מיט אַ לאַנגען שטעקען אין איין האַנד און מיט אַ נייעם פלעדערוויש אין דער אַנדערער האַנד, פערדרייסט דעם קאָפּ אַרויף און קוקט אויף דער סטעלי.

— סאָסיל! וואו ביזט דו ערגיץ מיט דער באַרשט? נו, ריהר זיך שוין, מויד! באַווייז זיך!

און סאָסיל די מויד, אויך אַ פאַרבונדענע מיט אַ ווייסער שמאַטע, בעווייזט זיך מיט אַ נאַסער באַרשט און מיט אַ שעפּעל ווייס לעהם, און ביידע זעהען־אויס, ווי לעבעדיגע מתים אין ווייסע

תכריכים. און סאַסיל מיט׳ן נאַסען בערשטעל פליאַסקעט איבער דער סטעלי הין און צוריק: פליאַק — פליאַק! און ביידע זענען זיי אין כעס, בייז, ווי די ביענען.

לאַנג אָבער שטעהן און קוקען אויף דער דאָזיגער זעלטענער קאָמעדיע לאָזט מען מיך ניט. פריהער הויבט מען מיר אָן געבען אָנצוהערעניש, אַז אַ יונגעלע בעדאַרף ניט שטעהן בשעת מע שמירט די שטוב אויף פסח. נאָכדעם הויבען זיי ביידע שוין אָן אַביסעל האַרבער:

— הער נאַר, טאַמער וואָלסט דו געגאַנגען אַהין, אין אַלקער אריין?

און בשעת מעשה נעמט מיך אָן די מאַמע פאַר אַ האַנד און בעווייזט מיר, וואוהין איך זאָל געהן. איך בין אָבער קיין בעלן ניט אַוועקגעהן, טרעט איך אָפּ אַביסעל אויף אַ זייט און בעגעגען זיך מיט סאַסלען; טהוט מיך סאַסיל אַ שטויס־אָפּ פון זיך: „אומעדום אָבער פּלאָנטעט ער זיך אונטער די פיס!“

— געה שון געה צו אַלדי גוטע יאָהר אַהין, צום טאַטען! — זאָגט מיר די מאַמע און טהוט מיך אַ וואָרף צו סאַסלען, און סאַסיל חאַפּט מיך אונטער און טהוט מיך אַ שליידער צוריק צו דער מאַמען: „אויף מיין לעבען האָב איך אַזאַ מין איינגעגעסען יונגעל ניט געזעהען!“

— סע נעמט איהם גאָר קיין קויל ניט! — זאָגט די מאַמע און דערלאַנגט מיר אַ סטוסאַק פון הינטען, און סאַסיל חאַפּט מיך אונטער און פערליאַפּעט מיך מיט ווייסען לעהם, און איך פאַל־אריין, ווי אַ קיטשקע, צום טאַטען אין אַלקער אריין און פערגעה זיך פון געוויין.

דער טאַטע רייסט זיך אָפּ פון די ספרים, נעמט מיך איין מיט וואָס ער קאָן, זעצט מיך אַנידער אויף די קניהעס און פערטיעפט זיך צוריק אין די ספרים.

ג.

פון די אַלקערס אין דער שפּיזאַרניע

— זייט־זשע מוחל, בעל־הבית! די בעל־הבית׳טע האָט געזאָגט, איהר זאָלט מוחל זיין אַריבערטראָגען זיך פון דאַנען אינ׳ם קליינעם אַלקערעל אַריין.

אַזוי זאָגט צום טאַטען סאָסיל די מויד און קומט־אַריין מיט׳ן גאַנצען קלאַפּערגעציייג, אויסגעשמירט, ווי אַ רוח, און מיר טראָגען זיך מחילה אַריבער מיט די ספרים פונ׳ם גרויסען אַלקער אינ׳ם קליינעם אַלקערעל אַריין. דאָס קליינע אַלקערעל איז גרויס, ווי אַ פייג; דאָרטען שטעהט מעהר ניט ווי איין בעטעל, שלאָף איך און, ניט אויסגערעדט זאָל זיין, סאָסיל די מויד. סאָסיל איז, פערשטעהט איהר, טאַקי אונזערע איין אייגענע און ביי אונז איז זי שוין כמה וכמה יאָהרען; איך בין נאָך דעמאָלט, זאָגט זי, אויף דער וועלט ניט געווען. איך בין ביי איהר, זאָגט זי, אויף די הענד אויסגעוואַכסען. ווען ניט זי, וואָלט איך שוין לאַנג, זאָגט זי, אָנגעשפּאַרט מי יודע וואו. וואָרום וואו ערגיץ איין אָנשיקעניש, אַ משולחת, אַ שלאַק־פּורעניות, איז דאָס ביי מיר, זאָגט זי, געווען, און פון אַלע צרות האָט זי מיך, זאָגט זי, אַרויסגעשלעפּט; און היינט דאַנקט ער מיך, זאָגט זי, אָפּ מיט שטיינער, — נו? איז ער ניט ווערטה קיין פּעטש?

אַזוי לאָזט אויס סאָסיל און שענקט מיר אַ פּאָר סטוסאַקעס מיט אַ רייס ביי די האָר פּאָר אַ צוגאָב. און — מערקווירדיג! — קיינער זאָגט איהר ניט קיין וואָרט. ניט די מאַמע, ניט דער טאַטע נעמען זיך אָן פּאָר מיר. וואָס סאָסיל וויל, דאָס [illegible] מיט מיר, גלייך ווי איך בין סאָסיל׳ס, ניט זייערע.

אין קליינעם אַלקערעל פערקלויב איך מיך אין אַ ווינקעלע, בעזעץ מיך אויף דער ערד און קוק אויפ׳ן טאַטען, ווי ער רייבט דעם שטערן, קייעט די באָרד און שאָקעלט זיך און ציהט־אויס יענעם

שענעם לאנגען „און יאָ — — — — —". נאָר אָט קומט אריין סאָסיל מיט'ן קלאָפּערגעצייג און לאָזט אונז בעטען, מיר זאָלען זיך ארויס-פּעקלען פון דאַנען ווייטער אביסעלע.

— וואוהין נאָך? — פרעגט זי דער טאַטע, איין איבערגע-שראָקענער.

— איך ווייס וואוהין? — זאָגט סאָסיל און שטעלט זיך אוועק מיט'ן בערשטעל אין מיטען אַלקערעל.

— אין קעמערעל אריין! אין דער שפּיזאַרניע אריין! — זאָגט די מאַמע און קומט-אריין מיט'ן לאַנגען שטעקען און מיט דעם נייעם פלעדערוויש, זעהט-אויס ווי איין אַנגעוואָפּענטער שונא, וואָס האַלט-אָן אויפ'ן לאַנד מיט געוועהר אין די הענד.

— אין שפּיזאַרניע איז איצטער קאַלט, ווי אין אַ פוסטקע. — פּרובט זיך דער טאַטע אָפּבעטען מיט גוטע ווערטער.

— אַ ווילדע קעלט אויף איהם! — זאָגט די מאַמע.

— מע געפינט געפּרוירענע אין דרויסען! — האַפּט-אונטער סאָסיל און הויבט-אָן פּליאַסקען מיט דער נאַסער בארשט איבער די טרוקענע ווענד. און מיר מוזען זיך, במחילת כבודנו, אריבערפּעקלען פונ'ם קליינעם אַלקערעל אין קליינעם קעמערעל אריין, און ביידע חאַפּען מיר דאָרט אַ רעכטען ציטער. מע קאָן ניט זאָגען, אַז פאַר'ן טאַטען זאָל דאָ זיין גוט צו זיצען און ארייננקוקען אין אַ ספר: די שפּיזאַרניע איז אַ קליין ענג קעמערעל און אַ פינסטערס, קוים וואָס צוויי מענשען קאָנען זיך דאָרט אויסדרעהען. דערפאַר אָבער איז דאָס פאַר מיר אַ גאַנצער גן-עדן. סטייטש, עס איז דאָ פּאָלעצעס, און מע קאָן אויף זיי קלעטערען. אמת, דער טאַטע לאָזט מיך ניט קלעטערען. ער זאָגט, איך קאָן חלילה זיך הרג'ענען. נאָר ווער הערט איהם? ער האָט ...ד נאָר פערטיעפט אין זיינע ספרים, בין איך שוין — אהאַ! — גע...ען אויף דער ערשטער פּאָלעצע, פון דער ערשטער — אויף דער צווייטער, און פון דער צווייטער — אויף דער דריטער.

— קוקאַריקו! — האָב איך אויסגעשריגען אויף אַ קול, געוואָלט בעווייזען דעם טאַטען מיין גרויס בריח'שאַפט. און האָב אויפגעהויבען דעם קאָפּ און זיך דערלאַנגט אַ זעץ אין דער סטעליע, אַז די צייהן זענען מיר שיער ניט אַרויסגעפאַלען פון'ם מויל. האָט זיך דער טאַטע איבערגעשראָקען און געמאַכט אַ גוואַלד. איז געקומען צו לויפען פריהער סאָסיל און נאָכדעם די מאַמע, און ביידע האָבען זיי מיר אַריינגעלעגט וויפיעל ס'איז אין מיר אַריין.

— אַ קינד זאָל האָבען אין זיך אַזעלכע קינדערשע תנועות! — טענה'ט די מאַמע.

— אַ קינד איז דאָס? אַ שד, ניט קיין קינד! — העלפט איהר אונטער סאָסיל, און איז מודיע, אַז מע וועט אונז באַלד לאָזען בעטען, מיר זאָלען זיך אַריבערטראָגען פון דאַנען, מחילה, אין קיך אַריין, וואָרום אין שטוב איז שוין כמעט העכער האַלב פּסח'יג.

ד.

פון דער שפּיזאַרניע אין קיך.

דאָרטען טרעף איך משה־בער'ען מיט די גרויסע ברעמען זיצען פּיט'ן טאַטען אויף דער מילכיגער באַנק. איצט לערנען זיי ניט; זיי רעדען זיך אויס איינס פאַר דאָס אַנדערע זייערע ביטערע הערצער. דער טאַטע קלאָגט זיך פאַר איהם אויפ'ן גלות פון'ם ערב־פּסח, וואָס מע טרייבט איהם אַרום שוין פון עטליכע טעג. „אַ מין נע־ונד, אַ גלות, אַ מין עמיגראַציע פון איין אָרט אויפ'ן אַנדערען!" און משה־בער זאָגט, אַז דאָס איז נאָך בלאָטע; איהם איז, זאָגט ער, נאָך אַ סך ערגער.

— מיך — זאָגט ער — האָט מיינ. גאָר דורכגעטריבען פון שטוב.

איך קוק אויף משה־בער'ען מיט ד גרויסע ברעמען און קאָן מיך בשום אופן ניט פאָרשטעלען, וואָס הייסט, מע האָט איהם,

משה־בער׳ען, אזא גרויסען אידען מיט אזעלכע גרויסע ברעמען, גענומען און דורכגעטריבען? ביסלעכווייז געהען זיי אריבער אויף זייערע שטענדיגע ענינים, מאָדנע דבורים: „רמב״ם“, „כוזרי“, „פילוסופיא“, „שפינאָזא“ וכדומה, וואָס קריכען מיר ניט אין דער לינקער פּאָה.

א סך מעהר אינטערעסאַנט איז די גרויע קאַץ, וואָס זיצט אופ׳ן פּריפּעטשיק און וואַשט זיך. סאָסיל זאָגט, אז א קאַץ וואַשט זיך, איז א סימן אויף געסט. פערשטעה איך ניט, פון וואַנען ווייסט די קאַץ, אז ס׳וועט זיין א גאַסט? איך געה־צו צו דער קאַץ און הויב זיך אָן מיט איהר אונטערשפּיעלען. פריהער פּרוב איך איהר אָנטרעטען מיט׳ן פינגער אויף דער לאַפּקע — וויל זי ניט. נאָכדעם לעהרען איך זי, זי זאָל „דיענען“, שטעהן אויף די צוויי הינטערשטע פיסלעך — וויל זי אויך ניט. „סטאַי! סלוזש!“ — זאָג איך צו איהר און שענק איהר אַלע מאָל א שנעל אין נעזעל אריין. פערמאַכט זי די אויגען און דרעהט־אויס דאָס קעפּעל, שטעלט־ארויס דאָס צינגעל און מאַכט א מאָדנע פּנימ׳על, ווי איינער רעדט: „וואָס האָט זיך צוגעטשעפּעט צו מיר דאָס דאָזיגע בחור׳על? וואָס וויל ער האָבען פון מיין לעבען?“ מיך פערדריסט די מעשה: „א קאַץ זאָל זיין אזא מין עקשנ׳טע!“ און איך מוטשע זיך מיט איהר אזוי לאַנג, ביז זי דערלאַנגט מיר א קרעל מיט איהרע שאַרפע נעגעל איבער דער האַנד, און איך לאָז־ארויס א מורא׳דיגען קוויטש: „אוי, מאַ־א־מע!“ קומט צו לויפען די מאַמע מיט סאָסלען מיט א געפּילדער, און איך בעקום א רעכטען פּסק פון זיי ביידע, איך זאָל דאָס אַנדערע מאָל ווייסען, ווי אזוי צו שפּיעלען זיך מיט קעץ! (סך־הכל איין קאַץ — הייסט ביי זיי „קעץ“!)

— געה נאָר וואַש זיך, — רופט זיך אָן די מאַמע צום טאַטען — וועלען מיר אראָפּגעהן אין קעלער אריין „אָפּעסען“...

סאָסיל האַפּט די קאָטשערע און נעמט זיך צום אויווען מיט די טעפּלעך, לעגט נישט קיין כבוד ניט אויף מיר, ניט אויפ׳ן טאַטען און ניט אויף משה־בער׳ען. אדרבה, משה־בער׳ען גיט זי אָנצוהערע־

ניש, אַז זי פערשטעהט ניט, וואָס ער דרעהט זיך דאָ אַרום ערב־פסח? דאַכט זיך, ס׳איז גלייכער, זאָגט זי, זיצען ביי זיך אין דער היים, און ניט אַרומדרעהען זיך אין אַזאַ צייט אין פרעמדע הייזער! משה־בער שטויסט זיך, ווען זי מיינט, געזעגנט ער זיך אָפּ, און מיר לאָזען זיך אַראָפּ אין קעלער אַריין „אָפּעסען“...

ה.

פון קיך אַראָפּ אין קעלער.

איך פערשטעה ניט, וואָס קרימט זיך אַזוי דער טאַטע און וואָס קנייטשט ער מיט די פּלייצעס און בורטשעט אונטער דער נאָז: „נאַ דיר איין עמיגראַציע!“... אַשטייגער, וואָס פאַר איין אומגליק איז דאָס, אַז מען עסט איין מאָל אין קעלער? וואָס קאָן שאַדען דער ריח פון געזויערטע אוגערקעס, פערשטונקענע קרויט, מילכיגע קריגלעך? וואָס איז אַזוי ביטער, אַז מע נעמט צוויי איבערגעקעהרטע פעסלעך און מע לעגט־איבער אַ לאָקשענברעט, און אַליין זעצט מען זיך אויך אויף איבערגעקעהרטע פעסלעך און מען עסט? אדרבה, מיר דאַכט, אַז אַזוי איז נאָך פיעל בעסער און אַ סך פרייליכער. מע קאָן זיך בשעת מעשה קאַטשען מיט׳ן פעסעל איבער׳ן גאַנצען קעלער. אַי, מע פאַלט? שטעהט מען אויף און מע קאַטשעט זיך נאָך אַ מאָל. דער גאַנצער חסרון איז, וואָס סאָסיל גיט אַכטונג, מע זאָל זיך ניט קאַטשען.

— ער האָט זיך שוין געפונען — זאָגט זי — אַ ניי שפּיעלעכען; ער וויל זיך אַ האַנט אָדער אַ פוס אויסברעכען...

מיינע שונאים זאָלען אַזוי לעבען, ווי איך וויל זיך אויסברעכען אַ האַנד אָדער אַ פוס! איך ווייס ניט, וואָס די סאָסיל וויל האָבען פון מיינע יאָהרען און טעג? שטענדיג רודפ׳ט זי מיך, און אַלסדינג לעגט זי אויס צום ערגסטען. לויף איך — זאָגט זי, אַז איך וועל בלייבען אָהן אַ קאָפּ. ריהר איך זיך צו צו עפּיס אַ זאַך — זאָגט זי,

אז איך וויל דאָס צעברעכען. האַלט איך אַ קנעפּעל אין מויל — מאַכט זי אַ גוואַלד: „דער שלים־מזל וויל זיך ווארגען!" דערפאר רעכען איך זיך מיט איהר אָפּ דעמאָלט, ווען איך בין שלאָף. ווער איך עפּיס נישט מיט אַלעמען, אַזוי לעגט זי איין די וועלט, מאַכט אַ געפּילדער.

— אַצינד נעם דאָס קינד און געה מיט איהם אַרויף. מע דאַרף אויסרייניגען דעם לעצטען חמץ פונ'ם קעלער אויך.

אַזוי זאָגט די מאַמע נאָכ'ן בענשען, און איידער דער טאַטע פרעגט זי, וואוהין מיר זאָלען געהן, פערהאַפּט זי אַליין און טהוט אַ זאָג:

— אויף אַ פּאָר שעה אויפ'ן בוידעם.

— וואָרום אין שטוב האָט מען נאַר־וואָס אָפּגעוואַשען די בריקען. — האַפּט־אונטער סאָסיל. — נאָר זעהט, דער שלים־מזל זאָל דאַרט ניט אַראָפּקאַטשען זיך פונ'ם בוידעם און ניט ברעכען זיך ריק און לענד.

— ביים זיך אָפּ די צונג! — זאָגט איהר די מאַמע, און סאָסיל שטופּט מיך אונטער, איך זאָל געהן אַביסעל גיכער.

— נו, קריך שוין, קריך, שלים־מזל!

דער טאַטע געהט הינטער מיר, און איך הער, ווי ער בורטשעט אונטער דער נאָז: „אויפ'ן בוידעם גאַר! אַזאַ מין עמיגראַציע! נ־נ־אַ!"

אַ מאָדנער מענש דער טאַטע מיינער! מע זאָגט איהם: אויפ'ן בוידעם — איז ער אויך ניט צופריעדען! איך ווייס? מיר דאַכט, איך וואָלט אַ בעלן געווען, ס'זאָל זיין אַלע וואָך ערב־פּסח און מע זאָל אַלע וואָך דאַרפען קריכען אויפ'ן בוידעם. ערשטענס, איז דאָס קריכען אַליין עפּיס אויך אַ שטיקעל עסק. אַשטייגער, אין מיטען וואָך איך זאָל זיך אויסציהען, ווער מען מיך דען לאָזען קריכען אויפ'ן בוידעם? און איצט שפּאַן איך אויף די טרעפּ, ווי אַ מזיק. הינטען שפּאַנט מיר נאָך דער טאַטע און זאָגט מיר: „פּאַוואָלינקע!

פּאַמעליכען!" וואָס מיר פּאַוואָלינקע? ווער מיר פּאַמעליכען? איך פיהל, אַז ביי מיר וואַקסען אויסגעוואַקסען פליגלען, איך פליה, איך פליה!

ו.

פון קעלער אויפ׳ן בוידעם — און אַ סוף.

וואָס ווייסט איהר, וואָס ביי אונז אויפ׳ן בוידעם טהוט זיך? — אוצרות! גאַנצע אוצרות!

צעבראָכענע גלעזלעך פון לאָמפּען, שאַרבענס פון טעפּ, אַלטע מלבושים, וואָס ס׳איז שווער צו דערקענען, צי איז דאָס ווייבערשע, צי מאַנסבילשע תחתונים. און פוטער אַ שטיקעל וואַלגערט זיך, וואָס אַז מע ריהרט זיך צו צו דעם, ווערד דאָס צעקראָכען, אַזוי ווי שניי, און בלעטער פון ספרים, צעריסענע שמות, און אַ דורכגעברענטער קוימען פון אַ סאַמאָוואַר, און פעדערען, און אַ צעריסענע זיפּ, און איין אַלטער לולב ליגט אויסגעצויגען, ווי אַ בעל־הבית. היינט די לעזשנים! היינט די קראָקוועס! היינט דער דאַך! דער דאַך איז פון גאָלע שינדלען, און איך קאָן איהם דערלאַנגען מיט די הענד! אַ קלייניגקייט — האַלטען דעם דאַך מיט די הענד!

דער טאַטע זעצט זיך אַוועק אויף אַ באַלקע, נעמט־צענויף די שמות־בלעטלעך, לעגט־צענויף אַ בלעטעל מיט אַ בלעטעל, קוקט אַריין אין זיי און פערטיעפט זיך דערווייל אין די שמות־בלעטלעך. און איך שטעל מיך אַוועק ביי׳ם קליינעם פענסטערעל וואָס אין דאַך און דערזעה פאַר זיך די גאַנצע שטאָדט, גאַנץ כתרילעווקע, ווי אויף אַ טעלער! אַלע הייזער מיט אַלע דעכער — שוואַרצע, גרויע, רויטע און גרינע דעכער. און די מענשען, וואָס געהען, זעהען אויס קליינע מענשעלעך, און מיר דאַכט זיך אויס, אַז קיין שענערס און קיין בעסערס פון אונזער שטאָדט קאָן שוין, דאַכט זיך, גאָר ניט זיין אויף דער וועלט. אויך צו אונז אין הויף אַריין חאַפּ איך אַ קוק, און דערזעה, ווי ביי אונז און ביי אַלע איבעריגע שכנים וואַשט מען

און מע רייבט און מע שאבט און מע רייניגט און מע כשר'ט טיש און בענק, און מע טראגט גרויסע טעפ מיט הייס זודיג וואסער, מיט ברענענדיגע פרעסלעך, מיט גליהענדיגע שטיינער, און א פארע זעצט ארויף, א ווייסע פארע; די פארע קייקעלט זיך, קייקעלט זיך, און ווערד צעגאנגען, אזוי ווי רויך. און אין דרויסען שמעקט מיט ווע־נע. ריטשקעס לויפען, ציעגען מעקען, און עפיס א אידעל מיט גרויסע אונטערגעבונדענע שטיוועל און מיט א ווייס פערדעל שלעפט זיך אין דער בלאטע. דאס איז נעבאך עזריאל דער בעל־עגלה. עזריאל שמייסט דאס ווייסע פערדעל, דאס פערדעל קוים וואס עס שלעפט די פיס פון דער בלאטע. דאס פיהרט מען עמיצען א וועגעלע מיט מצות. און איך דערמאן מיך, אז מיר האבען שוין לאנג מצות, שוין לאנג פערשלאסען אין שאפע און פערהאנגען מיט א ווייסען ליילעך. און אייער אין שאפע איז אנגעגרייט א פולע מאקערטע, און שמאלץ פסח'יגע א גאנצער סלאי, און ציבעלעס צוויי קרענץ הענגען אויף דער וואנד, און נאך א סך גוטע זאכען פונ'ם ליעבען זיסען יום־טוב. און איך דערמאן מיך אן די נייע מלבושים'לעך, וואס מע האט מיר צוגעזאגט ברענגען אויף יום־טוב, און דאס הארץ וואכסט מיר, וואכסט, ווי אויף הייוועץ.

— בעל־הבית! — לאזט זיך הערען איין אויסגעצויגען קול פון אונטען. — זייט זיך מטריח אראפ אין הויף ארויין איבער־לופטערען די ספרים!

דער טאטע שטעהט־אויף, שפייט־אויס מיט כעס: „טפו זאל דאס ווערען! נא דיר איין עמיגראציע!“

איך הויב ניט אן צו פערשטעהן דעם טאטען, פאר וואס ער איז ניט צופריעדען? וואס קאן דען זיין נאך בעסער און ליעבער, ווי שטעהן אין דרויסען און לופטערען ספרים? און איך רייס מיך אפ פון פענסטערעל און טהו מיך א לאז צו דער טהיר פונ'ם בוידעם און... טראך־טאראראך מיט'ן קאפ אראפ, מיט די פיס ארויף, איבער אלע טרעפ!

✠ ✠ ✠

וואָס ווייטער איז געווען — געדענק איך ניט. איך ווייס נאָר, אַז פֿונ'ם פֿאַל האָב איך צוגעקרענקט נאָכדעם אַ היבש שטיקעל צייט. איך בין, זאָגט מען, געווען גאָר פֿאַרבײַ. און, ווי איהר זעהט, בין איך געבליבען געזונד און שטאַרק, הלואי ווייטער ניט ערגער, בלתי־נאָר דער איינער שראַם, וואָס בײַ מיר אויפ'ן פּנים, און וואָס דער אָטהעם איז מיר געוואָרען פֿון דעמאָלט אָן קורצליך, און וואָס אַז איך רעד, פֿינטעל איך מיט די אויגען עד היום הזה.